Pauly. A 231
Paedagogia

NEVELÉSI

EMLÉKLAPOK.

FOLYTATVA

SZERKESZTI ÉS KIADJA

Dr. TAVASI LAJOS

A PESTI PROT. EV. TANODÁK IGAZGATÓ TANÁRA.

ÖTÖDIK FÜZET.

PESTEN,
TRATTNER-KÁROLYI BETÜIVEL.
URI UTCA 453. SZ. A.

MAGY. AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

MAGY. AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Bevezető szó.

A nevelési irodalomról és hazai tanitók köztanácskozmányáról.

A már két év óta a magyar közönség előtt ismeretes „Nevelési Emléklapoknak“ folytatva megjelenő egyik füzetét u. m. az *ötödiket* van ezuttal szerencsém bemutathatni. Négy s illetőleg három, mint külön szállitvány megjelent füzet előzte már meg e jelent, mindnyája nevelési dolgozatokat közölve, mindnyája külön és önálló füzetkint bocsátatván közre, nincsen egymással olynemü összefüggésben, mintha egyik a másik nélkül vagy meg nem szerezhető vagy használható nem volna. Ezt azokra nézve találom illőnek megjegyezni, kik netalán azt gondolva, hogy ők, a midőn a többit nem birják, ezen utóbit sem szerzendik meg. A többivel is még mindig szolgálhat a kiadó, mert sokkal több példányban nyomattak azok, sem mint eddigé, a nevelési irodalom iránti részvétlenség miatt elkelhetének; sőt azt sem merem mondani, hogy anyi kelt el a menyi a költséget fedezné. És mind a mellett nem rettentem vissza, még a jelent is elég bőven, terjedelmesen és költségesen kiállitani és olcsón árulni csak hogy a nevelés téreni munkásságomnak elszánt voltát bebizonyithassam, hogy erőmhöz képest a hazai nevelésügy előmozditásához járulhassak. Ezentul, ugy hiszem mikint ennek is nagyobb elismerése leend s hogy höbb pártolásra találand mint eddigé. Mert ha azt, hogy mily roppant ujjászületési, szellem-, meggyőződés-, erkölcsi jellem-, tudomány- és általában felvilágosodás- és szabadság- szilárditási és biztositási erőnk fekszik a nevelésben és a nevelési irodalom felvirágoztában — még most sem akárnók megérteni, felfogni és megragadni, ugy bujjunk el inkább mindennemü szellemi törekvéseinkkel, mert azok nálunk gyökeret verni nem tudnak. Azomban sokkal inkább lehet már biznunk a kor és a nemzet felébredt és magát megértett és igy öntudatra kelt szellemben, sem hogy

attol még félnünk kellene hogy az irodalom általában és különösen a nevelési is meg nem tudna nálunk erősen fogamzani, hajtani és virulni. Dicső kor, dicső belátás mely e kort mindenütt lengő és lehellő lélekkint vezérli! Munkára most ti elrejtett és alvó erők, hazánkat szellemben is nagygyá, dicsővé, a külfölddel versenyzővé és maradozók előtt irigylet hazává kell tennünk. Megoldódtak a gondolat bilincsei és a szónak nem szegik többé szárnyát, lélek lélekhez siethet most visszatartózhatlanul, és a lelkeknek vágyakodó egymásba folyása, szellemtengert árasztand el honunkban és e tengeren a végtelenségig evezhetni irigylendő feladat.

Oly kevéssé azomban alig van még egyegy szellemi tér mivelve, mint épen a nevelési és a nevelésirodalmi, pedig ennek kellett volna először is a melegágyakat képezni a melyekből mindennemü ültetvény az egész tár mezőn szét lett volna ültetendő. A két *Warga* és a két *Hunfalvy*, *Fáy András*, *Edvi Illés*, *Gáspár J.* *Brassai Samu*, *Szász Kár.* *Vandrák*, *Lukács Pál*, *Szilassy*, *Májer*, *Peregrini*, *Ney*, *Szőnyi*, *Fábian*, *Oroszhegyi*, *Rendek*, *Zimmermann*, *Dierner*, *Kanya*, *Melczer*, *Bloch Mór.*, *Bocsor*, *Müllner*, *Csécsy*, *Toepler*, *Táncsics Mih.* *Kiss Lajos*, *Tóth Ist.* *Turcsányi L.* és *János*, *Hanák*, *Samarjay*, *Tarczy*, *Fuchs*, *Lichard*, *Seltenreich Kár.*, *Nágorszki Bódognő*, *Karacs Teréz*, *Szabó Richard*; a régiebbek közül *Schedius*, *Szabó János*, *Vajda Péter*, *Schröer*, *Martiny* és mások, egyes ágakban feltünő nevek, ragyognak ugyan, de bizonyára csak egyesekkint és nagyobbára inkább csak mint tanitási és oktatási tan- és kézikönyveket szerkesztők, semmint a nevelés elméleti irodalmat és irányt mivelők. Már pedig nekünk férfiak kellenek, a kik, a mint egyfelöl gyakorlati pädagogok és tanitók, ezen ágakat egyszersmind irodalmilag is képviseljék és a nevelőknek és tanitóknak közeszméletét, mint szellemi közhatalmat kifejezzék, irányozzák és gyarapitsák. Igaz ugyan, hogy ez a philosophiának, különösen a psychologián alapuló egyik szakaszakint nyerheti leghatékonyabb előmentét és munkáltatását, de mind

a mellett nem szabad a nevelést, a melynek külön gyakorlati működelemtere is van, irodalmilag csak ágkint tekintenünk, nekünk azt, mint az összes nemzeti irodalomnak egyik fő osztályakint kell képviseltetnünk, és jóllehet minden egyéb tudományi mozgalommal összeköttetésben, mégis külön is mivelnünk. A pädagogika tudomány és pedig oly nagy terjedelmü tudomány, miszerint azt akár külön tudománykarkint is tekintenünk szabad volna. — Kivánatunk és reményeink valósitasára, mi sokat tenne például az, *ha valamenyi főoskolában a nevelés és tanitástudomány szakilag előadatnék*, azonkivül hogy az mint szakismeret, gyakorlati alkalmazásra használtatás végett, a néptanitókat képezdékből és kisdedovókat nevelő intézetekből csak valaha is ki maradhatna. Egyébiránt a főoskoláknál is — és különösen az egészen ujbol alakitandó, kor- és tudománykivánatokhoz idomitandó egyetemnél, minőt hazánkban nem csak egyet lesz szabad birnunk, hanem szükség lesz legaláb még egynek állittatnia, legyen hogy egyenesen Erdélyben vagy Erdély szomszédságában, — mondom tehát hogy *a főoskoláknál is egybe kötve kellend lennie a pädagogika és didaktika előadásával és nyilvános tanitásával — gyakorlati pädagogikai seminariumnak* a melyben főleg a gymnasialis tanárok képeztetésére kellend tekintettel lenni.

Ily intézkedéseken kivül csak két utat ismerek még mely a nevelés-elméleti irodalmat, a nevelési elvek és irányok fejtegetését és a nemzet összes és külön psychéje szerinti felfogását elősegithetendi, hatályosbitandja és terjesztendi, és ezeknek egyike, *egy egészen és tisztán neveléskörü folyólap*; a másik ut pedig *a nevelési társulatok* és *tanitói közgyülések*. — Menyiben lehet e kétnemü vagy két tényezőkint tehinthető ut egyszersmind egyesitett és összekapcsolt és menyiben rejlik épen ebben a legtöbb biztositék az üdvös és sikeres működésre — azt itt vitatni és vizsgálni nem akarom, mert ismerek nevelési folyóiratokat — nálunk ugyan még nem, mert nálunk önálló és külön nevelési lapunk egy sincs még, ha csak imez én időszabatlan füzeteimet

nem akarja valaki annak tekinteni, ismerek mondom neveléslapokat, a melyek semminemü társulattal összeköttetésben nincsenek, sem testületekre, sem testületi képviselőkre nem támaszkodnak és mégis ugyancsak hatalmasan irányozzák és kifejezik a nevelési közvéleményt, kifejtik ennek nyomán a nevelési elveket és szolgálnak organumul a nevelési közszellem és közgyőződés nyilatkozatának. Kapcsolatban tehát nevelési társulatokkal a nevelés irányu folyólapoknak állniok — ha netalán jó is lehet, nem szükséges, hiszem a jó folyóirat maga, nem egyéb mint szakadatlan és folytonos gyülesezése az egy téren mozgó elmék és elemeknek, olyanyira, hogy a mely országban divatos vagy a hol fenállhat egy téren munkálkodó több irányu lap és hogyha azoknál sok a résztvevő iró és olvasó, magok a társaságok is némileg szükségtelenek vagy legaláb és méltán, csak gyér időre szoritkozhatók és szoritvák. *Nevelési lapot tehát nekünk minden áron, nevelési lapot folytonos eszmecsere organumul és oly szív-erül, mely elvet, győződést, tapasztalást s bármely gondolkozási eredményt vér gyanánt lüktessen szét a nevelők egész hazai testébe.* Egy nagyterjedelmü kertkint kell nekünk a hazai nevelési müködést tekintenünk, ugy, hogy ha bár különkülön helyein dolgozunk is e kertnek, már akár meleg, akár nyilt ágyakat ápolgatva, mégis, azon egy egésznek feldiszitésére és azon egy egésznek növényeink által leendő hasznára kell összemunkálnunk. Igaz ugyan, hogy bármely terjedelmü, hatalmu és irányu nevelési lap ezt eszközölni nem foghatja magában soha, de mégis a menyiben kétségkivül oda kellene munkálnia, üdvös eredményü lehetne munkálkodása ennek is.

Sokat gondolkoztam már magam is mind külön mind egyéb nevelő- és tanitótársimmal együtt, mint indithatnánk és mint tarthatnánk fel ily lapot; sokszor penditettük azt meg és ajánlgattuk a tanári gyüléseken, — de mind eddigé még sikertelenül: most immár az idő megváltozott, a tér nyiltabb, az alkalom kinálkozób, és én bátorságot veszek magamnak t. olvasóimnak

már előre jelenteni s illetőleg őket felszólitani, hogy a midőn nem sokára az aláirási ivet megnyitandjuk és a sokat emlegetett nevelési lapnak első számát szétküldendjük — vegyék becses figyelmökbe és ne tagadják meg attol hozzájárulásukat. Enyit már elölegesen. Irányrol és szaktérröl majd bővebben fogunk nyilatkozni.

Hátra van még, mind nevelés-elméleti irodalmunknak, mind pedig általában nevelésügyünk közszellemüebb előmozditásának második utjárol, vagy második tényezőjéröl u. m. *a nevelési és tanitói társulatokrol és köztanácskozmányokrol* pár szót felemliteni. Léteztek-e eddigé és léteznek-e most is ily közös nevelési tanácskozmányok, gyülesezések, egyesületek, eszmecserék, társalgások sat? Igenis, léteztek és léteznek. A prot. ev. tanitók gymnasialis és lycealis tanárok, már 1842 óta tartottak évenkint, részint egykerületi részint köz- azaz, mind négy kerületi és végre 1846 óta egyszersmind a prot. ref. tanárokkal egybekapcsoltan — Erdély tanárai meghivatása mellett nagyban közös tanitói gyüléseket vagy tanácskozmányokat. *) Kisebb körü tanitói egyletek és társulatok virágoznak e hazában szerteszét, különösen az elemi és falusi tanitók között. Igy pl. a Szepességen, Kishontban, Nógrád megyében, Tata vidékén, Bácskában, Békésben, Pest megyében sat. Az Egyházi és Iskolai lap megemlekezék olyolykor ezekröl is. Külön nevelési társulat pedig alakuló félben volt Pesten már az előtt valami négy vagy öt évvel, közbeközbe müködött is főleg a megboldogult Schedius L. vezérlete alatt — habár csak szerény eszmecserekint a pesti piaristák tantermeiben. Ezen társulat régi emlékezetéből és csekélyke könyv- és pénzörökitménye mellett, egészen az uj — a legujabb kor elemei és kivánatai szerint alakult im legközeléb — különösen Ney Fer. polgár- és nevelőtársunk buzditgatása mellett és vezérlése alatt —

*) Azoknak munkálatait, mind a jelen, mind az előbbi „Nevelésemléklapi füzetek“ évente közlék.

Szerk.

a magyar nevelési társaság Pesten, mely magának a közoktatási miniszter urnak is tisztelkedésileg be van már jelentve. Ezenkivül több év óta *) fenállott Pesten és szakadatlanul találkozék alulirtnak szállásán minden szombatestvén több-kevesebb szaknevelőből álló társalgási vagy eszmecseréi kör; ehez hasonló volt Erdélyben a kolozsvári nevelők köre, továbbá Pesten a megb. Schedius vezérlete alatti tudományos — leginkáb pedig nevelés irányu társalgás sat. Mind ezeknek külömböző helyekeni és külömböző körülmények közötti müködelmök szerint, külön történetök is van. A ki részletesebben és okadatoltan kivánná a csak jelenlegi nevelés viszonyainkat is nyomozni és gyökerökben felkeresni, ugy hiszem hogy nem mellőzhetné el semmiképen ezen bár kis térre szoritkozott nevelési igyekezeteket sem. Ez itt nem levén feladatom, elég volt a dolgot megemliteni. De feladatomul igenis tevém azt, hogy az eddigé bemutatott szegénységünk után, kezdenénk immár gazdagodni, kezdenénk már valahára nagyobb és tágabb körü nevelési testületies müködelmet. Hisz a válaszfalak és szinezetek mik eddigé — még az egy nevünk és netalán egy valónk mellett is elkülönitének egymástol vagy legaláb idegenkedéssel páncéloztanak egymásirányában, most immár, a szabadság, egyenlőség és testvériség evangéliumának korában lehámlának, és az ember tisztán emberkint, hazafias és nemzeti indulattal telt kebellel áll meg ember- és polgártársa elött és közöttünk, még hivatal- és ugyanazon cél felé törekvő társnak irányában. *A politika veite most át az evangelium igéjének hirdetését*, és hogy ő ebben boldogul, hogy halad és hogy az ige testesitése naprol napra mindinkáb terjed — ki meri — ha csak szemei nem hunyvák — ki meri tagadni? Egy ige alatt egyesültünk immár az álladalomban, a szabadság, egyenlőség és testvériség igéje alatt — a mi öszvesen véve nem egyéb mint valódi emberi szeretet, hát lehet-e még hogy minket más ige elvá-

*) 1842. óta.

lasszon? — *A status evangeliomának papjai a tanitók és nevelők* lesznek, nékiek e szerint egyeknek, akár egy közös egyház tagjainak kellend lenniök. Nem szeretnők és nem is szerethetnők igazán hazánkat, ha még ezentul is hitfelekezetileg elkülönzötten akarnók nevelni ezen egy hazának, egyenlően szabad, egyenlően jogositott, de egyszersmind egyenlő kötelességeknek hódoló polgárait! Multunk szétdarabolt, párt- és felekezeti érdekek által bomladozott volt, és épen azért kezdének már sokan jövendőnk felett is csüggedezni és aggódni; de most, miután a jelennek oly dicső hidján állunk és a legkecsegtetőb jövőbe pillanthatunk, meg kell kezdenünk ezen szép jövőnek megérdemlését és elő kell azt készitenünk az által, hogy gyermekeinket — e szép jövőnek irigylendő örököseit egyirányuan induljunk nevelni, egyirányuan az által hogy őket ne növesszük többé felekezetien elszigetelt kertjeinkben, hanem az állomány közoltalma és közgondja alatt állandó köztanodákban. Felekezeti tanoda, felekezeti nevelés — már magában az ily kifejezésben is ellenkezés van; felezeti lehet a hitvallás, de a tudomány soha nem lehet az és ha az, már kételkednünk kell igazságában. Én részemről tökéletes megnyugvásomat találandom a közállomány által gondoskodás alá vett, de külömben önmagoktol — a városi vagy kerületi közönség valamely választmányának és pedig leginkáb szülék és tudós és szakférfiakbol állónak ellenőrködése mellett — függő és a haza tudományian, erkölcsien és nemzetien kifejlett és fejlendő közszellem igazgatása alatt álló tanodákban. A mindenkit — ha még ezentul is külön maradand — külön illetendő hit- és vallásfelekezeti oktatást és gyakorlati istentiszteletre vezérlést, mindenkinek hadd adja meg a saját egyházának papja. Lesz egykoron idő, a midőn azt sem fogjuk többé elkülöniteni, hanem ugy leszünk meggyőződve, miszerint az a ki valamely tudományt és pedig bármely-nemüt tanit, egyuttal egyszersmind vallást is tanit; mert lehetetlen lesz, buzgó, lelkismeretes és igazán mivelt és erkölcsien tiszta tanitónak valamit előadni, lehetetlen lesz neki, bármi szé-

pet, jót és igazat magyaráznia, a nélkül hogy ezáltal egyszersmind vallásszomját is nem elégitené ki, a nélkül hogy vallásirányu keblét is ne képezné a növendéknek! De minthogy a vallás egyszersmind oktatásbol és positiv tartalombol is áll, ismét azt hiszem hogy ujra jövend kor, melyben ezen oktatást is ujbol csak a rendes tanitóra fogják bizni, ki a növendékre a többi tudomány által is hatva és őt e szerint lelke teljes voltában ismerve, biz a vallási oktatást is hatékonyabban fogja növendéke keblébe vésheti. De ez most csak merengés és legfeljebb is csak methodikai felfogás a melyet a kornak és tudomány haladásának még sokáig érlelnie kell. Anyit azomban — a kinek tetszik, szabad már ebből is sejtenie, miszerint én részemről egyéni gondolkozásom szerint, némely embernek egyház és oskola felfogásától nagyban eltérek, el — a hit és vallás fogalmaiban is. Tudományi téren mozgunk, és azért fog jönni idő és alkalom a midőn mind ezen nézetimet bővebben és alapvetetten fejtendem ki. — Semmit sem akarok most egyebet, mint *a külön felekezetek tanitói és nevelőinek egymásközti erősbülésére — közös nevelési és tudományi céloknak a tanoda mezejéni elérésére és ily közös célok felé közremunkálása végett — kimondani az egyesülési eszmét. Tanitói tanácskozmányokat ne tartsanak ezentül a külön felekezetek tanitói külön, hanem tartsák azokat — mindanyinak közös felhivása mellett — közösen és központian.* Ez az mit legközelebbi törekvésemül ki akarok tüzni, és a mihez anyival nagyobb a bátorságom és kedvem, mert e gondolatnak első kifejezése után, már is több külön felekezetü tanitót hallék, ki az eszmét pártolva karolja. De meg erre külömben is sok ok van mely hatalmasan int. — Mint akarunk mi pl. különkülön az egy és közös nemzeti miniszterium, mint ezentuli legfőbb kormányunk irányában állani? akarjuk-e hogy az másképen bánjon és másképen kormányozza vagy irányozva az egy, és másképen a másik és ismét harmadik, negyedik és ötödik hitfelekezet tanodáit? vagy nem akarjuk-e mindnyájan hogy a tudományi tanulási és ta-

nitási függetlenség vagy szabadság elve mellett, mindanyian egyenlő szerkezettel birjunk, egyenlő jogokra hivatottak és egyenlő kötelességek teljesitésére kötelezettek legyünk? Akkor egy része hazánk gyermekeinek vagy több szeretetben és jótéteményben fogna részesülni vagy pedig több nélkülözést lesz kénytelen eltürni. Amaz esetben az egyik féltöl mind oda sietnének a növendékek a másik fél tanodáiba — a miket kölcsönösen meglátogatni most már törvényileg szabad, emez esetben pedig igazságtalanok volnánk az egyik fél gyermekei iránt. Ha valamelyik félnél több tudományi és önkormányzási szabadság lesz vagy lenne — mint a másiknál, ugyan azaz eset álland be. Itt nincs egyéb expediens, mint a *tanodák közötti tökéletes egyenlőség, viszonyosság és kölcsönösség* és igy valamenyi tanodának — kivált a vegyes lakosu helységekben, mihelyt ezen tanodák nyilvánosak és még kiváltképen midőn azok már közép- vagy főtanodák — bármely felekezetből vett és választott, mindenesetre érdem és bizodalom szerint elhelyheztetett tanárok általi betöltetése. Lehetend-e aztán az ilyen tanitónak még felekezeti embernek lennie, vagy lehetend-e még ő felekezeties irányu, már akár a számtan, mértan, földleirás, természettan, történet, nyelv sat. sat. tárgynak előadásánál — kivévén a valláshitet — mert a tiszta vallás nem felekezeties — hahogy netalán azt is ő tanitaná? — könnyü kitalálni. Hogy azomban vallása lesz — a mint minden tudományos embernek eddigé még mindig vallása volt, — azt meg én nem akarom kétségbe vonni. Schiller és Schellingnek — hires és igen szabadelvünek látszó mondásuk dacára, mégis, vajmi magasztos érzelmü vallásuk volt. *) A tudományos férfiu mind, többnyire ugy lesz azzal, mint az emlitett két bölcs. De mivel a gyermek még nem lehet igy, —

*) „Fragst du, zu welcher Religion ich mich bekenne? zu keiner von Allen, *aus Religion!*“ *Schiller.*
„Zu welcher Kirche ich gehöre? zu keiner von Allen, weil ich *zur Kirche* (im allgemeinen Sinne des Gottesgeistes) gehöre.“ *Schelling.*

mit kell tehát? engedni, hogy az érdem, tudomány és bizodalom szerint elhelyzett tanárok vezérlete alatti tanodáknak vegyes felekezetü fiatalsága — a mint az már eddigé is divatban és gyakorlatban van — nyerjen külön vallósoktatást hitfeli papjától vagy legaláb egyik hitfeli tanitójától. — De erröl is präscindálok most és visszatérek eredeti eszmémhez, ahoz t. i. miszerint az összes magyar- és pedig még most két hazának nevezett — összes nyilvános tanitói vagy tanárai, már akár képviselők által, akár pedig ősgyülési modorban eszközlés által — közös tanácskozmányt tartsanak. Ebben pedig — már mint szakférfiak, deritsenek fel oly tanácskozmányi eredményeket az oskolák nemei vagy fajaira-, ugy a külön oskolák céljára-, a külön irányuakban mi tudományok- és tanulmányoknak — az oskolák feladata szerinti okvetlen tanittatására-, a különkülön tanodáknak szerkezete és tanosztályfokozata-, a tanosztályokban töltendő időre-, a tanodák nyilvános fegyelmi törvényeire — sat. egyéb és temérdek sok teendőre nézve, a mik által, ha aztán javaslatokba foglaltatnának, ugy hiszem, hogy sem magas közoktatási miniszteriumunknak nem tennénk rosz szolgálatot, sem nem, az ily uton ténylegesebb és mindjárt ébrebb mozgalomba hozandó nevelés-tanitási irodalomnak és igy, közvetve ugy mint közvetlenül hazánknak — mert hazánk jobban és egyezettebben nevelendő gyermekeinek tennők azt, és nem külömben saját magunknak, hivatalunk tekintélyesb s közszellemiebb rugók által összefüggő voltának. Ezt inditványozom és erre — a minthogy ugy is e jelen évben lenne és lesz és pedig Pesten tartatandó a prot. mind két hazai tanárok köztanácskozmánya — a kor közszellemének értelmében vélek eljárni és vélem egyszersmind több igaz és hivatásos és igazán hazafias tanitótársamnak széles e hazában kivánatát eltalálni ha — az összes magyar birodalomnak tanárait, már nem mint protestans, hanem mint köztanitói tanácskozmányra vagy gyülésre megjelenni felszólitom és helybeli társaim nevében meghivom. A meghivót majd külön szerkesztve, közzé teendjük a legolvasottabb lapokban.

Enyit most ezen sokat igérhető inditványra nézve. Hely — mi akár a megyeterem is lehetend, és idő — a meghivóban fog tudatni. A gyülésnek szerkezetét és netalán egyes szakokra vagy müködő osztályokra felosztását — majd határozzák el aztán a megjelenendők. Ilynemü gyülésekre számos példát ad nekünk a mivelt külföld is, ilynemü tanácskozmányi értekeződést engednek megtágult viszonyaink és sürgetve követelnek tanodai közös teendőink. Mit fog ezalatt netalán a nevelési miniszterium tenni és tétetni — azt bevárjuk, és arrol mint gyakorlati oskolai férfiak, mint a tudományt hivatalszerüen képviselők, és mint — miért ne mernők magunk felül elmondani — mindenkor kész jó munkásai a hazának — nyilatkoznunk csak nem lehetend megtiltva? *)

Pest Husvét első napján 1848-ban.

Dr. Tavasi Lajos.

---

*) Ezek szerint tehát az e füzet végén álló meghivó a tanári gyülésre, már elölegesen is — az iminti módositások szerint értelmeztessék. —

Egyébiránt az inditványnak még egy kis nyomatéka és még egy oldalroli felfogása végett, nem mulasztom el jegyzék alatt és kivonatban közleni nehány sort egy levélből, a melyet ugyan e tárgyat nézőleg — Pest april 15-én egyik hazai felemhez intéztem. A kivonati sorok miket akkor a levélből — mivel az eszme tetszett — kiirtam következők:

„A nyári tanitói gyülést megtartandjuk, az „Emléklapokban" olvashatandja a meghivót. Még csak ezentul kell az ilynemü összegyülekezésnek fontosnak lennie — mig t. i. terjedelmes és sokoldalu és mozgékony nevelési irodalmunk nem lesz, hitem, mikint idővel (és én ezt már most teszem), a r. kath. görög és egyéb hitü szaktanitókat is össze kellend ilynemü gyülésekbe hivni. Lesznek és kell lenniek közhazai tanitói, ugy összes mint vidéki, kerületi és szakgyüléseknek. Ezekben fog kifejleni a nevelési közszellem mint tudomány és nevelési hatalom vagy haló, a melynek figyelembe vételével és ha lehet irányában ügyünk miniszteriumának müködnie kellend. — A másik kifejtendő szellemhatalom lesz — de egyszersmind mint tényező is — a nevelési irodalom.

Ennek iránya is nem fogja kikerülni nevelési kormányunk ügyelmét. — Ha igy nem mozognánk vagy nem akarnánk, akkor a statushatalom géptanodáivá sülyedünk és sem magunknak becsületet, sem hazánknak szabad üdvet nem szerezhetendünk. Concilium supra pápam — azaz, szellemteremtőiségben és iránykijelelésben. Igy kell annak lennie itt is; az összes tanitók által kifejtendő nevelési közerő és közgyőződés és közakarat sat. lesz azon, még a miniszterre is irányadó befolyást gyakorolható hatalom, mert ő nékie kellend e hazában legelső vagy legfőbb tanitónak vagy tanárigazgatónak lennie. Ily közerőt, közgyőződést, köziránytyt, szóval közszellemet, nekünk kellend tanitókul előidéznünk, különben veszve vagyünk és mint mondám, gépekké sülyedünk alá. De ugyanazért válasszuk is meg sorainkat és vigyázzunk hogy henye és heremunkásokkal ne szaporodjék se ne szaporitassék számunk. Minden tanitót hadvezérnek szeretek nézni, ki nem csak szük körében, müködelme szorosabb korlátai között, hanem általában a tudomány mezején eszméket igazgasson és irányozni segitsen. Csakhogy a nevelésben mindennemü reform, nem már mától hónapig, hanem csak legfeljebb egy generatióban, egy szüledék vagy nemzedék után leszen észrevehető. Egy ideig még igen meddők lesznek éveink, mert ugyan honnan is teremtessék egyszerre, az egész hazai megindult szellemet a tanodákban ügyesen szétlövellő és a nemzedékek vérébe szivárogtató tanitó? Fogakbol — mint a mesés görög, mi már nem teremthetünk embereket, még kevésbé vasasokat, legkevésbé ügyes tanitókat. Azért képezdék kellenek nekünk legislegelőször és az ezekben tanitandó egyéneknek kis időre külföldre küldetése; azután kellend nekünk a tökéletesen reformált tudományegyetem, mert innen lefelé fog menni a reform — a mi annak a tudomány és igy a nevelés mezején is mindig legtermészetesb utja. — Kérdi kegyed: mi leszen a felekezeti tanodákbol? Erröl máskor. Én részemröl e kérdés iránt tisztában vagyok magammal már régóta. Sok elfogultság leszen még itt elháritandó. Régi nevelésének köntöséből és balvéleményeinek bilincseiből — erős ember kell hogy megszabadulhasson. De hisz' helyettünk és értünk — azt mondá a gondviselésben bizó egyik miniszterünk — az idő gondolkozik, majd kiforrja az itt is az igazi józan és korszerü szellemfolyamot.“ sat.

T.

I.

Második protestans tanitói közgyülés.

Az 1847-diki augustus 9 s 10-dik napján Sopronban tartott prot. tanári közgyülés naplója.)*

Az augustus 8-kán érkezett tanárok, estve Hetyésy László tanár ur, mint a helybeli főtanoda ez évi igazgatója lakán, a főtanoda épületében találkozván, kölcsönös megismerkedés után pár órát barátságos beszélgetés közt töltöttek, ki uj ismerősével társologván, ki tán rég nem látott régi jó ismerősével vagy barátjával. Ez alatt aláirási iv köröztetett, felhivó a két következő napon tartandó közebédbeni részvétre, olyformán, hogy kiki a maga személyeért fizetendi az egyegy ebédért járó előre meghatározott díjt. Ezek után közegyezéssel a „Rózsa" cimü fogadóba mentek a tanárok, hol derült, vidám kedéllyel elköltvén estélyieket, barátságos kézszoritás után, a helybeli tanárok által számukra rendelt szállásaikra vonultak, az ut fáradalmai után pihenendők s a következő fontos napra elkészülendők.

Első napi gyülés.

Augustus 9-kén.

Reggeli 9-kor kezdődött a gyülés, melyben részt vettek betüsor szerint: *Brassay Soma* kolosvári, *Dierner Endre* pesti, *Emericy Lajos* nyiregyházai, *Fiedler Pál* soproni, *Geguss Ferdinand* losonci, *Halasy Károly* soproni, *Hetyésy László* soproni, *Holzhammer István* győri, *Kanya Pál* pesti, *Kleeblatt Herman* soproni, *Lajb János* soproni, *Lerch Lipót* soproni, *Müll-*

*) A gyülés menetének részletesebb megismerése végett, a naplót közöljük eléb, és pedig oly hiven a mint azt vettük, csak a jegyzk. XV-ik pontja volt kénytelen némi változtatást szenvedni. Különben hasonlitassanak olvasás közben öszve a naplói pontok, az illető jegyzőkönyviekkel. Szerk.

ner Mátyás soproni, *Pecz Gyula* szarvasi, *Simkó Frigyes Dani* bécsi, *Schmiedt* eperjesi, *Szabó József* soproni, *Szánthó János* miskolci, *Szloboda Lajos* soproni, *Sztrokay Ignác* soproni, *Tavassy Lajos* pesti, *Turcsányi János* győri, *Turcsányi Lajos* kőszegi, *Vidl Endre* kőszegi, tanár, továbbá *Kolbenheyer Móric* soproni lelkész, *Marczy János*, *Töpler Tófil Ede*, *Tuppy József* s *Ulber Mátyás* nevelő — urak s számos ügybarát.

Mindenekelőtt kiosztatott a megjelentek között a soproni főtanoda nyomtatott hirleményéhez függelékkint hozzá csatolt előterve a tanári gyülésnek, mely a következendő:

„Előterve a Sopronban f 1847-dik évi auguszt 9 s 10-kén tartandó prot. tanári gyülésnek (ugy a mikép ez igazgatóságunk részirol a meghivó levelekkel együtt szét lön küldve).

Jegyzés: A tanárok együttlétére szánható idő csekély levén, ez alatt emlitésre méltó eredményekre csak ugy reménylünk juthatni, ha némely előkerülendő fontosabb tanácskozási tárgyak már előre át lesznek gondolva. Leginkáb ezen tekintetből adja a következő előtervet.

I-ső napi közülés, auguszt 9-kén, reggeli 8-tol délutáni 1/2 2 óráig.

1. Mindenek elött a tanárok közül elnök, két jegyző, s két naplóvivő választatik. Az ezen utóbbiak által szerkesztendő napló ez évben is sajtó alá volna bocsátandó, — de lehetőleg takarosan és költségtelenül. A jegyzőség eleibe tétessenek le jegyzékei a vidéki tanár urak szőnyegre szánt inditványinak, vagy tanácskozási tárgyainak, hogy ezek ott a másnapi tárgyalást előzőleg kitöl-kitöl megtekintethessenek s igy eleve át legyenek gondolhatók.

2. Felvétetik a *tavali jegyzőkönyv szerint függőben maradt kérdések* fonala, de azótai eszmélgetés javaslotta eltéréssel azon iránytol, melyben némelyik pont taval tárgyaltatni kezdett.

a. Jegyzőkönyv IV folytán: tudor Tavassy ur jelentése a szerkesztésre bizott tanodai s tanári névtárnak menyiben-létéről.

b. Jegyzőkönyv V folytán: a nagy szünidőnek mindenütt juliusra s augusztusra ejtése iránt szétküldött felszólitásaink mit eredménylettek?

c. Jegyzőkönyv IX folytán: a két évnyi jogfolyam mindenütti szoros megtartásának sürgetése kivánt viszhangot menyiben nyert?

d. Jegyzőkönyv XIII folytán: Warga János n. kőrösi tanár ur Curtmannak magyarra forditásában, mit igért vala, menyire járt el?

e. Jegyzőkönyv XIV folytán: az általányban célszerüknek talált tanodai hirlemények (programmok) körül, hol, mi történt?

f. Jegyzőkönyv XVI folytán: Szőnyi nevelő urnak Pestre nepoktatoi praeparandiát tervező és a népoktatóságot ideiglenes átmeneti foglalkozásul s ugyszólván más hivatalra előkészitő gyakornoksági évekül javasló iratárol, melynek példányai taval is-

mertetőleg osztatának ki, az ott irányba vett cél országos fontosságához képest, hallassák az egybegyült tanárok elfogulatlan itéletöket, oly értesitő szavazat gyanánt, mely, ha máskép nem, mindenesetre a napló utján, tudomására jutand az érdeklett közönségnek.

g. Jegyzőkönyv XVIII és XXVI folytán: azon elláthatatlan általánossággal, melybe a tanodai kézikönyvek létrehozatalának kérdése taval, fölmerültének első hevenyében, önkénytelenül ragadtatott, de a melyben megmaradva sikert várni alkalmasint képtelenség volna, egyenesen fölhagyni, s a kérdést legközelebb a következő inditvány korlátai közé szoritni tartanók célirányosnak:

Olcsó és jó latin klassikus-kiadványok és ezekhez kellő *latin-magyar és magyar latin szótár* szüksége és kelete minden főtanodában és gymnasiumunkban kétségtelenül bizonyos, nagy és állandó levén, és szerkesztőikül alkalmas szaktanárok szinte nem hiányozván, — bizzon meg a tanári gyülés elismert képességü s vállalkozni hajlandó férfiakat az emlitett könyveknek egyesült erő utjáni kiállitásával, — és pedig itéletünk szerint következő irányban:

α. A legáltalánosabb használatu latin klassikusok mielőbb lássanak napfényt egy olyan olcsó, „*tanodai*“ kiadásban, mely az illető klassikusoknak csupán klassikus müvet tartalmazza, s ezen klassikus müvekből is, (melyek egyébiránt lehetőleg egészek legyenek,) zárja ki módosan mind azon helyet és szakaszt, mely a neveléstannak és széptannak szabályait tetemesen sérti.

β. A szótárnak első s terjedelmes része legyen *latin-magyar-német*, utórésze *magyar-latin*; mind két részhez egy főszerkesztőnek egybesimitó irányzása mellett a dolgozó társak haladéktalanul fogjanak hozzá; — neveik legyenek dolgozataik alá igtatva; legyen eleve kijelölve a legjobb idegen szótár, mely mindenkitől nagyában követtessék.

γ. Mind a tanodai klassikus-kiadás, mind a szótár, — ha a tanári gyülésnek igényeit kielégitendi, tétessék általános használatuvá a prot. tanodákban.

δ. A szótárnak mind első kiadása, mind azontul netalán megjelenendő javitott kiadásai a főszerkesztőnek és dolgozó társainak, fáradalmuk aránya szerint, kamatozzanak azon idő s pénztőkétől, melyet közösen bele fektetnek.

h. Jegyzőkönyv XX folytán: az ünnepi szünidőkre nem volna-e jó mindenütt egyenlő számu napokat juttatni?

3. *A meghivó főtanodának* a taval tárgyaltakból nem folyó, *uj inditványai:*

a. Határozzuk meg a módokat, melyek ha minden tanodáink igazgatói s tanári által követve lesznek, azt eszközöljék, hogy ifjainknak egyik prot. tanodából a másikba történő átlépései soha se járhassanak valamelyik tanoda akár fegyelmi akár elmeképzési törvényes rendszerének kijátszatával. Egyébiránt határzottan kije-

lentjük, miszerint ezen inditványunk legkisebb célzást sem rejt magában más tanoda ellen.

E pontnál fölgörditjük egyszersmind ezen bajos oldatu kérdést: melyek volnának azon saját törvényszerü hatalmunk körén belül megtörténhető lépések; miknél fogva a római kath. tanodáknak prot. ifjaktoli látogattatása, s viszont a római kath. ifjaknak bejárhatása a mi intézetinkbe a viszonyosság felé mindinkáb közelitsen és pedig *ugy, hogy afféle kormányi rosszalások elkerültessenek, milyenek ez idén lettek némely tanodáink tárgyaivá.*

b. Az évenkint csak egyegy hivatalos tanodai értesitvényt követelő ujabb kormányi rendeletnél fogva is mellőzhetővé vált téli közvizsgálatok; a rájok előkészitő tanismétléssel együtt ha egyébért nem, már csak tanitási időnyereség tekintetéből is, szünjenek meg.

Jegyzés. Az e napon netalán kiküldendő választmányok, dolgaikat részint még az első napi délután, részint másnap reggel végezhetendik.

II-sod napi közülés auguszt 10-kén reggeli 8-töl délutáni 1/2 2 óráig.

1. Az első közülési jegyzőkönyv hitelesittetik. Az első naprol tárgyalandókul fenmaradt kérdések tárgyaltatnak.

A választmányi jelentések, ha ilyenek lesznek, meghallgattatnak.

2. A többi fő s középtanodák részéröl szőnyegre szánt inditványok tárgyaltatnak.

3. A legközeléb tartandó prot. tanári gyülésnek helye s ideje kitüzetik.

4. Az napi jegyzőkönyv hitelesitése végett választmány neveztetik ki.

Jegyzés. Ez nap vagy akár előb is, a tanár urak közül azok, kik a szinte Sopronban 10-kén estve gyülekező természetbuvári közgyülésben részt venni szándékoznak, beirathatják magokat e végett az illető megbizottnál."

Ezután Hetyési tanár ur, mint a helybeli főtanoda ez évi igazgatója, ily tartalmu beszéddel üdvözlé a tanárokat s ügybarátokat: „Tisztelt hallgatóság! Épülnünk kell folytonosan mindnyájunknak. Igy tanitottak az irás szerint bennünket, s mi is igy tanitottunk másokat. S kik az „épülés" szó jelentését felfogtuk, mindig e hármat szoros kapcsolatban értettük alatta: haladj az esmeretben; kapj az alkalmon, mely ösztönt nyujt kötelességed hő telyesitésére; keresd fel a forrásokat, melyekből erőt s vigasztalást merithetsz, midőn az élet bajai reád sulyosodnak. De valóban nem mondok sokat, ha felesélésekbe nem bocsátkozhatván, csak általánosan, nyiltan kimondom, hogy az épülésre a hármas értelemben senkinek sincs nagyobb szüksége,

mint nekünk, kikre a nevelés szent ügye bizatott. Ezen épülésre külömbféle az eszköz és az alkalom; hogy köztük a tanári gyülések a leghatályosabbak közé valók, a nevelés avatottjai igen jól tudják; az avatottlansággal és felett vitázni háladatlan munka volna. Ti velem egyet értetek, tisztelt ügybarátok és tiszttársok, ezt tanusitja becses jelenlétetök. Hozzánk jöttetek, hogy épülést adjatok, s, ha lehet, vegyetek. Mi ugyan még több oskola tanárait is meghivtuk, kiknek jelenlétét körünkben sajnálva nélkülözzük. De azoknak, e hely távolságán kivül, mentségökre szolgál vagy csak azon körülmény is, hogy hazánkban protestans tanárnak igen kevés áldozni való idő s még kevesebb áldozni való költség jutott. Azomban, mivel a panasz akkor is kellemetlen, mikor igazságos, most pedig egészen helyén kivül volna — hagyjuk ezt. — Titeket, lelkes férfiak, kik a mi meghivásunkat és saját kebletek sugallását követvén köztünk megjelentetek, üdvözzöllek én itteni tisztársaim és magam nevében, üdvözöllek a nevelés szent ügye nevében. — S minthogy az idővel gazdálkodnunk kell, lássunk tüstént teendőinkhez. — Az ur áldása kisérje törekvésünket.“

Ezen lelkes beszéd szives „éljen“ekkel fogadtatván, ugyanis Hetyésy tanár felszólitá a gyülést az előterv értelmében elnökválasztásra. Mire *Brassay Soma* tanár elnökül egyhangulag megválasztatott, ki is megköszönvén a gyülésnek benne helyeztetett bizalmát s elnöki székét elfoglalván, felszólitá a gyülést jegyzők s naplóvivők választására. Erre *Pecz* s *Tatay* választattak meg jegyzőknek a napló szerkesztése pedig alulirottakra bizatott. *)

A Jegyzőkönyv III-ik száma. — *Dr. Tavassy*, azon kérdést intézi a meghivó tanodához, illetőleg igazgatóságához: valljon mentek-e meghivó levelek minden protestans tanodákhoz, s melyekből érkezett válasz, s nem volna-e célszerü ezen válaszokat a gyülésen felolvasni? Tudomására esett miszerint némely tanoda meghivót nem vett, ujra inditványozza, miszerint minden protestans kollegium, lyceum, gymnasium s progymnasium a két hazában meghivassék ezen gyülésekre. *Szánthó*: a miskolci reformatusok tanodájához nem érkezett meghivó levél, pedig onnan bizonyosan jöttek volna. *Szabó*, mint a soproni főtanoda mult évi igazgatója: én a tavali jegyzőkönyvben emlitett tanodák közül, tudtommal s szándokosan egyet sem hagytam ki: ha valamelyik kimaradt, tévedésből történt. Miskolcot illetőleg, mikor az evang. tanoda válaszából megértettem, hogy a reformatusok a meghivást meg nem kapták, tüstént irtam ujonan; ha azt sem kapták, nem az én hibám. *Turcsányi Lajos*, tanodai névtárt ohajt, melynek utmutatása szerint az ily tévedések legkönnyebben volnának elkerülhetők. *Emericy*: minthogy általjában iskola-

*) *Müllner Mátyás* soproni és *Geguss Ferdinand* losonci tanár. Szerk.

ügyekről foly itt a tanácskozás, kivánja hogy ezen gyülésekre meghivatnának, nemcsak az ugynevezett tudós iskolák, hanem a polgári, sőt a falusi iskolák is. *Dr. Tavassy*: több helyen a két hazában léteznek ugynevezett nevelői és tanitóikörök, az ő nézete szerint méltányos volna azokat is meghivni mint testületeket. *Hetyésy*: egypár válaszban a szük esztendő adatik okául a meg nem jelenhetésnek, ha már a felsőb tanodák oktatói igy beszélnek, mit fognának mondani a meghivott falusi tanitók? Különben hisz senki sincs kizárva, kinek költsége s kedve van megjelenni. A mi a nevelői köröket illeti, azokrol, legaláb hivatalos tudomásunk nincsen, mihelyt lesz, megfogjuk hivni. *Müllner*: a meghivás, el kell ismerni, szörnyü teher az illető igazgatóra nézve, s mind a mellett, az igazgatónak legjobb akaratja mellett is, könnyen megtörténik — ut exempla docent — hogy az egyik vagy a másik iskola elmellöztetik, a mit ez, könnyen szándékosan történtnek vélhet s lenézésnek tekinthet. Véleményem szerint, van egy igen egyszerü módja a meghivásnak, mely ha elfogadtatnék, mind az igazgatón nagyot segitene, mind minden történhető botlás s tévedésnek elejét venné, mind pedig eleget tenne azoknak is, kik a meghivást a lehető legszélesbre kivánják terjeszteni. Inditványom tehát oda megy: tétessék ki egyszerüen az Egyházi lapban, melyet ugy hiszem a tanárok s nevelők többsége olvas — s még egypár más olvasottabb honi lapban, hogy ekkor, meg ekkor, itt meg itt tartatik a mindkét honi protestans tanodai tanárok közgyülése, melyre minden t. c. oktató s nevelő s minden ügybarát ezennel, tisztelettel meghivatik az x...i tanoda igazgatósága által. Ehez még hozzá kivánnám tétetni világosan, hogy külön meghivásra senki se tartson számot. Különben is, minek hivassuk meg magunkat oda, hová magunk határoztuk hogy menendünk. *Többen*: helyes! csak ujság utján történjék a meghivás. *Tatay*: nem tartja ezt célirányosnak; adjuk meg a dolognak a maga formáját. Különben is, ha kedve van az illető igazgatónak a levelezésre s nem resteli a terhet, hadd járjon el kedve szerint. *Hetyésy*: mikor egyszerü módon szintugy célhoz juthatni, minek nehezitni a dolgot. Ő az inditványt egészen célszerünek találja s pártolja. *Dr. Tavassy*: ám legyen ujság általi meghivás, de azért irhasson az igazgató külön meghivó leveleket is. — *Elnök*: mind a két részre történnek nyilatkozatok, hogy a többség akaratja kitudódjék, bocsássuk szavazatra. *Többen* szavaznak ujságra. *Dr. Tavassy*: Urak! férfiak vagyunk, mint férfiak tanácskozunk. Okok döntsenek itten, ne szótöbbség. *) *Müllner*: ugy hiszem inditványomat

*) Ez bőven lőn motiválva okokkal. Mert, ugyan kik is szavaztak volna? Mind a jelenlevők, a kik között tanulók és nem szakemberek is voltak? vagy csak a zöld asztal mellett ülők? aztán, e gyülések csak tanácskozmányok. Itéletet dönthet szavazás és alkothat szavazás, de puszta tanácskozmány körében és még ily vegyes testületben szavazás által határozni, nem lehet jó taktika. T.

eléggé motiváltam, s ha a többség mellette nyilatkozik, bizonyosan csak az okok határoznak. Én sem bánom, ha az igazgatónak elég kedve s ideje, ám hivja meg az ujság által történendő meghiváson kivül, még levelezés utján is a tanodákat; de akkor ne tegyen különbséget közöttök, mert ez rosz vért csinálna. Azomban szeretném, hahogy határozatként mondatnék ki, hogy a külön meghivásra az igazgató nem köteles. — Még többen nyilatkozván az inditvány mellett, *Elnök* ez értelemben kimondá a határozatot. Az érkezett válaszokra nézve, *dr. Tavassy* ujra inditványba hozá azoknak a gyülés szinén történendő felolvasását. *Hetyésy*: a válaszok vagy puszta válaszok, melyeket időkimélés tekintetéből nem tart felolvasandóknak; vagy inditványokat tartalmazók, a melyek majd annak idejében, ha az uj inditványok kerülnek szönyegre, különben is felfognak olvastatni. *Mindnyájan*: csak maradjon; menjünk át a tavali jegzőkönyvre. Mely is felvétetvén, annak függőben maradt vagy további tanácskozást igénylő pontjai ujonan tárgyalás alá kerültek. Nevezetesen a tavali jegyzőkönyv IV-ik pontja, mely az idei

Jegyzőkönyv V-ik száma. — *Dr. Tavassy* jelenti, miszerint a tanodai névtár szerkesztéséhez, mely a tavali gyülés által reábizatott, még eddig lehetetlen volt hozzá fognia, minthogy az ahoz szükséges adatok nem küldetnek be a tanodák által. Csak Aszód, Eperjes, N. Kőrös, Losonc (ref.), Selmec, Medgyes és Zilah küldötték be eddig külön a szükséges adatokat,*) kimerítő tudósitást nyujtó hirleményt is csak igen kevés tanodáktol vehetett. Kéri annakokáért a gyülést, miszerint a tanodákat ujra szólitsa fel e tárgyban, egyszersmind igéri, hogy mihelyt kezében lesznek a megkivántató adatok, ha csak két harmadárol is az összes tanodáknak, azonnal elkészitendi a névtárt. *Kanya*, a tanári gyülés által kivánja felszólittatni az egyes tanodákat. *Tatay*, az ujságokat ajánlja, s egyszersmind határidőt is kiván kitüzetni, melyre minden tanoda beküldje a megkivántatókat a szerkesztő által közhirré teendő rovazat szerint. *Szánthó*: minthogy nem ismerünk minden tanintézetet, szólitsuk fel az esperességeket, hogy ők gyüjtsék össze s küldjék be a kebelükben létező tanintézetek megismertetésére szolgálandó adatokat. *Pecz*, az egyházakat a superintendentiák utján ajánlja e részben megkéretni. *Halasy*, ez volna a leghosszasb ut. Legjobb lesz, bizzuk meg egyenesen a vállalkozó urat, hogy járjon el e dologban legjobb belátása szerint. *Elnök*, ez értelemben mondja ki a határozatot.

A jegyzőkönyv VI-ik száma. — *Dr. Tavassy*, jelenti hogy magányhirből tudja miszerint Debrecenben a kerületi gyülésen épen most fog tárgyaltatni a szünidők tartása iránti tavali inditványa a tanári közgyülésnek; egyébiránt hivatalos vá-

*) Azolta pedig még: Turóc sz. Márton, K. sz. Miklós, Brassó, S. Gömör és Uj-verbász. Szerk.

lasz a felterjesztett javaslat tárgyában, még egy ref. egyházi kerülettöl sem érkezett; de reményli hogy javaslatunk el lesz fogadva s gyüléseink ennek következtében ezután látogatottabbak. *Hetyésy*, felolvassa a pápai kollegium levelét, melyben tudósitanak bennünket, hogy a szigorák épen ez időre esvén gyülésünkben részt nem vehetnek, de egyszersmind biztositanak, hogy jövendőre legyőzendik az akadályokat. *)

VII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Tatay*, felolvassa Késmárk levelét, melyben jelenti miszerint a tavali gyülésnek a kétévnyi jogfolyam tárgyában hozott határzata náluk már életbe léptetett, egyszersmind panaszlólag emliti, hogy némely tanoda, névszerint Eperjes, még mindig mellőzi e tárgyban a rendszert, mind a többi tanintézet, mind az ifjuság kárára, az ifjuság tudniillik oda csődülvén hol rövidebb idő alatt végezhet, habár csak készületbeli önsérelmével. Kéri tehát a gyülést e tárgybani intézkedésre. *Schmiedt*: e tárgy tanácskozás tárgya volt Eperjesen is, de a többség ugy vélekedett, hogy ha Eperjes elfogadja is a kétévi jogfolyamat, ez által nem lesz a dolgon segitve, minthogy az ifjak átmennek akkor a reformatusok tanodáiba. Különben ő bizonyosan tudja, hogy Késmárk a panaszló maga sem tartja meg a rendszert, hanem 3 év alatt elvégzi a kétévnyi philosophiát s kétévnyi jogot. *Emericy*: Késmárk egészen a rendszerhez tartja magát. *Többen*: olvastassék a levélnek ide vonatkozó pontja. — Felolvastatik; de abbol ki nem világlik. *Tavassy*: Késmárknak panaszát tegyük a magunkévá s irjunk fel e tárgyban a középponti iskolai választmányhoz, s ha az nem képes intézkedni, a mit feltenni nem lehet, az egyetemes gyülés eleibe terjesszük panaszunkat. *Halasy*: de hát miért nem egyenesen az egyetemes konventhez? *Tavassy:* hát minthogy egyetemes konvent csak egyszer tartatik évenként, iskolai választmány pedig akár hányszor, azután kérdés, nem késünk-e el az egyetemes gyüléstöl, mely a legközelebbi napokban gyülend össze? Egyébiránt, ha a jegyzők elkészithetik az oda terjeszjendő irományt, ő ki minden esetre részt veend az egyetemes gyülésen, szivesen elölfogja adni ügyünket. *A jegyzők* meg igérik. *Hetyésy:* a zayugróci rendszer mellett függelékként van egy kis megjegyzés, melynélfogva, a mely iskola nem tartja magát ezen rendszerhez, maga rekeszti ki magát azon iskolák sorából, melyeknek bizonyitványai a hatóságok elött érvényesek, azonkivül semmi néven nevezendő segegedelmet a közgyülestöl nem igényelhet. Az egyetemes gyülésnek ennélfogva hatalmában van, az egyformaság megtartását kieszközölni. Tudtára Eperjesen kivül, más evang. iskola nem is tesz e részben kivételt; a reformatusokrol nem szólhat. *Elnök* Erdélyben legaláb máskint rendezvék az iskolák, ugy hogy ezen

*) Adja isten! Szerk.

egyformaságot alkalmaztatni nem lehet, mert ott a philosophiai kursus áthuzódik a jogon is és természetes hogy már az első évben is hall az ifju juridikumokat is. Az unitariusok még leginkább közelitenek ezen rendszerhez, náluk tudniillik elvan különözve a jogtani pálya a philosophiaitol. *Hetyésy*: a reformatusokat illetőleg, a méltányosságtol s az illető intézeteknek növendékeik alapos kiképeztetéséröli gondoskodásától várhatni, miszerint a szóban levő káros gyakorlattol mennél előb elállandanak.

VIII-ik Jegyzőkönyvi szám. — A tavali napló s jegyzőkönyv X-ik pontjára nézve, *Hetyésy* tanár tiltakozik az ellen, hogy elnökileg, azaz ő általa „a kéregetés továb is ajánltatik.“ Ő ellensége mindennemü koldulásnak s tehát az iskolá számárai kéregetést sem ajánlhatta. Nyilatkozata ilyformán hangzott: a kéregetés, mint szükséges rosz, jelenleg eltürendő. Egyszersmind ezen tiltakozását a jegyzőkönyvbe felvétetni kivánja.

IX-ik Jegyzőkönyvi szám. — Felolvastatott Warga János n. kőrösi tanár levele.

Tavassy: sajnáljuk hogy a jeles férfiut körünkben látni nincs szerencsénk; hosszu tapasztaláson alapult tanácsa minden tekintetben nagy nyereség volna a gyülésre nézve. Hogy gyengélkedése dacára is oly buzgalommal járt el a reá bizott munkában köszönetünket érdemli. A fordítást illetőleg, kijelenté nagyságos Schedius Lajos k. tanácsos ur véleményét miszerint azon testület, mely a fordítást reá bizta, gondoskodjék annak leendő kiadásárol is. *Elnök*: a gyülés a könyv kiadásába nem bocsátkozhatik, minthogy arra fundusa nincsen; mi legfelebb mindnyájan aláirhatunk egyegy példányra, pedig ez még korántsem volna elegendő. Bizassék az egész egy választmányra, mely legjobb belátása szerint intézkedjék. A tanárok bizonyosan elősegitendik a mint lehet a könyv keletét; csak az a kérdés, kik legyenek a választmány tagjai? *Többen*: maga a szerző s a pesti tiszttársak. *Elnök*: legyen tehát, ngs. Schedius Lajos, dr. Tavassy Lajos, Kanya Pál s Warga János.

X-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Dr. Tavassy*: örömmel jelenti, miszerint a csak ezelött kétévvel megpenditett eszme a tanodai hirlemények iránt, mindinkábinkáb viszhangra talál. Az idén, tudtára, már a következő intézetek bocsátottak ki hirleményt: N. Enyed, Késmárk, Losonc (ágost.), Pest, Selmec, Sopron, Szarvas. Szóló véleménye szerint érdekünkben áll, ezen hirleményeket minél általánosabbakká tenni, hogy a nagy közönség s a hon — mert ennek ellenőrködése alatt állunk — minél közelebbröl megismerkedjék intézetink szellemével s mibenlétével, s az által azoknak pártolására buzdittassék; egyszersmind átada az *Elnöknek* a késmarki „tanodai szózat“-bol nehány, a pesti mult évi s ez idei hirleményekböl számos példányt, a tanár urak közt leendő kiosztás végett. Hasonlót tett *Pecz* is; a két *Turcsányi* pedig szinte kiosztá az illető tanodabeli ifjuság névjegyzékét. *Pecz* azon kér-

dést tevé: valljon a kiadó-szerkesztő, köteles-e a hirleményt eleve közölni tiszttársaival, vagy sem? *Többen:* hagyjuk az e tárgybani intézkedést az egyes tanodákra.

XI-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Tavassy* köszönetét fejezi ki az ő szerkesztősége alatt eddig megjelent „Nevelési Emléklapok"nak a tanárok általi pártoltatásáért; bemutatá egyszersmind a legujabban megjelent 3-iks 4-ik füzetet is, s további pártfogásba ajánlja. Folytonos gyüléskedésre van szükségünk, eszmefejtegetés s cserélés végett; ez pedig csak sajtó utján lehetséges; azt véli tehát, hogy vállalata által, mely a hiányzó nevelési folyóiratot pótolja, csak szolgálatot tesz a tanári közönségnek. Bocsánatot kér, hogy minden módot használ lapjainak olvasókat szerezni; ha rosz a mit ád, ostorozzák meg; ha jó, fogadják el. (Éljen!) Még egy pár füzetkével meg fogja kisérteni, ha sok költségébe kerül is, hisz a jó ügyért áldozatokat hozni készek legyünk. Kéri a gyülést, hogy engedné meg, e jelen gyülés jegyzőkönyvét s naplóját az Emléklapokba hadd vehesse fel. *Többen:* legjobb közlöny a Nevelési Emléklapok; sőt kérjük Tavassy urat csak közölje. *Turcsányi Lajos:* méltányolva elismeri dr. Tavassy buzgalmát, melyért mindnyájunknak köszönetét megérdemli; de hogy az Emléklapoknak nagyobb publikuma legyen, hogy azt, névszerint a falusi oktatók is haszonnal olvashassák — mert hisz magunk járatunk külömbféle igen jeles külföldi nevelési lapokat is — szükségesnek tartaná, hogy népszerüebben lenne szerkesztve s közérdekübb tárgyakat adna; továbá rendesebben jelenne meg meghatározott időben, terjedelemben s áron. *Pecz:* arra hogy meghatározott időben jelenjen meg, szabadalom volna szükséges, s igy nagyobb volna a költség. *Turcsányi:* a privilegium nem emelné a költséget feletteb, s a rendesen megjelenő folyóirat célszerübb volna. *Tavassy:* hogy népszerüb cikkeket adhasson csak küldjenek be olyanokat, ő örömest közlendi, s általjában ujra kéri a tanár urakat, pártolják s segitsék elő a lapot dolgozataikkal.

XII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Tavassy*, figyelmezteti a tanári gyülést az érdeklett könyvre, *) mely, miután a pesti prot. főiskolai választmány megbizásából készült, mondhatni országos nevezetességüvé lett; felszólitja a gyülést a könyv feletti véleményadásra. *Müllner:* az egész könyv felett véleményt vagy is birálatot adni itt nem lehetséges. A gyülés nem könyvbiráló választmány. Legfeljebb egyes elvei felett hozhatunk helyeslő vagy helytelenitő itéletet. Kimeritő kritika bizassék inkább, ha ugy tetszik, egy arra kinevezendő választmányra, vagy vitattassék meg inkább a fontos tárgy ott, a hová való, és a hol már eddig is meg volt vitatva, az Egyházi Lapban

*) Lásd a Jegyzőkönyvet. Szerk.

vagy a Nevelési Emléklapokban. *Tavassy*, épen erre nézve bátor a Nevelési Emléklapok IV-ik füzetében megjelent bírálatra utalni. *Tatay*: a gyülés tegye magaévá dr. Tavassynak az emlitett lapban kifejtett s alapos okokkal támogatott nézetét, miszerint a praeparandia részletes bírálatába nem bocsátkozván, a tervben ajánlott állandótlan népoktatók alkalmazásával nem tudott megbarátkozni.

XIII-ik Jegyzökönyvi szám. — *Tavassy*, mindenekelött klassikusoknak közköltségeni kiadatását sürgeti. Klassikusok minden iskoláinkban ugyanazok vannak szokásban, s ugyanazért bizonyos kelendőségre lehet számolni; azon csekély haszon, mely kiadásukkal jár, a miénk lehet, s a pénz melyet klassikusokra kiadunk, hon marad. A gymnasiumok tanitói tehát egyetértve fogjanak e munkához, s vagy egyesek vállálják magokra egyegy klassikus kidolgozását, vagy választmányilag adjanak ki tán évenként egyegy auktort. *Müllner*: nézetem szerint vannak a klassikusok kiadásánál sokkal szükségesebb teendőink. A mi a klassikusokra kiszivárgó pénzt illeti, bár több menne ki évenként a külföldre klassikusokra, mert ez arra mutatna hogy többen olvasnák; de szükségtelen s hasztalan dolgokra, bizony sokkal több megy ki; egyébiránt klassikusokat legaláb kapunk a külföldről, és pedig olyan áron, melyel mi lehetetlen, hogy kiállhatnók a konkurrentiát; de más könyveket, szintoly szükségeseket bezzeg nem kapunk ám a külföldről, drága pénzen sem. Ilyenekről kellene tehát mindenekelött gondoskodnunk. Értem a kézikönyveket s szótárokat. Egyébiránt választmányra ezeknek kiadását véleményem szerint nem lehet bizni. Miolta fenn állanak ezen konferentiák, még minden évben szóba hozattak a kézikönyvek; s mi volt a sikere? semmi. Kézikönyvekre legbizonyosabban fogunk szert tenni, hogyha, nem mondom mind, hanem csak nehány tanitó egyezkedik olyformán, hogy mindenik vállal magára egyegy tanulmányt, melyhez leginkáb tartja kedve s ezt kidolgozza, — tán közölhetné még a kéziratot is a többivel. Igy költsönösen behoznák egymás könyvét. Ez által azt is nyernők, hogy birnánk egyegy szakban többféle kézikönyvet a melyek között szükség esetében választani is lehetne, és elkerülnők az egyformaságot a tankönyvekre nézve, a mely a tudományos előmenetelt megakaszthatná. Már a szótárokra nézve inkáb ajánlható a választmány általi kidolgozás. *Turcsányi János*: némi utasitás még is szükséges volna a vállalkozókra nézve, hogy például a kidolgozandó kézikönyv mintegy mily terjedelmü s mily szellemü legyen. *Tatay*: hanem vannak e tárgyra vonatkozó inditványok némely beküldött levelekben is. Hallgassuk meg azokat. (Halljuk!) Felolvastatott Késmárk levelének a tárgyra vonatkozó pontja, melyben mindenekelött szótárt sürget s Kärcher szótárát ajánlja alapul. Pozsony inditványa oda megy, hogy elsőben is az elvek iránt legyünk tisztában, azután fogjunk a munkához.

Selmec a szótárba a tót részt is kivánja felvétetni. *Turcsányi*: két szótárra van szükségünk: egy kisebb s olcsó, meg egy nagyobb terjedelmüre, amaz a kezdőknek számára s olyan már van nálam kéziratban és már kiadó is ajánlkozott. *Geguss*: Sárospatakon nem rég jött ki egy latin-magyar szótár, melyben a szavak, gyökök szerint vannak ugyan elrendezve; de a hozzá kapcsolt utmutatás nyomán könnyen eligazul a fiu. Mind ujabb nyelvészetünkkezi alkalmaztatása, mind olcsóságánál fogva ajánlkozik. *Elnök*: a sárospataki nem kielégitő. Azomban latin-német és német-latin szótár elegendő levén, szoritkozzunk csak a magyar-latin s latin-magyarra. *Müllner*, a kisebb s nagyobb szótárnak nem barátja, mert ez által csak azt nyernők, hogy a szegény deák, kinek az egy könyv megszerzése is nehezére esik, kétszer költene. Szerezzen mindjárt egyet, melynek mindig hasznát vehesse. *Tatay*: az én inditványom: neveztessék ki mindenekelött választmány, mely tisztába hozza az elveket, melyek szerint a szótár készittessék. *Tavassy*: mindnyájan szomjuhozzuk a szótárt, a tervet nem lehet rögtönözni. A gymnasiumi tanitóknak fekszik leginkább érdekükben egy alkalmatos szótár, azért ezeket kellene, véleményadásra felszólitani s ennek nyomán készitteni a tanári gyülés meghagyásából a szótart; a magyar tudós társaság is többeket bizott meg szótárának készitésével. A szótár ne is legyen igen terjedelmes, mert igy nem akad kiadó, minthogy oly anyira idegenkednek jelenleg nálunk a latin nyelvtöl. *Szánthó*: nem ohajtom hogy a kézikönyvek általános befogadására kötelezettség legyen; de a szótár közösen vétessék be. *Tavassy*: erröl jogilag szó sem lehet, mert nincs jogunk valakit valami könyv használatára kötelezni; de nem is volna célszerü a versenyt kizárni. Csak vállalkozzék társulat, melynek tagjai betü szerint osszák fel magok között az egészet s csak egy legyen a fő szerkesztő. *Elnök*: a véleményeket a következendőkben véli központositathatni: neveztessék ki választmány melynek teendője az egyes intézeteket felszólitani hogy nyilatkozzanak mind a kiadandó szótár kellékei, mind a netán nálok létező s a munkában részt venni ajánlkozó nyelvészekre nézve, egyszersmind határidőt tüzvén ki a nyilatkozatok beküldésére. Ezen beküldendő nyilatkozatok nyomán a választmány készitsen előleges tervet a szótár kiadása módjára nézve, — kiadóval is már előlegesen értekezvén — melyet majd a legközelebb tartandó tanári közgyülés eleibe terjesszen további intézkedés végett. *Tavassy*, a dolog minélelöbbi foganatositása végett célszerünek tartja, hogy a választmányi tagok egy helyben lakjanak, ajánlja a soproni tisztársakat, ugy mint, kik különben is az inditványozók. *Elnök*: kérjük hát meg a soproni tanár urakat, hogy ez előmunkálatokat magokra vállalják, az igazgató elnöklete alatt müködvén a választmány.

XIV-ik Jegyzökönyvi szám. — Felolvastatott Késmárk levelének e tárgyra vonatkozó pontja. Az emlitett visszaélés el-

len, legjobb biztositékot lát a gyakoribb levelezésben, mely által részletes tudósitás adható s vehető az intézetek belrendezése iránt. *Selmec*: szigoruak legyünk a bizonyitványok dolgában; azok nélkül senkit fel ne vegyünk; a 2-ik fokozatuakat csak előleges vizsga után. *Tavassy*: a tanodának joga van a jövevényt még bizonyitvány mellett is vizsga alá vetni, s igy azon osztályba sorozni, melyre érdemesnek találtatik. *Halasy:* kik hiányos bizonyitvánnyal jönnek, például ha valamely tanulmányboli osztályzat nincs meg melyet hallaniok kellett, azokat ezen tanulmánybol igenis meglehet vizsgálni, de a kiknek kielégitő bizonyitványuk van, azokat e szerint kell sorozni. *Tavassy*: tehát legaláb a bizonyitvány nélkül jövőt vessük vizsgálat alá, s csak azután vegyük fel.*) *Hetyésy*: bizonyitvány nélkül jövőt semmikép sem szabad felvenni, már csak abbol a tekintetből sem, minthogy nem tudjuk hogy hogyan hagyta el ez előbbi intézetet. *Elnök*: itt az ám a baj, hogy a külömböző intézetek külömbféleképen levén elrendezve, a bizonyitványbol sokszor nem látszik meg, hogy ki melyik osztályba léptettessék. Ő tehát azt inditványozza, hogy a tanitvány vegye ki minden évről bizonyitványait, ezek szerint aztán minden nehézség nélkül történik az elhelyezés. *Szánthó*, elnök ur véleményéhez áll, annál is inkább, minthogy egyebütt is, például a bécsi polytechnikumhan minden évről megkivánják a bizonyitványt. *Hetyésy*, nem tartja szükségesnek, hogy a tanitvány minden évről hozzon bizonyitványt. A ki kivánja, jól van, kiadjuk neki; de ne kényszeritsünk senkit, hogy ki kell vennie. *Turcsányi Lajos* elégségesnek tartja az egy bizonyitványt, csak hogy abban tétessék ki az évek száma, melyet az intézetben töltött. *Müllner*, szinte szükségtelennek tartja a több évekröli bizonyitványokat, annál is inkább, minthogy ez csak a tanitvány zaklatására adhat alkalmat. Felhoz aztán példát erre, miszerint egy barátja, ki a soproni s pozsonyi főtanodából a legjobb bizonyitványt vitte és azután a pesti egyetemen a két első évi orvostani folyamatot is a legnagyobb dicsérettel végezte, midőn a bécsi egyetembe ment, mind ezen bizonyitványok előmutatása mellett sem vétetett fel, mig a syntaxisi s grammatikai osztályokbol is nem hozta a bizonyitványokat. Már ez csak vexa, olyantol, a ki a felsőb osztályokat oly jelesen bevégezte, a hol akkor még minden deákul

---

*) Ezt nem mondhatám igy. — Előbbi véleményemre is másképen emlékszem. Kifejtém ugyanis, mint lehet egyik intézet, tanfokozatilag és methodikailag emeltebb egy másiknál, mind a mellett hogy egynevüek, s e szerint, mint kell tehát arra ügyelni, miszerint a növendék; sem erején felüli osztályba ne eröltessék, sem pedig, erején aluliban ne tespedjék. Több ugyanis a növendéknek célszerü vezettetése, mint a bizonyitvány s épen az volna előttem rosz tanoda, mely ezen elvet nem akarná elismerni; kivált a mai korban, hol a bizonyitványnyerésnek, anyi meg anyi az utja és módja s másfelöl, a midőn a szülék a fiakat csak ugy át akarják kergetni az osztályokon! T.

ment, azt kérdezni, hát syntatist meg grammatikát tanultál-e? Különben ugy hiszi, hogy az emlitett polytechnikumban is megelégszenek már most csak egy évi bizonyitvánnyal. Az ő osztályából legaláb már egynehány fel ment oda s bevétetett nehézség nélkül csak egy, még pedig magyar bizonyitvány mellett. *Hetyésy*: a zayugróci oskolai rendszer fogadtassék el minden tanodáink által, akkor mind ezen nehezségek megszünnek. *Tatay* az ágostai hitvallásuak iskoláira nézve igenis tisztában leszünk akkor; a ref. tanodákat pedig szólitsuk fel, hogy iskolai szerkezetüket velünk közleni sziveskedjenek. *Müllner*: a kiadatni rendelt „iskolai névtár"ban igen helyén lesz ezen szerkezeteknek megismertetése; annak utmutatása mellett majd könnyen fogunk az ily kétes felvételi esetekben boldogulni, minthogy könnyü lesz más tanrendszert követő s tán más elnevezéseket használó iskolákat a mieinkhez mintegy redukálni. *Tatay*: szólitsunk fel minden tanintézetet, hogy iskolai szerkezetük megismertetését küldjék be dr. Tavassyhoz a névtárban leendő közlés végett. *Elnök*, továb is csak az évenkinti bizonyitványokat ajánlja, melyek mellett, a különben mindig lehetséges kijátszás lehetetlen lesz. *Geguss*: ha a tanodák beküldik rendszerüket, akkor tévedés nem történhetvén elégséges az egyévi bizonyitvány. *Többen*: csak a szerkezet megismertetése a nevtár utján. *Elnök*, ez értelemben kimondja a határozatot.

XV-ik Jegyzökönyvi szám. — Az ezen szám alatti tárgyrol — a r. kath. ifjaknak intézeteinkben való tanulása- és általunki megvizsgáltathatásárol, volt ugyan tanácskozás s az egyes intézetek elbeszélték a náluk divatozó gyakorlatot; de miután erröl ugy sem áll hatalmunkban határozni, kimondatott, miszerint e tekintetben, várnók be saját egyházi felsőbségeink utasitását is a mihez való tartás végett. Addig pedig, maradnánk a régibb gyakorlatnál

XVI-ik Jegyzökönyvi szám. — *Tatay*, a téli vizsgákat megszüntetni kivánja minthogy sok időt elvesznek, egypár hetet kivánván az azokrai készület, maga a vizsgálat is több napot, mely idő sokkal nagyobb haszonnal fordittathatik tanitásra. Azután az examen által a tudomány félbeszakasztatik s a tanuló nem hallja azt összefüggésben, a mi az ő kiképeztetésére nézve nem lehet jó befolyásu; meg különben is szükségtelennné vált a téli vizsgálat, minekutána a nm. helytartótanács, az első félévröl taval leérkezett kegyes rendeleténél fogva nem kiván értesitést. *Pecz*, Sopronnak inditványát a szarvasi tanoda is pártolja. *Szánthó*, Miskolc a téli vizsgákat megtartani kivánja. *Tavassy*: Sopron itt tettleg inditványozott. Eltörölte a téli vizsgákat s most inditványt tesz azoknak általános megszüntetése iránt. Dicséri Sopronnak erélyességét, melynélfogva önállóan tenni mert. Most igazulni akar, vagy tetténck helyes voltáról a többi tanárt is meggyőzni. Ő részéröl, helyesli Sopron lépését. Különbséget tesz a censura vagy szigora, mely feljeb

léptetés előzménye, és a sujtásos nyilvános vizsgálat vagy examen között, mely csak a szülők szemeinek legeltetésére van. Az első félévben feljebb-léptetés nincs, tehát a szigora sem kell akkor, a sujtásos examen pedig egyszer is elég. Ő tehát csak egy vizsgálatot ohajt, mely azomban egyszersmind szigora is legyen.*) *Turcsányi Lajos:* Kőszeg a téli vizsgálatot megkivánja tartani. Nézete szerint a tanitó ne elégedjék meg, hogy a tanitványok csak átfussák a tudományokat hanem azon legyen, hogy a tanitványok mindent felfogjanak s ezt mutassa meg az examenben. *Hetyésy*, bizonyosan minden lelkes tanitó azon lesz, hogy tanitványaival mindent jól felfogasson s nem elégszik meg a külső mázzal; de ezt examen nélkül is fogja tenni, valamint meg az examenből arról biztos itéletet hozni nem lehet. *Elnök*: már igen előre vagyunk az időben, ugy hogy e tárgyat ma elvégezni nem lehet, hagyjuk tehát más napra.

Másodnapi gyülés.

Augustus 10-kén.

Nagy örömére szolgált a gyülésnek ismét szépszámu vendéghallgatókat láthatni a maga körében, tanuságául a közönségnek a nevelési ügy iránti meleg részvétéről. Megjelent a többek között, *Zsmeskály Sándor* ügyész ur, a győri egyházmegyei iskolai választmánynak elnöke, ki az egyházi s iskolai ügyek melletti ismeretes buzgalmánál fogva, ez napi gyülésünket elejétől végig meleg részvéttel kisérte, többizben saját nézeteit is kifejtvén a tárgyalás alá került tárgyak felett.

Ezen alkalommal a tegnapi gyülés jegyzőkönyve felolvastatván s csekély módositásokkal elfogadtatván, névszerint a tanároknak minden bizonyos rend nélkül felsorolt neveire nézve az határoztatván, hogy azok mindig csak betürendben soroltassanak elő. A tegnapi gyülésen félben hagyott tárgy feletti tanácskozás folytattatott.

XVI ik Jegyzőkönyvi szám. — Folytatás. *Turcsányi Lajos*: még akkor is, ha két vizsgálat tartatik, kevés az idő a gyermekeknek kellőképeni kikérdezésére, mert a hallgatók alig várhatják a végét. A tanitó pedig szereti meg mutatni hogy mit s hogyan tanit, a tanuló meg, hogy mit tanult. Elismeri ugyan hogy a vizsgálat nem cél, de denique csak szeretjük megmutatni hogy mit tettünk. Egy vizsgálat tehát kevés

*) Nézetem részletességének megismerésére, ugy akkor, mint most, szabad legyen hivatkoznom m. é. megjelent „két tanszéki beszéd"em egyikére: „ a nyilvános vizsgálatokról." T.

idő. Ennélfogva küldői nevében a téli vizsgát megtartatni kivánja. *Szánthó*: tanodája is meg kivánja tartatni a téli vizsgát és pedig azon okbol, mivel messze vidékről, a Kárpátok alljáról jónek hozzájuk az ifjak. Ha már a szülők a téli vizsgák alkalmával látják, hogy gyermekük nem tanulásra való, kifoghatják s más pályára adhatják. A mi a tanfolyamnak a vizsgák általi félbeszakasztását illeti, töröljük el hát a tentament is, hisz az is félbeszakasztja a tanfolyamot. Egyébiránt az examenrei ismétlést szükségtelenné teszik a havi ismétlések. *Pecz*: ha a szülők meg akarnak győződni gyermekeiknek alkalmas voltukrol, hisz tanodáink nyilványos intézetek, kiki elött nyitva állanak, jöjjenek el, lássák s győződjenek meg. A téli vizsgálatrai készülést nem lehet a tentamennel összehasonlitni. Ez nem szakasztja félbe a tanfolyamot, mert csak egypár óráig tart, az exameni ismétlés pedig pár hétig. *Szánthó*, ismétli hogy a téli vizsgálatra nem kell készülni; feleslegessé teszi az ismétlést a lelkesen vitt havi vizsga. Azután a szülőktöl, kik kétszer is alig jöhetnek évenként gyermekük után, hogy lehetne kívánni, hogy minden istenadta nap jöjjenek maguknak fiuk maga alkalmaztatásárol megyőződést szerzeni. *Tavassy*, figyelmezteti a téli vizsgát sürgető urakat tanszéki beszédjére, hol kifejtette e tárgy feletti nézeteit. Feleljenek arra a nyilvánosság terén, különben is oda való levén a dolog. Sopron e részben erélyesen cselekedett s dicséretet érdemel. A vizsgáknak céljául azt mondják: az elöljáróság s a szülék látni akarják, hogy mint felelt meg a tanitó hivatásának, s a fiu mit tett? Az elöljáróság s a szülő mindig megtekintheti az iskolát, s igy ezen kettős cél csak mellékes dolog. De a szülőkre nézve ünnepély a közvizsgálat, szereti látni hogy mondja fel édes fia a leckét, örül a fitogtatásnak; de e részben könnyen lelket leverő s lelket rontó is lehet az examen, ha a gazdag urfi mellett a szegény fiu elmellőztetik a feleletekben. A tanitó felelettel tartozik a szülőknek, igenis; de az examenen csakugyan nem lehet őt megitélni. A vizsga célja továbbá állitólag, hogy pártfogókat szerezzen az iskolának; de ez, valljuk meg, mily gyér tünemény. A vizsgálat, szóló nézete szerint, nem egyéb, hanem egy bevégzett osztálynak határköve, tehát feljebbléptetési szemle. De feljebbléptetés télen nincs. Tehát ujra is arra szavaz, hogy a téli vizsgálat megszüntessék, bizonyitványt csak *egy* évről adunk, csak *egy* értesitvényt kiván a helytartó tanács; tehát elég *egy* évi vizsgálat is. Egyébiránt ezen tárgy nem függvén tőlünk, meddő tanácskozásunk, inkább a feljebbléptetési szigorának mi módoni tartásárol kellene tanácskoznunk. *Elnök*: a téli vizsgák célszerütlenségét eléggé bizonyitja az, hogy a tanitók magok sem épitenek sokat az exameni feleletekre, kevés tekintettel levén azokra az osztályzás készitésekor; már hogy huzhatnának a szülők azok nyomán alapos itéletet gyermekeik alkalmas vagy alkalmatlan voltukrol. Továbbá, hogy a szülők nem jöhetnek gyakorta, épen a téli vizsgálatok ellen

szól; mert csakugyan könnyebben jöhet egyszer, mint kétszer, s nyáron könnyebben, mint télen. Nagy külömbséget lát a rendes tanitás s az examenrei készülés között. Ez ama Potemkin féle fényes s nagyszerü városok s virágzó falukhoz hasonlit, melyek kimultak, mihelyt a meglepve bámuló, elámitott cárné elhaladott mellettük. A rendes tanitás az erős alapon nyugvó épület. Ő a téli vizsgákat szinte feleslegeseknek tartja; de azoknak meg vagy nem tartása, helyi viszonyoktol függvén, eltöröltetésüket határzatilag ki nem mondhatjuk. *Zmeskály*, a téli vizsgákat megtartandóknak tartja már csak azon tekintetből is, hogy a fiuk, minéltöbb alkalom nyujtatik nékik nyilvánosan fellépni, annál inkább neki bátorodnak s igy elkészülnek az életre. Azonkivül tapasztalásbol tudja, hogy az ifjn, minél közelebb a vizsgálat, annál erősebben neki fekszik a tanulásnak, ugy hogy olyanok is, kik külömben semmit sem tettek, ekkor még is dolgoztak valamit. Végre minden esetre könnyebb az ismétlés, ha az kétszer tartatik, mintha csak egyszer, a mikor aztán az egész éven át hallott tanulmányok halomra gyülnek. *Többen*: maradjunk az elnökileg kimondott vélemény mellett.

XVII-ik s XVIII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Hetyésy*, ezen kettős kérdést terjeszti a gyülés elejébe, van-e helye az iskolai fenyitékben a kicsapásnak (eliminatio), vagy az elutasitás (consilium abeundi) legyen-e a büntetésnek legfelsőb foka? Azután az elutasitott ifju még azon tanévben felvétethessék-e vagy sem? Az első kérdésre nézve, az elutasitást elég szigoru büntetésnek tartja, a második kérdést illetőleg véleménye, hogy még ugyan azon tanévben felvétethessék más intézetekben; magában azon intézetben pedig a melyből elutasittatott, csak hosszabb idő mulva, ha megjobbultságának világos jeleit adandotta. *Turcsányi Lajos*, a kicsapás ellen szavaz. *Szánthó*, szinte megelégszik az elutasitással, de az elutasitott azon tanintézetben többé ne vétessék fel. *Zmeskály*, halálos büntetéshez hasonlitja a kicsapást, mert a kicsapás moralis gyilkolás, megrontja az ifju jövőjét, semmivé teszi a szülők reményit. A nevelés dolga, büntetés által is csak javitani, nem nyomoritani. Elég büntetés a hibázott ifjura nézve az elutasitás s az ez által ráháramló szégyen. Sokszor csak a körülmények teszik a könnyelmü ifjat vétkessé, ki az elutasitás által észre hozatván, ha más intézetbe megy, hol tán azon körülmények sincsenek, egészen megjavulhat. A kicsapást eltörli. *Tavassy*, elötte szólóval egészen egyetért. Ami a physikai életben a testi megbélyegzés és halál, olyan ez esetben az erkölcsi fokozatbani második osztály s kicsapás, erkölcsi halál. Ő készebb testileg meghalni mint szellemileg. A miveltebb álladalmakban is eltörölték a halálos büntetést; de a vétkest elkülönzik a többi polgártársaktol, ne hogy rühös juhként az egész nyáját megrontsa. Mi is a gonosz fiutol igyekezzünk menekedni; de szellemileg meg ne öljük. Küldjük más intézetbe, ott tán megjavulhat. Ne

tegyük azt, mit a külföldön tesznek, hol olykor 16 éves ifju, egy meggondolatlan tetteért kicsapatván, egész életére szerencsétlenné tétetik, minden pálya el záratván elötte. A vétség pillanatnyi, nem lehet a büntetés örökös. Ő továbbá azt sem akarja, hogy a bizonyitványban az erkölcsi rovazatban kitétessék a vétség, vagy második fokozat, hanem egyszerü megrovást ajánl vagy azon puszta megjegyzést hogy elutasittatott. Ne legyen homlokára sütve a bélyeg. De azt kivánja, hogy ugyanazon évben ne vétessék fel ugyanazon intézetben; más intézetben igen, hacsak vétsége nem olyan, mely meg érdemli hogy egy vagy félévet veszitsen. *Szánthó*, az elutasitásnak okát kitétetni kivánja, igy más intézetben őrszemmel lehetnek reá s mintegy kényszeritve lesz megjobbulni. *Tatay*, Tavassyval egyet nem érthet abban, hogy csak suttomban küldessék el valaki. Nem akarja hogy valamely intézet rá szedessék az által, hogy nem tudja milyen egyénnel legyen dolga. Azonkivül a kormány is megkivánja az erkölcsi rovazatnak betöltését. Egyébiránt Tavassy tr. oly szerencsés helyzetben van, hogy nincs alkalma ily disciplinaris tapasztalatra, mely nem is vonatkozik kisebbszerü ifjakra. A mi az elutasitottnak más intézetekbeni felvehetőségét illeti, véleménye szerint ha valamely intézet meggyőző okoknál fogva jónak találja az elutasitott ifjut felvenni, ám tegye; de ne tartozzék tenni, ne legyen kényszer. *Geguss*: az elkövetett vétség vagy olyan, hogy a polgári törvényhatóság alá esik, vagy nem. Ha polgári bünt követ el az ifju, kizáratván, átadatik a polgári hatóságnak, mely a bün fokozatához méri ideiglenes büntetését s nem büntet örökre. Szóló tehát itt sem látja helyét a kicsapásnak. Anyival inkáb nem látja helyét iskolai vétségnél, hol feltétetik, hogy az ifju nincs erkölcsileg elveszve. De nem látja helyét az elutasitás mellett a bün feljegyzésének sem, minthogy ez nehezíti a megjavulást, mert igy az ifju, ha még él benne az erkölcsiség csirája, kitépve érzendi azt, s elkeseredve nagyobb bünbe sülyed. Az oly ifjat, ki azoknak, kiket mint szellemi atyáit tisztelnie kell, s kik ismerik vétségét, megbélyegezve pirulás nélkül szemükbe nézhet, elveszettnek tartja. Ő tehát csak egyszerü elutasitást kiván. *Turcsányi János*: a philanthropismust nem kell anyira tulságig vinni, hogy még az elutasitásnak, okát se tegyük a bizonyitványba. *Turcsányi Lajos*: sunt certi denique fines. Elég gyenge ugy is a fenyiték; hogy még okát se tegyük a bizonyitványba az elutasitásnak az valóságos tulság. Igy hát ne tegyük bele a bizonyitványba azt sem, hogy a tanulásban gyenge valaki; hisz ez is egy kis megbélyegzés. *Tavassy*, elveit akarja el mondani, ha gyakorlatbol nem szólhat is. Nem is szólhatunk mindig tapasztalásbol. A mi elvben igaz, gyakorlatban is annak kell lennie. Az elv: minél több a bünös valamely országban, annál roszabb annak erkölcsi állapotja; minél többet kitiltunk, annál gyengéb intézetünk. A nevelés többé nem botban, nem börtönben áll, hanem ok, szó által mindenható. Nekünk az ige adatott. Nagy hatása

van, ha lélekhez tudunk szólani. Tanodáink nem javító, nem büntető, hanem nevelési intézetek. Céljok szó s okok által legyőzni a természeti vad ösztönt s a szellem szabadságát fejleszteni. Sokszor a növendék olly dolgokért bünhődik, a mi az ő jellemének gyökere, a mit inkáb ápolni, irányozni kellene. Ki mer mást erkölcsileg rovazni? Az csak az isten dolga, nekünk tenni nem szabad; azért mindig reszketek, mikor büntetnem kell, sat. Az elutasitás büntetés; az nem lehet örökös. Elég büntetés, ha megjegyezzük: elutasittatott. Az intézet, hová menend az ifju, tudakozódhatik utána, s szabad tetszésétől függ azt felvenni vagy nem. *Helyésy*: nem lehet erkölcsileg rovazni nem is akarjuk azt, hanem csak a tettet akarjuk kitenni, és pedig épen az ifju kedveért, nehogy az rosszabbnak tartassék, mint a milyen. *Pecz*: az iskola nem javító, hanem nevelő intézet; de minthogy némelyek már ugy jőnek, mint nem jók, javító intézeteknek is kell lenniek. Belső birák ugyan nem vagyunk; de anyi tapintattal kell birnunk, hogy a tanitvány erkölcsi jellemét kitanulhassuk s megitélhessük. A vétség tétessék ki a bizonyitványban az eddig kifejtett okoknál fogva; az elutasitott még azon évben felvétethessék más intézetben; mert külömben nem tudván merre fordulni, ezen időzés csak alkalom lehetne nagyobb erkölcsi sülyedésre. *Tutay*: nem helyesli, hogy az elutasitott még ugyanazon tanévben felvétethessék. Azért utasitottuk el, minthogy mételynek tartottuk s nem akartuk intézetünket veszélyeztetni; vallyon, ha más intézet kénytelen őt mindjárt befogadni, ugy a mint van, ott nem lesz-e métely? Ő azt inditványozza, veszitsen egy évet; ez által tán legjobban meg éreztetjük vele tettének következését s észre hozzuk. *Müllner*: az elutasitottat illetőleg ő is a mellett van, hogy még ugyan azon évben felvétethessék; mert ha évet nem veszit az elutasitott, csakugyan célszerübb ha más intézetben folytathatja tanulását, mint ha csak otthon kellene elkészülnie magánosan, a mit sok tán nem is igen bánna, sőt örülne a hosszu vakationnak. De bátor vagyok még az első kérdésre is kijelenteni nézetemet. Az eddig szólottak mindnyájan megszüntetendőnek tartják a kicsapást (eliminatio). De kérdés, tehetjük-e azt? Nem jöhetünk-e oly szomoru kénytelenségbe, hogy az elutasitással, azaz: „most menj más intézetbe“be nem érjük, hanem ki kell mondani: „többé a tanuló ifjuság között nincs számodra hely.“ Bár soha se történjék, de megeshetik, hogy tanuló oly vétséget követ el, melynek következtében a polgári törvényhatóság büntető keze alá esik s tán évekig börtönöztetik. Az ilyen sulyos vétséget elkövetett ifjat, csakugyan örökre ki kellene törölni a tanulók sorából azaz eliminalni. *Kanya*: egyszerü kitiltást ajánl, azok kitétele nélkül; de a hol beveszik, azoknak kérelmükre meglehet irni. *Halasy*: entia sine necessitate! *Szabó*: Hetyésy nyilatkozata mellett van. *Turcsányi János*: örül a philanthropismus e jelen diadalmának; de minden cselekvésnek meg vannak határai. Védjük az egyént; ne tegyük szerencsétlenné;

de a mint az egyénnek vannak jogai az intézet ellenében, ugy vannak az intézetnek is az egyén ellenében. Az egyén megkíván batja, hogy ne bélyegeztessék, de meg azt nem kivánhatja, hogy bünét pártolni csak látszassunk is. Ne adjunk bizonyitványt mely által ily szint öltenénk magunkra; hanem tegyük ki egyenesen az elutasitás okát. *Kanya*: nem akar örökké kárhoztatni; az örök büntetést az isten tartotta fen magának. Ha kitesszük a bizonyitványban a vétséget, örökre büntetünk. De adassék az ifju kezébe az itélet másolatja, hogy azt, ha a felvevők kérdezik elutasitásának okát, elő tudja mutatni. *Zmeskály*: nem barátja a szerfeletti kemény büntésnek; de azt sem akarja, hogy a bünös tettének méltó büntetését el ne vegye; mert igy nem lesz félelem. Azt kivánja hogy a vétség tétessék ki a bizonyitványban. Ez által jövője nem lesz meg semmisitve. A tanárok látják az ifju tettét s vigyázhatnak reá épen ezen oldalát tekintve; s ha megjavul, kap majd jó bizonyitványt. De oda teendő a vétség még azért is, minthogy külömben egyforma büntetés alatt volna ki kevésbé bünös s ki nagyon van terhelve. Müllner rosszul fogta fel a dolgot, mikor azt, ki nagyobb vétsége következtében a polgári büntető törvény alá esett, kicsapatni kivánja. Mert az olyan is mineku tána büntetését kiállotta, ismét felvehető. A kicsapást tehát általánosan eltöröltetni kivánja. *Müllner*: legaláb képzelhetők oly esetek, hogy az fju kriminalis vétséget követvén el, sulyosan s hosszasb ideig bünhődik. Már az olyan ifjat felveheti-e valamely intézet növendéki közé, az intézet hitelének csökkentése nélkül, nem látja; de igen erősen hiszi hogy mindegyik intézet vonakodni fog, s méltán. Ujra kimondja tehát véleményét, hogy ne mondassék ki mintegy elvileg, hogy a kicsapásnak egy általán fogva helye nincs. *Tatay*: előtte szólóval tart. Roppant külömbség van kitiltás s halál között, ez a hasonlat nagyon klaudikat. Egész Europa felett pálcát törünk, ha kimondjuk, hogy kitiltásnak helye nincs. Garantirozzon bennünket valaki, hogy a kik hozzánk jőnek, s kiket tehát nem ismerhetünk, hanem csak idő folytában tanulunk megismerni, nem gonosztevők, vagy hogy oly viszonyba nem kerülnek, hogy azokká lesznek, például gyilkosság miatt elcsapottat lehet-e fel venni? *Hetyésy*: ha kitesszük a bünt, nem szükséges más; mert akkor ugy is kivan tiltva, hogy ha látják, hogy kriminalis az ifju vétsége. *Szabó*: csak tartsuk meg kicsapási jogunkat. *Hetyésy*: ez nem jog, hanem szomoru kötelesség. *Szabó*: vannak am szomoru jogok is. *Turcsányi Lajos*: bonis nocet quisquis pepercerit malis. Ezen tárgyban is a két ellenvélemény között fekszik az igazság. Legyen elutasitás, az elkövetett vétség kitételével. *Elnök*: ezen megkülömböztetés, elutasitás s kicsapás között, sok bajt okozott; a medius terminus elenyésztet minden nehézséget. Tehát megtartandó-e a kicsapás vagy nem? Az intézetnek van joga a bünöst a maga kebeléből kirekeszteni; de előtte a pályát elzárni nincs joga. Ne külömböz-

tessük meg a dolgot, hanem nevezzük elutasitásnak ezen kirekesztést; okát tegyük a bizonyitványba s majd a többi intézetekre bizzuk, tanácsosnak látják-e vagy nem az ily egyénnek felvételét.

XIX-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Müllner*: tán legjobb volna Késmárk inditványát a szótár dolgában kinevezett választmányhoz utasitani. *Élnök*: a dolog oly fontos, hogy méltán lehet tanácskozás alá venni. *Turcsányi Lajos*: az inditvány igen célszerü, mert szükséges hogy legyenek bizonyos határok a meddig mennie kell a növendéknek mikor egyik osztálybol másba megy át, hogy tudja a következő tanitó, mit kivánhat az ujoncoktol. *Tavassy*: még eddig azt sem tudtuk kieszközölni, hogy tanodáinkban az elnevezés, az osztályzás, magok a tanulmányok, az időhosszára nézve egyformaság legyen, hogyan tanácskozhassunk a határokrol, hogy meddig vigye a tanitó nevendékeit? Hozzunk elöbb egyenlőséget az elrendezésre nézve. A kézikönyvek egyformasága nem is ohajtható. Némethonban menyi a jeles kézikönyv, s bir e valamelyik általánossággal? *Helyésy*: ha minden tanoda a zayugróci rendszerhez tartja magát, akkor tudni fogjuk hogy minden osztály növendékitöl mit lehet kivánni. *Szánthó*: ő is csak a rendszer megtartását sürgeti. *Tatay*: Késmárk nem is értheti az evang. tanodákat, mert azokra nézve tisztában vagyunk a zayugróci rendszer következtében. *Müllner*: sőt igen is, azokra is vonatkozik az inditvány, mert nálunk sem tartatik mindig szem elött a rendszer különösen a felvételkor; azért annak egész kiterjedésébeni megtartását kell sürgetni. Egyébiránt mind az ágostai, mind a helvét hitvallásu tanodákat illetőleg, legjobb ha az e gyülés folytában már két izben (a VII. s XIV. Jegyzőkönyvi szám alatt) kimondott határozathoz kötjük magunkat.

XX-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Turcsányi Lajos*: a zayugróci rendszernek hiányait különösen a falusi iskolák tanitói panaszolják. Anyi tudományt vet reájuk, hogy semmikép sem felelhetnek meg néki; a szülők pedig követelik tőlök. Azután nincsenek kézikönyveik. E bajokon segiteni kell. *Tavassy*: ne módositsunk minduntalan a rendszeren. Az épület sokszor bolygatva roskadoz; gyüjtögessük évről évre az észrevételeket s kivánatokat e tárgy iránt, s igy 3—4 év multán terjesszük az egyetemes gyülés eleibe. A Turcsányi emlitette panasz oka az, hogy: sine nobis, de nobis, pro nobis, készült a rendszer. Azért hallgassuk meg panaszukat s terjesszük az egyetemes gyülés eleibe, hogy az az elemi tanitók összehivásárol gondoskodván, a rendszer szükséges módositását eszközölje. *Pecz*: hogy ne tegyünk változást a rendszeren, ezen elv nem áll. Vannak pontok, melyeknek hiányait mindnyájan érezzük. Igy például rendeltetik, hogy a görögöt nem tanulók hallják a geologiát s chemiát, a mi lehetetlen. A görög s német nyelv helyett Szarvas a természetrajzot s köztörténetet akarja a rhetorikába behozatni, azon nyelveket pedig külön órákban hallják, kik tanulni akarják.

Szánthó: Tavassyval tart. Az elemi tanitók gyülését sürgeti. *Turcsányi Lajos*: mi is nehezen gyülünk össze, hát azoktol hogy lehetne kivánni; hanem vitassák meg a rendszert kerületenként, s adjanak be véleményt. A görög nyelv helyett pedig tanittassanak természettanulmányok. *Elnök*: ne bántsuk még most azt a rendszert, mely még jól kipróbálva sincs. A polgári tanodákra nézve hozzunk határzatot. *Szánthó*: ne otthon kidolgozott tervet küldjenek be mihozzánk, hanem jöjjenek el magok, hogy ne mondhassák megint: sine nobis, de nobis. *Tavassy*: ők ezen közgyülésre nem jöhetnek költség hiány miatt; hanem szólitassanak fel, hogy adják be véleményeiket, ha nem ide, hat az egyetemes gyülés eleibe; ha személyesen nem jöhetnek, jöjjenek irásban, mutassák ki a hiányokat, nyilványitsák kivánataikat; s ezt tehetik tán már az 1848-diki évben. *Szabó*: Szarvas inditványa helyes. Ő meg van győződve, hogy a zayugróci rendszer által az ifjuság semmit sem nyert miveltségi tekintetben; a tanitó pedig sok szükségtelen terhet vett vállaira. Csak az egy egyformaságot nyerték általa az iskolák. Pártolja Szarvas inditványát. *Turcsányi Lajos*: a német nyelvet nem szabad elhagyni, sőt több időt kellene reá forditani. *Pecz*: két óra külömben is kevés levén reá, célszerübb volna, ha helyette a szarvasi inditványban kitüzött tárgyak tanittatnának. A reformatus tanodákban sem fordul elő a német nyelv rendes tanulmányként. *Geguss*: hogy a ref. iskolákban nem tanittatik a német nyelv, az nem áll; mert az első osztálytol kezdve minden osztályokon keresztül tanittatik. *Elnök*: a polgári tanodák is gyüjtsék össze észrevételeiket s tapasztalataikat a rendszert illetőleg s azokat pár év multán küldjék be a tanári gyüléshez meghányás végett, s magok is a menyire lehetséges, igyekezzenek személyesen is részt venni a tanácskozásokban.

XXI-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Halasy*: tartassék meg a rendszer, miszerint tiz éves kora előtt, a latin osztályba senki fel nem vétetik, akkor eléri akkorra a kivánt évek számát. *Tavassy*, csudálja az inditvány logikáját. Van gyümölcs, mely tavasszal érik, van, mely ősszel. Az ember mindig érik; az érettség nincs épen a 16-dik évhez kötve, van nemzet, melynek egyénjeiről, azt mondjak, hogy csak 40 éves korukban nő be fejük lágya. Ha az átléptetési vizsgálat elég szigoru, akkor nincs szükség érettségi vizsgálatra. Külömben is nincs a gymnazium s lyceum között az a külömbség, a mely van gymnazium s egyetem között. *Tatay*: a lyceum fogalmazásába nem bocsátkozik. Érettségi vizsgát minden osztály között kiván; de csak ha majd a vizsgálatokrol lesz szó fogja kifejteni nézeteit. *Elnök*: az évekről gondoskodott a rendszer, az érettségi vizsgálat elmaradhat, tartsuk meg ebben az eddigi szokást. *Pecz*: az examenek tartása módjárol szóló határozata a középponti iskolai választmánynak be nem vehető *Tavassy*: két vizsgárol szól, egyik az ünnepélyes, másik az azt megelőző szigora; az érettségi vizsgálat jó volna ugyan,

de nem eszközölhető. A tanító lelkiismeretében kell tehát megnyugodni; a kit az nem tart méltónak az átmenetelre, az készület után újólag kérhet magára nézve vizsgát. *Schmiedt*: Eperjesen gyakorlatban van a nyilványos vizsga előtti szigora, mely három hétig tart. Az igazgató tanár eljárja minden osztályokat s megvizsgál szigoruan minden tanitványt, s e szerint történik az osztályzás. *Szánthó*: igy van a dolog Miskolcon is; a nyilvános vizsgakor csak azok felelnek, kiket a hallgatóság hallani kiván. *Zmeskály*: Miskolcon a terv szerint történik ugyan, de nem nyilvánosan, jelenhessenek meg a szülők az ily szigorákban s az ünnepélyes vizsgálat akkor mint szükségtelen töröltessék el. *Turcsányi János*, hasonlatosságot lát a szántovető és tanító között; mindegyik vet a mint lehet s mindig utánna van hogy a vetésben baj ne essék; de egyszersmind gyümölcsöt is kiván aratni. Ha már egyhónapig tart a vizsga, teménytelen idő pazaroltatik; pedig Sopron épen időnyerés végett törölte el a téli vizsgát; mit nem azért hoz fel, mintha ezt helyeselné; ő meg akarja tartatni a téli vizsgát is, hanem ne járjanak oly sok előkészülettel. *Szánthó*: nálunk a tanulmányok renddel ismételtetnek mi által sikeresben müködhetünk. *Tavassy*: neveléstani szempontbol semmi vizsga sem volna szükséges. Hisz mindennap vizsgálunk, aztán a fiu inkáb hidjen-e annak a ki őt egyszer hallja s abbol itéli meg, mint rendes tanitójának, a ki alatt állott egész éven át. A tanító, ha lelkiismeretes, mondja meg: fiu, nem mehetsz odáb. Ha a fiu ezzel meg nem elégszik, appelláljon s ekkor vizsgáltassék meg. *Tatay*: az érettségi vizsgálat terveztetésének oka épen az hogy nem voltak elég szigoruak; nem akarja vitatni szükséges voltát, minthogy legtöbb intézetben ugy sem praktikabilis. A hol lehetséges, helyesitjük; a hol a körülmények nem engedik, ott a nyilvános vizsgálat ne legyen parádé, hanem pótolója a szigorának. *Elnök*: ez értelemben kimondja a határzatot.

XXII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Tatay*: a beküldött észrevételek s javaslatok oly jelesen vannak szerkesztve, s oly alaposak, külömben is a tárgy, melyre vonatkoznak oly közérdekü, hogy méltónak találja miszerint az iromány egész kiterjedésében helyt foglaljon a gyülés naplójában. *Többen*: helyes! igtattassék bele. *)

XXIII-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Kanya*. Schedius Lajos k. t. ő nagysága részéről a következendő kérdéseket terjeszti a tanári gyülés elejébe; melyeket ő ngysga szivére kötött. Nem akarja ugyan hogy most mindjárt vitatkozzanak felettek, hanem hogy jövőre gondolkodás tárgyaiul szolgáljanak.

Elnök: ezen kérdések is oly fontosak s közérdeküek, hogy

*) Sem a napló, sem a jegyzőkönyv mellett nem vettük.

Szerk.

méltán helyt foglalnak a naplóban. *Többen*: tétessenek bele. Dr. *Tavassy*: üdvözletet szavaz naplóilag s jegyzőkönyvileg a tisztelt férfiunak, a nevelés bajnokának, ki ügyeinket oly hőn pártolja s most is bár testileg távol, szellemileg köztünk van, velünk munkálódik. Mi is habár távozunk egymástol, szellemileg együtt le gyünk, együtt müködjünk, egyformán neveljük a Kárpatok allján s Fiume partjain, Soprontol Brassóig a magyart! S épen erre nézve.

XXIV-ik Jegyzőkönyvi szám. — Bátorkodik ugyancsak *Tavassy Lajos* a következendő pályakérdéseket kitüzni *) (Éljen!). Kéri egyszersmind a tanári gyülést, hogy e pályakérdések közhirré tételét vállalja magára, s ha e kérdéseket korszerüeknek ismeri, eszközölje ki, hogy ha lehetséges, hogy a jutalom pár arannyal növekedjék. *Tatay*: a kérdések közhirré tételét legjobb lesz ha maga a tisztelt jutalmat tevő vállalja magára. *Elnök*: a második kérdés megfejtőjének igért 10 darab aranyhoz ő is járul két darabbal. (Éljen!) *Emericy*: én szinte eggyel (Éljen!) *Tavassy*: még volna több érdekes tárgya a tanári gyülés eleibe terjesztendő, melyeket azomban az időnek rövidsége nem enged hosszasb vitatás alá venni. Ilyenek volnának például, a nyelvtársalmak elrendezése, a honi protestans tanodák története, melyeknek összegyüjtéséröl a tanári gyülés gondoskodhatnék; ő azoknak összeszerkesztését s kiadását magára vállalná. sat. De az időböl kifogyván hagyjuk máskorra.

XXV-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Elnök*: soknyelvü országban élünk, sok nyelvekre van szükségünk, igyekeznünk kell tehát azoknak mégtanulását könnyiteni. Történtek a tudomány mezején sokszor felfedezések, melyek magokban véve csekélységnek látszának, például a Linné féle rendszer — de a tudomány tömkelegében biztos kalauzul szolgálnak. Ily felfedezést tett ő a latin ige hajtogatására nézve, oly Linné féle klavist, mely a latin ige hajtogatását egy iven adja elő s megmutatja miszerint semmiféle nyelv igéje sem oly egyszerü, mint a latiné. Van szerencséje belőle egynehány példányt ki osztani ismertetés végett, megjegyezvén egyszersmind, mi szerint, hogy ha valamely intézetnek ezen táblázat megtetszenék, ő tulajdoni jogárol lemondván, annak kinyomtatására bele egyez, menyiben ez az intézet használatára történendik. Köszönettel fogadtatott.

XXVI-ik Jegyzőkönyvi szám. — *Elnök*: e kérdés van még hátra, hogy a jövő évi gyülés hol s mikor tartassék? *Tavassy*: minthogy meghivás sehonnan sem érkezett, ő bátor — tudván hogy tisztelt tiszttársai beleegyezésébe bizton számolhat — Pestet ajánlani a tanári gyülésnek; annál is inkáb minthogy kijelenti,

---

*) Lásd aláb, a „Nevelési pályakérdések“ cimét.

Szerk.

mi szerint ebben sok magyar s erdélyhoni tanár kivánatát fejezi ki, kik a e gyülésnek állandóan Pesten, az ország szivében leendő tartatását ohajtják, hová a könnyü közlekedés s a különböző más érdek bizonyosan mindig számosan fogja egybe gyüjteni a tanárokat. Inditványozza tovább, hogy ne minden éven jöjjünk össze, mert ez sok költséggel jár; jövő évben ugyan még tartsunk gyülést, de ott egyszersmind elhatároztassék hogy minden hanyadik évben tartassék. Elnöknek köszönetet szavaz, hogy e tanácskozásokat oly bölcsen s ügyes tapintattal vezérlette, ugy szinte a soproni kollegáknak is célszerü intézkedéseik s szivességükért. *Többen*: mindenkor csak Pesten legyen a gyülés. *Geguss*: Pest igen is sok tekintetből különösen ajánlkozik; de csak azon feltétel alatt fogadjuk el az ajánlást, hogy ha ebből a pesti tanárokra semmiféle költség nem hárámlik. *Hetyésy*: megigérjük hogy mennél számosabban fogunk megjelenni; hogyha Pest is megigéri, hogy semmi költségeskedést nem tesz. *Zmeskály* tb. hasonlóan nyilatkozik. *Tavassy*: az időre nézve legalkalmasabbnak találja közvetlen az egyetemes gyülés elötti napokat, a mikorra sokan a tanárok közül külömben is le szoktak menni Pestre; ezt annál is inkáb ajánlja, hogy mennél számosabban részt vehessünk az egyetemes gyülésen is, s ott ügyünket annál jobban képviselhessük. Legyen tehát august **10, 11** s **12**-kén *Többen*: helyes. *Elnök*: még egyszer köszönetét fejezvén ki a tapasztalt bizalomért s méltánylással elismervén azon szép rendet s higgadtságot mely az egész gyülést jellemzé, a viszonlátás reménye mellett magát továbra is a tiszttársak szives barátságába ajánlja. Végre *Hetyésy* a soproni tanári kar nevében köszönetét fejezvén ki azon tiszttársak iránt, kik meghivásukat szivesen fogadták s jelenlétük által a gyülési tanácskozmány élénkebbé s érdekesbé tételéhez járultak, egyszersmind szives elnézésért kérte meg a tiszttársakat, hogyha talán az itten talált fogadtatás várakozásoknak meg nem felelt volna, azon ohajtást fejezvén ki egyszersmind, bár oly örömmel emlékezzenek vissza a tisztelt vendégek a Sopronban töltött napokra, a milyennel a meghivók emlékezendenek meg mindig azon élvezetről, melyben anyi jeles férfiakkali találkozás részesité őket.

Jegyzették: *Müllner Mátyás*,
soproni és
Geguss Ferdinand,
losonci tanár.

Az 1847-ben aug. 9 s 10-kén Sopronban tartott protestans tanári gyülés jegyzőkönyve.

A gyülésben részt vettek (betüsorban): Brassai Samu kolosvári, Dierner Endre pesti, Emericy Lajos nyiregyházai, Fiedler Pál soproni, Geguss Ferdinánd losonci, Halasy Károly soproni, Hetyésy László soproni, Holzhammer István győri, Kanya Pál pesti, Kleeblatt Hermann soproni, Lágler János sopr. Lerch Lipót sopr. Müllner Mátyás sopr. Pecz Gyula szarvasi, Schimkó Frigyes Dani bécsi, Schmiedt eperjesi, Szabó József sopr. Szánthó János miskolci, Szloboda Lajos sopr. Tatay István sopr. tudor Tavassy Lajos pesti, Turcsányi János győri, Turcsányi Lajos kőszegi, Vidt Endre kőszegi tanár-; nem külömben Marczy János, tudor Töpler Tivadar Eduárd, Tuppy József s Ulber Mátyás nevelő urak és több ügybarát.

Aug. 9-kén.

I. Mindenekelött Hetyésy tanár, mint a soproni főtanoda ez idei igazgatója, idvezlé az egybegyült tanárokat, ügybarátokat, sajnálatát fejezve ki egyszersmind a fölött, miszerint a meghivottak közül sokan elmaradának, kiknek jelenléte igen kivánatos vala.

II. Ugyan Hetyésy fölszólitására, e gyülés elnökévé egyhangulag Brassai Samu tanár választaték: a jegyzőséggel Pecz Gyula és Tatay István, a naplóvitellel Geguss Ferdinand és Müllner Mátyás bizatának meg. Ezek után

III. Többen fölemliték, miszerint némely fő — s középtanodához e gyülésre szóló meghivás nem érkezett. Sopron részirol viszont meglön jegyezve, miszerint igazgatósága a meghivandóknak meghivását nem mulasztotta el.

A gyülés, nehogy jövőre nézve ily, bár szándéktalan kihagyás történjék vagy pedig a tanodáknak és tánitóknak kedvetlen osztályozgatásával járjon a meghivás; de azért, is mivel magában mentül több tanodai és tanitói elemet és érdeket egyesítve ohajtana látni, csak igy is lehetvén minden nevelési s tanodai tárgyakhoz illetékesen szólnia: tartandó gyüléseinkre nézve, ugy ohajtja, hogy ezentul a meghivó főtanoda, bármelyik legyen az, a hazai ujságok utján intézze meghivását általányban minden magyar s erdélyi protestans fő-, közép- és polgári tanodához, ugyszinte — hahogy lesznek, nyilvános nevelői s tanitói társulatokhoz; — ugyanazon uton adja a gyülésnek előtervét is; e mellett a hivatalos levelezésnek szokott utja, menyiben használandónak mutatkoznék, természet szerint kérdésen kivül maradván.

IV. Olvastatott az 1846-ik évi pesti prot. tanári gyülésnek jegyzőkönyve, s ennek további tanácskozást igénylő pontjai ujbol tárgyaltattak, s illetőleg az ott kivánt jelentések meghallgattattak. Névszerint pedig

V. A tavali jegyzőkönyv IV-ik pontjának folytán; tr. Tavassy jelentvén, miszerint a tanodai s tanári névtárnak szerkesztéséhez, (melyel ő vala megbizva,) kivántató adatokat hozzája külön csak: Aszód, Eperjes, N. Kőrös, Losonc (ref.), Selmec, K. sz. Miklós, Medgyes, Uj-verbász, Kolosvár és Zilah, — hirleményben szinte csak nehányan küldék el, legtöbben épen nem; s igy ő a szerkesztésbe eddig bele nem kaphatott:

Mivel ily névtár, vagy inkább tanodai statistika sok tekintetben szükséges volna; a gyülés ujbol megbizza dr Tavassyt, hogy a kivánt adatok beküldését sürgesse; s ha épen valamenyi intézet értesitvényét nem birandja is, birva a többségét, haladéktalanul fogjon a szerkesztéshez.

VI. A tavali jegyzőkönyv V-ik pontját illetőleg; a nagy szünidőnek julius és augusztus hónapokra ejtése iránt a ref. superintendentiákhoz intézett felszólitásnak eredményeül, hirszerint jelentetik, miszerint a tiszántuli egyházkerület erröl épen most tanácskozik; szintugy Pápárol is az hallatszik, hogy a szünidőnek eddigi alkalmatlan hónapjait elakarják cserélni.

VII. A tav. jegyzők. IX-ik pontjának folytán a gyülésnek tudomására adatván, miszerint a *két* évnyi jogfolyam egybe nem huzása iránti felszólitás az ohajtott sikert nem látja:

A gyülés a két jogévnek szoros megtartását ujbol sürgeti; különösen pedig Eperjes e részbeni kivétlegességének megszüntetése végett a négy ág. hitv. egyház kerület központi gyüléséhez kéremmel járul, hogy az imint nevezett egyházi felsőség birja a fenálló rendszerhez szorosabb ragaszkodásra az eperjesi főtanodát; is, mint a mely a többi főtanodák tanitványszámbeli, s a jogászok készületbeli sérelme nélkül eme rendbontást nem gyakorolhatja. Miután pedig a jog tanitásával némely ref. főtanodák szintugy bánnak mint Eperjes, azért addig is, mig a reformatus tanodákra nézve várt egyetemes rendszer megszületnék, az illető intézeteknek méltányosságától, növendékeik alapossága és bizonyitványaik teljes érvényüsége iránti gondoskodásától reméltetik az emlitett káros gyakorlatnak jobbra forditása.

VIII A tav. jegyz. X-ik pontját illetőleg: mivel a tavali naplóba s jegyzőkönyvbe ezen állitólag az elnökség által tett kifejezés csuszott be: „a kéregetés továbra is *ajánltatik*,“ ez ellen volt elnök, Hetyésy László azon észrevételt nyilvánitja, miszerint akkori nyilatkozata inkább igy hangzott: „a kéregetés jelenleg még szükségből türetik.“

A gyülés az észrevételt méltányolja.

IX. A tav. jegyz. XIII-ik pontjának folytán, Warga János n. körösi tanár levélben jelentvén, miszerint ő megbizatásához ké-

pest, hosszas betegségének dacára is, *Curtmann*-nak fordítását elkészité. S ugyan ő eme fordítmány kiadatala iránti gondoskodásra szólitván fel a gyülést:

A gyülés a tudós férfiunak buzgalmát köszönettel fogadja; a kiadás iránt pedig legjobb belatásuk szerint gondoskodni megbizza: k. t. id. Schedius Lajos, tudor Tavassy Lajos, Kanya Pál és Warga János urakat.

X. A tav. jegyz. XIV. pontját illetőleg több oldalrol jelenteték, miszerint már ez évben következő intézetek adának hirleményt: Enyed, Késmárk, Losonc (ág.), Pest, Selmec, Sopron, Szarvas, s több intézetéiből a jelen voltak közt példányok osztattak ki.

Ezen tünemények örvendetes tudomásul vétetnek, s ily közérdekü értesitvények idönkinti kiadására többi intézeteink is kéretnek.

XI. A tav. jegyz. XV ik pontjának folytán tudor Tavassy jelenti, miszerint a nevelési folyóiratot pótló Nevelési Emléklapoknak, melyeket folytatólag szerkeszteni a tavali gyüléstöl felszólitva lön, taval óta már 2, 3, és 4-i füzetét is kiadá; s igéri, miszerint, ha pártoltatik, e vállalatot folytatandja.

Tapasztalt buzgalmaért a munkás férfiunak köszönet szavaztatik, s ő a folytatásra pártolás igérete mellett felkéretik; egyszersmind arra is felszólittatik, hogy a legözelebbi füzetbe vegye fel, a jelen gyülésnek naplóját és jegyzőkönyvét.

XII. A tav. jegyz. XVI-ik pontját illetőleg, Sopron részéröl Szőnyi praparandia - tervének különösen az állandótlan tanitókat javasló részére nézve a gyülés véleményadása inditványoztatván:

A gyülés kimondja, miszerint, ezen ismeretes terv részletes birálatába nem ereszkedve, az ott ajánlt állandótlan népoktatóság eszméjét a maga népnevelési nézeteivel s a tanitói feladat (ars longa) felüli fogalmaival egy általán össze nem férlelheti, s e részben tudor Tavassynak a „Nevelési Emléklapokhan“ megjelent birálatával tart, az ebben eléggé kifejtett okoknál fogva.

XIII. A tav. jegyz. XVI és XXVIII. pontjait illetőleg, inditvány történvén, hogy mindennemü kézikönyvek kiadatalának terjedelmes gondolatával felhagyva, szoritkoznánk legközeléb egy célirányos latin - magyar és magyar - latin szótárnak, minőnek szüksége minden fő- s középtanodánkban éreztetik, szerkesztésére:

E tárgyban a gyülésnek véleménye és kivánsága egyelőre következőkben pontosul: alakuljon egy választmány, melynek teendője egy latin - magyar és magyar-latin szótár előállitására irányzott előkészület. Ezen előkészület álljon a következőkből:

a.) A választmány minden prot. és nem prot. tanodát, hol tantárgy a latin nyelv, haladék nélkül felszólitand hirlapokban és a nagyobb intézeteket levél utján is, hogy a náluk használatba veendő tanodai szótárban, micsoda minőségeket ohajtanának, a

munka terjedelmére, beltartalmára sőt árára és külalakjára nézve is; mely kivánatok beküldésére félévnyi határ időt tüzhet ki.

b.) A megirt kivánatokat mind bel fontosságuk mind a kivánók többségének tekintetében megfontolván és jellemző fővonásokban kitüntetvén, a választmány ezeknek értelmében dolgozókat szólitand fel, kik olynemü és modoru szótár részenkinti készitésére hajlandók lennének vagy hasonló dolgozattal már jelenleg is foglalkodnának.

c.) Az elsöbb jelentésekböl hozzá advân saját nézeteit is, dolgozati tervet, — az utóbbiakbol a dolgozó társaság névsorát készitvén el a választmány, azt egy a munka kiadásának módját, (mely iránt könyvkiadókkal is válthatni előre gondolatokat) tárgyazó javaslattal együtt bemutatja a választmány a legközelebbi tanári gyülésnek, mely ez által azon helyzetbe leend téve, hogy ama szótár szerkesztőségének alakitását megkisérelheti.

d.) A kijelelt választmányi müködésekre a gyülés szivesen megkéri a soproni főtanodának tanárait, (az igazgató elnöklete alatt.)

XIV. Sopron inditványozza, hogy gondolkozzék a gyülés azon módokrol, melyeknél fogva a növendékek egy intézetböl másikba történő átlépéseinek alkalmával tapasztalt, nagy részt az intézet szándéka nélküli — kölcsönös kijátszások megszünjenek, — vonatkozván névszerint ezen inditvány azon körülményre, mirint nem ritkán egyikmásik intézetben egész évnek átugrásával, felsöbb tanfolyamba jut az átment növendék, mint melybe, elöbbi intézetében maradva jutandott.

Mivel az efféle hibák nagyrészt az intézetek ismeretlenségéből egymás szerkeztével, törvényeivel, állapotjaival, eseményeivel származnak; azért egymás elmeképzési s fegyelmi rendszerének ismérése, szemelött tarthatása, s méltányolhatása végett, a gyülés ajánlja intézetinknek a sürübb levelezést, melynek utján folyvást szerezhető s adható részletes tudósitás. Az ág-intézetek részéröl továbbá szigoru ragaszkodást ohajt a fenálló rendszerhez. Végre, azon intézeteket illetőleg melyeknek évfolyamai s tanitási rende még ismeretlenek, megbizza dr. Tavassyt, hogy, — begyüjtve a kellő adatokat, tegye közzé azoknak e tekintetbeli ismertetését a „névtárban“ minélfogva aztán lehessen a netalán kellendő e részbeli további tanácskozásban módunk tajékozódni.

XV. Ugyan Sopron kérdi: mit tegyünk a felvétetni vagy vizsgáltatni kivánó r. kath. ifjakkal, a nagy mélt. helyt. tanácsnak legujabbi tilalma után?

Ezen ügyben, ragaszkodjunk saját egyházi felsöbbségeink eddigi határozataihoz és várjuk be egyuttal azt is, a mi imez legujabb rendelményre nézve, — a mely ugy is csak nehány intézethez érkeze meg — eredményeztetni fog.

Aug. 10 kén.

XVI. Ugyan Sopron inditványozza, hogy tanitási időnyereség tekintetéből szünjenek meg — a tanodai évről csak egy hivatalos értesitvényt követelő kormányi rendeletnél fogva is mellőzhetővé vált *téli vizsgálatok*:

A tanári gyülés az iménti mondott kettős okért, de azért is, mivel közvisgálatink, eddigi modjuk szerint, lehetőleg ritkitandó céltalan ünnepélyek; a téli vizsgálatokat, hol helybeli viszonyoknál fogva lehető, megszüntetni ajánlja.

XVII. Ugyan Sopron megfontoltatni kéri a központi ág. tanodai választmánynak azon javaslatát, melyszerint elutasitott tanulót más intézetben még ugyanazon félév alatt felvenni tilalmas lenne, kapcsolatban azon kérdéssel, ki teendő-e a bizonyitványban az elutasitásnak oka vagy inkább elhallgatandó?

A gyülés véleménye következőkben pontosul.

a.) Ha az elutasitásnak oka nem igen bélyegző s az elutasitottnak más tanodában tanulását az ifjuságra nézve veszélyesnek nem sejditteti, akkor az elutasitás okának elhallgatása az elutasitottra nézve volna kiméletlenség, mivel igy az elutasitott felül a legrosszabb is feltehető; ha ellenben olly okért történik az elutasitás, mely az elutasitottat másutt felvenni veszélyesnek mutatja akkor egyéb intézeteink ifjusága iránti lelkiismeretlenséggel járna az elutasitási oknak titkolása: s igy az elutasitás oka minden esetre kiteendő a bizonyitványban.

b,) Az elutasitott tanulót, más intézetben azon esetre, ha az ottani igazgatóság által véleményadásra felszólitott ugyan ottani tanáriszék vagy tanodaitanács, a felvételért folyamodónak bizonyitványából és nyilatkozatibol, reája vonatkozó hivatalos vagy magányos tudositásokbol, s egyéb biztos nyomokbol meritett meggyőződésnél fogva őt az ottani ifjuságnak kockáztatása nélkül felvehetőnek itéli, *szabadjon* még akár ugyan azon félévben, akár ha későbben jön is magányos vizsgálatra bocsátani, s ennek megállása után fel is venni; ellenben, hamely intézet igazgatója s tanársága az elutasitás okaibol, körülményeiből, az elutasitottnak hiréből, alkalmazkodásából, külsejéből s a t. azon gyanura kényszeritetnék, miszerint annak fölvétele az intézet erkölcsi életére káros hatással leend, ugy azon tanodai hatóság az illető elutasitottat sem ugyanazon félévben sem utób felvételi vizsgálatra bocsátni s felvenni *nem tartozik.*

XVIII. Ugyan az elutasitás tárgyában Sopron előadja, miszerint, a központi ágost. iskolai választmánynak javaslatával ellentétben, az elutasitott növendéket, hosszabb idő multán, ha ez a megjavultságnak világos jeleit adja, magába azon intézetbe, melyből egykor elutasitva lön, *szabadjon* (kötelezés nélkül) felvenni.

E nézetet a gyülés egyszerü helyeslés utján magáévá teszi.

XIX. Késmárk levélben inditványozza: készittessék tanodáink számára oly latin és görög nyelvtani kézikönyv, mely évfolyamokra oszolván, ez által habozatlanul megitélhetővé tegye, hogy a következő évfolyamban már minek, menyinek tudását kelljen a tanitványtol megkivánni. Késmárk ez által eme nyelvekbeni készület káros egyenlőtlenségének akarja elejét venni, ugy hogy ezentul az egyik középtanodából másikba átlépő növendékek, legaláb e részben lennének ne csak névre, hanem valóságban is egyazon előmentségüek, csak igy nem leendvén egymásnak akadályára az együtt tanulásban.

A gyülésnek véleménye ezen idves inditványra nézve ugy tartja, miszerint ez az ágostai középtanodákra nézve az évfolyamok végzendőit ugy is részletesen meghatározó zay-ugróci tantervnek megtartása által némileg fölösleggé válik; — a reform. tanodákra nézve pedig e részben sem talál egyéb kisegélő módot, mint azt, mely ezen jegyzőkönyv VII és XIV-ik pontjában érintetik.

XX. Szarvas a fenálló zayugróci rendszernek több pontbeli változtatását inditványozván, erre nézve:

A gyülés a megállapitott rendszernek minduntalani másitását vagy módositását több kárral mint haszonnal járónak véli, s e helyett inkáb azt ajánlja az intézeteknek, hogy még nehány évnyi tapasztalásbol itéljék meg, mi és menyi hiány vagy céltalan van azon rendszerben: s igy aztán valami 3—4 év elteltével gyüjtsék össze s küldjék be a tanári gyülésnek meghányás végett a tapasztalás és gondolkozás ajánlta módositások iránti véleményeiket: mit tenni nemcsak a fő- s közép-, hanem a polgári tanodák is, pedig ez utóbbiak kiemelőleg felszólittatnak

XXI. Szarvas az ágost. központi iskolai választmánynak tervével tartva a felsöbb osztályba léptetendőket, fölebb léphetés előtt mind anyiszor az osztálytanitó, következő tanár és az igazgató mnit vizsgálati személyzet által érettségi vizsgálat (rigorosum) alá kivánja vétetni. Mely inditványnak támogatása végett fölemlittetik, miszerint a javaslott érettségi vizsgálat már némely fő s középtanodánkban tényleg, idvesnek mutatkozó gyakorlatban is van.

A gyülés a javaslott érettségi vizsgálatot nem ellenzi: de mivel vannak intézetink, hol ez a rája kivántató hosszas idő és a tanitói erő hiánya miatt nem látszik kivihetőnek, azért emez intézetekre nézve elégli ha egyébiránt is elmulaszthatlan közvizsgálataik hosszabbakká, részletesbekké és szigorubbakká tétetnek.

XXII. Terray tanár, mint a losonci ág. közép tanodának igazgatója, a központi ág. választmány fenyitéki tervére s a zayugróci rendszerre nézve észrevételeit s némely javaslatit küldvén be:

Ezek közérdekü voltukért, szórol szóra a naplóban foglalandnak helyet, hogy ekkèp több fej gondolkozásának szolgálhassa-

nak anyagul, egyszersmind előjegyezve legyenek utóbbi gondolkozás tárgyaiul.

XXIII. Schedius kir. tanácsos ur 7 kérdést terjeszt a tanári gyülés eleibe.

Ezek magányos megfontolás tárgyaiul a naplóba igtatandók. *)

XXIV. Tudor Tavassy Lajos kellemesen lepi meg a gyülést olyatén nyilatkozatával, miszerint ő ezennel 3 nevelői s tanítói érdekü jutalom kérdést tüz ki, az elsőt 12, a másodikát 10, a harmadikat 5 — általa a legjobb munkáért kifizetendő arany mellett, mely jutalomkérdésekre megfelelendő pálya munkákat a jövő évi tanárgyülés idejére s helyére az ottani igazgatóhoz beküldetni s azután egy a tanári gyülés által kinevezendő biráló választmánynak áltadatni, ez által megbiráltatni, s illetőleg — hahogy koszoruzást érdemlő munka érkeznék, azt koszoruztatni, ilyen nem találkozandván, a jutalmat ujabb pályázatra fönhagyatni ohajtja, oly kijelentéssel, miszerint ő a részirol megajánlott aranyokat nem akarja saját kezével a koszoruzandónak kifizetni, hanem azokat előre a biráló választmány egy megbizandó tagjának általadni. Ugyanő a kitüzendő kérdéseket fölolvassa.

A gyülés lelkesedéssel fogadja a lelkes férfiunak tettben nyilatkozó ügyszeretét; nyilvánitott ohajtásiban megegyez; kitüzött kérdéseit mentül előbb közzé tenni magára *Tavassyra* bizza: egyszersmind a naplóba igtatandóknak rendeli. Ezek után *Brassai* tanár a második kérdés megfejtőjének rendelt 10 aranyat, a maga részirol hozzá ajánlt kettővel, *Emericy* tanár eggyel 13-ra nevelék.

XXV. *Elnök Brassai* bemutatja általa készitett „*hajtogatási rendszerét a latin igéknek*“ s belőle ismertetőleg oszt ki nehány példányt oly nyilatkozatal, hogy ha mely intézetnek eme táblázat megtetszenék, ő tulajdoni jogárol lemondva, annak leendő utánnyomatásában előre megegyez, menyiben ez a közintézet haszna s használata végett történendik.

Köszönettel fogadtatik.

XXVI. A pesti tanárok inditványára: legközelebbi tanári gyülés helyéül, központiság és közkivánat tekintetéből Pest, idejéül pedig aug. 10-ke 11-ke s 12-ke oly előre kijelentett köztiltakozással, hogy Pest részéről a gyülés miatt semmi költekezés ne történjék.

Jegyzették: *Pecz Gyula* és *Tatay István.*

*) Sem a napló, sem a jegyzőkönyv mellett nem vettük, de más uton mégis kezünkhöz kerülvén, adjuk aláb a vegyes közlemények között.

Szerk.

Melléklet.

Az eperjesi kollegiumbeli tanárok nézetei a sopronyi tanácskozmányi programm pontjait illetőleg, utasitásul a menendő követnek. *)

1. *A névtárt* szorgalmazzuk, s iskolánk részéről a tavaly beküldött adatokhoz csak ezeket ohajtjuk pótlólag csatoltatni, hogy a grammatikának tanitója *Schulek Frigyes*, a második elemi iskoláé pedig *Marczy János*, az ujabb nyelvek és az europai és magyar irodalom rendes tanárja *Szilvágyi József*.

2. A jul. s aug. hónapokra esendő iskolai szünet, mint legtermészetesb, legáltalánosb, legcélszerübb mellett szólunk mink is s hogy a karácsoni s husvéti szünet csak *két hetet* tegyen és ne többet, a pünkösti pedig csak *három napot*. A leckeórák tartására nézve is az az ohajtatunk, hogy *teljesen* használtassanak s a tanitó 5—6 minutum elteltével lépjen be, ne pedig $^1/_4$ óra után. Mert minden lecke mellett meggazdálkodni vagy használatlan hagyni 9—10 minutomot, tesz egy hét alatt egy egész órát, egész évre pedig 40 órát.

3. *Két évi jogfolyamot* mi is törekszünk létesiteni; de fő körülmény s kivánságunk az, hogy a jogot egy év alatt sehol és semmi ürügy alatt se lehessen és legyen szabad végezni. — Kártékonyabb azomban az egy évi jognál tanodáinkban még az, hogy több intézeteknél, kivált az alsób osztályokban, mindenféle akkomodatiói okok mellett *ugratások* történnek a kitünőb tanitványokkal ugy, hogy két év helyett csak egyet töltenek például a gramatikában és egyet a syntaxisban; a hanyagok és tompákra nézve ellenben a letartóztatási szigor meg nem tartatik. Igy látunk aztán éretlen, készületlen növendékeket s a logikában p. o. 13 éves gyermekeket, vagy tudományos pályára egyáltalán fogva nem való, invita Minerva szülötteket. A kora s felületes neveltetésnek egyik forrása az elhatalmazott magánynevelés is, mely semmi ellenőrködést nem tapasztal. De a nyilvános oktatásnál is a korra nézve nagyobb szigorral kellene eljárni kivált a felvétel s áttételnél. A kora s felüles érleltetés, ama futás, s az iskolákoni keresztül futás, veszéllyel fenyegeti nem csak az illető egyéneket, de a társas életet is mind polgári, mind egyházi, mind tudományos tekintetben. Ez lelkiismeretbeli dolog. Itt a tanitóknak

*) A már induló félben levő követ hirtelen megbetegedvén s más intézkedések rögtön nem történhetvén, az eperjesi kollegium a sopronyi tanácskozmánytol, akaratja ellen, elmaradt s nézeteit most pótlólag közli.

nemcsak egyes felszólalások, hanem főkép határozott, férfias s törvényes eljárás által tanusitaniok kell, hogy az ily iránynak s visszaéléseknek nyilt ellenei, hogy azokat türni nem akarják, türni nem fogják. Ha aztán a spekulativus, vagy gyenge szülék tapasztalandják, hogy az ily szilárd eljárás *egyetemes* s kivételt nem szenvedő, önkint elállanak igazságtalan követeléseiktöl, kivált ha ez iránt kellőleg még *fel is világositatnak*, s az *egyházi s világi kormány* is komolyabban veendi a nagy fontosságu ügyet.

4. A tanodai, kivált évről évre folytonosan s külön kiadandó *hirleményeket* sem fő, sem absolut-szükséges dolognak nem tartjuk, kivált ha a Nevelési Emléklapok s a prot. Egyh. s Isk. lap továbra is megmaradandnak, melyek az érdekes tudósitásokat szivesen felveendik s még tán nagyobb publikum eleibe hozandják, mint azt a külömben is költségesb hirleményeket tenni képesek. Némethonban is lassanként ritkulni kezdenek már.

5. *Szőnyi* nevelő urnak nézeteiben, azon okoknál, fogva, mellyeket *dr. Tavassy* ur az Emléklapokban oly derekasan tárgyalt nem osztozunk.

6. Az iskolai *kézikönyvekre* nézve igy vélekedünk: legelöb is szükséges volna a már kijött kézikönyveket s azok mivoltát ismernünk, hogy melyik jó és jobb vagy egészen sikerült s méltó, hogy egyetemesen használtassék. Össze kellene tehát azokat rovatonként irni, szakbeli legaláb három tagbol álló választmányok által megbiráltatni, azután pedig a legjobbat őszinte diskretióval, távol minden mellékes, hiu, önző érdekektöl, egyetemesen elfogadni, akár mi nevü, rendü, vallásu sat. légyen is a szerzője. Mi a következő kézikönyveket fogadtuk be s ha jobbakrol értesittetünk szivesen állunk azokhoz.

a.) A 2-dik elemi osztályban: *Simon* vallástana 1 folyamát, magyarul *Nagy Mihály* forditása szerint; *Hammerschmidt* magyar-német elemi nyelvtanát; a pozsonyi bibl. történeteket.

b.) *A grammatikai osztályban*: *Simon* könyvének 2-ik folyamát németül és magyarul, szintén *Nagy Mihálytol; Melczer Lajos* grammatikáját, *Seidenstükkert* Némethy Páltol, *Melczer* föld és természetrajzát.

c.) *A syntaxisban* használtatnak: *Stancsics*, magyar nyelvtana; *Latin nyelvtudomány* az ifjuság számára 2-ik rész szókötés; Pesten Heckenastnál 1843. *Bredow*, egyet. történetei; *Dierner And.* egyházi történetei, correctis corrigendis *Hodosy* földleirása; Cornelius Nepos, Ovidius tristium.

d.) *A szónok-költészeti osztályban*: Hellen nyelvtan elemei Posony. 1842. *Tóth István*, görögök s rómaik történetei; Pest 1845. 47. *Schröer* Archäologia graeca et romana; Lichard D. mathem. előcsarnok, Posony 1842. Virgil, Horác, Cicero beszédei, Sallust.

e.) *A bölcsészeti osztályokban*: *Vandrák András* kézikönyvei, u. m. *Lélektan* (2-ik kiadás 1847 Eperjesen Bencurnál); *elemi logika* 1844; philos. *ethika* elemei 1842. *Horváth Mih.* a magyarok története. Bécsben 1846. 47. *Fuchs Alb.* természettana; *Munyay* historia ekklesiae evang. in Hungaria.

f.) *A jogtani osztályban*: *Michnay* és *Fényes* statistikája, *Karvasi* politikája, *Fogarasi* polgári joga, *Bokrányi* tiszti irása. A klassikusok kiadatását illetőleg, minél olcsób, minél tisztitottabb kiadásokat ohajtunk. *) A szótárra nézve a sopronyiakkal egyetértünk.

7. A sopronyi *uj inditványokat* illetőleg, még pedig

a) *alatt*: „hogy az egyik iskolából másba költözködő ifjak az elbocsátó tanodák rendszerének kijátszásával fel ne vétessenek," igaz ügy, ez pártolandó. Hanem itt az illető rendszereket eléb mind ismernünk kell, kivált a reform. atyafiak részéről, azután pedig, hogy a rendszer magában helyes s törvényes-e? Igen célszerünek tartjuk, — mit mink követünk is, az elmenőnek bizonyitványába beirni: által van-e téve, törvényesen translokálva, a legközelebb felsőb osztályba s mellyikbe? s a tanulmányokat is egyenkint nem általjában megnevezni s sorra kiirni. Panaszunk van a posonyi lyceum általellenében, mely a bölcsészeti pályát végzett s azon felül itt a hittani pályán egy évet járt ifjainkat, két éves theologusoknak elfogadni vonakodik, ha az ottani akademikus stipendiumrol lemondani is készek.

A jó s törvényes bizonyitványokkal jövő róm. katholikusokat az illető osztály rendes tanitványaiul s rendes disciplina alá befogadjuk, másféléket s máskép nem; a vallásra s isteni tiszteletre nézve az illető lelkészhez utasitjuk.

b) A téli vizsgálatokat megszüntetni semmi szin alatt nem akarjuk. Mi a rendes tanitást akkor is folytatjuk s a vizsgálatokat szinte három hétig télben és nyárban a leckén kivüli órákban tartjuk ugy, hogy ma például a joghallgatók, hólnap a rhétorok, holnapután a logikusok, sat. censealtatnak egyik tudománybol, más alkalomkor másbol, s igy folytonosan, mig mindnyája mindenböl nem felelt. A kitünő osztályra adspirálók, egy tanulmánybol kétszer, háromszor is kiszólitatva, szoktak felelni. Az igazgatóra nézve, igaz, terhes a hivatal, holott az összes censurákon 260 óránál is többet elül, csak néha némely kollega által pótoltatva, de a tanuló ifjuságra nézve a haszon szembetünő. A vizsgák kérdés vagy névhuzás mellett, teljes nyilvánossággal járnak, s a felügyelőn kivül megszoktak jelenni egyes szülék, nevelők, pártfogók s más tanuló társak is.

*) Lehetne Tauchnitz stereotyp kiadásából az illetőket nagyban megrendelni és Pestről mindenhova szétküldeni.

8. Az ifjak viseletéről vezettetni szokott s általunk tavaly inditványozott *napló* iránt nagy félreértés volt mind a pesti konferentián, mind az Emléklapokban, mintha annak egész tartalmát szoknánk vagy akarnánk nyilván felolvastatni, vagy épen a bizonyitványba iratni. A mi eljárásunk ez: az alsób osztályokban minden tanitó, a felsöbbekben az igazgató csinál egy nehány ivből álló folio füzetet s annak minden lapjára oda irja abc-rendben **10—12** tanitványnak nevét, a névhez pedig időnkint a felmerülő egyes immoralis, illegalis, jellemző tetteket. A félévi osztályzás készitésénél ezen napló aztán ugy használtatik, hogy az igazgató s az illető tanitó vagy tanitók közremüködése mellett, a bejegyzett egyes adatokbol, kellő *általános* erkölcsi jellemzés vonatik ki, s az észrevételek rovatába iratik, bogy p. o. B. betyáros maga viseletü, C. rest templomjáró. D. kártyázásért büntettetve sat. s ezen jellemzés a nyilvánosan felolvastatni szokott félévi klassifikatio alkalmával szintén felolvastatik, valamint később a javulás is. — Nálunk e szokás a memoria divatos s jó eredményeit évenkint tapasztaljuk. Nem kell hát itt, sem a tárgytol, sem a bizony nemnagy munkától is iszonyodni. De helyes tapintat kell hozzá, és lelkiismeretes, komoly igazságosság, nehogy nevetségessé, vagy sértővé válljék az egész.

9. Az evang. egyetemes „Iskolai Rendszernek“ második kiadását illetőleg panaszosan valljuk, hogy annak az elsőtől lényegesen (s nem jobbra) eltérő módositásával, mint több mások, ugy mi sem elégedhetünk meg. Fő panaszunk, hogy azon munkálat nem egy öntésü, nem organice egymással összefüggő, nem egymásba vágó, nem tiszta gymnasialis s lyceális szempontbol vett s aránylagosan kimért egész, hogy továbbá minden tulterheltsége s polymathiája mellett, még is felületességre, tarkaságra s encyklopädismusra vezető; szándékunk ennek érdekében felszólalni a kerületi s egyetemes gyüléseken sőt a hirlapokban is anyival inkább, mert nekünk a zay-ugróci terv annak idejében meg nem küldetvén, mi illető helyeken nem is szólhattunk hozzá. Jó lesz azomban meghányni a tárgyat a konferentiákon is.

Nevelési pályakérdések.

A m. é. aug. hó **9**-ik és **10**-kén — valamint azelőtt Pesten, ugy ezuttal Sopronyban összegyült prot. tanitók, a nevelési ügy előmozditása tekintetéből, a hazai nevelőknek figyelmébe és megoldásul ajánlják a következő pályakérdéseket:

I. ***Fejtessék meg, hazánk különféle nyelvi és vallási viszonyaira alkalmazottan: melyek minálunk eddigelé a tanitó képezésének, hivatalra képesitésének és abbani eljárásának szokott módjai és gyakorlatai, — és mi uton volnának azok leg-***

célszerübben elintézendők, a jó elemi, polgári, gymnasialis és felsőb tanodákra nézve?

Jutalma 12 darab arany.

II. *Adassék rajza: mily müködése vagyon hazánkban az elemi és néptanitónak a mindennemü hatók* (pl. szüle, község, egyház s megye hatóság, nyelv, vallás, más tanodák s tanitó társak) *irányában.*

Jutalma mostanáig (mert mind az előbbi kérdésre, mind erre, még folyvást adakozhatni) 14 darab arany.

III. *Készittessék terve a magyar prot tanitók nevelés- tanitási köztanácskozmányának.*

Jutalma 5 darab arany.

A pályamunkálatok — az ilynemü munkák szokása szerint — idegen kéz által tisztán iratva és jeligés pecsétes levelkétöl kisérve — melyben a szerző neve rejlik, küldessenek be Pestre a jövő 1848-ik év aug. hó elején tartandó és előlegesen kihirdetendő tanitói tanácskozmányhoz, vagy ezt megelőzőleg dr. Tavassy Lajos, a pesti prot. gymnas. tanára és igazgatójához, a ki által e munkák a tartandó tanitói gyülésnek be fognak adatni, és egy a gyülés által kinevezendő öt tagbol álló biráló választmány által — a melyben mindenesetre legaláb is egy falusi nép vagy elemi tanitónak is kellend lennie — meg fognak biráltatni. Két hó lefolyta után, a birálmányi eredmény közhirré fog tétetni, és a jutalmat nyert szerző ezt ugyancsak Pesten Tavassy Lajosnál fel fogja vehetni, olyképen hogy még munkája is sajátja maradand. Ellenben ha ezt az ismert „Nevelési Emléklapokban" engedné kinyomatni, egyegy nyomtatott ivért még egyegy aranyat fogna kapni. Hogyha egy munka sem fogna a jutalomra méltónak tartatni akkor az nem fog kiosztatni, hanem az ajánló által — ha t. i. már ez évre is nem gyülnék össze a két első kérdésre öszvesen husz-husz arany — két-két aranynyal megszaporitva, ujbol fog kihirdettetni 1849-re. Kérjük ezeknél fogva a pártoltatást adakozási tekintetből; hogy munkák hiányában nem leendünk, arrol biztosit a hazai nevelők munkássága, kik a mint tudva van, a m. t társaság utósó nevelési kérdésére öszvesen 14-en pályáztak.*) — Dr. Tavassy Lajos.

---

*) A tudós társasági pályakérdésnek jutalmát, a kisdedovókat képző intézet igazgatója *Ney Ferenc* ur nyerte meg. E munka nem sokára, mint értesitve vagyunk — ki fog adatni. Figyelmeztetjük reá már előre is a nevelési közönséget.

Szerk.

II.

Nevelési értekezmények.

Mi módon lehetne nálunk a köznép oskoláit, egyszersmind szorgalomtanodákká (idustrialis oskolák) *tenni?*

Minekutána ekklesiáink s oskoláink igazgatói teljes meggyőződéssel vannak a felett, mely nagy hasznára lenne a népnek, ha a nemzeti fiu és leánytanodák egyszersmind szorgalom tanodákká alakittatnának, nem szükség nekünk, kikre annak végrehajtása módjának kidolgozása bizatott, munkánkat a szorgalomtanodák ajánlásán kezdenünk. *) Egyenesen a dologra megyünk tehát, és hogy ezen kérdésnek mimódon lehetne a köznépet nálunk is, mindjárt a tanodában a szorgalomra szoktatni? annál világosabb legyen az értelme, mindenekelött azt kell meghatároznunk, mi a szorgalomtanoda célja?

A szorgalomtanodákban, a szükséges tanulmányok mellett, erejekhez és felfogásukhoz alkalmazott olynemü kézimunkákban foglalatoskodtatnak a falusi gyermekek, a melyeknek értése és végbevitele, az ő életek módjában melyre menendők szükséges, és a melyek után, sorsához képest, tisztességes kenyerét eheti majd jövendőben az olyan szegény is, a kinek semmi más értéke azon készségen és ügyességen kivül nincsen. Igy akarják a nép elöljárói a gyermekeket, már a tanodában a munkásságra szoktatni, a mi egyébiránt minden embernek, akármely rangban legyen, kötelessége, s eleve megtanitani arra a mesterségre, miképen kelljen az erőt és az időt a maga és a mások hasznára forditani és igy a mi legfőb, cselekedettel és ténylegesen (praktice) vallásosnak lenni. Ezen az uton igyekeznek más nemzetek a köznépnek a testi nevelést, mely a testi erők célirányos gyakorlásában áll, megadni; a köznépet sok olyan esméretre vezetni melyek barmely csekélyeknek látszassanak is magokban, az ő rendeltetésére tartoznak és állapotja könnyebbitésére nagy befolyással vannak. Igy akarják azt, a tunyaság és heverés ocsmány bünéből kiragadni s előre oltalmazni mind azon erkölcstelenségektől, melyeknek az szülőanyja. Valóban, a legszükségesebb dolgok nélkül szükölködő szegénység, ez oly irtóztató állapotja az érezni tudó embernek, épen ugy származhatik a dologtalan heverésből, mint abból, hogy a külömben már szegény állapotban született ember, gyermekkorában, semmi olynemü munkára nem tanittatik, a miért a társaságban valamit adnának. Nehezen lesz

*) Értsd a kerül. választmányt, a melynek nevében e munka dolgoztatott.

az olyan emberből valaha korhely, a ki a mindennapi foglalatoskodásnak kedvességét, a munkajutalomnak édességét, már gyermekkorában megizlelte s folyvást él azzal ifjuságában, a mire a szorgalomtanodában mód és alkalom szolgáltatik.

Különböznek e szerint a szorgalomtanodák.

1. Az ugynevezett *dolgozó-házaktol*, a melyek a jórendü állományban azért állittattak és állanak fel, hogy azokban erejekhez alkalmazott munkát válaljanak mindenkor a gyermekek sőt az elnyomorodottak is élelmek keresésére. Ha az ilyen hasznos intézetekben, egyikben vagy másikban, a gyermekek kedveért e legszükségesebb tanulmányokra és ügyességekre való tanitás és vezérlés is egyesittetek a dologtétellel: akkor azok *dolgozótanodáknak* neveztethetnek; becsök anyival nagyobb, hogy a nép lelki kinevelését is eszközlik, és, minthogy ezek többnyire csak a nagyobb városokban találtatnak, a városi szorgalomtanodákat valamenyire kipótolhatják; azokkal egy rangba tétethetnek. Ilyen dolgozótanoda virágzik Pesten, a női-egyesület dolgozóházában a mely lételét és mintául vétethető tökélyét, a tiszt. egyesület feje ritka nagylelküségének, fáradhatlan szorgalmu dajkálkodásának és bölcseségének köszöni.

2. Az olyan *mezei gazdasági intézetektől*, melyekben a földmivelésre menendő falusi ifjuság, a mezei gazdaságra tartozó minden szükséges esmeretek és ügyességek megszerzése végett, az esztendő szakaszaiban előforduló paraszti munkákban gyakoroltatik. Ilyen volt Jósef császár idejében csehországban *Ternován* Schönfeld ur jószágában egy ezen célra előkészitő tanodával együtt a falusi kisebb gyermekek számára, és ez az intézet minthogy az egész jószág elrendeltetése annak segitségül szolgált, oly tökélyre ment volt a nevezett birtokos idejében, hogy ahoz csak hasonlót is alig mutathatott akkor a külföld. — A falusi szorgalomtanodák, enyire ki nem terjeszkedhetnek, csaknem minden ahoz kivántató dolgok nélkül szükölködvén, nem adhatják meg a földmivelő népnek élete nemére megkivántató kikészitését és kiképeztetését. Elég ha ezek csak bevezetésül szolgálhatnak abban arra, a mire a munkás élet tanodájában cselekedettel fognak átvitetni. Mindazonáltal lehet ohajtanunk, hogy a mi életre hozandó falusi szorgalomtanodáink, csekély kezdetből valaha oly kierjedésben virágozhatnának, mint elhunyt nagyérdemü hazánkfiának Thessedik urnak hajdani szarvasi idustrialis tanodája! Ennek leirását, az idő rövidsége miatt, és azért sem adhatjuk most itten, mivel az célunktol nagyon messze vinne, visza megyünk tehát oda, a honnan eltértünk.

Megértvén a szorgalomtanodák célját, méltán tehetné valaki azt a kérdést: valljon az által hogy a gyermekek kézimunkákban is foglalatoskodtatnak a tanodákban, nem szenvednek-e rövidséget a tulajdonképen való tanulásban? — Más nemzeteknél is csaknem mindenütt a hol a szorgalomtanodák felállittattak, kérdésbe

tétetett az, de ezen ujitásnak jó következése elhallgattatta végre még azokat is, kik annak, mint más hasznos intézeteknek is, holtuk napjáig ellenségei maradtak. Közönségesen ugy tapasztaltatott, hogy a tanulásban való előmenetel szembetünőképen nagyobb lett az olyan oskolákban, mint volt annak előtte. Nem is lehet az másképen, és meg kell arrol már előre győződnünk, mihelyt meggondoljuk, mely természetelleni állapotban vannak most a gyermekek a falusi tanodákban. Mind délelőtt, mind délután több órán által többnyire homályos és szoros szobában, a betükre függesztett szemekkel kénytelenittetvén ülni, el kell kábulni fejöknek, és a tartós ülésben eltespedvén testök, lelkökben is el kell butulniok s nem csuda, ha a tanuláshoz minden kedvöket elvesztik. Ellenben, ha egy két órányi tanulás után, kézimunkákra bocsátatnak, azokbol bizonyosan megifjodott erővel, vidám elmével jönnek ismét visza a tanulásra, és jobb kedvvel felényi idő alatt többet tanulnak. Azomban a munka közben is sok hasznos dolgokra lehet őket tanitani, teszik is azt az olyan tanodákban, hol maga a felvigyázó olvasván elöttök, hol egyik vagy másik a gyermekek közül valamely *gyermekek barátját*, (Kinderfreund,) a *szükségben segitő könyvet*, *az egészség katekismusát*, a *bibliai historiákat*, a *hazai történetekből* és *a világhistoriájából* a nevezetesebb darabokat sat. Még fejbeli számvetésben is gyakoroltathatnak, ha abba a tanodában helyesen bévezettettek. Ugy szintén *énekelhetnek* szivök felvidámitására alkalmatos világi, erkölcsi és istenes énekeket. Nem esik hát a szorgalomtanodák miatt a tanulásban semmi csonkulás, csak a tanitó szorgalmatosan tegye kötelességét és tanodáját ugy ossza fel, hogy egy része mindig dolgozzék az alatt mig a másik tanul. — Minden jól elrendelt tanodában, a tanitás könnyebbségére is bizonyos csapatokra szükség a gyermekeket osztani; a szorgalomtanodákra nézve pedig mulhatlanul megkivántatik, hogy a tanoda legaláb két osztályra osztassék. Hogy ez a felosztás egyáltaljában a tanitásra nézve is annál könnyebben megeshessen: változhatlanul meg kellene nálunk is határozni, hogy a gyermekek, nem a mikor a szüléknek tetszik, hanem az esztendőnek bizonyos részében pl. tavaszkor egyszerre adattatnának fel a tanodába.

De az a kérdés továbbá: *hol dolgozzanak a gyermekek*? abban a szobában bizonyosan nem dolgozhatnak, a hol tanulni szoktak, mert ugy a dolgozók által megzavartatnék a tanulók figyelme. Épen ez a szorgalomtanodák felállitásában a *legelső és talán a legnagyobb nehézség*, hogy a falusi gyermekeknek többnyire csak egy szobájuk van a tanodákban, uj szobát pedig azért épiteni nehezen fog akármely ekklesia is, kivált mig a dolog hasznárol a tapasztalásbol meg nem győződik, ha mindjárt módja volna is benne. Ha a tanoda szomszédságában *egy szobát ki lehetne a végre bérleni*, az segitene valamit, noha igy is felmaradna mindig a *felvigyázásbeli nehézség és alkalmatlan-*

ság, melyről aláb böbebben leszen szó. Az nem elég hogy a gyermekek csak szerdán és szombaton délután dolgozzanak a mikor külömben sem tanulnak, mert ugy a kevés idő miatt igen lassan mehetvén a munkában elő s keveset mutathatván, a dolog kivitelét ellenzők, már csak abban is okot fognak arra keresni, hogy azt haszontalannak és sikertelennek lenni kikiáltsák s másokat is annak elnyomására birjanak. — Tegyük fel azomban, hogy a helyre nézve nem lenne nehézség minthogy arrol csakugyan aláb fogunk értekezni, szoljunk itt már folytában azon munkákrol, melyekben foglalatoskodtatni kivánjuk a gyermekeket. Kétfélékre osztatnak azok legalmatosabban, *nyáriakra* és *téliekre.*

a.) A *nyáriakra* nézve megkivántatik, hogy legyen a tanodának mennél közelèb lehet a határban, a gyermekek számához képest *kisebb vagy nagyobb kertje*, a melyben tavasszal és a melegebb nyári napokon, a reggeli és estveli hivesebb órákban dolgozhassanak, azután viszatérve a tanodába, tanuljanak. Ebben a kertben termesszenek mindenféle *veteményeket*, *konyhára való zöldséget*, *virágokat*, *vad és jóféle sáfrányt*, *dohányt*, *komlót*, *kendert*, *lent* sat. A mesterséges takarmány megesmerésére s az azzal való bánás megtanulására, vessenek *lóherét, lucernát, bükkönt* és *muhart*, tudni való, hogy mind ezeket csak olyan mértékben a mint azt a kert nagysága megengedi, csináljanak abban *faoskolát*, magbol vessék a gyümölcsfákat, fel nevelvén azokat, szemre és galyra oltani tanulják. Ültessenek apró gyökeres vad csemetéket is, és mikor megerősödnek, oltogassák be azokat is. Igyekezzenek a ritkaság kedveért, a hol a föld és az égallj természete megengedi, szelid-és vadgesztenye-, mandula-és barackfákat is termeszteni. A lágynemü fákat, a milyenek a jegenye-, nyár-, füz-, kőrös-, hársfák jókor tavasszal a földbe beszurt galyacskákbol szaporitsák. De ültessenek vagy magbol termesszenek szőlővesszőket is, és a szőlőoltást megtanulni el ne mulasszák. Csináljanak a kertben pl. több cserenemü fákbol eleven sövényeket. Ebben a kertben a fiu és leánygyermekek együtt dolgozhatnak, a gyengébbek gyomláljanak, tisztogassanak, az erősebbek kapáljanak, ássanak, oltogassanak sat. A kertbe való kimenetel és bejövetel alatt beszélgessen velek a tanitó egy vagy más termesztmény hasznárol, vetése, ültetése, mivelése idejéröl és módjárol, az isten bölcseségéröl, jóságárol és segedelméröl, mely nélkül semmi munkában sincs előmenetel. Igy kell az imádkozást és munkálkodást összekötni. Ki nem látja, hogy az ily velebánás által a falusi gyermekek rendeltetésökhöz képest, testi erejök használtatására szoktattatnak, a mezei munkákra előre készittetnek és olyan esméretekre vezéttetnek, melyek mind magoknak, mind az egésznek hasznosak.

A kertnek való hely nálunk is mint másutt, a földesuraság és a közönség megegyezésével, a közlegelőből vagy az u. n. kommunéból vágassék ki, a hol az nincs, ott a földesuraság

kegyelmétől kell azt kérni, a ki anyival hajlandób lehet arra, hogy egyenes haszna lenne, ha jobbágyai értelmes, ügyes és munkás emberekké képeztetnek. Hogy pedig anyival könnyebben essék az adás, fogadja el a tanoda inkáb az olyan helyet is, a melyet eléb ki kell tisztitani hogy belüle kert lehessen. Csehországban, mivel ott a határ külömben is szük, a köves és gizgazos helyekből is csináltak a tanodák magoknak kertet. Időbe és munkába kerül ugyan az, de hiszem épen a munkában való gyakorlás, a testi erő foglalatoskodtatása itt a cél.

A nyári munkához megkivántató eszközöket szerezze meg legelőször a közönség vagy a ekklesia a maga fundusából, mert tudtomra, több ekklesiának van bizonyos fundusa, s adja azokat a tanodának vagy ajándékba vagy kölcsön addig, mig azokat a tanoda a termesztmények árából ki fizetheti. Reménylem hogy az affélékben sok magokat jólbirók önkényt segitségére lesznek a jó szándék elinditásának s gyarapitásának, a mi anyival szükségesebb lenne, hogy ha ilyenekkel is már előre terheltetik a külömben kezdetben kevés jövedelmü tanoda, nem lesz honnan jutalmaztassék majd csak kevés részben is a gyermekek igyekezete s a helyett hogy élesztetnék, kezdetében el fog fojtatni.

b.) *A téli munkák* csupán valamely teremben gyakoroltathatnak. Melyek legyenek azok, könnyü a leányokra nézve meghatározni. *A leányok fonjanak kendert, lent, csináljanak a fonalbol cérnát*, de *fonjanak gyapjut is.* Tudtomra a gyapjufonást üzik felső magyarországban a helységekben, s abból szövik a parasztasszonyok férjeiknek a téli meleg ruhát. Tanuljanak *varni*, de legeléb is azt a varrást tanulják meg, a melyet a szegény ember házánál szükség tudni az ügyes gazdasszonynak u. m. a fehérruhát jól megvarni, a szakadozott alsó és felsőruhákat meg foldozni, megjobbitani; folttal tart továb a szegény ember ruhája és szebb ha foltos mintha rongyos. Később jő a kiszabás megtanulása. A városban tett előmenetel majd reá viszi őket más szükséges ruhadarabok készitésére is. Azon kell lenni, hogy mind a fonást, mind a varrást, tőlök hitelhető tökélyre vigyék. Azért tanittatnak azokra különösen, hogy ügyesebbek legyenek azokban mint szüléik, kik csak szükségtől tanulták a mit tudnak. — *Kössenek* gyajufonálbol parasztoknak való téli kesztyüket, gyapjubol és cérnából egész és félharisnyákat, ha reá érnek és valamely közel fekvő városban eladhatják, minthogy azokat a kapcás magyar köznép nálunk még nem használja. Csinosodására fog szolgálni a mi részünkön is legaláb az asszonyi nemnek ha azokat használni kezdi, mint tul a Dunán, hol a falukon elég harisnyás parasztasszony személyeket láthatni. *Készitsenek* — a hol megtanulhatják közönséges szalmakalapokat is, a milyeneket a falusi emberek ittott már kezdenek viselni. Szaporodik az efféle kézimunkák száma az idővel, a szerint a mint a szorgalomtanoda tökéletesedik.

A fiuknak nehezebb alkalmatos és hasznos kézimunkákat adni. Mivel nálunk a fiugyermek is azt hiszi, hogy a fonás az ő neméhez nem illik. Pedig sok hasznára lenne a falusi szegény férfinak, ha téli napokon és estvéken fonna inkább mint henyélne és dologtalanságban erkölcstelenednék. Okosabb e részben a felső tót és német vármegyékben a férfinem. Mindazáltal a legszegényebb fiugyermekeket igyekezni kell a fonás megtanulására reá beszélni. — Kössenek a fiuk télen által szalmából és gyékényből szakajtókat, méhkasokat, gyékényteritőket és szükséges edényeket, ugyszintén szalmaszékeket, nyoszolyákat, füzfavesszőkből mindenféle kosarakat, méhkasokat, a leányoknál említett téli kesztyüket gyapjufonalbol, kalapokat szalmából, seprőket cirkölesből, nyir- és más faveszőkből; tanulják meg a hálókötést is kivált a folyóviz mellett lakók; nem különben sertéből a kefe- és messzelőpamacsok csinálását. Vastag bibulából készitsenek mindenféle csinos szekrénykéket, kosarakat, tokokat sat. Ide is tartozik, a mit feljebb megjegyeztünk, hogy az ipar nevekedésével, szaporodni fog önkényt az ilyen munkáknak a száma.

A téli munkákra való anyagot pl. a kendert, lent, gyapjut sat. magok adják alkalmasint a szülék gyermekeiknek, a fonáshoz és varráshoz való eszközökkel együtt. A mi azonkivül még szükséges, azt vagy a község vagy a földesur, vagy más jóltevők fogják szolgáltatni ingyen, vagy ha kölcsön veszi a tanoda, a készült munkák árából vissza téritheti annak idejében és egyszersmind jövendőre is előre szerezhetnek abbol a tanodára vigyázók anyagot.

A munkákra nézve e következőket kell meg tartani:

1. Hogy eleinte oly munkákat kezdjenek a gyermekek, a melyek igen kevés testi és lelki erőt kivánnak.

2. A melyeknek eredménye gyorsan látható.

3. A melyek kelendők, hogy a gyermek fáradsága és igyekezete jutalmának örülhessen. E végre, ha más vevő nincsen, a helységbeliek magok is megvegyék a mit a gyermekek készitettek, hogy ösztönök legyen más ujaknak és jobbaknak készitésére.

4. A melyek a gyermek jövendődeli szükségeihez kiválólag tartoznak.

5. A gyermekek semmiben meg ne erőtessenek és ne is kényszeritessenek valami munkára, ha ahoz teljességgel kedvök nincs.

6. Minden munkában a lehető tökélyre vitessenek.

A mi a szorgalomtanoda fegyelmét s az abba bevitetendő rendet illeti, szorosan megkivántatik:

1. Hogy a fiu- és leánygyermekek ugyanazon szobában is, különválasztva dolgozzanak.

2. Hogy azoknak a kik legtöbb és legjobb munkákat készitenek, valamint a dolgozás ideje alatt is magokat legjobban viselik, valami jutalom rendeltessék, s annak kiosztása a szülék jelenlétében bizonyos ünnepéllyel történjék.

3. Hogy legyen a szorgalomtanodának igtatókönyve, a melybe feljegyeztessenek a feldolgozásra akármimódon kölcsön, vagy pénzen, vagy ajándékba vett mindenféle anyagok, azoknak menyisége s minősége, a munkához megkivántató eszközök száma, beszereztethetésök módja s áruk ha pénzen vetettek; az elkészült müvek mikor s ki által készültek, szóval minden a mi a tanoda fentartására nézve történik s ahoz tartozik. Ebből fog megtetszeni a gyermekek igyekezete, mely egyszersmind annak idejében közönségessé tétetik a nép elött, hogy a munkásság ösztöne bennök annál inkáb élesztessék.

4. Legyen a tanodának pénzládácskája is, melyben az ajándékozott segedelem vagy valamely idegen által egy vagy más portékáért, vagy nyáron által az eladott termesztményekért fizetett pénz bevettetik. De a segedelemnek azonnal tudtára kell adatnia az elöljárók közül valamelyiknek s azok megegyezése nélkül semmi eladás meg nem eshetik.

5. A szorgalomtanoda fölvigyázói legyenek a helységbeli prédikátor, az ekklesia gondnoka s még egy tanácsbeli ember. Ezek tartoznak a tanodát, kivált eleinte gyakran meglátogatni, abba mind a tanitás és tanulás, mind a munkálkodás szorgalmatos tételét sürgetni, a tanoda szükségeit kipótolni, megszerezni, hogy semmiben fogyatkozást ne lásson; az igtató könyvet gyakran körülnézni, beiratnak-e szorgalmasan a beirandók? Ezek adják el nyáron és ősszel az oskola kertjéből bevett termesztményeket, tavasszal a télen által készült kézmüveket, és mindent a jegyzőkönybe bejegyeztetnek.

6. Az elöljárók, hogy az által a községnek némünémü számot adjanak, minden év végén, rövid kivonatot készitenek a jegyzőkönyvből és azt a templomban a nép elött felolvastatják, hogy hallja kiki, mimódon gyarapodik a szorgalomtanoda és mint hárulnak el akadályai vagy mint hárithatók sikeresebben.

7. Eladatván a kertből a termesztmények, a jövedelem fele, az oskolamesteré, az ugyan csekély az első években, de bizonyosan nevekedik azután. A másik felével, kivétetvén eléb abból azon nehány jutalom, a dicséretesbek számára és a tanoda adósságának legaláb egyrésze, ha valami kölcsönt vagy hitelbe vett dolgot megfizetni kénytelen, az egész tanoda osztozik, a leányok ugy mint a fiuk, ide nem értvén azokat, kik a szorgalomtanodában nem dolgoznak. Arra vigyázni kell, hogy a gyermekeknek valami kevés jusson a jövedelemből, különben elvész jövendőre minden kedvök a munkához, a mire épen éleszteni akarjuk őket. Eladatván azon kézi müvek, melyek a fiuk által nagyrészént ősszel és télen a háznál készittettek, ha azokra maga tanitotta és tanitja az oskolamester a fiukat, a jövedelemnek fele, ha más tanitotta, csak a felvigyázásért kap egy negyedrészt, a többivel mind a két esetben, olymódon osztozkodnak a fiuk, mint a kert jövedelmével. Ha a leányokat az emlitett munkákra az osk. mes-

ter hitvese tanitja, akkor az eladott kézmivek jövedelmének fele az övé. Ha más valaki tanitja, annak abból kiadatik a bére és a többivel ugy osztoznak a leányok s a velök együtt fonogatott fiuk, mint a kertjövedelménél emlitettük. Minthogy azomban a fonásra és varrásra való anyagot a szülék is adni fogják leányaiknak, az abból készitett müvekért, fizettessék valami bizonyos a tanitó nejének.

8. A büntetésekről csak anyit mondok, hogy azok, valamint a tanulmányi tanodábau, ugy ebben is okos szelidséggel és ha csak lehet mindenkor ugy alkalmaztassanak, hogy azok ne csupán vesszővel a testre, hanem más ezerféle módokon a becsületérzésre munkáljának. De nem is lesz azokra szükség, mert megfogják a tanitók látni, hogy menyivel több lesz itt a figyelem, az igyekezet, mint amott, és hogy a dolgozó gyermekek a tanulásban is szorgalmasbak, magokviseletében szelidebbek lesznek. A munkásság csak a jó erkölcsökkel férhet meg.

Előadván ekképen a szorgalomtanodának külső és belső elrendelésének főbb pontjait, vizsgáljuk meg már, mimódon lehetne azokat nálunk is sikeresen megkezdeni?

Ha hazánkban a köznépnek és tanitóinak gondolkozási módját, szokásukat, külső állapotukat sat. kevésbé ismerném, azt felelném: csak azon a módon, a mint azt más nemzetek elkezdették, de, mondom, tudom én is, hogy nálunk sok ok miatt, nem minden lehet meg, a mi másutt könnyü. Mindazáltal még sem tartom azt lehetetlennek. Vélekedésem ez:

Nem lehet, hogy a dolog kivitele minden ekklesiában egy ként nehéz volna, tanodáink és ekklesiáink igazgatói valamint elöljárói közönségesen, nevezetesen a traktualis kurator és senior urak közöljék a superintendentiának ebbeli szandékát nehány jobb gondolkozásu és közjóra több buzgósággal biró nemesebb lelkü földesurral, lelkésszel, igyekezzenek azokat egy arról irt jó könyvnek, vagy legaláb e tervezetnek elolvasása és többszöri beszélgetés által a dologban felvilágositani, annak megnyerni. A senior urak kerestessék ki a már megnyert prédikátor urak által az egész traktusban azt az ekklesiát, a melyben az ügy kivitele az oskola épületjére, annak tanitójára nézve, legkevesebb nehézséggel lenne összekötve; abban a lelkész ur, az oskolatanitó és az elöljárók tanittassanak meg a fentebb emlitett módon a dologra, győzettessenek meg hasznairol és tétessenek annak kivitelére az által is hajlandókká, hogy hazánkban az első szorgalomoskola felállitásából a dicsőség az övék lészen. Ezek magokban is elégségesek azután a községet legaláb annak nagyobb és jobb részét arra birni, a minek végrehajtását magokban elhátarozzák. A mellett még is ha szükség, ekklesiáink és oskoláink főelöljárói is készek lesznek a megmozditott dolog folyamatba hozását buzditásuk s tanácsukkal segiteni. Sokat használna ilyenkor a szorgalomoskolárol irt egykét jó könyvnek a nép között való elolvasása. De nálunk

fájdalom, a nép keveset olvas, még elöljárói is oskolai idejökön tul ritkán vesznek könyvet kezökbe. Kevés is még a népnek való könyv a mi nyelvünkön. Legtöbbet tenne az, ha az ilyen ekklesiában egy pár birtokosabb, mindenekfelett az oskolakert kiadásával s más a célra szükséges dolgok ajánlásával, lépnének a nép eleibe, s áldozatjaikkal erősitenék az ügynek hasznos voltát legközeléb magára a népre nézve. Mihelyt egy helyen felállhatna az ily tanoda, pár év mulva, más ekklésiák is követnék azt, részint, mivel annak hasznát látnák, részint hogy magukat vetélytársaknak lenni mutassák.

Az olyan ekklesiákban, a melyeknek van valami fekvő jószáguk, mint pl. szántóföldjeik, rétjeik, szőlőik, s azokbol állandó jövedelmek, ha a prédikátor és a nép akarják, nem látom lehetetlennek, hogy az oskola épületéhez uj szoba ragasztassék, melyben a gyermekek dolgozzanak, és ha a tanitó is hajlandó a dologra, meg van ott a főbb nehézség fejtve. — Igenis de elég-e a tanitóban a hajlandóság? nem szükség-e eléb magának mind azt értenie, tudni, a mire vinni akarja tanitványait? Nem lehet tagadni, hogy a tanitónak hivatalára e részben készülnie kell, és jó volna, ha legalább anyit tudna, gazdaságrol, a menyit a parasztok számára készitett némely jó könyv magában foglal. Ugy nem csak a mezei gazdaságba, hanem a házi állatokkal s barmokkal való bánásban is, sok jóra tanithatná növendékeit. De igaz mégis, hogy a dologra való készség benne a fő dolog; mert mind azt, a mit az oskola kertében tavasszal, nyáron és ősszel dolgozni kell, a termesztményekkeli bánást, könnyen megtanulhatja ő a helységben magában vagy a szomszéd helységekben lakó egykét értelmesebb gazdától, gazdasszonytol, az uraság tisztjétöl, tanulhat mind élő szóbol mind könyvekböl, melyekkel vagy a prédikátor ur, vagy a felsöbbek örömest fognak szolgálni, sőt készitetni is, ha épen nyelvünkön alkalmatos nem találtatnék. A téli munkákra pedig, miután késő ősszel a mezei munka megszünik, nem lesz nehéz oly embereket találni, kik a gyermekeket ez vagy amaz munkába kevés fizetésért bevezetik. Miután egyszer bele okultak, mindig lesz köztök, a ki a gyengébbeket s kezdőket oktassa, maga pedig a tanitó könnyen megtanulja azokat anyira, hogy a munkát igazgatja, és épen azért, hogy a tanitó maga is megtekinthesse ottanottan a dolgozó oskolát s a főfelvigyázás tőle kitelhessék, legjobb ha a dolgozó ház az oskola épületjeivel összeköttetik. Szerdán és szombaton délután, egy pár órán a kézi munkákra maga tanithatja a gyermekeket, s akkor a munka ideje alatt, egy vagy más hasznos könyvet olvashat elöttök. A tanitó izlésétöl, találékonyságától, a pépecsélésre hajlandó és alkalmas voltától, sokat lehet kézmunkák szépitésére, javitására s finomitására várni. Nyereség az oskolára nézve, ha a tanitó az esztergályos mesterséget, valamenyire érti, ebbe is bevezetheti a

gyermekeket, a nélkül hogy azok az által mind esztergályosokká legyenek.

A leányokat az asszonyi munkákra tanitsa az oskolatanitó hitvestársa és a miben az maga is járatlan volna, tanulja meg azt más ügyesebb asszonyoktol a helységben vagy azonkivül. Remélem hogy az ahoz értő előkelő asszonyságok is, a helységben örömest adnak utmutatást az asszonyi munkákban, akár a tanitó hitvesének, akár valamely tanuló leánykának. Ha pedig nőtelen a tanitó, vagy hitvese a tanitást magára nem vállalná, már akkor kénytelen az ekklesia egy a dologhoz értő jó erkölcsü asszonyt felvenni. Ezt sem lesz nehéz télre feltalálni mérséklett jutalomért, a mely, ha tavasszal az eladott téli munkák árának feléből ki nem telik, pótolja ki az ekklesia máshonnan, lesz abban mód. Nem lehet a segedelemnek minden kutfejét tudnunk s itten előszámlálnunk, bizhatjuk mi azt az elöljárók bölcseségére és jó szivökre.

Semmi sem fogja nálunk ezen oskolák közönségessé tételét anyira akadályoztatni, mint azon körülmény hogy oskola tanitóinknak nagy része, csak egy két legfeljebb három esztendeig adja magát az oskolatanitói hivatalra, azt is csak azért, hogy élete más céljának elérhetésére valami költséget szerezzen magának. Már az ilyenektöl nem lehet várni, hogy teljes erővel és minden igyekezettel az oskola javának éljenek. Minthogy sehol sem tanulták, nemis tudják, a mit falusi mesternek tudnia kell, ha célirányosan akarja a köznép gyermekeit rendeltetésökre nevelni és tanitani. Minek is tanulná azt meg, midőn szándékában nincs, falusi oskolatanitónak lenni. Itt az egyik oka köznépünk testi és erkölcsi elaljasodásának, a sorsához illő s megkivántató miveltségében való teljes hátramaradásának; hogy nincsenek ezen hivatalra gondosan tanitott s készitett férfiaink. Mig anyaoskoláinkban, vagy másutt, a falusi tanitóknak külön képezdéjök (seminariumok) nem lészen vagy legaláb a nevelés és tanitás tudománya és gyakorlata azokban szorgalmatosabban s egész kiterjedésében nem tanittatik; addig mi semmi általános javitást tanodáinkban, különösen a köznép oskoláiban nem tehetünk. Ha meg is lenne a javitás tervezete, hol vannak azok, a kik azt kiviszik? Tudni kell a tanitóknak előre, mit akarunk, s érteni a dolgot. Most pedig, hánynak van csak képzelme is az industrialis oskolákrol és a köznép szükségeiről a nevelésben? Más nemzeteknél a köznép jobb és célirányosabb neveltetése végett régen fenállanak a falasi tanitók seminariumai, és az industriális tanodák életre lett hozása még szükségesebbekké tette azokat. A honnan a tehetősebb industrialis oskolákkal a nevezett képezdét, több helyen egyesitve láthatni. Bármely csekélynek láttassék is a falusi tanitónak hivatala és nálunk még a tudatlanság és más okok miatt, melyekröl egy magyar munkácska bővebben értekezik, becstelen, megvettetett: készülni kell arra mégis és magát egészen reá kell szánnia az embernek, ha kötelességének eleget ki-

ván tenni; mert a köznép okos nevelése, nemcsak nem csekélység, hanem egy a legfontosabb dolgok közül a statusban. Tudni kellene azt az ifjunak eléb, mint ezen hivatalt felvállalja.

Hazánkban csak az állandó oskolatanitóktol lehet a mi célunkra valamit várni. Ezek külömben is mezei életre adják magokat a faluban, mert fizetésök fejében, gazdálkodni, szántani, vetni kénytelenek. De hát épen azért reá érnek-e a gyermekekkel is dolgozni? bizonyosan; mert az ő gazdaságuk épen nem oly nagy, hogy sok idejöket elvenné. A nyári legnagyobb munka idején, ugyis megszünik az oskola, és az oskola kertjében, nem lesz mind azon munkáknak helye, melyek a szántóföldeken s réteken véghezvitettnek.

Az industrialis oskola gyarapodásának akadályára van az is, hogy nálunk a falusi gyermekek, 7—8 éves korukban be menvén a tanodába, abbol mikor 10—11 évesek, már kijönnek. A betük esmeretén kezdvén, ily rövid idő alatt s oly gyenge korukban, ugyan mit és menyit tanulhattak erkölcsi tökéletesödésökre és az életre, a mi reájuk nézve mulhatatlanul szükséges, kivált a tanitásnak azon a módján, a melyen sok helyen három évig sem tanulnak meg valahogyan olvasni? Azért nem találnak aztán oskolai idejeken tul az olvasásban semmi gyönyört. Értelemmel és érzéssel tudni olvasni, nem könnyü dolog. Az olyan gyermekeket kevésre lehet a szorgalomtanodában is tanitani és használni. De hát mi módon tartóztathatnók a gyermekeket továbra az oskolákban? azon a módon, a melynek elmulasztása hovatováb nagyobbra neveli nálunk a vallásbeli tudatlanságot és hidegséget a nép között. Irtózik a megért gondolkozásu ember, midőn látja hogy nálunk a 10 éves gyermekek már széltiben bocsátatnak az urasztalához. Ugyan miért mennének ezek egyébért oda, minthogy azt a kevés kenyeret megegyék és azt a csep bort megigyák. Ha az olyan gyenge gyermek 3 évig mindig tanulta volna a vallás és az erkölcstant, még sem tudhatna anyit, a menyit kell tudnia annak, a ki az urvacsorájához járul. Pedig, nem csak tudásnak, hanem érzésnek, ön erős elhatározásában megnyugvásnak kell abban lennie, a ki hitének megtartására, keresztény kötelyeinek betöltésére mintegy feleskiszik. A németeknél közönségesen 15-ik évében, Helvetiának némely kantonjaiban a 17-ikben konfirmáltatik a falusi ifju, addig pedig mindig tanodás, azzal a külömbséggel, hogy az utólsó évben csak vallást, és vallásra tartozó dolgokat tanul a helybeli lelkésztöl, és a konfirmatióra készittetik elő. Határozzuk meg mi is, hogy sem a fiuk, sem a leányok eléb nem konfirmáltatnak, mint a 14-ik év betöltése után; addig pedig az oskolába járni tartoznak. Igy megnyerjük bennek, hogy ha mindjárt későn adatnak is fel a miatt az oskolába, legaláb érettebben s jobb készülettel hagyják el, mind a tanuló-, mind a szorgalomtanodát.

A városi szorgalomoskolák elrendezése, kevésbé fog a falusiakétöl különbözni. Ott is lehet s kell is tanodakertet tartani, mert a mi mezővárosaink lakosai, sőt a mesteremberek is, földszőlő és kertmivelést üznek mesterségök mellett. A kézimunkák a fiuknál ugy választassanak, hogy a mesterségekre is előkészületül szolgáljanak. A leányok finomabb fonást, mesterségesebb varrást, himezést sat. tanulhatnak.

Váradi Szabó János.

Falusi oskolákban oskolai próbatétel, vagy dekáni vizsgálat szükségesebb vagy célszerübb-e, vagy szükséges-e mind a kettő? És még valami.

Hübele meglátogatván *Balázs* barátját, mint falusi tanitók nevelési és oskolai tárgyakrol beszélgettek. Előhozódtak az oskola probatételek és dekáni vizsgálatok. Balázs az elsőket kárhoztatta, — Hübele az utolsókat mondá károsoknak. Mire a következő párbeszéd támadott köztük.

Balázs. Barátom! nagyon csudálkozom, miután többnyire egy értelemben vagyunk, hogy épen ezen fontos két tárgynál térnek el nézeteink egymástol. De értsük meg csak egymást. Mond el az okokat, melyekből hasznosoknak és szükségeseknek tartod az oskolai probatételeket.

Hübele. Ezek világosak és magad is tudud azokat s nem is gondolnám, hogy azokat hasznosoknak el nem ismernéd.

Balázs. Meglátjuk! Tudod, minden dolognak van két és több oldala: nézzük azokat közelebbröl s igy csak sorold el okaidat.

Hübele. Kiváncsi vagyok, mikép cáfolhatnád azt, melynek hasznosságárol leginkáb a szakértők megvagynak győződve. Ez azon alkalom, hol:

1. A szülők láthatják: mit tanultak, mit tudnak gyermekeik?
2. A tanitók szinte kimutathatják ügyességöket és szorgalmukat.
3. A szülők sokkal inkáb szeretik gyermekeiket oskolába küldeni, ha a probatételeken gyermekeiknek a tudományokbani előhaladását látják.
4. Az öregebbeknek igen sok eszökbe juttatik, mit már elfelejtettek.
5. A lusta és hanyag tanitók kénytelének hivatalukban szorgalmatosabban eljárni.

Balázs. Korán — sem szándékom a hasznost félreismerni; de mielött én nézeteimre általtérnék, röviden megjegyzem az:

1-ső és 2-dikra: ezen okoknak ott van helye, hol a gyermekek távol vagynak a szülőktől, t. i. a felsőb oskolákban, hol nincs alkalmuk gyermekeik és a tanitó szorgalmárol meggyőződniök. Falukon, hol a szülőknek erre naponként van alkalmuk, és hol, ha a szülők egy kissé szemesek, látják és tudják, hogy a probatétel egy ugy nevezett „hiábavalóság.“ Mert, ha tudnak gyermekeik valamit, azt probatétel nélkül is látják; ha nem tudnak, akkor a probatételt vakitó formalitásnak fogják tekinteni. A 3-dikra: magad tudod, mily méreggel viseltetnek a szülők a tanitók iránt, ha a probatétel már nyilt tavaszra esvén, a tanitó a gyermekeket kivánságuk szerint elbocsátani és az oskolából felszabaditani nem akarja, és erre még, mint szinte a 4-dikre szolgál még azon észrevétel és tapasztalás, hogy a hallgatók a probatételre becsődülnek ugyan, de, kiki az első helyekre iparkodván tolakodni, csak neszt és zajt okoznak: alig hallgatnak meg egy tárgyat, ismét zaj és lármával távoznak. Ennek több helyen a lelkész urak eiejét akarván venni, megtiltották az időelötti, kijárást. De ott — a tapasztalás mutatta — inkáb be sem mentek. Némely helyeken a tanitók nagyobb sikerrel munkálnak az időelötti kijárás ellen az által, hogy a probatétel végén a gyermekek által párbeszédeket tartatnak. Ily helyeken tapasztalni ugyan, hogy a hallgatók jóllehet megmaradnak, de mihelyt ezen párbeszédeknek vége, még azt a negyedórát sem várják bé, mely alatt a probatétel imádsággal és énekléssel béfejeztetik, hanem, szinte nesz és zaj között indulnak. Ez is világosan tanusitja, hogy a hallgatóságot korántsem a tanulási vágy vagy a tanulásrol való meggyőződés, csak a kiváncsiság csőditi bé. Az 5-ödik okra nézve szinte tudod, hogy vagynak tanitók, kiket a probatételi eszme sem bir kiemelni szokott lethargiájokbol vagy pedig egy kis vakitással állnak elő.

Hübele. Bizony barátom, sokat mondottál, melyröl még eddig nem gondolkoztam, és észrevételeid igazaknak és helyeseknek látszanak. De még mindeddig nem bizonyitottad bé, hogy a probatételek károsak.

Balázs. Hogy ezt megmutathassam, szükséges némely nézeteimet előadnom.

Én a falusi oskolákat nem anyira tanitási, mint nevelési intézeteknek kivánnám tekintetni. Igaz, hamar, könnyen és szépen van kimondva: „Oktatva kell nevelni és nevelve kell oktatni.“ De jaj, mikép áll a kivitel!? Micsoda feladat ez egy szegény falusi tanitónak? Igaz ugyan hogy tisztelt felsőbségünk- (mint a mult évben közrebocsátott szerencsétlen falusi oskolai rendszer mutatja melyben a térmérték, a földleirásbol: hegyek', folyók, városok fekvés és geographiai jelek rajzolása (?); a három terményország; a földmivelés vagy oekonomia; a közönséges történet tanitása, csak ugy oda vettetik, mintha ezek a kopott ruhás, száraz kenyéren rágódó, az élet ezer alakban jelentkező bajaival küszkö-

dő szegény tanitónak mindanyi veleszületett tulajdonságai volnának) — minket ugynevezett „universal geniek“nek tart. Ezek eszmében és papiron mind igen szépek. Jaj, de máskép állnak ezek a valóságban, az életben! És mindazok kik tudni akarják, tudják, hogy ez — legaláb nálunk és most — lehetetlen.

Hübele. Megengedj, hogy félbeszakasztlak. Én az általad felhozott rendszerről mit sem tudok. De kérdem: tanithatok-e valamit, mire magam soha sem tanittattam és igy magam sem tudom; és nem kellene-e t. felsőbségünknek előb oly intézetekről gondoskodnia, hol az ily tárgyakra a tanitó hivatalra készülő egyének előb tanittatnának?

Balázs. A mi azon oskolai rendszert illeti, több tanitó mondja hogy velök nem közöltetett; mert a lelkész urak-nyilván látván, hogy ez kivihetetlen, és mostani rendszerünket gyökerestől felforgatná, a nélkül, hogy nagyobbszerü haladást vagy gyümölcsözést eszközlene — a tanitókkal nem is közlötték. De folytassuk tárgyunkat.

Az ember boldogságra van teremtve. Igaz, ez annál tökéletesebb, ha sziv és ész egyaránt képeztetik; de a tapasztalás mutatja s el van ismerve:

a.) hogy az ember a sziv kiképzése mellett, ha az ész anyira nincs is kimivelve — lehet megelégedett, jó ember, jó keresztény, jobbágy és hazai polgár és igy a maga nemében boldog. Szinte el van ismerve és a tapasztalás igazolja:

b.) hogy az ember az ész mivelése mellett — a sziv kiképzése nélkül, csak elégedetlen, rosz, és igy boldogtalan. Igy hol egyes személyek, hol egész tömegnek mind földi, mind menyei boldogsága a szegény tanitótol vagy az oskolák igazgatóitol függ. Itt széles és nagy tér nyittatik a gondolkozásra a nevelőnek, tanitónak, emberbarátnak. Nem tagadom én a fönebb felhozott tudományok' hasznos voltát; de kérdem: ha ezeket a gyermekek fejébe akarjuk verni, marad-e még időnk, melyet a sziv képzésére fordithatnánk? De még azon tudományokon is, melyeknél alkalmunk volna a sziv nemesitésére munkálódnunk, csak felülegesen kell keresztül hajtanunk s iparkodnunk, hogy azok az elme fogékonyságához ragadjanak. Mert a probatételekben, ha gyéren is — ott ülnek hallgatóink és ha a gyermek halkal de értelmesen felel is, azt mondják, akadoz, nem tud. De ha pörög a nyelve, ha érti, ha nem érti, akkor van a dicsérésnek kinja, akkor tudnak! És ezen hallgatóságtol függvén leginkáb sorsunk, balmegitélésök iránt közönyösek nem lehetünk. És azért jobb meggyőződésem ellenére nekem is a vakitáshoz kell folyamodnom és azon drága időt, melyet a gyermek valódi boldogsága alapkövének elhelyezésére hasznosan és gyümölcsözően fordithatnék, hasztalanul kell elvesztegetnem. Mondom: haszontalanul, mert kérdezd csak félév mulva a legjobban pörgött nyelvü gyermeket, hogy az eszébe fogott tárgyakbol mit tud még? — Semmit, El-

lenben tudjuk, hogy a szivben megfogamzott érzelmek megmaradnak és az ősz fejü aggot sem hagyják el sirja szélén. Igy midőn a hasznost a haszontalannak; jobb meggyőződésemet egy korszerü ámitásnak — mert faluhelyeken a próbatétel nem más — föl kell áldoznom, méltán kárhoztathatom ezen probatételeket.

Hübele. Az való; hogy a gyermekek többnyire mindent el felejtenek, mit tanultak. Leginkább tapasztaljuk ezt őszszel, midőn mindent ujra kell kezdenünk; de azt még sem tagadhatni, hogy a tanulás' veleje megmarad. Vagy azt csak nem akarhatod, hogy a gyermekek mit sem tanuljanak, mivel ugy is elfelejtik?

Balázs. Ezt koránsem akarom. De mit mondasz te a tanulás velejének? Nemde, ha pl: a földleirásbol tudja a gyermek, hogy földünk nagy, igen nagy; hogy szárazföldből, de nagyobb része vizekből áll, melyeket tengereknek nevezünk; hogy a szárazföld öt részre osztatik, ezek ismét országokra, tartományokra sat. hogy országunk tehát az egésznek csak egy igen kicsiny része, mégis ebben igen sok falu, város, vármegye s a t van. De a gyermek elméjét terhelni a nagyság, lakosok, fekvés számaival; az országok tartományok, felosztás, városok hegyek folyók elnevezésivel, haszontalan kinzás. Ide nem értem országunk közelebbi ösméretét, mert ez szükséges. Igy kivánnám más tudományoknak is csak velejét tanittatni. Ez nem volna haszontalan, mert ez fejökben megmaradna, s igy több ideje maradna a tanitónak a szív képzésére munkálkodhatni, a mi hasznosabb is volna, mert a szivbe vett benyomások nem egy könnyen, de sokszor soha — mig csak vércsep foly benne el nem hagyják. Azért ohajtanám — és a nép valódi barátjának is ohajtása csak az lehet, hogy *a népnevelésben inkáb a szív: mint az ész képzésire fordittassék gond, fáradság.* Ez a nevelésben fő dolog, és pedig mind a földmivelőre magára, mind a közre nézve; mert a földmivelő csak ugy lehet megelégedett, boldog; a közre nézve pedig kétséget nem szenved. Inkáb ellehetünk tudós, mint becsületes jó lelkü földmivelők nélkül. Ezen okbol akarnám hogy a hiu kitüntetésre számitott ferde irányu oskolai probatételek helyett, szakértő vizsgáló vagy dekán — —

Hübele. Oh hallgass ezekkel! Mindenem felháborog, ha ezekről hallok.

Balázs. Ezt nagyon csudálom, annál inkáb, hogy az oskolai probatételek mellett felhozott okaid, szinte e mellett is szolnak, sőt azon különbséggel, hogy ezen eljárás mellett, a jó lelkü tanitó nem kénytelen valódi hivatását és meggyőződését szokás által tiszteletre emelt bálványnak feláldozni. Micsoda okaid vagynak ezen dekáni vizsgálatok ellen?

Hübele. Okaim helyett elmondom történetemet azután szólj. — Tudod, ki az én dekanom, s azt is tudod, hogy az mindig elvbeli és személyes ellenem volt, E télen, midön vizsgálatom volt, a parochialis házhoz hivatta az elöljáróságot s ott föztek-e

ki valamit, azt nem tudom ugyan, de gyanitom, mert 10 óra tájt az oskolába jöttek, hol dekán uram elég ünnepélyesen ezen mai napi eljárás vagy vizsgálat célját kijelentette és megmagyarázta. Alig hallgatott el, midőn az elöljárók közül egyik felszólal, jelentvén, hogy panasz van a tanitó ellen. A dekán uram talán rendre utasitotta, hogy ő nincs kiküldve, mint biró, hogy a panasznak itt és most sem helye, sem ideje? Nem, hanem derült és vidor arccal fordult a vádló felé kérdezvén: micsoda panasz? Melyre a vádló felhozta, hogy nem megyek délután 1 órakor az oskolába sőt még 2 órakor is láttak az utcán. E megforditott helyzeten felindulva — mert itt nem a gyermekek voltak a viszgálat tárgya, hanem mi voltunk szinészek és a gyermekek a nézők — a vádat hamisnak, az áskálódó elöljárót hazugnak mondottam. Ezért reám támadt dekán uram ezen dorgáló kérdéssel: „a gyermekek előtt igy kell-e bánni az elöljárókkal?“ Mire ezen kérdéssel feleltem; „a gyermekek előtt igy kell-e bánni a tanitóval?“ Az elöljárók látván, hogy a dekán ellenem támadt, ujabb vádakat hoztak fel és a jelenetek hasonló modorban folytak; mert én, bármibe kerüljön, tekintélyemet tanitványim előtt aláztatni nem engedem. Végre e szinészkedést elégelve, a kárpit lefordult. Azután a vizsgálat elkezdődött, és vége lön a nélkül hogy a vallásról csak egy szó is jött volna elő. Most szólj!

Balázs. Barátom, ha jól nem ismernélek, kétkedném szavaid igazságában; mert biz ez sok, és nem csuda, ha epéskedsz a dekáni vizsgálatok ellen. A dologra nézve azt tanácsolnám, hogy egyenesen az egyház gyüléséhez tégy jelentést. De előre tudom, hogy ott dekánod tekintélyével legyőz és annak ellenében te fogsz hazugnak, hamisnak, gyanusitónak találtatni. És igy jobb lesz a dolgot ezuttal abban hagyni; mert átalában véve ez igen kényes tény, melynek hiedelme ellen küzd a jobb érzésü ember lelke és a melyet te is szokott hevességeddel csak növesztettél. Az egészet tekintve, ez csak viszszaélés és viszszaélésért lehet-e az egészet kárhoztatni? Akkor a tüzet, vizet és több ily dolgokat is kellene kárhoztatnunk, mert néha ezek is kárt okoznak.

Hübele. No barátom, ugyan megülöd faparipádat, ha egyszer fel kaptál reá, nyargalsz s észre sem veszed, hogy magad ellen beszélsz. Mert feltéve hogy hiven várakozol, hogy jó embereket, keresztényeket, hasznos polgárokat nevelj, azután jó egy dekán, a vallástant, mint nálam — elő sem veszi; de megvizsgálja, tudnak-e a gyermekek földabroszt készitени, háromszegü földdarabokat fel tudnak-e mérni? Vagy a térmérték, — földmivelés, természettan, a termények három országa- és a közönséges történettanbol mit tudnak? Továbbá a nyelvtanbol — bár a gyermek tudja a nyelvet, azaz megérti mit mások mondanak neki s szinte képes magát is másokkal megértetni — tudja-e a nyelv szabályait? Mit tud az artikulus-, név-, névmás-ige-, igehatározó-, utoljáró-, foglaló-, indulatszórol; a vastag s

vékonyhangu szavak végzeteiről, ejtegetésről, ragasztékokról, az igehajtogatásról, jelentő, parancsoló, ohajtó, határozatlan, viselő módrol, a jelen-, félmult- multidőről?

Balázs. Hallgass már! fejem is kábul e nyelv keverékitöl. Emlékszel-e még, mikor deák korunkban magyar professorunk a német grammatikából ilyen tudós szóhalommal kinzott félévnél tovább mig végre átlátván, hogy mi mint született németek, jobban tudunk németül grammatika nélkül, mint ő grammatikájával, felhagyott vele. A latin nomen, pronomen s a t. ért anyi ütleget kaptunk, hogy egész ellenszenvvel vagyok a nyelvtan iránt. De, ha már a nyelvet máskép meg nem tanulhatni, isten neki! hanem arra kérlek, mond meg nekem, miért kinozzuk a szegény paraszt gyermeket anyanyelvtana szabályaival? Talán azért, hogy füleljen, a lelkész ur, nyelvtan szabályai után mondja-e el predikátioját? vagy istenhez küldött imáit, nem fogadtatnak-e el, ha nincsenek azok a nyelvtan szabályai szerint szerkesztve? — De hagyjuk ezt. Mondtam már fönnebb, hogy ezen tudományokat — a nyelvtant kivéve — hasznosoknak s szépeknek elismerem; de ki falusi oskoláinkban csak egyszer is megjelent s látta, mikép bajlódik egyetlen egy tanitó 100—150 külömböző idejü, tehetségü, jellemü, durva, növelettlen, rendet ismerni nem akaró gyermekkel; hogy a tanitás fele idejét is sokszor a rend fentartására, meganyi panasz, sérelem elintézésire kénytelen forditani: az tudja, hogy a szükséges tanulmányok után a hasznosokra és szépekre igen kevés idő maradhat, hacsak egyikét a másiknak feláldozni nem akarja. Én pedig azt tartom, hogy ha az ember a szépet és hasznost a szükségessel nem egyesitheti, ezt amazoknak feláldozni soha sem kell, és a hol ez még is megesik, mindig káros. Épen ezért kivánok szakértő vizsgálót.

Hübele. Megfoghatatlan, hogy még most sem veszed észre miként magad ellen beszélsz. Szakértő vizsgálót kivánsz; de ki választja ezt? Nem azon tiszteletreméltó testület-e, mely az általad felhozott s szerencsétlennek nevezett oskolai rendszert magáénak fogadá? És ez fog-e szakértőbbet választhatni, mint azon oskolai rendszer szakértőjét és hasonló gondolkozásuakat? Mint járszmajd ilyen vizsgálóval!

Balázs. Ne neked Balázs! Jaj, de levertek fa paripádrol! Én eddig szerencsés voltam oly dekánnal dicsekedhetni, ki eszméimmel jobbára egyetértett s ez ámitott azon szabály fölálitására, miszerint az ily szakértő dekánok választása szükséges; holott, mint most látom, az én dekánom csak kivétel volt. Isten veled tehát jó paripám! nyargalj, mig más valaki felkap reád ismét magát ámitani, mind addig mig a „boldog“ eszmék a „tudós“ eszméken győzedelmöket kivivandják! Noha nem ugyanazon egy nézetből kiindulva, most egyetértek veled, hogy a népnevelésre és a nép valódi boldogsága vezérlésire nézve, a dekáni tudós vizsgálatok ártalmasok.

Hübele. Még egy tárgyunk van. Szükéges-e mindkettő, t. i. a probatétel *és* dekáni vizsgálat?

Balázs. A probatételekről kimondottam véleményemet s megmaradok mellette, hogy ártalmasok; a dekáni vizsgálatok, menyiben azok is inkáb a tudósságot, mint a nevelést tüzik ki tárgyul, szinte károsak. De ugyanazon célu levén mind kettő, igen jól megállhatnak egymás mellett, hogy a tudákosság kitüntetésire alkalmul szolgáljanak. De ha a vizsgálatok inkáb a nevelést mint tanitást tárgyaznák, akkor ártalmasan hatnának egymás ellen, akkor tehát egyiknek el kellene maradni.

Hübele. Mint látom, te igen elégedetlen vagy a mostani nevelési és tanitási rendszerrel; ugyan mond meg, ha ennek elrendelése tőled függene, mikép intéznéd el?

Balázs. Nem másképen, mint ama legnagyobb tanitó: Krisztus urunk, kinek oly igen méltán adatott az „üdvezitő“ melléknév. Ő nem tanitott 6—12 éves gyermekeket; hanem nagykoruaka, és mégsem tanitott, sem földleirást, sem térmértéket, sem nyelvtant, sem természettant. De tanitott az istenről. ama menyei jó atyánkrol, és oly alakban ismert ette meg velünk, hogy lehetlen szeretettel, tisztelettel s engedelmességgel iránta nem viseltetnünk. Tanitotta és sürgette az embertársi felebaráti szeretetet, igazságot, tiszta szivet, jó cselekedeteket, egy szóval az erényt. És mondom barátom, ha mindig ezen tanitás és nevelés mellett megmaradtunk volna, igaz a tudományok nem virágoznának oly fényesen; de nem is uralkodna anyi istentelenség, szeretetlenség, igazságtalanság, rut önzés, egy szóval, anyi vétek. Ama nagy tanitónak egy nagy tanitványa pedig megmondotta: „ha mindenem volna, . . . mindent tudnék s szeretet nem volna bennem semmi volnék. Egy régi bölcs megvallotta: mennél többet gondolkodik az istenről, annál kevesebbet tud. Csak nekünk falusi tanitóknak jutott azon nagy szerencse, hogy a kis gyermekeket nem csak az isteni tudományokra és keresztényi életre meg tudjuk tanitni, de marad elég időnk még olyanok tanitására is, melynek soha, de soha, legkisebb hasznát sem veheti! Barátom, ilyenek elgondolásán megszomorodik lelkem.

Hübele. Te nagyon és epésen kikelsz a tudományok ellen; holott a tudomány nem hogy kizárná, sőt előmozditja a keresztényi erényeket.

Balázs. Nem zárja ki, és elő is mozditja, ez igaz és általános hiedelem. De hogy megtermi-e? az más kérdés. Ki a mit vet, azt aratja. A hit, remény és szeretet nem földi növények; nem teremnek meguktol! Ezeket vetni, ültetni kell. Bevárni nem lehet, hogy más tudományok fejtsék ki ezeket, sőt inkáb ezeket kell minden tanitás legfőbb tárgyává tenni; az olvasás, irás, számitás csak későbbi tárgy volna. És ha meg ezek után maradna idő, Krisztus példája szerint, példabeszédeket, tanulságos és erkölcsös — leginkább életből meritett — elbeszéléseket, milye-

nekre a még ifjuságomban olvasott Schnell Lajos elbeszéléseiből emlékezem, mely mint azóta értesültem — németböli forditás, és minden iparkodásom mellett e könyvet sem magyar sem német nyelven meg nem kaphatom. Ezen könyv pedig egy ujabb kiadást igen megérdemlene. Mikor ezen könyvből a „Van isten"; „A fösvénység"; „A rosz fiurol" cimü elbeszéléseket gyermekeimnek elmondom, ha látnák sokan a figyelmet, hatást, a gyermekek arcárul tükröző eltökélést, bizony a száraz tudományok helyett ezt ajánlanák. Mintegy minden harmadik évben, mert ha minden évben ismételtetik elveszti hatását, mivel ujat nem találnak benne a tanitványok, *) a nevelési könyvek könyvét: Robinzont. Van itt az ügyes tanitónak alkalma a vallást, fiui kötelességet, az engedetlenség, gondatlanság szomoru következéseit; különösen a földleirást, természettant és historiát, földmivelést és a társadalmi élet szükségeit élethün tanitani, a menyiben ezen tudományok szükségesek és hasznosak. De ismétlem: *inkáb ellehetünk tudós, mint becsületes, jó lelkü és jámbor földmivelők nélkül.*

Hübele. Ez mind jól van; de honnan veszel elég ügyes tanitókat? Látod, ha reám volna bizva a nevelési ügy, én nem foltoznék uj foltokat az avult tömlőre; hanem legelőb is *tanitóképző intézeteket állitanék.* De nem olyat, mint mienk, mely csak nevét viseli, mivel a tanitóképzés csak mellékes tárgy. Ezen intézet legelső és legfelsőb föladatává tenném: az ifjakkal a választott pálya nagy fontosságát megismertetni, ezen hivatalhoz hajlamot, ügyszeretetet ébreszteni. Mely ifjunál ez nem sikerülne, azt mind személyes, mind köztekintetből elbocsátnám s csak azután kezdeném meg a többiekkel a hivatali kiképeztetést. Mert ha igaz, hogy valamely állapothoz kedv és hajlam kivántatik, ugy bizonyosan a mi hivatalunkhoz főképen szükséges a kedv és hajlam. Kiben ez meg van, minden kiadott rendszer nélkül hasznosan és üdvösen fogja vinni a tanitást és nevelést, mig a szegény árva tanitó, kinek hivatalához sem kedve sem hajlama nincs, bár áraszszák el rendszerekkel, semmire sem fog menni. Ime, itt van a rendszereknek értéke és hatása, melyekkel mint arkanummal, a népnevelést elősegitni gondolják. Az ügyes tanitót midőn többet kivánnak tőle, mint menyit ereje és tehetsége megbir — elkedvetlenitik; a többinek nem használ.

Balázs. Barátom! szivemből szólottál ugyan; de te is csak faparipán nyargalsz. Honnan veszed ezen intézet felállitásához a költséget?

---

*) A bibliai történetek nincsenek megkapó jelenetek nélkül; de még Jákob feláldozásánál; József eladatásánál sem vagyok képes általános hatást hozni elő. Ennek okát másban nem találom, mint hogy ezen történetek évrül-évre ismételtetnek s igy nem ujak. De e fontos tárgyban a tudást a hatásnak nem lehet alájarendelni.

Beküldő.

Hübele. Ez a nagy baj hazánkban! Tudva van, hogy mi a vallás és nevelés tárgyában magunkra vagyunk hagyatva és szoritva. Minket mostoha gyermekeknek tekintenek, midőn az édes gyermekek temérdek anyagi forrásokkal birnak. De remélem, eljövend a nap, mely e különbséget elfogja oszlatni; mert édes hazánknak mind édes gyermekei vagyunk. Vagy a status talán vallás és nevelés közt addig is különbséget fog tenni, mig önhasznából át fogja látni, hogy a nevelésre forditott költsége dúsan kamatozó tőke. De egészen más térre mentünk. Ezen beszélgetésünk pedig igen érdekes előttem. Nincsen még egy faparipád, melyre felkapaszkodhatnál?

Balázs. De bizony van! hanem nem merek felülni reá. Nézd csak, minő vérmes, tüzes természetü, harcias tekintetü! homlokirattal került hozzám, mely igy szól: az elmélet és gyakorlat között igen nagy különbség van. Senki — bármint tette az elsőt sajátjává, ha a másikban járatlan, tárgyavatottnak vagy szakértőnek ne tartsa magát. Ez oly általános igazság ugyan, hogy az ember azt gondolná, az egész világot minden veszély nélkül öszvejárhatni vele; de itt azon különös körülmény van, hogy ezen paripa, azon tisztelt ur, ki azon általunk felhozott falusi oskolai rendszert szerkesztette — faparipájának (mert hijában! hallottam, olvastam, tapasztaltam, mikint minden embernek van faparipája, melyre ha felkap, maga körül sem nem lát, sem nemhall) halálos ellensége. Az pedig sokkal erősebb, mint az enyém, és igy látod, ha felkapnék reá és a két nyerges öszvekapna, ágaskodnék, harapná és rugná egymást, bizonyosan öszvetipornának. Igy okosabb föl nem ülni.

Hübele. Furcsa ötleteid vagynak néha! Hiszen azon oskolai rendszer nem oly kivihetetlen és lehetetlen, mint gondolod. Némethonban már rég bévették.

Balázs. Ezt én is olvastam. De már sokat olvastam, a mi mégsem volt ugy. Némethonban ugyan még nem voltam s te sem. Mindazáltal legyen igaz; de ha egyszer valamely fának láttam gyümölcsét, hasztalan beszél nekem valaki azon fának ilyen vagy amolyan volt árol. Nézd csak azt a menykő sok némethoni „reiſende Handwerksburſch"-okat, kik nálunk az iszákosság és koldulás szenyes mesterségeit üzik. Ne szólj most közbe, tudom, azt akarod most mondani, hogy nem mindnyaja olyan, hogy ezek csak kivételek. Én is tudom, hogy mintegy 15—20 között találhatni egy józant, szorgalmas és munkást; tehát ez a kivétel és amaz a szabály. Azt se mond, hogy némethonban ez máskint van, mert miután a mi honunkban ilyenek, ott is. . . . .

Hübele. Ha! ha! ha! Barátom! te nagyon merész következtetésekbe kapsz; vigyáz — bensülsz!

Balázs. Én bátor volnék fogadást tenni. Rakjunk 20 akó bort egy kocsira, vigyük el egy némethoni faluba, áruljuk icéjét 2—3 p. xron reggeltöl fogva, és ha estve a lakosoknak $^4/_5$-de

— azon egykét némethoni asszony után ítélve, kiket ismertem — az asszonyokat sem véve ki, nem részeg, és ezen fölül, ha kocsink meg nem telik zálogokkal, melyeket pénz hiányában beveendünk: fogadást vesztett legyek! Azért hadd kibeszélnem magamat! Mondom, miután honunkban ilyenek, ott is olyanok volnának, ha alkalmuk volna és jobb policia nem volna ott. A mit pedig alkalomhiányra és policiára kell rónunk, azzal ne dicsekedjék a nevelés és tanitás! Erősen hiszem, ha azok is a sok szép tudományok helyett, ifjuságukban többet hallanának a vallásról s annak üdvös tanitásáról: szilárdabb lábon állana erkölcsi jellemök és a Krisztus valóságát sem kezdették volna kétségbevonni vagy tagadni.

Hübele. No barátom, visszaadtad a kölcsönt. Te is levertél falovamrol. De tudod-e mit? Tedd irásba ezen beszélgetésünket s küld meg a „Protestáns egyházi és iskolai lap“ szerkesztőségéhez. Talán fölveszik; mert olyanokrol beszélgettünk, melyek az oskolai ügy hasznára lehetnének, ha az illetők azt figyelemre méltatnák.

Balázs. Nem bánom! De tudod, hogy céhbeliek nem vagyunk és ha ezen remeklésünkben a kontárság nagyon kiguggan, majd körmeinkre vernek. De isten neki! Hiszen jó ügyben akarunk napszámoskodni. Beleirom mindkettőnk nevét. T. i. Hübele Balázs, lovat ád az isten s ebből lesz egy

Lovag. *)

---

*) Ezen cikket a vidék egyik tanitójától kaptam, az Emléklapokban közöltetés végett. Lehet hogy az már az egyházi lap szerkesztői irodájában is megfordult, de onnan alkalmasint, mint sok más társa — miután a veszteglési időt kiállotta „Passirscheint“ kapva, odáb utasittatott és lehet hogy csak igy kerüle hozzám. A mit a gondolkozó és iparkodó falusi tanitók — mint hasonlóképen csak nevelő és tanitótársaink irnak — azt én megvetni semmi esetben nem tudnám, hanem, ha közlönyöm volna, a menyitanyit, még is adnék belöle a közönség eleibe. A közönséget pedig ez esetben leginkáb magok a falusi tanitók tennék. Engedjük hogy felszólalhassanak ők is, és azonnal fognak többet olvasni. Temérdek sok apró és nagy fájdalom bánt a világon sok embert, ki nem tudja hol és mikint szólaljon fel — pedig a kibeszélt fájdalom, könnyebbitést hoz. — Engedjük tehát, hogy a maga nyelvén szóljon, a maga köréből, a maga tapasztalásairol, fajdalmai és örömeiről a falusi tanitó, is szóljon a maga modorában. E jelen cikknek a visgálatokroli elmélkedő részét illetöleg, bátor vagyok figyeitetni az érd olvasöt saját e tárgyroli beszédemre. Kijött Pesten 1847-ben s kapható — egy másikkal együtt 10 p. xron

a Szerkesztőnél.

Néhány szó az előkelőbb családok gyermekei neveltetése ügyében.

Sok ember érez ez életben keserü órákat, sok átkozza a napot és órát melyben született, a nélkül, hogy tudná honnét forrása keserveinek, melyből szakadatlanul folynak az életet fájdalommal és küzdéssel boritó cseppek. Küzd, viv, fáradhatlanul egy jobb lételért, mely enyhet füzne hegedni bé nem akaró sebeire; csudálkozva halad ez élet rideg pályáján, jobb létet vivó küzdelmeivel. Mind hiába! Ott áll keserveinek közepette, dühöngve sorsa, zugolódva istene ellen. És ha szét tekintünk életünk folyamán, s a multban eltünt napjainkra vissza emlékezünk s mélyebben vizsgáljuk jelen környülményeink közt a sors sujtoló csapásait; lehetlen vissza nem térnünk a szülei kör azon forrásához, melynek vizéből ittuk az üdvöt avvagy kárhozatot teremtő cseppet; lehetlen hogy fel ne leljük küzdelmeink könnyebülni nem akaró sulyát, mely leláncolva tartotta és tartja lelkünk magasztos tettek utáni röptét. Gyermeki neveltetésünk kora ez tehát, mely bennünket vissza hiv keresni a forrást, mely küzdelmeink és keserveink létét alkotá, s kisér fáradhatlanul gyakran sirunk éjjeléig. Igen a szülői körben törpül el avvagy oriási fává nő a csemete, melynek bimbajából enyhet adó gyümölcs terem, s árnya alatt üdv honol. Igen itt van első reszkető lépése emberi rendeltetésünk megkezdő kifejlesztésének, itt fejlődni kezdő bimbaja boldogságunknak, avvagy később porbahulta magas reményeinknek. A szüle tehát alkotója, a szüle porba tiprója ön gyermeke szép jövőjének és boldogságának, tőle függ az alap erős megvetése, mely később a közéletben emelkedik magas épületté, avvagy romba dül, s annak romjain siratja meg magasztos feladatának elhanyagolását. — A mely szüle a nevelés ezen magasztos szentségét, könnyedén vagy épen mellőzve hagyja, s annak későbbi veszedelmes következményét nem látja át, vagy nem akarja átlátni, az oly szüle kétszeresen bünhödik, miután a sors sujtoló csapásainak s a veszedelmek örvényének önként dobja oda gyermekét, s a szendergő vészt oriási dultával zuditja fel gyermeke felé, nem gondolja hogy a jövő titka, ezen legszentebb feladata elhanyagolásáért mily csapást készit számára, de kétszereset a gyermekére, ki keservei közepette halad az öröklött kincsesei a ferde neveléssel. Itt a forrás tehát melyből csergedezik üdv, vagy üdvtelen csep az egész emberiségre, s melynek rohamó folyammá alakulta, ha nem szabályoztatik, medréből kicsapva ellenállhatatlanul boritja el mind azt, mi utjába jő, mocsárrá és büzhödté teszi a földet, melyen dus és gyümölcsöző kalászoknak kellett volna teremniök. Igy van neveltetésünkkel, a milyen ez, oly hatással terjed el az emberiség

között; rombol ha célirányatlan, s mint gyógyithatlan sebterjed el egész valónkon, és szüleményei felnőtt korunkban nevelésünkkel megegyező gyümölcsöket teremnek, ha célirányosas intéztetett üdvös, ha pedig rendeltetésünknek meg nem felelőleg, kárhozatos gyümölcseit aratjuk. A célirányos nevelés legelső és elkerülhetetlen lépés, a gyermek lelkét a vallásosság és erkölcsiségben megszilárditani; kinek lelkében ezen szép tulajdon mélyen vésve van, forró részvéttel karolja át mind azt, mi való, jó és dicső, szóval mind azt, mi rényen alapul, mely később cselekvése mezején mint vezércsillag tünik fel elötte, kisérve a szép tettek mezején. Ez első, és elkerülhetlen lépés tehát a gyermek megkezdett nevelésénel, ennek kell egyiránt világitni a pór kunyhajában ugy, mint a nagy urak palotáiban. Minden egyes nemzetnek arra kell tehát törekednie, hogy kebelében a vallásosság és erkölcsiség mély gyökeret verjen, mert ez az egyetlen ut az melyen tántorithatlanul haladhat a dicsőség azon templomához, hol felleli a számára rendelt üdvet és jólétet, s a megnyugovás azon magasztos érzelmeit, mely nélkül az élet rideg és sujtoló; hol nem világit vezércsillagként e két legszebb tulajdona lelkünknek, setétségben tapogatodzik ott a nemzet, külfény után kapkod, a valót porba tiporja, az üdvöst felcseréli az üdvtelennel. A midőn tehát munkánk e legszentebb kötelességét megkezdeni akarjuk, ugy intézzük azt, hogy a vallás és erkölcsiségből származó kötelességeket mélyen csepegtessük a gyermek keblébe, hogy igy a gyermek mintegy az istenség egy magasztasb ihletétől vezéreltetve az erkölcsiség drága utain haladhasson, s a jónak magvait hintse szét az emberiség között; s ismertessük meg véle e szép kincs becsét, hogy azzal élni, de mi legfőbb, használni tudhasson később azon nemzet körében melyben él, s melynek felvirultát, vagy rombadültét ő is egyenlően érzi. Mert kinek vallása és erkölcse van, annak tiszta szive és lelke is van, melyből más nem csergedezhetik mint minden szépnek és jónak üdvös cseppei, melyek az életet oly kedvessé és megelégedetté teszik. S mind ezt elérni egyedül célirányos nevelés által lehet. Célirányos nevelésnek pedig nevezzük azt, mely a valásosság és erkölcsiség alapjára ugy van épitve hogy tökéletesen megfeleljen mind azon kivánatnak, melyet azon haza, melyben élünk, s melynek javaival el halmoztatunk meg kiván, s miáltal annak felvirulta eszközöltetik. S valljon lehet-e nemzet fényben és dicsőségben tündöklő, hol a nevelés hiányzik? Virágozhatik-e ott tudomány, s nagy tettek utáni törekvés, s az emberiség iranti tiszta érzelem? Ki ezen kötelességek beteljesitéséhez megfertőztetett és részvétlen kebellel járul, az nem érez ugy mint éreznie kell nemzet gyermekének édes anyja a haza iránt, az nem szeretheti nemzetét melynek körében él, mert nemzetének hasznos és munkás honpolgárt adni nem siet. De eléb utób kilép a gyermek a szüléi kedves körből, el hagyja rokonait, s játszó társait, kikkel az ifju évek ártatlan örö-

meit élte át, idegen és nem ismert kebel ápolása alá jön. Neveltetése már most az egyén ügyességétöl, lelkes és munkás fáradozásaitol függ, ki azután a szülék által megkezdett nehéz munkát folytatja, miként és mily sikerrel, az többnyire a környülményektöl függ különösen hazánkban, hol milliónyi küzdelmekkel viv, ugy a magán- valamint a népnevelő, s gyakran megesik hogy egyik napon tett fáradozásait, már a másikon rombadülve látja, s mintegy elkeseredve nézi a részvétlenségnek mind inkábinkáb elharapódzó mételyét, mely megmérgezve hat ön szorgalmára, megmérgezve pályája üdvös hatását. S valameddig pedig ennek forró felkarolása nem szálja meg keblünket s nem sietünk tiszta részvéttel, vagy, ha lehet tettel is e magasztos feladatát emberi rendeltetésünknek felsegiteni; valameddig mind ezt nem tekintjük ugy, mint nemzetünk legdrágáb kincsét; lehetlen hatásának a közjóra müködését, s a célnak melyet kitüzénk megfelelő eredményét látnunk. Nem láthatjuk továbbá annak üdvös eredményét mindaddig, mig oly egyének nem lépnek a gátra, kiknek különböző nevelési modoraik ugyan, de mind a mellett egybeolvadó hatásaik vagynak. Nem elég az tehát hogy legyen nevelőnk, nevelőnőnk, nem elég hogy legyen iskola és benne tanitó, mert mind ez még vajmi csekély mértékben felel meg a nevelés kitüzött céljának, itt tehát nem csak az a fő dolog hogy van, hanem főleg az, hogy milyennek kell lennie azon egyénnek, s kik azok? Megfelelnek-e hivatásuknak ugy miként azt rendeltetésök különösen azon haza és nemzet kivánja, melynek körében müködnek? Eleget tesznek-e köteleségeiknek, nem rontanak-e többet a reájok bizott gyermekek lelkületén, mint épitenek? E lenne tehát a fő kivánat, miután csak igy lehet a nevelésben célirányos lépéseket tennünk, s csak igy teremhet a nevelés kivánt gyümölcsöket. Meg kell tehát választanunk az egyéneket kiknek gondviselése s ápolása alá adjuk gyermekeinket, ugy a nyilvános, valamint a magánnevelés körében, s azokkal egyetértve és segéd karokat nyujtva együtt haladnunk, szemünk elött tartva örökké azon magasztos célt, mire akarjuk gyermekeinket nevelni, s vessük mélyen lelkünkbe azon gondolatot, hogy gyermekeinknek drágáb kincset nem hagyhatunk mint a jó nevelést. Midőn tehát ily tiszta lélekkel kellene folytatnunk gyermekeink neveltetését, s elháritanunk életünk folyamában mind azon kellemetlenségeket melyek a silány nevelés forrásaibol erednek, nem lesz felesleges kissé a nevelés ezen ágazatában tiszta lélekkel és nyiltszemekkel vizsgálódnunk; nem lesz felesleges több szüle nevelési rendszerét meg ismernünk; ha valljon ezen körökben a nevelés ugy intéztetik-e, hogy annak majd egykoron üdvös hatását érezendjük, s valljon mily akadályokkal találkozunk melyek vissza lökik a nevelés ezen ágazatát elő haladtában.

Kisérjük tehát figyelemmel legelőször is a tehetősb családok gyermekei nevelési rendszerét, kisérjük azt az ifjunak nyilvános életbe kiléptéig, ha valljon neveltetésök ugy volt-e intézve

hogy mint jeles és munkás polgárok lépendenek majd egykoron a cselekvés mezejére. Térjünk tehát a forráshoz, s nézzük mit cselekesznek sok szülék a kisdeddel, ha valljon nem veszélyeztetik-e vérök ápolását akkor, midőn azt elszakasztják önkeblöktöl s dajkakézre bizzák? Már most itt minden attol függ, mily erkölcsü azon személy, kinek tejét szivja a kis csecsemő, ha jó és tiszta életü, hatása éltető tejének üdvös a gyermekre, ha romlott, s vére egészségtelen, a gyermekre nézve tejének tápláló ereje is veszedelmes hatással leend, s behatása nem pár évre, hanem egész életére kiirthatlanul fogja kisérni a gyermeket. Satnya, szikár és kiasszott valóján meglátszik a csecsemői korban nyert veszedelmes hatásu életadó nedv mely idétlenné teszi a gyermeket, s ereiben nem foly azon egészséges vér, mely éltét ömlesztene el egész valóján. Igy a testben lappangó erők nem hogy valamenyire kifejlesztetnének, sőt már bimbajokban aszni és enyészni kezdenek, Ez tehát első lépésünk a kisded körül, ha ezt eltévesztettük a kárhozanak és a nyomornak önkényt dobjuk oda a gyermeket, különösen akkor, midőn a gyermek az édes anyai kebelről is szivhatná az egészséges és életetadó tejet. Senki nem tagadhatja azt, hogy a csecsemőre nézve ne legyen nagy behatással azon táperő, melyet a dajka emlőitöl nyer egész életére. De nem csak a táperő, sőt annak erkölcsét mintegy magába szivja tejével együtt s igy nincs ember, ki édes anyja és dajkája természetéből ne öröklött volna, mit szinte ön magunkban eléggé tapasztalunk. Erre alkalmasint több szülék csak mellékes gondot forditanak, s örvendenek, ha valakit nyerhettek kisdedök táplálójaul; de azt mélyen nem vizsgálják meg, ha valljon a gyermek életerőmüveire üdvös hatást alkot-e ezen idegen emlőből szit eledel, a vagy örökre elhervasztja a feselni kezdő bimbót, s a szülék örömeinek és szép reményeinek sirját ássa meg. Épen nem lehet csudálkoznunk hogy a legegészségesebb szülék gyermekei dajkaápolás alatt oly igen el satnyulnak s mintegy, száradásnak indulnak; hidjétek el kedves szülék, ezt más nem okozta, mint azon rosz, és gyakran megromlott téj, melyel az idegen kezekre jutott csecsemő táplálkozik. De valljon szerethetik-e ezek a kis gyermeket ugy, mint az édes anya? Fekszik-e szivökön azoknak jóléte ugy mint az édes anyáén? Kik ön gyermekeiket dobják a nyomornak, s másokét zsoldért válalják fel! Valljon fel lehet-e aztán lelni az ily másodanyákban a szeretet azon szent vonzalmát a kisded iránt, melyel édes anya viseltetik. Hidjétek el, hogy az ily édesanyai emlőktöl megfosztott gyermekekben, nem fog lenni azon forró, gyengéd és kifejlett szülék iránti szeretete mint azokéban, kiket az édes anyai emlő táplált s kiket fáradhatlanul az édes anyai kar a szeretetnek szent hevével szoritott kebléhez. Az oly gyermekekben, kik nem édes anyai emlőtöl tápláltattak, mintha nem egészen tárulna fel a szív az édes anya

előtt, s mintha lenne még egy rejtékhely, melyből még nem egészen fejlett ki a gyermeki tiszta szeretet és gyengéd érzelem. Egyedül az anyai képre feltolult tiszta részvét és szeretet az, mely felfakasztja a gyermeki gyengéd érzelmeket s a szeretettel teljes ártatlan szivet; melynek a kisded szive oly hamar nyilik fel. Avagy nem vettétek-e észre, a midőn emlőtökön csüggött legdrágább kincsetek, menyire meghatá azt a szüle arcára tolult bánat és fájdalom; nem láttátok-e mily résztvevőleg terjedt el a kisgyermek egész valóján e keservetek érzelme; mint viszont, ha örömtől elároadt arcotok mosolygott feléje ártatlan kis szivének öröme tárult fel elöttetek. Nincs tehát semmi, mi kipotolhatja az édes anyai gondviselést és ápolást, csak az édes anyára hathat igazán a kisded fájdalma vagy öröme; s csak ennek édes gondjai képesek üdvöt hinteni a kisgyermekre. Szóval, egy anyalehet csak ez életben és több nem! Alig szakad el a kisded a dajkai emlőktöl, azt sem tudja kié legyen az édes anyai szeretet, mert ezen szavat oly ritkán hallotta, de talán ismeretlen is volt elötte; tudatni kezdik vele hogy a dajka nem szülőanyja, már most nem őt, hanem az igazi édesanyát kell szeretnie; de hisz nem tudja a kisded mit tesz azon szó édes anya! ingatag kezd lenni, a szeretetet már most dajkája iránt kezdik tépni ártatlan kebléből, hazugság és csalogatások által kezdik vele megkedveltetni az igazi anyát, s már itt kezdik megingatni és kiszaggatni a gyermeki kebelben feselni kezdő szeretetet, itt adnak a gyermeknek bábokat, hogy érte szeressen. A dajka elüzi vad és durva szavakkal magától a gyermeket, hogy már most ne őt, hanem anyját szeresse. A kis gyermek sir s jajgat, hogy szeretetét ápoló dajkája, durva és megvető szavakkal viszonozza. Mily érzés támadhat ily környülmények közt a gyermek lelkében, valljon nem ütött-e az ily bánásmód meggyógyithatlan sebet a kisded lelkén, nem téved-e szeretetlenség utaira, hol egyiket embertársai közül igen, de a másikat szeretni és tisztelni nem szükség; s valljon igy intézve az ápolást, nem önmagunk tépjük-e le a gyermek keblérül a szeretet bimbaját melyben üdv s boldoglét volt burkolva De alkothat-e aztán a szüle ily utakon és módokon tiszta szeretetetet a gyermek keblében maga iránt? S lesz e azon szeretet oly tiszta mint ha azt az édes anyai emlőtöl szivta volna magába? Hidjétek el kedves szülék, ezek mind elkerülhetlen következményei leendenek tetteiteknek, ha gyermeketek lelkét ily módon kivánjátok magatokhoz csatolni, és kiis vannak téve gyermekeitek minden pillanatban a legnagyobb szerencsétlenségnek, ha magatok nem ápoljátok és magatok nem őrködtek igazi gonddal azok felett.—Sok gond nehezül jóllehet az édes anyára, sok éjelen át viraszt álmatlanul fájdalminak közepette, s mind ezt mily örömmel áldozza fel a jó anya, csak hogy gyermeke jólétét lássa, s egy boldogabb jövőt teremtsen annak számára s az élet legdrágább kincsét a jó nevelést tüzze gyermeke keblére. S valljon

az, kire a csecsemő bizatik, hordja-e keblében mind azon édes anyai kötelességeket, melyekkel a szüle önvére iránt viseltetik, Egészen másként éreznek azok, kik zsoldért táplálják a kisdedet, eröltetett és kötelességalkotta szeretet vonzza azokat szeretni a csetsemőt, S valljon pénzért, lehet-e vennetek édesanyai érzelmeket és tiszta szeretetet!

Alig bontakozik ki a gyermek a dajka karjai közül, alig hagyja el ártatlanságának nyughelyét a bölcsőt, egy más körbe lép, ekkor már a cselédek valamelyikére bízatik a gyermek, a gondviselést ezek veszik most át, nehogy a fiuban önvigyázatlansága által sérelem történjék, továbbá hogy a szülék nyakán ne alkalmatlankodjék a gyermek, mi csaknem három, négy évig igy tart. Azomban a szülék korán sem sejtik azt, hogy az efféle egyénnek által eszközlött gondviselés és feligmeddig ápolás vajmi veszedelmes behatással vannak a gyermekre nézve, nem is képzelve hogy menyire elromlik a fiu az ily gondviselők szárnya alatt. Szabadon engedik ide és tova hurcolni a gyermeket, azon megnyugvással, hogy semmi testi sérülése nem történend. Sok szüle azt hiszi hogy a testi serülésen kivül más sérülést nem szenvedhet a gyermek; mintegy feledik hogy a gyermek lelkére nézve azon kor ez, melyben erkölcsi kifejlésére a legnagyobb hatással müködik minden tárgy, minden szó, és tett, mit hall és lát a gyermek, s lelkét anyira megszálja hogy az kiszakaszthatlanul megmarad keblében. Istáló, konyha, vagy cselédek közt üt tanyát a kisdedovó; maga sem sejti hogy a gyermekre nézve veszedelmes helyen jár; nem sejti hogy ő kinek gondot kellene a gyermekre viselni, maga vezeti szerencsétlen helyekre, hol oly sokszor borzasztó tettek tanuja a gyermek. Sőt elötte mintegy dicsőségnek tartják a szolgák, külömbféle erkölcsöt mocskoló szavakat beszélni, mik asztán reá oly kedvesen hatnak. De ez még nem elég, hanem tanitják a gonoszság többféle nemeire, melyek lassanként elölik tiszta érzelmeit, s végképen kiszakasztják minden szép és dicsőb tettek utáni törekvéseit. — Már most a gyermek kérdezi szüleit a látott tettek, és hallott szavak megfejtéseért, — jól tudva sok szüle, hogy a gyermek lelkületén csorba üttetet; de elháritani és elejét venni a majd egykor veszedelmes következménynek nem siet, csekélységnek tartja a hallottakat, abbol legkevésbé sem következtet veszedelmes hatást; némely szülék ismét azt hiszik, ha a gyermek kérdezősködései után a látott tárgyakrol fel nem világosittatik, hisz ugy is elfeledi. Igen, sok szüle elutasitja magától a gyermeket, s nem fejti meg a látott és hallott dolgokat, nem azoknak majd egykor, üdvös avagy kárhozatos hatását, még akkor sem, jóllehet gyermeke keblében az erkölcsiséget veszélyeztetve látja. És miért nem? Mert ez elötte csak kicsinség. Jaj pedig a szülékre, de kétszeres jaj a gyermekre nézve, ha e tekintetben valamely szolgától nyer magyarázatot és felvilágositást, melynek szomoru következménye az leend, hogy a gyermek örökké e kö-

röket fogja vadászni, mig végre a szülék azt veszik észre, hogy a gyermek boldogtalansága örvényébe bukott, s többé nincs erő őt a kegyesség utaira téríteni. Ne küldjétek el tehát a gyermeket ily környülmények közt, hanem adjátok elő a gyermeknek ovatosan a hallott és látott dolgokat, s ugy állitsátok azt a gyermek elébe, hogy tiszta és szelid indulatait valamikép fel ne izgassátok, nehogy felvilágositástok által több rosszat, mint jót tegyetek, nehogy később erkölcsisége veszélyeztetve legyen. Hidjétek el tehát, ha a gyermeknek e tekintetben felvilágositást nem adtok, felizgatott kiváncsisága, mindaddig nem hagyja őt nyugodni, mig a látottak és hallottakrol bővebb tudomást nem nyer. — De ez még mind nem elég, a szülék is kezdenek gyakran ferde oktotásokkal járulni a gyermek méltóságát emelni; alig van fogalma rang, származásrol, már is azt verik fejébe, ki és mi légyen ő, kik voltak eleji, s micsoda vérből származott? — S ha gyermekeik valamely társaságba vegyültek idegen gyermekekkel, figyelmeztetik ugyan őket, hogy azon társaságba többé menni nem szabad, — de okát megfejteni soha sem jő eszekbe, azért e: hogy talán szegényebbek, és nem oly magas rangu szüléktöl származtak mint gyermekök; vagy azért, hogy gonoszak és társalgások ártalmas a gyermekre nézve. Elég az: a gyermek csak anyit hall, oda menni nem szabad, mert nem urfihoz illő; vagy ezt vagy amazt tenni nem illik, mert ismét urfihoz nem illő. És valljon ha a gyermek ily kétértelmü szavak által vezéreltetik, nem fog-e majd fel villani agyában azon gondolat, hogy csak bizonyos rangut és születésüt kell becsülni, Pétert jobban szeretni mint Pált; mert amaz jobb szüléktöl származott, emez pedig alacsonyab ranguaktol. Az ily módon nevelt gyermek, sohasem fogja igazán becsülni az emberiséget, de nem hogy becsülné, söt utálva nézi szegényebb embertársát. És mért, mert sok szüle már eleve lelkébe verte azt, hogy amaz nagyobb ur, azt jobban kell becsülni, emez szegényebb ennek elég megvetéssel párosult tisztelet is. A midőn tehát a gyermek fejébe több ily tanitásokat verünk, önmagunk mutatunk tiszteletlenséget más embertársaink iránt, miután azokat a gyermek elött mintegy megvettve emlegetjük, csuda-e azután ha a gyermek keblében utálat, gőg, s az emberiség iránt legkevésbé sem él azon tisztelet, melyel viseltetnie kellene! Innét van hogy sok gyermek, a midőn már a szülei kebeltöl elvál, nem vétkeért, hanem azért kerül valamely társaságot, mert az nem hozzávaló, és születési fényére mocskot hintene. Midőn tehát a szülék ily oktatásokkal halmozzák el a gyermeket, soha sem gondolják meg azt, hogy a gyermeket, megfosztották minden szép és nagy tettek utáni törekvéstöl; meg azon a lélek leggyönyörübb és legmagasztosb tulajdonától a szeretettöl, mely nélkül az élet oly rideg és kiholt. A szülék nem lehetnek tehát eléggé ovatosak, a midőn gyermekeik neveltése alapját megvetni készülnek, hogy ingathatlan és szétrombolhatatlan legyen várt jövendője gyermeköknek s

önmagoknak. De elfogják-e mind ezt érni a szülék akkor, ha gyermekök jövendőjének szép csiráját az ily utakon és módokon már a csecsemő korban elfojtják? Elfogják-e érni akkor, ha gyermekeiket oly gondviselőkre bizzák, kik a romlottság tanyáján szivták a lelket bemocskoló tanitást, melyet azután a gyenge szivbe is átplántálnak, azon korban, a midőn még az ifju lélek mindenre hajtható, s egyiránt fogja fel a vétket a jóval. Nem gondolják meg a midőn a szolgák gondviselésére bizzák, mily veszedelem háramlik majd egykor a gyermekre; nem azt, hogy az ily vezető már bimbajában tiporja porba a szivben rejlő szép csirákat, s a még meg nem fertőztetett keblet már ifju korában elfajulttá és érzéketlenné teszi, minden szép és dicsőb tettek elfogadására; nem azt, hogy ezen romlottságát a szivnek nincs többé mód és eszköz helyre hozni. A nagyobb korban szeretnék a szülék hajtani a jóra, de már késő a gyógyszer, mert a sziv megkeményedett a vétkekben s ketté pattan ha hajlitani akarjuk azt. Jóllehet a gyermek a szülék előtt kedvesnek és szendének látszik, s mintegy az ártatlanság legszebb jegyeit ölti arcára, a midőn keblökre borul s midőn érzelmeit a kegyesség köntösébe öltözteti, a szüle azt hiszi, hogy az ártatlanság az ily angyalát nincs ármány mely körül övedzhetné, nincs példa mely elronthatná, mert hisz gyermeke maga a tiszta ártatlanság. Igen csalatkoznak azon szülék, külszinének s ömlengéseinek vakon hisznek, s azt hiszik hogy már minden vétektől ment a gyermek s ennek utána is az fog lenni. Keserü csalatkozás szülék! Midőn a gyermek tudja már hogy ez vagy amaz tette vétekkel vegyült egybe, soha sem fogja azt feltárni a szülék előtt, sőt leginkább vétkeik közepette szoktak a gyermekek szüleikhez hizelgéssel és kézcsókolásokkal járulni. Midőn a szüle a gyermek ily érzelmei és vonzalmaitol lepettetik meg, legkevésbé sem gyanitja azt, hogy már a gyermek lelkében, a gonoszságok külömbféle nemei üzik kárkozatot-teremtő munkálataikat, melynek mindmeganyi virágai, a káromlás, gőg, megvetés, s a vétkek azon szörnye, az önfertőztetés. Később letépve látják a szülék a gyermek arcán feselni kezdő rózsákat, elhamvadni látják a szemekben ragyogó tüzet s a testet tespedni és elhervadni, a lassankint elölő tulajdonokat nem merik gyanitani a szülék, miután gyermekök mellé oly hü ápolót rendeltek s néhanéha ha idejök engedte magok is felvigyáztak reá, s a szolgával karöltve vitték nevelését a gyermeknek. — Azon időkor ez kedves szülék, a gyermeknek, mely mindenekfelett legnagyobb gondviselést és ápolást kiván, körébe szőve azonnal a vallásosság és erkölcsiségnek hervadhatlan virágait, hogy idővel mind ezek mély gyökeret vervén a gyermek szivében, azt ne legyen képes kiszakasztani földi fondorkodás és ármány, mely oly gyakran szövi meg hálóját az ifju sziv felvirulni kezdtének. Fő feladatok legyen, ha csak lehet örökké szem előtt tartani a gyermeket, mert látott gonosz példa, kijobbithatlan csorbát ejt az ifju lelkén. És csak

azon szüle vetheti meg igazi alapját a jónevelést ki a gyermek ápolását szemei elött tartva, fáradhatlanul kiséri mindaddig, mig az ifju lélekben a kegyesség s a minden jók utáni törekvés mély gyökeret nem vertek. Az ily nevelés lehet csak üdvös a gyermekre nézve, csak az ily nevelés adhat majd egykoron a honnak és emberiségnek hasznos polgárokat. A gyenge korban téveszti el tehát sok szüle a gyermek feletti gondos őrködést, a midőn ezt elhanyagolja, nem gondolja meg azt, hogy a gyermek azon kora az, melyben csak is egyedül lehet megvetni a nevelés üdvöt hozó alapját, melyen később majd a szülei örömök, és magasztos remények fejledeznek. — Addig kell tehát a szüléknek hajtania a gyenge növényt, mig az oriási fává nem alakul, mert ekkor már késő, de lehetlen is hajlitása. A gyermek serdülni kezd, a szülék eszközökről és módokrol gondolkoznak, mi által a gyermeket foglalkodtassák, már most nem egy, hanem több idegen kezekre bizatik a gyermek, mesterekröl gondoskodik a szüle, hogy némi külmázzát tapassza müvészetnek gyermekére, még az elött, mielött megvetette volna már a gyenge szivben a vallásosság és erkölcsiség erős alapját, az édes anyai nyelvre megtanitotta volna gyermekét. Rajlik a fiu körül mindmeganyi idegen ajku és erkölcsü egyén, az ifju tanul is, nem is, elég az, hogy a sok közül egyet sem tud és ért becsületesen. S valljon nem égbekiáltó vétek-e ha a gyermek kedves hazája nyelve helyett, az angolt, franciát vagy más nyelvet gágog a helyett gyenge korában, hogy ön nemzeteét tanulná? Ismerem több jó család gyermekét kik németül vagy franciául igen, de magyarul mint e hazának szülöttei nem tudnak. S valljon azt kérdem, melyik nyelven fogják majd ezek védni jogaikat a némettel talán vagy franciával? És valljon, nem fog-e inkáb ragaszkodni a gyermek azon nemzethez, melynek nyelvét érti és jól beszéli? És szeretheti-e az ugy e nemzet nyelvét, vagy tisztán-e nemzetet mint kell szeretni egy igaz honfinak, ha azt töredezve vagy épen nem beszéli? Nagyon természetes tehát hogy minden egyén azon nemzethez leginkáb huzódik, a melynek nyelvét jól beszéli, mert érzelmeit csak ezzel fejezheti ki igazán s csak azon társaságok, azon szokások vonják, kedvesek neki, ha hazai nyelvben neveltetett akkor érzelmei szinte e nemzethez vonzódnak; ha idegen nyelven tanult érezni, könnyen tova hajlong, s részre hajló leend a honnak legszentebb ügyeibeu is. — Az ily különbféle ajku egyének igen rosz hatással vannak az ifju lelkére, különösen azon korában, melyben még lelkében nem keltek lángra azon érzelmek, melyek nyelvének és nemzeténck szerelmét képviselik, a szelidségnek és kegyességnek meganyi szépségei, melyek mint őrangyal virrasztanak az ifju felett. Hányszor nem halljuk, mily gunyolódva és megvetőleg beszélnek a mágyar nemzetröl, ezt neveletlen és durva szinben állitjak a gyermek elé, s mintegy utálatot gerjesztenek az ifju lelkében önnemzete iránt. Gyakran erkölcsöt mocs-

koló szavakkal állnak elő, s azt elölő érzelmeket csepegtetnek az ifju lelkébe; külföldi életmód és szokásokra szoktatják az ifjat, s mind azt mit nemzetünk mivel, legyen az bár jó, azt a gyermek elött mint nem mivelt nemzethez illőt mutatják fel. — Midőn a gyermek némi kis mázát magára kené a nyelvészetnek vagy más efféle csakhamar lefoszló csillámoknak, a szülék nevelőröl gondolkoznak, vagy mint sokan szokták nevezni, különösen Erdélyben, tanitó, praeceptor, instruktorrol gondoskodnak, ki már most, a majd csaknem egészen ferde nevelésü gyermeket fogja nevelni, miután már a szüléknek nem igen van kedve engedelmeskedni, mivel kénye s kedve szerint mindent nem akarnak meg engedni. Megkivánják a szülék hogy a nevelő a tudományok minden ágazataiban jártás legyen, azon kivül a müvészethez is értsen tudjon zongorázni, festeni, vivni stb. szóval csak nem mindentudó legyen; de lehet-e ilyen valamit kivánnunk akkor, a midőn legkevésbé sem gondoskodtunk, vagy épen nem akartunk gondoskodni és áldozni oly intézetekre hazánkban, melyekböl már ügyes tapintatu és hivatásának célszerüleg megfelelő egyént nyerhetnénk; lehet-e osztán kivánunk a szegényebb sorsu ifjutol, hogy mind azon megkivántató tanokban jártas legyen, melyek által a magánynevelésnél a szülék kivánatait kielégithetné? S pedig hányszor szorulunk meg, hányszor nem kivánjuk azt, hogy a nevelő zongorázni, vagy más ágazataiba is jártas legyen a müvészetnek; de áldozott-e valaki, vagy csak jött-e eszébe, hogy üdvös tett lenne a nyilvános iskolák felvirágzására, vagy más intézetek alapitásához áldozattal járulni, miután innét nyerjük gyermekeinkhez a nevelő egyéneket? És valljon nem célirányosabb volna-e, ha ezt mind ugyanazon egy nevelőben lelhetnők fel, mintha két három mester kontárkodik gyermekeink körül, mely szinte mindmeganyi kellemetlenség a családi körben, holott mindezt csekély áldozattal mellőzhettük volna, s azon áldozattal, melyel talán ezrek boldogságát vethettük volna meg, ily környülmények közt nehányra pazaroljuk azt. Áldozat kell tehát s az ügyek forrób felkarolása, külömben tespedő vizkint fogunk mindenben állani, külömben a nevelés részvétlenségünk következtében csak csalfa tünemény leend. S valljon nem lenne-e üdvös, ha több iskoláinkban (értem a főbb iskolákat) zeneintézet alakitatnék, hogy minden szegény ifju könnyen jutna a müvészet ezen szép ágazatához? Nem szükség fejtegetnem, mily kedves hatással lenne ez, mind azon szülékre, kik magánynevelőket ohajtanak. Meg menekednének azon kellemetlenségtöl melynek oly gyakran tanui, ha a gyermek körül még a nevelőn kivül talán két három egyén foglalkozik. Innét származnak gyakran összeütődések a nevelő és mesterek között. Ha a nevelő jogait nem akarja porba tiporni engedni; ha talán ellene van minden könnyelmü és idétlen állitásaiknak a gyermeket környező mestereknek: azt hiszitek hogy több szüléktöl helyeseltetik a nevelő azon tette, melyel ellene áll minden ferde állitásoknak, s a gyermek

lelkét nem engedi hajtani bábkint, nehogy a csalfa érzemények tengerébe süllyedjen! Korántsem. A nevelő azonnal tulzó magyar, s nyers, és tudja az ég minek nem bélyegeztetik. Lelkemre mondom, hidjetek nekem, — azért mert a gyermekbe nemzete iránti érzelmeket, hazát és emberiséget tisztelő érzelmeket öntött.

Ilyen még sokaknál máig is a magyar nevelő sorsa. S rendesen megfosztatik azon nevelői nevezettől, több szüléktől csak praeceptor vagy instruktornak hivatik. És miért? Azért mert a magyar nevelő nem tud még igen finomul hajlongni, egy kissé megszokta mondani az igazat, mi rendesen a szüléknek még akkor is rosszul hangzik, a midőn a gyermek boldogsága forog kérdésben. Azt hiszitek az idegen, kit csak érdek, és semmi rokonszenv nem köt e hazához, meg mondja igazán mi lelkén fekszik, ha a gyermek talán gonosz utakra tévedt? Van esze. Egy pár kézcsókolás mindent helyre hoz, s az édes mamák, már most azt hiszik, hogy a gyermek számára éden kalapálódik a bölcs vezér ápolása alatt. Több példáit tudnám felhozni az efféle egyéneknek, kik hajlongásaik s más efféle csalfa mázaik által az ifjat előre s hátra addig bicégteték, addig taniták bókra, mig egyszer az ifju azt veszi észre, hogy bókolni és hajlongni igen, de tisztán és igazán érezni s szeretni nem tud. De tudhat-e az szeretni és szentül érezni, ugy az emberiség mint hazája iránt, kit egyedül a gőg és nagyravágyásnak neveltek, ki előtt az idegen vezérek oly gonoszul beszéltek önnemzetéről a gyermeknek, érzelmeit már ifju korában eltompitották? Igen, ismerlek benneteket vérszopók, kik e hon jótéteményéből éltek, s még sem féltek az ég sujtoló karjától, gonosz és e hazához nem szitó érzelmeitekért! — Vagy azt hinné valaki, ha elbocsátásra kerül a dolog az egyenetlenség következtében, hogy a nevető a világ kinceért sem bocsátatnék el? Fájdalom! sok szülé nem igy gondolkozik, bár becsületes és értelmes egyént lát gyermeke körül, hanem azt hiszi hogy nevelőt akár menyit kaphat, azomban francia vagy más mestert bajosan, legyen az bármily veszedelmes hatással a gyermekre nézve, s igy azon nehány szót mit megtanul a gyermek, eleibe teszi a vallásosság éz az erkölcsiségből folyó szent érzelmeknek. Ismertem oly szülét, hol a nyelvmester a legmegátalkodottabb jellemü volt, s a gyermeket illetlen magaviselete által mármár a erkölcstelenség örvényébe taszitá, azt hiszitek eltávolittatott a gyermektől? Isten őrizzen, hol vesz ismét a szüle nyelvmestert? Fájdalom de nincs másképp sok szüléknél, készebbek kockáztatni a gyermek jövendő boldogságát, önnön szép reményöket magok tiporják el, s egy pár idegen szót elébe tesznek a vallásosságnak s az erkölcsiségből eredő bodogitó cseppeknek, az emberi adomány e legdrágább kincsének. Az ily és több efféle körülmények okozzák, hogy a gyermek lelkében, ugy a vallásosság mikint az erény, haza, nemzet, és felebarát iránti tiszta szeretet nem verhet gyökeret, s majd egykoron magasztos tetteik közé, az állhatatlanság és szeretet-

lenség mételye vegyül. S hidjétek el kedves szülék, hogy a mily szellemben és környülmények közt miveltetik az ifju lelke, ugyanazon szellemben fog az később szinte müködni az emberiségre nézve; s pedig vajmi bajos az ifju lelkéből kiszakasztanunk mindazon tulajdonokat, melyeket gyermekkorában belé csepegtettünk, de nem csak hogy bajos, sőt lehetetlen is. — A fenemlitett okok, vagy méltatlan bánásmód következtében változnia kell a nevelőnek, s gyakran hat, hét nevelő fordul meg a gyermek nevelése körül, majd német, tót, cseh, magyar, francia s tudja a nagy ég mi minden nem! Kik mindmeganyi különböző irányt adnak a gyermek nevelésének s rendesen a következmény az: hogy mit az egyik épitett, a másik elront. Mig végre a magyar példabeszédkint, a sok szakács elsózza a levest. Ez szakadatlanul igy megy az ifju nyilvános életbe léptéig, miből több szüle legkevésbé sem gyanit szomoru következményeket. De lehet-e a gyermek neveltetésére veszedelmesebb hatással valami, mint az: hogy a gyermek uj meg uj nevelőkkel halmoztatik el, kik oktatásaik mindmeganyi különbféle modoraival halmozzák el az, ifjat, mely közé gyakran az erkölcstelenség magvai is hintetnek. Ily zavarok közt, lehetlen az ifjunak egy bizonyos s kötelességeinek megfelelő utat választania, melyen tántorithatlanul haladhasson. Minek következménye az állhatatlanság; majd egy, majd más dolgok után kapkodó, miután alaposan semmi tudomány elötte nem volt kimeritve. Mert az egyik nevelő alig kezdett el valamit, a másik már abban hagyta, ismét egy uj tant, — alkalmasint a gyermek lelkével nem egyezőt, és elnem birhatót kezdett. Innét van osztán, hogy több ifjainknak minden tudományban csak felületes ismeretei vagynak, vagy épen egyikből sem ért semmit. Forgattatik tehát az ifju mint a köntös, mig végre a sok forgatástol elkopik, s ujjá teremteni nem lehet, a foltok pedig, tudjuk mi hamar lefoszlanak. Im ez szüleménye azután a sokféle nevelő tartásának. Csekélységnek fog ez alkalmasint sok szüle elött látszani; azomban kisérjük csak figyelemmel egy oly család gyermekét, kit nem több, hanem egy és értelmes magyar nevelő képezett; meg fogjuk látni a különbséget mily nagy, azon ifjuéhoz képest, kit mindenféle nemzedékü és erkölcsü ifju képezett. Amazénál állhatatosság és szilárd jellem lesz látható; emennél pedig, ingatagság, külszin csilláma fog ragyogni, mely lassankint lefog foszlani s a gyermeket egykor mint férfit ott látjuk állani tiszta mezitelenségében. Lehet-e azután csudálkozniok a szüleknek, kik a nevelés ezen szent feladatának oly silány gyümölcsét aratják majd a közéletben, ha gyermekök egykor a munkásság utaira lép? Vagy a várt magasztos remények helyett bánat és fájdalom virult számokra, ha gyermekök neveltetése ily célirányatalanul intéztetett. De lehet-e ott a nemzetnek az ily utakon és módokon képzett ifjakbol, munkás és állhatatos s a mi legfőbb. hazát szerető polgárt várni? Nem lehet tehát semmi ve-

szedelmeseb behatással a gyermek képeztetésére nézve mint az, ha a gyermek alája vettetik oly sokféle egyén gondviselésének, s azok mindmeganyi különbféle tanitási modorainak. Üdvös tehát, és a célnak megfelelő nevelés, mire gyermekeinket nevelni akarjuk csak az lehet, hol ment a gyermek az itt általán fenebb emlitett zagyvált neveléstöl. Azomban szemünk elött főcél a nevelők megválasztásában örökké az legyen: hogy a nevelő vallásos és erkölcsös legyen, hogy szép példáival és tetteivel a gyermek lelkére mélyen hasson, hogy szerény érzelmei fáklyakint világitsanak ifjukora tavaszán, s ezek majd később is kisérjék kioltbatatlanul sirja éjjeleig a gyermeket. Mert mit ér ott tudomány, mit minden ügyesség a nevelőben, ha keblének e leggyönyörübb tulajdona számüzve van? A hol ez nincs meg, ott rideg a tudomány s a gyermek kebléröl visszapattan, főleg akkor, ha már ismeri a rosszat, s ilyenre mintegy olajkint hat a nevelő erkölcsi viselete. Szelid vezérlet kell tehát a gyermeknek s eleve el kell háritanunk minden akadályt, mely által a gyermek lelke befertőztethetnék, mert külömben várt reményeink gyümölcsének bimbaját az ifjukor tavaszán hervasztjuk el, s a nagy kincset, a nevelést, melyet gyermekünk számára, midőn még bölcsejében szendergett elorozva látjuk kontár karoktol s az aratás idején bojtorjánt és tövist fogunk találni a robotkint mivelt kebelben. — De ez még mind nem elég: midőn a szülék nevelőt vesznek gyermekeikhez, erre nem csak egyedül a nevelő vagy a szülék birnak befolyással, ennek neveltetéséhez sokaknál mintegy jogukat tartják a cselédek is; és méltán, miután ők voltak első ápolói a gyermeknek. Ha talán nézeteikkel a nevelő meg nem egyezőleg vezérli a gyermekeket, azonnal milionyi protestátiokkal állnak elő a szüléknél. Hányszor történik meg, hogy a szülék a mendemondáktol elkábitva, legjobb szándokát és igyekezetét is balra magyarázzák a nevelőnek, s a nevelőt gyakran nem átalják a gyermek előtt a leggonoszabb szinekkel festeni. Már most édes szülék, ha a kire legdrágább kincseteket bizátok, a gyermek előtt megfosztjátok tekintélyétöl, valljon mikép kivánhatjátok, hogy szavai bármily üdvös hatásuak legyenek, jótévők legyenek a gyermekre nézve, miután őt enyire lealacsonyitátok, s tekintélyétöl megfosztottátok, mikép fog már most a gyermek ugy nektek mint neki engedelmeskedni, ha iránta gyermeketek fásult kebellel viseltetik, s azt nem vezérjének a jóban, hanem ugy mint valamely gépelyét és szolgáját tekintendi atyjának, ha ti a nevelő nézeteit s nem ritkán igyekvését a gyermek előtt porba tiporjátok, őt nem ritkán, bárha nem is ugy van, alkalmatlannak nyilványitjátok a vezérletre? Ha lelketeket az efféle hiedelem táplálja, s bizalmatok nincs azon férfiban, ki gyermeketek körül fáradozik; adjátok a nyilvános nevelés alá, — ne lássa a családi élet tetét oldalait, melyek oly kiszakaszthatlanul meglepik az ifju lelkét, ott ment lesz lelke azon majd jobbra, majd balra tántoritó

tanácsoktol és útmutatásoktol; a kiszabott iskolai törvénynél fogva nem lesz kénytelen Péternek vagy Pálnak nézeteit rosszalni vagy helyeselni, miután a törvény egyenlőségéts annak sujtását egyenlően érzendi pályatársaival; — ott nem lesz senki, ki hazugságival szaladhasson a szülék eleibe, megfognak szünni a kedvezések melyek sirját ássák meg a gyermek erkölcsi és vallásos kifejlődésének, különösen akkor is, a midőn a gyermek kedvezések helyet dorgálást érdemelne. Mily keserü hatással legyenek pedig a gyermeki korban esett vak kedvezések a gyermekre nézve, ugy hiszem, nem lesz felesleges egy szivetrázó példáját felmutatnom, melynek magam is tanuja valék; ekkor hivém, menyire válhat eflajultá a gyermek lelkében azon kedvezés, mellyel sok szüle ifju éveiben halmozza el az ifju keblét.

Estve nyolcat ütött az óra, a midőn F. tanácsoshoz megérkezém, az öreg urat pipázás közt, — a házi asszonyságot pedig mély gondolatokba merülve találtam, arcára tolult fájdalmait mintegy olvasám szemeiből, s gyanitám okát keserveinek, melynek alkotója a tizennyolc éves Gejza volt. Beszélgeténk egyrölmásrol, különösen a nevelésröl hozakodánk elő, mit a házi asszonság oly örömmel hallgatott. — Én később kérdezém Gejza hon — nemlétének okát, miután már estvéli tiz órára járt az idő, s a kedves Gejza ily magányba felejté a szüléket, kiknek oly jól esett volna gyermeköket körökben látni. — A házi asszonyság kérdezősködéseimre mintegy fájdalommal ejté ki e szavakat. Már többször tizenkét óra felé jött haza, istenem, soha sem tudom mily bünbarlangokban járhat, pedig hidje el édes ur, anyira szeretem, mindent de mindent kedvire tettem és engedtem gyermekkorában, s most oly igen háládatlan iránt, s atyja iránt. Én keserveit nem akartam szaporitani nyilatkozatommal, s különösen a midőn megmutatni akarám, hogy épen azért háládatlan Gejza, mert kénye s kedve szerint tehete mindent, s a szüléket gyermekkorában csak azért szerette, mert mindent megengedének neki, lehetett az jó a vagy gonosz, mely később a gyermek részéröl nem kérelemmé, hanem parancsá fajult. — Igy tehát, megforditva áll a dolog rendesen mind azon gyermekeknél, kik a kedvezések ölében ringattattak, mert ha a szülék nem tudtak ott elég szilárdul parancsolni hol kellett volna, rendesen a gyermek igen is megtanul parancsolni, különösen a szüléknek; mert nagyobb korában nem kérelemmel, hanem paranccsal viv ki magának mindent, akarják bár a szülék a vagy nem; de a kényen kedven és kedvezések közt nőtt gyermek, legyen az üdvöt hozó a vagy gonosz tett, mindenesetre kifogja vivni. Kisérjétek csak szemügygyel az ily uton nevelt gyermekeket, állitásom fájdalom! igazolni fogjátok. Igy volt ez Gejzával is. Gyanitám okát a nevelés szüleményének, mihelyt kedvezésekröl szólott az édes anya, fájt lelkemnek arra gondolni, hogy e gyermek többé soha de soha nem fogja tisztán szeretni szüléit. Itt láttam legelőször porba hulni örömeit a szülei édes reményeknek.

Meghatva volt lelkem az atya e szavaitol. Uram! gyermekem életem legdusabb örömeit, s magasztos reményemet a sirba temeté! Én szerencsétlen atya vagyok! — Én mint szirt merevedve álltam a szülék elött, kerestem vigasztaló szavakat, hogy fájdalmaikat enyhiteném. De lelhettem-e irt ott a felszakasztott sebekre, hol a szülői kebel reménytelenül állt? Mondhatám-e azt hogy megfog jobbulni, holott a szülék igen jól tudták azt, hogy többé már Gejzát a jóra hajtani nincs földi erő, nincs szép szó, nincs szülei szeretet? Gejza lelke fásult volt, s kemény, melyröl visszapattant minden mi neki jobblétet alkothata, ő, ugy rémlett, a gonoszságnak élt; elötte nem volt semmi szent; szivét már ifjukora tavaszán kezdék becsukni kedvezésekkel; már ifjukorában taniták meg érdekböl tenni mindent, s im Gejza igy bukhatott ön boldogtalansága örvényébe. — Az idő mult, de Gejza még nem jött. Én távozni akartam, mert már tizenegy óra elmult; azomban tartóztatásukra még nehány pillanatig maradtam, azon hiedelemben lévén hogy Gejzát megláthatom. Nem csalatkoztam tehát, mert alig ejténk nehány szavat, kint az ajtón, dörömbölés és zaj gyanittaták hogy Gejza csakugyan megérkezett. Alig lépett be várt vendégünk a küszöbön, édes anyja a szavak e legkedvesbikével szólitá meg; kedves gyermekem, hol jár ily későn, ez a jó ur oly igen vágyakozott vele találkozni, s már régolta várakozik csak azért hogy magát láthassa. — Gejza alig billenté meg kalapját, s édes anyját a legdurváb hangon támadá meg nyájas megszólitásaért, s mintegy a legnagyobb szemtelenséggel ejté ki e szavakat. Mi gondja arra akarhol járok, gyermek többé nem vagyok, hogy tetteimröl most is számot adjak, s parancsolni meg épen senki sem fog. Atyja ajkait harapdálva járt fel s alá szobájában. Én borzadva néztem az elromlott fiut. — Mig végre atyja mintegy félelem közt ejté ki e feddő szavakat. — „Fiu rosszul jársz, ha még ily durva hangon felelsz édes anyádnak.“ Mire a fiu mintegy gunymosollyal s az elkezdett durva hangon ekkép válaszolt. Nem tudom mért féljek, nem vagyok többé gyerek, megverni csak nem akar, azomban meglátnám ki merné reám tenni kezét. Az atyát türelme elhagyá, s a kezében tartott pipaszárt fiára emelé, mit ez kezéböl a legnagyobb szemtelenséggel kikapván kétfelé tört, s atyja elébe dobá, s dühösen csapá maga után az ajtót, s elhagya bennünket. A szülék merevedten álltak, mert még ilyesmi nem történt még velök. Azomban ugy látszott, Gejzát igen megszégyenité az, hogy jelenlétemben szóliták meg szülei, bár nyájás hangon, éjéli kószálásaért. S azt hiszitek, megbünteté azonnal az atya gyermekét e csaknem égbekiáltó vétkiért? Szép szóval csalogatá magához a dacos ifjat. Azomban sikeretlenül, mert az apa hivását durva hangon veté vissza, s többé be nem jött. Ily s több efféle jelenetek közt bucsut vevék a családtol, lelkem vérzett, elromlani enyire gyermeket soha sem hittem; nem hivém azt, hogy ily megmérgező hatása lehessen azon kedvezéseknek, me-

lyekkel sok szüle oly gondatlanul halmozza el gyermekét; nem azt, hogy enyire képesek legyenek a szülék önmagok a szerencsétlenség örvényébe taszitani gyermeköket!

Midőn az ifju már a leányok után is kezd kissé kacsingatni (jóllehet a caput még üres); midőn már nyakát előre hátra kezdi péckelni keményitett kráglikkal, s már egykissé hajlongni megtanult, oktatást kap ismét, menyi jövedelme van és lessz, mikép kelljen és menyit költenie, hogy meltóságán csorba ne ejtessék, s hogy a család diszét az efféle szerencsétlen utakon és módokon feltartsa; utánna jó, menyit öröklött az anya, midőn azt az apa elvevé, melyből ugyan a gyermek semmit sem kap, mert csak a leányágra néz; tudatják menyit kap Péter, menyit Pál. Az anya nem ritkán áll elő e szavakkal mintegy kérkedve, apátoknak semmije sem volt a midőn hozzá mentem, vagy ha volt is, igen kevés, fiam a mit költesz, az nem apád pénzéből, hanem az enyimből van. Vagy viszont az apa áll igy elő: anyád ide semmit sem hozott, könyörületből vevém el, sat. Alig van szüle, kitől illyesmit ne hallana a gye mek. Igy kezdik ismertetni a szülék a serdülő ifjuval, mily jótéteménnyel élt egyik vagy a másiknak kegyéből. Mit fog tenni a fiu, midőn már azon korban van hogy keményitett kráglit köthet? Megtanulja érdekből szeretni és tisztelni a szüléket, s ha már ezeket is csak érdekből, kiknek körében nőtt fel, kik hozzá bajaiban és szenvedelmeiben a legközelebb állnak; menyivel inkáb az emberiséget azután, melyhez őt nézetei szerint épen semmi lánc nem csatolja — A fiut később bálba kiséri nevelője ha van, ha nincs ugy is jó. Bál után neki esik az édes mama, hogy mindent összevissza táncolt, még csárdást is, és hogy azonkivül még mindenkivel táncolt, holott meg volt hon gyengéden érintve, kivel táncolhasson, miután x. asszonyság kisasszonyai nem hozzá valók, az öregapjok kőmives volt, s csak az apjok lett senátor stb. Mi természetesebb hogy a gyermek lelke az édes anyai intésektől, megtelve elidegenedik az emberiség általános szeretetétől, csak bizonyos sektákat fog tisztelni, s megszünik a közjó előmozditásához szeretettel, tiszta kebellel járulni, mert már az iránt sok szüle az érzelmeket maga sem hivén mikint, kiszakasztá galádul gyermeke kebléből, az ifju fut ily esetben minden olyas kört, legyen az bár reá üdvös hatással, mely nem rangjabeliekből áll, s arra mintegy megvetőleg néz s hidegen fordul el. Van-e azután ember, van-e társulat, melyre menyköütéskint ne hatna az, ha éreztetik vele, hogy menyivel aláb áll ennél vagy amannál. S ezen éreztető hangokat pedig leginkáb akkor vesszük észre ifjainknál, a midőn még a szülei tanitások élénken hangzanak füleikbe, midőn pelyhesedni kezd az ajak, s a dicséreteknek és elkábitásoknak oly könnyen ad hiedelmet az agyvelő; midőn már dicsekedni kezdenek, menyi jövedelme van atyjoknak, menyi leend nekik; hány jobbágyuk van, mily nagy ur az ő atyjok, stb. Azt hiszitek, tenné

mind ezt az ifju, ha a szülék ferde utmutatásán nem tanulta volna, mikép kelljen megválasztania a tisztelet külömbféle oldalait, mikép kelljen ezt vagy amazt fogadnia, miután ez nagyobb, amaz kisebb tiszteletet érdemel. Ily utakon és módokon nevelni nem lehet a honnak közüdvére müködő polgárokat, az igy nevelt ifjak, tiszta lélekkel merem mondani, veszve vannak a hazára nézve. Kinek szivében szeretet helyett érdek, megvetés vagy talán gonoszság sarjadzott ifju tavaszán által, az, hidjétek el, mindent érdekből fog tenni, lelkét a szeretet istene sohasem fogja megszálni, annak gyümölcsöt hozó tettei, nem leendenek üdvösek e hazára nézve, az külszinből és dicsvágybol tesz, s áldozik mindent, nemzete jóllete örökké bábjáték leend elötte.

Midőn végtére elhagyja az ifju a szülei kört, s lerázza nyakáról a nevelőt, kit oly kevéssé tanult becsülni; azt hiszitek, célirányosan fog haladni önlelke sugalataitol vezéreltetve még szüléitől egészen el nem szakadt pályáján, öröklött kincsével a neveléssel; azt hiszitek, lelke legszentebb vágyai (ha volnának), üdvös és dicső tettek után fognak sóvárogni, vagy a szülék keblére már most kiszámithatlan örömet fog hinteni, miután oly célirányos neveléssel bocsáták ön szárnyaira? Csalódtok! a nyilvános életbe lépett ifjat, azonnal körüldongja a szinlett barátok millionyi tömege. A már dicséretek és magasztalásokhoz szokott ifju lelkét körül hálózzák szinte millionyi kábitó szavak, megszövik lassankint az ifju lelkének azon hálóját, melybe bonyolódva dobják szerencsétlensége örvényébe. Ezek vezetik gonosz utakra a tapasztalatlan ifjat, s keble szent tüzét gonoszul elpazaroltatják vele, kártya, bordélyház s más efféle barlangokba csábittatik az ifju, mely csábitásoknak oly könnyen oda olvad lelke, mely hizelgéseknek első cseppeit a szülei körbe szivá magába az ifju; most látja, hogy ő nem csak a szülék hizelgésétöl, hanem barátiétöl is bálványoztatik, vakon rohan mindent elkövetni a gonoszok tanacsára, mert számára a kedvezések és hizelgésekkel éden van alkotva, jóllehet az alatt titkon az álbarátok poklát ássák meg szép jövőjének. Mig végre veszteni kezdi az ifju ugy lelki mint testi erejét, ha eléggé nem erős ellenállani a kábitások és hizelgéseknek, veszve látja magát, mely örvényéből a gonoszságnak többé nincs menekvés, nincs szabadulás, rommá dül az ifju szép jövőjének bástyája, melynek alapját a szülei igazi ápolásnak kellett volna megvetnie, s ugy intéznie, hogy ne legyen földi fondorkodás, mely az ifju szivét bemocskolja s a mocsokkal elragadja a szülék üdvét és gyönyörét. — A szegény szülék azon hiedelemben vagynak, hogy gyermekök elszakadva a szülei keblektöl, a kegyesség utain haladva készíti a várt örömöket és magasztos reményeket az éltes kor óráinak majd egykoron drága füszerül; azomban, porba hul a szülék szép reménye; öröm helyett bánat és keserv tenyészik számokra, mert az ifju megfertőztetett kebellel tiporja rommá a szülei nyugalom drága élveit, pazarlása s gonosz utakoni járásával elveszti ön-

magát, a szülei nyugalmat galádul feldulá, s gyakran viselete által azokat koldusbotra juttatá, előtte többé nincs semmi szent, mely előtt lelke könyörülettel s kegyességgel tárulna fel. Örökké oly társak kisérik, kik gonosz és alávaló tetteit dicséretekkel halmozzák el. S valljon kedves szülék, lehet-e ez máskép azon ifjaknál, kik életbölcsességre oly kevessé vagy épen nem vezéreltetének, kiknek kebleiből kialudt az erkölcsiség szent szikrája; s kiknek keblökbe mélyen és erősen nem olták a szülék az élet vezércsillagát a tiszta vallásosságot, s helyette keblére külső szint és csalfa tüneményeit mázolák az előttök valódi és célirányos nevelésnek! Im ennek következménye lett, hogy az ifju lelke üresen maradt, minden szép és jónak elfogadásától, s a sziv fásulttá lőn, csak csalfa érzeményeknek nyilik meg, s az igazi szeretet, s önmaga becsülés, csak mint eldobható szerek vannak szálva ifju lelkére, melyből származik kislelkiségök, feledése annak, hogy mint olyanok, kiktől majd egykoron a haza s nemzet többet kiván, ily gonoszul fizetik vissza a nemzet bizalmát, melyel az ifju sarjadékot van joga magáénak vallani, s arra minden időben méltán és joggal számolni. Midőn tehát a szülék nagy része ily ferde nevelést nyujt gyermekének, azon magasztos célt örökké téveszti szemei elöl, hogy már gyermekök születésinél fogva nagyobb tettekre van hivatva, hogy töle azon haza melyben él, sokkal többet vár, mint azoktol, kiket sem anyagi jóllét, sem születési rang nem emelt oly magas polcra. Ha már az ily családok gyermekei csak bizonyos sekták szeretetére neveltetnek, s nem karolják fel eszméit az emberiség általános szeretetének; ha nem tekintik az embert mint embert, hanem csak mint eldobható eszközt és bábjátékot; valljon mily sors várhat egy oly hazára, mily különösen a szegény néposztályra! Kiknek kormányzását és vezérletét majd egykoron az ily családok gyermekei fogják felkarolni. Ha az emberi kebel e drága kincsét, a szeretetet nem osztjuk meg embertársainkkal ott, hol az emberiség elhagyatása megkivánja; nem fog-e majd a nép hideg érzelemmel és bizalmatlanságában elfordulni mély bánatában azoktol, kiknek lelkében a szeretet helyett, érdek, megvetés és gőgtanyáz? Igen szülék, a ti gyermekeitektől sokkal magasztosb tetteket vár a hon, mint a milyenekre sokan közületek nevelitek vagy neveltetitek gyermekeiteket, a nép hozzájok fog fordulni keserveiben és elhagyatásában; mikép foghatnak majd ők a nép sebeihez gyógyszerrel járulni, ha a legdrágább gyógyszert, a szeretet szent vonzalmát kitéptétek kebleikből? Ne tanitsátok tehát a gyermeket csak egyes sektákat becsülni és szeretni; s ne állitsátok gyermekeitek eleibe az emberiség nagyobb tömegét ugy, mint csak kegyből tiszteletre méltó mindmeganyi külömbféle rangu néposztályt. Neveljétek az emberiség, főkép azon nemzet általános szeretetére, melynek körében él, s melynek egyedüli jólléte által leend majd egykoron gyermeketek is boldog. Tanitsátok meg egyenlőképen szeretni a gazdagot és szegényt, az alacsonyabb sorsut

ugy, mint a magasb rangut, mert csak az ily tulajdonokkal felruházott egyének müködhetnek üdvösen és célirányosan a haza és nép boldogságára.

Argay János.

Tanterv.

A tanrendszerhez már sokan szóltak; ez nekem, ki szinte arrol akarok szólni, nem mentségemül szolgál, de inkáb csak nagyobb felelőséggel terhel. Minden dologban legjobb dolga van — egyedileg tekintve — az először szólónak; minél később lép fel valaki, annál több kivántatik tőle. . . . . Itt azomban még épen nem késő a fellépés.

Célom: *előterjeszteni egy tanrendszert iskoláink számára.* Iskoláink közép valamit képezenek *elemiskola* és *egyetem* között: nem szabad nekik csak a közember szükségeiről gondoskodni, nem lehet nekik teljesen kimüvelt s kész embert előállitani. Céljok csak az, hogy *a belőlök kilépett növendék tudjon valami életrevalót,* képes legyen nevelését önerővel folytatni. Ezen célnak mostani tanrendszerünknél fogva az iskola meg nem felel: elkinozzuk növendékünket, soknál sokabbat kell tanulnia — magolnia, mindenfélét bele tömünk, ugyanazon tárgyat szászszor papoljuk el neki. . . , Ha ezen növendék az iskolából kikerül, először hálát ad az istennek, hogy többé semmit sem kell tanulnia; aztán életbe lépvén körültekint, s ugy találja, hogy időt vesztett (kedvét már jóval előb veszté). Iskolánk ugyan, jobb rendszer mellett is, nem fejezheti be a nevelést — az igazi nevelés csak az *önnevelés*; de méltán követeljük tőle, hogy a távozó s önnevelésre készülő ifjunak *irányt adjon.*

Irányt adni, ez a cél; kedvet tartani a növendékben minden tantárgy iránt, ez az eszköz.

Kedvet tartani — ezt csak ugy lehet, ha a tantárgyak érdekesekké, szügségesekké tétetnek. Ne adjuk be növendékünknek a tudományt, mint betegnek a gyógyszert: keressen a növendék maga; a tanitó főmunkája, *megtaláltatni vele azt, mit bele kiván oltani.* Mindig tettleg viseljé magát a növendék: ha csak szenvedőn, befogadólag ül előttünk, akkor félni lehet *először*, hogy elrestül s elrestültével bele-un a tudományba, másodszor hogy mi *van* már benne, s mi *kell* még bele; és e szerint rendezkedünk. Ha a növendék *maga cselekszik*, akkor mindig bizonyosan tudjuk, előadásunk vagy kelleténél *több* lesz, vagy kelleténél *kevesebb.* — De hogyan kell a tantárgyakat rendezni, hogy jó utravalót adjunk az ifjunak, *könnyen, tartósan* és *elégképen*? Ugy, hogy mértéket

tartsunk: μέτρον ἄριστον. A helyes mértéklet határozza meg az előadandó tárgyak *mijét*, *menyjét* és *miképenjét*.

Irányt adni — ezt teszszük, ha a növendéknek *szilárd-adatokat* és *szabad elveket* adunk Az elsőt az *alsó*, a másodikat a *felső* osztályban nyerje Adatokat s elveket öszeforrasztani csak *önmunka* által levén lehető, kell egy *közép osztálynak* lenni, mely mintegy hid, átmenést eszközöljön az adatok lomtájából az elvek háborithatlan országába. Három osztály van hát az iskolában: *alsó*, *középső*, *felső*.

Az alsó osztályban (a fiunál) az *alapvetésnek*, a felsőben (az ifjunál) a *felülépitésnek* kell végbemennie; az alapvetés végbe megy *szilárd adatok beoltása*, a felülépités pedig *szabad elvekrei költés* által, ott *adni* kell, itt *adásra buzditni*; ott *vezetni*, itt *menetni;* ott *ismerni* (a posteriori), itt *tudni* (a priori) tanuljanak; a tanmodor ott *a bizonyosnak érdekes mutogatásában*, itt *a kérdésesnek korlátlan fejtegetésében* áll, az indpont ott mindig az *itt* és *most*, itt az *ész felszabaditása* (okoskodás által); ott *kicsinben* s a *részletek* kiemelésében, itt *nagyban* s az *egésznek* átnézetében történik az előhaladás, meggyőző erő gyanánt ott a *példa*, itt az *eszmetisztaság* szolgál; a bánásmód ott *kormányzó*, itt *tanácsadó*; a viszony ott *alárendeltetés (te)*, itt *egyenletes* és viszonylag elismerő *(ön)*. Átmenetül az alosztálytul a felosztályhoz szolgál a középosztály, hol a tanitvány sem fiu már, sem ifju még, s az ugynevezett pimaszéveket (Flegeljahre) éli. Ezen osztály célja *erősités*, *utánzatos önmunkálat által*; *utánzatos önmunkálat* által, mert a növendék még nem elég erős és önálló, hogy eredetileg lépjen fel; *önmunkálat* által, mert csak igy erősülhet.

Az alosztályban nyert adatok csak ugy emeltethetnek a felosztályban kifejtendő elvekhez, ha *feldolgoztatnak*; az alosztályban *eledelt* nyujtunk, a középosztály az *emésztés* szaka, a felosztály nyit tért a *mozgásra*.... S igy adunk a növendéknek *szellemi egészséget*. A középosztályban a kapott kincseket fel kell dolgozni, itt hát a modor mindig *alkalmazó* lesz, iránytü gyanánt szolgálván a *szabály*, mely átmenetet képez az egyes példától az általános fogalomhoz.

A nélkül hogy ezen észnézetet tovább fonogatnám, céliránya ugyis minden elfogulatlan által mindjárt belátható, ide teszem a tanképletet.

A.

Az alosztály. [1])

(Három — kétkét évi — folyammal.)

Tárgyak:	Óraszám hetenkint.	I	II	III
Ismeretek.	4	Állattan. [2])	Növénytan.	Ásványtan.
	4	Életrajzok. [3])	Magyarország története.	Általános történet.
	2	Táj- és népismertetések.	Magyarország ismerete. [4])	Általános földisme. [5])
	1	Latin olvasás.	Latin nyelvtan.	Latin szófüzés.
Viselet.	2	Éptan [6])	Illemtan.	Általános vallásos erkölcstan.
Önmüködés.	3	Szavalás és vitatkozás. [7])	Szinte.	Szinte.
	2	Számolás fejben. [8])	irásban(a négy species s a törtek.	Szám, idom és test menyitani ismertetése [10])
	3	Nyelv: hangtan. [9])	Szótan.	Mondattan.

B.

A középosztály. [11])

(Kétévi folyammal.)

Tárgyak:	Óraszám hetenkint.	
Ismeretek.	4	A Krisztus elötti idők] történelme.
		Az emberiség jelen állapotának ismerete.
	2	Az állam ismerete.
	2	Az egyház ismerete (a keresztény hit és vallás rendszere).
Önmüködés. [12])	4	Remekirók olvasása. [13])
		Nyelvkezelés (folyvásti dolgozat al).
	4	Verstan. [14])
	4	Prózatan. [15])

C.

A felosztály. [16])

(Három — egyegy évi folyammal).

Tárgyak:	Óraszám hetenkint.	I Első évi bölcsészet folyam.	II Másodévi bölcsészet folyam.	III Pályanyitó folyam: Egyházi pálya. Világi pálya.
Positiv tudományok.	1	Bonctan.	Élettan.	
	4	Menyitan. [17])	Mitan. [18])	
Bölcsészet.	2	Öntan. [19])	Erkölcstan. [20])	
	2	Igaztan. [21])	Széptan.	
	1	A bölcsészet rendszere.	A bölcsészet történelme.	
Történet. [22])	4	A Krisztus utáni idők.	Magyarok története.	
	2	Az európai iralom története.	A magyar iralom története, állása, kinézései.	

Jegyzetek.

1.) A testgyakorlatrol, mint a nevelés külön ágárol, nem szólván, csak a lélekgyakorlati oldalt tárgyaljuk. Megjegyzendő még, hogy *a félév egészen meg van szüntetve;* minden tudomány *egész éven át* folyik. — Általában szem elött tartandó, hogy az alosztályban az ugynevezett *positiv*, a felosztályban a *tiszta* tudományok kivánatosak.

2.) Szólni kell először általában az emberröl, azután elővenni az ismeretes állatokat, végre az állatrendszert.

3.) Példa hat, azért marad ki mind a vallás, mind az erkölcstan, *mint tudomány.* Vallást, erkölcsöt s. a t. legjobban beolthatni nagy férfiak — különösen hazaiak életrajza által. Vétessenek elő a hősök, költők, bölcsek, vallásalkotók, feltalálók, felfödözők. sat.

4.) Geo- és ethnographia.

5.) Bevezetésül ezen tudományhoz szolgáljon a földnek, *mint égi testnek*, tárgyalása, vagy az ugynevezett *mathematikai geographia.*

6.) *A minori ad majus.* Nem a lelki tökély az első; alapul a *testi* szolgál s ettöl az igazi lélekjósághoz, a külső jóság, *illem*, tesz átmenetet; azért először *éptan* ugy *illemtan*, végre *erkölcstan.* Az erkölcstan csak a harmadik folyamban adatik elő, általános (nem csupán keresztyéni) erkölcsi szempontbol. Ezen időben szerezzék magoknak a növendékek a keresztyén hit ismeretét, — mi igen jól megtörténik, ha a lelkész által *ekkor* készitetnek elő az *urvacsorára.* Azt gondoljuk, hogy nem lehet elégszer előadni a keresztyén vallást, ha jó keresztyéneket akarunk nevelni; pedig épen azért van anyi rosz keresztyén, mert a szászoros betanitás következtében minden vallás iránt csak undor gerjesztetik. *Egyszer* történjék ezen javitás, de *jól, ünnepélyesen* (a lelkész által) s mindig *érdekfeszitve.*

7.) Erősittetik ez által az *emle*, a fiu *bátorságot* szerez és *lélekjelenlétet.* Haladás: *a minori ad majus*; elbeszélések, mesék, versek. A vitatkozás viszont az *itéletet* is fejti.

8.) A számolásra sok időt forditni, ölő; a számolás egészen *gépi müködéssé* tétetik, ha *csak* rá fordittatik minden gond, mint Pestalozzi akarta.

9.) A nyelvtannak három része van: *hangtan*, *szótan*, *mondattan.* Ezek vétessenek fel egymás után: először a *nyelvkincset* ismerje a növendék, *beszélni* tudjon hibátlanul, *nyelvcsint* szerezzen; aztán ismerkedjék meg a *nyelvszellemmel*, tudja a szavakat módositani, tudjon helyesen *irni*, szerezzen *nyelvszabatot*; végre tudjon *feltenni s* a nyelvet egész terjében használni.

10.) Mind az *ásványtanhoz* (*a jegecismére* nézve), mind az ugymondott *mathematikai geographiához* legcélszerübb magyarázatot adunk, ha a *menyitan* elemtárgyaival ismertetjük meg a növendéket; ezen elemtárgyak a *szám* (numerus), az *idom* (figura) és a *menyis testek* (corpora geometrica).

11.) A *mathematika* egészen kimarad.

12.) A középosztályban az önmüködés csak a nyelvveli bánásra vonatkozik, mert nyelv az első *sine qua non* minden egyébre. *Tudj szólni s mindent — tudhatsz!*

13.) A remekirók ne csak latinok, görögök legyenek, de ujkoriak is különösen magyarok — ámbár e részben még soványok vagyunk. Mind a mellett mint jeles példányképek állnak elöttünk: *Zrinyi prózája*, *Berzsenyi versei*, *Katona Bánkbánja*, *Kisfaludy Sándor regéi*, *Kisfaludy Károly beszélyei*, félig meddig *Kölcsey* és *Vörösmarty* is.

14.) *Verstan*, az ugynevezett *poëtika.* Ez nem lehet *költészettan*, mely mint ilyen a *széptanba* való; a verstan csak a vers külsejét illetheti s magába foglalja a *mérték-* és *rimtant* is.

15.) *Prózatan* az ugymondott *rhetorika.*

16.) A felosztály harmadik folyamot, melyet nálunk eddigelé, csak a *jogi* s az *istenészeti* tanulmányok képviselnek, tárgyavatottabb kezekre bizván, nem tárgyalom. Elég legyen e tantervben helyöket kimutatottnom.

17.) *Menyitan, mathemathika.*

18.) *Mitan, physika.*

19.) Az *öntan* (Selbstlehre), melynek jelenleg csak egyik része — a lélektan — (s ez is csonkán) szokott előadatni, magába foglalja az *ember-, lélek-,* és *észtant.* (Az észtan nem az ugynevezett *logika,* de az ész kettős (*elmélet s gyakorlati*) müködésének tárgyalása.)

20.) Az *erkölcstan*, vagy *jótan* magába foglalja a *jog, kötelesség* s *államtant,* az utóbbi nem vétetvén a *statistika* értelmében (mely a jogfolyamba tartozik), de mint *az észerü állam elrendezésének tudománya.*

21.) *Igaztan*, valamivel több mint az mi a *logika* és *metaphysika* alatt értetik, három részből áll: *valótan* (metaphysika,) *eszmetan* (logika formalis) és *jegytan* (grammatika philosophika.)

22.) A történet *bölcsészeti* legyen itt, mint bevezetés az életbe.

Greguss Ákos.

A női hivatás képzésének fontosságáról.

Még egy csep azon lángbuzgalmu beszédek s nézetek tengerébe, melyet korunk anyi, többnyire csak philanthop theorizálói hullámoztatnak; parányi járulvány egy husz évi gyakorlatos nevelőtől; azon reménnyel, hogy ez valami jótékony kagylótol felfogatva s gyöngygyé alakulva, valaha még a feneketlen örvény mélyéből napfényre jutván, a szép és jónak századunkbéli épitményeihez lészen soroztatható.

Eléggé bizonyitja a tapasztalás, mikép az igazi családi üdv, nem csupán a jólét, hanem a miveltség azon fokától függ, melyen annak tagjai egymáshoz s egyszersmind legközelebbi környékzetükhez állanak, honnan számukra gátló vagy előmozditó befolyás hat. Valamint egyes családokban, ugy egyes államokban, ugy mint azoknak összes ismétlésében ugyanazon viszonynyal, azon befolyással találkozunk. Szükség, hogy mind ezen nagyobb emberi családok tagjai, bár rangra, állapotra, nemre egymástol külömböznek, még is összesen egy összhangzó egészet képezzenek. Legyen tehát körének tökéletes kiegészitője az egyén, mint az egésznek része, helyét teljesen betöltendő, hogy

ismét az egésznek összes ereje, az egyest elevenitbesse s erősbithesse, s ekképen az egésznek öszhangzó egybefüggését, önállós erőfejleménynyé emelhesse. Igy legyen-e az a mi honunkban, könnyen kitálálhatjuk, ha annak egyes tagjait rang, állapota, nemszerinti rendeztetésükben vizsgáljuk; s meg kell ismernünk, hogy fájdalom, hiányzik a tagoknak az egész iránti öszhangzó aránya, s hogy ekképen itt egy bizonyos elkülönités tünik fel, mely az álladalomban több álladalmat képez. Hiányzik az egyest s az egészet összekötő kapocs, az osztályok s nemzetségek igazi hivatásu képezése, mely költsönös méltánylatot, költsönös bizalmát s bizonyos érdemfokozatot előidézve, magát az egésztöli függőségben szemlélve, saját megbecsülésében nem tulságos.

Honnan volna különben a politikai állapot s rangfokozati várnaszellem? tulbőség tudós, és hiány a technikai, mezőgazdasági s népiskolákban? honnan azon számos intézet a finövendékek szakképzésére, mig a női hivatás számára semmi efféle nehány zárdát kivéve — az álladalomtol nem állittatik s tartatik? Népnevelés, népnevelés! hiszem ez a jelenkornak jelszava. De ugyan mit értenek az emberek a népnevelés alatt? A nagy többség, mint ezt a philanthropokezeres hang oztatásából kivehetem, a szegény adózó nép nevelését értik ez alatt. S evvel tul esnénk a bajon, hiszitek ti jámborok; a többi néposztály maga gondoskodnék majd magárol ugy-e? Oh, oh, valljon mikép gondoskodnak magukrol most is ezen osztályok? Mutassák meg ezt azon ezernyi szakemberek, a kik hivataljukra s életnemökre képtelenek, vadhuskint ragadnak a különben alkalmasint ép nemzettesthez, nedveit emésztve, erejét csökkentve, mig légkörét büzzel rongálják, minden balitélettöl szabad s jámbor lelkeknél undort s irtózást költenek.

Mutassák meg azon szakbeliek példái kik, bár hivatásukban teljesen jártasok, sőt abban kitünők s csak egynek, a jellemfejlettségnek vannak hiányával; mutassák meg mind azok, a kik megfosztva minden észszerü s gyakorlatos elvektöl, vagy mint idegen erkölcseknek majmolói, külföldi eszméket s szokásokat éghajlatunk s földünknek tekintetbe nem vételével akarnak hazánkba ültetni, vagy mint szeszélyes szenvedélyes buzgolkodók, vagy mint hizelkedők, hir- és vagyonhajhászok minden szint felvesznek s a köpönyeget szélmentében forditják, mihelyt ekképen nyereség s élvezet, vagy kitüzött céljok elérése remélhető.

Népnevelést csak ugy képzelhetek, mint összes álladalmi fejlődést. Az egész nép s ne csak annak egyes része álljon a miveltségnek azon fokán, hogy azután egy tökéletes öszhangzó egészet képezzen, melynek az egyes osztályok csak a szemnek adhassanak oly kedves szinezetet, s ne pedig mint most, meghasogatva éles homlok iránnyal egymással szemközt állva, hol csak a lánc zörgéstöli félelem, nem pedig a felebaráti szeretet kötelékei, sem nem a hivatási képzettség által függnek össze. —

Szakképzés még nem nevelés. Ennélfogva a ti népneveléstekkel s népnöveldéitek felállitásával még nem lesz oh népbarátok, a feladás megfejtve; habár a puszta oktatás is képes nagy befolyással hatni az emberi jellemfejlődésre. Itt előb az országlás által nyilvános életünk ezernyi kórjelenetei megszüntetendők, melyek az ifjuság nevelésére s igy a népjellemre kártékonyan hatnak; s csak ugy várhatunk eredményeket képzőintézetektöl a köz nevelés kutfejének és családi élet számára; mert mindaddig, mig iskola s háznépikör két különnemü, egymással meg nem egyező elemként állnak emberképzés tekintetében, mindaddig oktatás s nevelés soha szellemileg nem párosulandnak; mindaddig az egyén s az egész nép egyetemes mivelésére nézve üdv nem remélhető.

Az álnevelési és oktatási irányban rejlik a kor romlottságának sajátképeni gyökere. Hogy mind a kettő egymásiránti viszonyának eltalálása a kormányok figyelmét ki ne kerülje, szükséges érezniök mit tegyenek az egyensuly, szokás hatalma s a tökélyvágy igényeinek kieléyitésére, fentartására s mind kettőnek költsönös viszonya biztositására. *)

A nevelés családügy; innét indul ki s oda tér többnyire vissza. Csak a költségesebb oktatás szüksége hajtja őt ki az oskolákba, melyekben mind a mellett soha helyesen célt nem érhet. **)

A családélet az ember physikai, erkölcsi és értelmi erőfejlésének első csiráit foglalja magában, s azon befolyás, mellyel a külvilág első benyomásai a gyermeki elmére hatnak, kiszámithatlan, anyira, hogy, sok effélét semmi későbbi nevelés maga a gyakorlati élet sem képesek eltörleszteni De ugyan ezért kellene a neveléstannak tulajdonkép szolgálnia tanulmányul minden kereszténylleg gondolkozó szülőknek. Akkor lennének ezek majdan képesek mind mélyebben meghonosulni az ő gyermekeik kiismérésében s a velők bánásban. Igy bontakozhat számokra egy teljesen saját kedvtelés az ily magas hivatás miatt, sőt egy naponkint nevekedő isteni öröm. ***)

Azomban ki a családnál a gyermeknevelés intézője? Ki is más, mint az anya, ki a gyermeket szülé, és azt ha különben egészségi állapotja miatt teheti, vagy ha hiuság, kényelemvágy, élvezési és divatkórság az anyaszeretet szent tüzét el nem fojtá, — ugyan azt egyszersmind szoptatja s ápolja. Hiszem az anyatéjjel szivja be a gyermek első fogalmait; anya válhat érzelmei s gondolkozása módjának mindenható teremtőjévé; miután ő a gyermek ösztönszerü utánzási képességének első s leghatalmasabb előképe. Ő egyszersmind az, ki az ég legbecsesebb ajándékával,

---

*) Ancillon Frigyes.

**) Herbart.

***) Schwarcz.

mely abban áll, hogy észszerü lénynek emberi képezője legyen, az ő reábizott kincs java s jajja iránti felelőséget átvette.

Hogyha a nőihivatás fontossága, befolyásu a családi, — és a férfinem első nevelésénél fogva, egyszersmind az összes álladalmi életre is, teljes terjedelmében felismertetnék, s igazi méltánylásra találna; akkor bizonyosan kivánatosabb volna az, a mit hazánkban a nőnem képzése körül tapasztalunk. Akkor már régen birnánk álladalmilag helyes szerkezetü női minta intézeteket, melyek valódi nőihivatás képzése eszméjéhez helyesen illesztve tökéletes alakban tünnének fel. Azomban a hazánkban fenálló minden női, — magán-vagy nyilvános intézetek, nem azok a miknek lenniek kellene. De hogy is lehetnének azok a fenálló körülményeknél fogva?

A leánytanodák egyedül az oktatásra szoritkoznak, s csak ez által hathatnak a családi életre némileg jótékonyon. Mert oh feleim! ősz mindenkor az elmélet, s zöld az élet arany fája.

A zárdák mint nőnöveldék korántsem hatnak oly jótékonyan mint kivánnók, a házi családi életre; mert ezen álladalom az álladalomban, mely a világrol lemondáson alapszik, sem tanitmány, sem példa által nem képes vonzalmat a háziélet, sem pedig kötelesség ismeret iránt a nőnövendékbe oltani, miután ennek hivatása, hogy egykor mint okos gazdasszony, hü hitves s eszélyes anya, boldogultan boldogitson. De legkevésbé sem lészen a zárdai növendék képes, a való honszeretet érzelmeit az ifjui kebelbe oltani, miután őt nem csatolják többé édes kötelékek a honhoz. És pedig történet s tapasztalás tanitnak bennünket, miképen legnagyobb hazafiak s hősök többnyire csak nagyszivü anyáknak s egyéb nőknek köszönhették dicsőségöket.

És igy talán női magánintézetektöl minőknek jélenleg hazánkban oly bőviben vagyunk s melyeknek száma naponkint szaporodik várható az üdv? Ezek a növendékeknek élelmezésre, lakásra befogadás által némi családokat képezve, leginkább látszatnak nevelésben, az az szellemi s jellemi mivelésben, részesithetni. Miután azomban ezen intézetek nem ugy, mint tanodák s zárdák, egy bizonyos egyetemes sinormérték alá szorittatnak, s minthogy ekképen igen soknemüleg alakitvák; e szerint hatásuk iránt nem is itélhetünk egyetemileg. Ezt mi csak akkor tehetnők, ha belső szerkezetjök s a közönség iránti állásuk olyan volna, hogy ők annálfogva a nőihivatás képzése igényeinek tökélyesen megfelelnének, és bizonyos felismert neveléstani elvek szerinti tevőségi önállóságra támaszkodhatnának. Ám de tapasztalás szerint nem ilyenek. Vizsgáljuk őket:

Először benső szerkezetjöknél fogva, s fájdalom, észrevesszük, hogy közülök kevésben találhatók a mivelt családi élet elemei, melyek, midőn beléjek lép a növendék, őt nyájasan s bizalomélesztőleg fogadnák, vele az ő egykori hármas női hivatását megkedveltetnék, képességei s tehetségeinek a házias családi élet számára, lélekben egy jobb jövendő lehetsége végett a jótékony irányt megad-

hatnák s azt végre mintegy önálló s elvek szerint cselekvő lényt avathatnák fel elkezdendő hatásköreibe s a gyakorlatos élet mezején.

Mert valljon kik ezen intézetek vállalkozói és elöljárói, kiknek a jelenkor s a jövendő család életének jótékony iránya általadatik? Hogyha mi ezen intézetek elöljáróinál fogva azoknak hatályosságát kivánjuk megitélni, s ha azoknak mérszeréül a nőnek hitvesi, gazdaszonyi és anyai különös rendeltetését vesszük, akkor mi ezen intézeteket legcélszerübben képesitettekre — s ellenkező minémüségüekre oszthatjuk.

Képesitett intézeteknek azokat nevezem, a melyeknek elöljárói, a sulyos nevelői hivatás tekintetében nem csak nyertek a természettől erőt és képességet; hanem rajta is vannak, hogy ezek szent céljok számára szeretet, szorgalom és kitüréssel kifejlesztessenek; és a kik más hatáskörből kinálkozó legszebb kilátásaiknak hol számokra kecses és éleményteljes jövendő találtatnék, feláldozásával, teljes tevőségöket hivatásuknak s az azt tökélyesitésnek szentelik; kik tehát nem szükség, esemény, kémlet vagy más tekintet és kilátás, hanem igazi, a kevésbé jutalmazott nevelési állapot választásábani benső hivatás szeretete által hódolnak rendeltetésöknek. Ki ekképen hivatást emberneveléshez nem érez magában, az kontár nevelő maradand, bár vivjon ki magának font nehézségü bizonyitványköteget az ő nevelési képességéről, és olvasásban, irásban, számvetésben politikai felhatalmazást az iránt.

Azomban vizsgáljuk hazánkban mind azon intézeteket, melyek elöljárói valóhivatást birnak a neveléshez, s ezeknél is fogunk körülményekkel találkozni, melyek növelde választásánál komoly tekintetbe veendők Vegyük fel ekképen:

1. Hogy az efféle intézet elöljárója hajadon, ki az oktatásban csupa férfi egyének által jár el. Nem hiányoztat-e itt mindjárt a növendék egy szent családi képet, a hitvesi viszonyt, melynek költsönös méltánylatra alapitva, szemei előtt egykori hitvesi hivatása számára példány-képül kellene feltünnie? Nem hiányoztatja-e az igaz anyaszeretet kedves képét, mely, elvek által megtisztitva, a növendéknek, habár nem egyenesen, de még is példa által befolyásteljes utmutatóul szolgáljon anyai hivatása számára, gyermek ápolás és gyermek nevelés tekintetében? A növendék talán nyerhet alkalmat hogy a háztartás kezelése által hivatását mint egykori gazdasszony sajátjává tehesse, de ez nem elegendő. Álljon az intézet mindenben minta gyanánt a növendék egykori önallósága számára. Hogy ha különös oknál fogva némely hivatalok betöltésénél csak házas férfiak vetethetők tekintetbe; bizonyosan növelde választásánál is nem ok nélkül, az elöljáró hasonló minémüségének kell tekintetbe jönnie.

2. Ha az elöljáró özvegyasszony, vagy férjétől elvált nő, s gyermekekkel bir; akkor itt a növendék egyféle haszonnal többet

élvezhet mint az elsőféle nevelőnéknél; azomban a családi élet harmoniás hármas öszhangja hiányozni fog.

3. Vagy a növelde elöljárói hitvestársak. Ha itt a családiélet szakképzéssel párosulva kellő öszhangzatban találtatnak, akkor az intézet a növendék teljes kimivelése által jótékonyan fog visszahatni a szülői ház családi életére, s a növendéknek egykor méltó családi jövendőt készitend. — Lenne csak hazánkban a családélet a tökélynek azon fokán, hogy a gyermekvilágnak mindenképen vidám önallós jövendő készitethessék, s nem fognók jó nőnöveldéknek a családra hatását, mint a nevelésügy jótékony reformjának egy fő eszközét sürgetni.

Vizsgáljuk továbbá:

Másodszor a magán-növeldéket külhelyzetök szerint, melyben a közönséggel szemközt állnak, s még azok legjobbjainál is, szörnyü abnormis állapotot fogunk találni, mely abban áll: hogy az ő hatások a közönségnek női képezés iránti követeléseiknél fogva felette föltételesek. Az intézet önfeltartása megkivánja, hogy müködései által a közönség kegyét megnyerhesse s megtarthassa. Nem kénytelen-e minden a szülők által ellenében tett követeléseknek eleget tenni, legyenek bár még oly sulyosak és fonákok? Nem sulyos feladás-e a nevelés iránti oly sok nézeteket kielégiteni, oly sok, gyakran természetellenes kivánságot kiszabott időben; megfelelni követeléseknek, melyek gyakran legkevesebb öszhangzásban nincsenek az észszerü paedagogikával s a növendék képességével; melyeket azomban némely szülők hiusága és fitogtatási kórsága könnyen létesithetőknek tart.

Itt a jámbor és szakjában jártas nevelő mindig kevésbé vesződik a növendékekkel, mint azoknak szüléivel. Mert azokat többnyire csakugyan tetszése és elve szerint vezetheti, de emezektől vezettetik, s ha nem enged, veszteni kénytelen; miután az ő kétes állása fen nem tarthatja az egyensulyt vagyonos szülék önállóságával szemközt. S ekképen kénytelen gyakran, törekedjék bár még anyira a legkitünőb eredmények után látni, menyire puszta divattá s izlési kérdéssé aljasul a nevelés. Emelkedhet-e ily helyzetben a magánintézet példányintézetté nőinevelés számára? Be folyhat-e erőteljesen ekképen nehány nemzedék teljes kimivelésére s példa által az álladalom összes mivelésére?

Helyesen szerkesztett nőnevelőintézet, valódi női hivatás kiképzésének minémüségében csak ugy hathat erélyesen s eredménydusan, ha:

1. Létezése nem kénytelen függni vegyes közönség izlésétől s szeszélyétől, olyképen, hogy annak elöljárója elvek szerint intézkedhessék a növendék kiképeztetése iránt. Miután hazánkban anyi intézet létezik a férfinem hivatása számára, s miután azok száma még folytonosan szaporittatik; — lehetetlen-e, hasonló rendeltetésüeknek állitása a nőnem számára? Kellenek nekünk mindenek fölött példányképi intézetek, hogy azok által a közön-

ségnek nevelés iránti igényeikben s a fenálló magánintézeteknek müködéseikben sinórmértéket nyujthassunk. — Midőn anyi megyében, minden három esztendőben a szegény nemesség kortes-kedő választások általi erkölcstelenitésére nagy könnyüséggel tetemes összegek szereztethetnek össze, anyira, hogy a közben egyszersmind számos tehetős család elszegényül, s ekképen gyermekeinek semmi nevelést sem képes adni; — bizonnyal lehetne a civilisatio oltárán a nőnem erkölcsösitése s nevelése végett is némi tetemesb öszveggel áldozni! Talán a hon efféle jóltévői is neveztethetnek honfiaknak. Emlék, mely az utókór szivében állittatik nem fog mint oklevél moly és penész által elmállani; nem száll, ragyogó ékszerként viselőjével a sirba.

2. Ha illőn választatik a növendéknek az intézetbeni teljes kiképzéséhez szükséges ideje; ha annak lefolyása tekintetbe vétetik. Tul vagyunk a csudák korán. Nem lehet többé tetszés szerint hajtani a vén fákat, s egy két évi levegő bészivás a növeldében, még nem fölemésztett miveltség. Avagy hozhat-e itten törvényeket a saját erejére hagyatott intezet? Oh igen, teszen ő a mit tehet; — ki ő rajta többet követel, kérdezze még ez iránt saját müvelődésének korszakát.

3. Ha az elöljáróságnak nagyobb rangfok adatandik az országlási életben, mint eddig, minélfogva azután nem kénytelen, mint eddig oly alárendelt alázatos szerepet játszani, mely által természetesen a nevelés igazi becsülése is felette gyengitetik. Nem szépitene s mentegetne akkor egy a nevelőt lealacsonyitó, iránta méltánytalan szójárás, „ugyan mit, hiszem ő csak nevelő“, — egy őt sujtó meg nem érdemlett sérelmet. Rendkivül hizelgő azon kifejezés, „jó nevelésü mivelt ember“, minden fő s alranguaknak, s ha az egyetlen, csak érdemet illethető cim, meg van szerezve, — miután meg nem vásárolható! — kiknek köszönhetik a miveltség igénylői ezen érdemet? Bizonyosan nem azon osztálynak, mely oly kevésbe vétetik s méltányoltatik általok érdem szerint.

4. Ha az egyház s az ő lelkészei néhanéha csupán gyermekek számára tartandanak isteni tiszteletet, hogy a vallásos érzet is célszerüleg tápláltassék s fejlesztessék a növendékben, mit az eddigi isteni tisztelet s prédikátio, mint egyedül felnőttek számára intéztetett, létesiteni nem képes.

5. Ha az intézetre annak környékzete nem fog ártalmasan hatni. Ez fájdalom nagy városokban gyakran megtörténik, hol mint Pesten a növendékek kétemeletes kalitkában ápoltatnak, hol gyakran oly együttlakók vannak a házban, a kiket bizonyosan nem lehet képző példa gyanánt az ifjuság számára tekinteni. Már a növendékek teste fejlődése végett is kellene az intézetnek saját kényelmes, jó fekvésü házzal birni, udvarral s kerttel egyetemben.

6. Ha végre szülék s álladalom részéről teljes bizodalmat nyerend az intézet, ugy hogy ez a lehetségig jobb jövendő fejében, szabadon s tökélyesen valósitni képes leendene az igaz ha-

zai nevelés eszméjét. Ezen teljes bizodalom azon leghatalmasb emeltyü, melyből értelmi fejlódésnél a növendék fölötti oly nélkülözhetlen tekintély áll, az által hogy szülői hatalommal ruházza fel az elöljárót; mig ez a szülékkel szakadatlan barátságos egybeköttetésben állván, általok is a lehetségig gyamolittatik hatása. Ellenkező esetben, midőn az intézet iránti ezen bizodalom nem létezik, mindig a növendék szeszélyének fog alája rendeltetve lenni annak hatása, mert a növendék, kinek számára itten mindig fentartva marad egy bizonyos *prae* (kitüntetés) s a ki szülei gyarlóságait ismerve, azoknak hasznára forditásában is már előb egy bizonyos jártasságra teve szert; bizonyosan semmit sem fog tudni akarni szabályzott fegyelemröl, s majdan untató s egyetértés zavaró hirharang gyanánt fog szolgálni, a ki, vándor madárkint majd itt, majd ott ütendi fel sátorfáját. Ily vándormadarak igen bajosan állandosithatók s minél idősebbek, annál nehezebben. Későbbi éveikben igen könnyen megismerhetők az ő mivelési héjok kietlen szinézetéröl, miután az anyira hasonlit a tudomány s müvészeti majomruhához, mint egyik tojás a másikhoz.

Talán elegendő fog lenni ezen néhány észrevétel a mi hazai nőnemünk neveltetésére nézve, megismertetni egy oly szükséget melyen méltó s célszerü módon kell segitenünk. Női mintaintézetek minden rangu ifjuság, vagyonosak s szegényebb sorsuaknak, valamint árváknak is számára, ezekből áll azon szükség. De olyanok legyenek, melyek a növendéket tökélyes önállóságra juttathassák, ugy hogy belőlök ne csupán jól nevelt leányok kerüljenek ki, de egyszersmind igazi nevelőnők, kik egykor vagy saját gyermekeiket, vagy szükségtöl kényszeritve, az idegeneket is hivatalilag, s hatályosan nevelhessék, rendszerint magán-házaknál, vagy segédképen a növeldékben. Akkor egyszersmind minden mintaintézet legszebb móddal nevelőseminariummá alakulhatna, melybe azután észszerü nevelési s oktatási módszer megtanulhatása végett, asszonyok különösen olyanok vétethetnének fel, kiknek férjeik leányiskoláknál tanitói hivatalt viselnek, s kik az iskolát mivelt nejeik segedelmével nőnöveldékké alakithatnák — Ekképen lehetnénk egyszersmind képesek, idővel a francia nyelvtanulmány végett, miután hazai, a francia nyelvben jártas gouvernantok képeztetnének, magunkat a külföldiektöl függetlenekké tenni, kik ugy is, vagy épen nem vagy csak ártalmasan folyhatnak bé valódi nemzeti fejlődés tekintetében a mi hazai nőnövendékeinkre. Hiszem a kedély képezése a nevelés első bétöltendő főfeltétele a nőnemnél; valljon ez még mindegyre külhoni befolyásnak maradjon-e alája rendeltetve, midőn pedig egyátaljában hozzá csatolandó a nemzeti érzelem fejlesztése.

S még mindegyre Europa különféle nemzetségeink képszekrényével találkozzék-e az igazi honfi, a külföldi, midőn urhölgyeink körében magyar nemzetiség képét keresi; ugy hogy azután, különösen a külföldi, reményeiben csalatkozva a férfinem

nemzeti jellemét is kétségbe hozza s nem fog a rajtunk találtató jónak felkeresésén is munkálódni.

Ha korunkban hazánk korszerü anyagi haladása végett iparegyesületek s ipartanodák, védegyletek, gyáralapitótársaságok sat. oly gyorsan keletkezének; ne történjék-e azalatt Magyarország szellemi haladásáért semmi más, mint nehány nagy szavak s értekezések? Oh igen, ha evvel beelégedhetünk, akkor ugyan e kis cikk szerzője életkeresete mellett mint nevelő, szinte nem tett sem többet, sem kevesebbet ezen szellemi haladásért, mint azt, — hogy valamit irt, mit kevesen olvasnak s hamar el is felejtenek.

Seltenreich Károly,
előljárója egy nőnöveldének Pesten.

Tanodai szónoklatok.

Főosztálybeli ifjusághoz mondott beszéd az u. n. deprekationalis ünnepély alkalmával.

E magábaszálási s frigykötési komoly és ünnepélyes naphoz illőleg, komoly s ünnepélyes igéreteket hallánk szónoktok ajkirol, szép reményü szeretett ifjak. Arrol biztosit ő bennünket, nevelő-tanitóitokat, — hogy azon barátságos s hivatalos társas viszonyt, mely van a tanulók és tanitók s mely van az egy pályán munkás társak között, nagyra tartani s meg becsülni; hogy továbbá önkiképeztetéstök egyik leghatalmasb eszközének, a tudományos s szépmüvészeti iparnak, teljes buzgósággal s kitartó szorgalommal élni; hogy végtére az erény és diszteljes erkölcsnek szóban és szivben s minden tetteitekben hódolni elszánt akaratotok s egyetemes igéretetek. — Ez-e *mindnyájatok* igérete? Ez-e mindnyájatok *szivének*, nemcsak szájának vallomása? Ez-e mindnyájatok *élő meggyőződés-szülte* komoly, őszinte s határozott fogadása? Ki itt ezen kérdésekre: becsülöd-e az iskolát, szereted-e a tudományt, akarsz-e nemesb erkölcsben gyarapodni? ki, mondom, ezen kérdésekre nyilt és vidor „*igen*“nel felelni nem tudna, vagy felelni nem akarna, én ugyan, az ifjuság iránti jobb bizodalmamnál fogva, fel nem tehetem, feltenni teljességgel nem akarom. Hogyha azomban mégis találkoznék valaki, kinek lelkülete ilyektől idegenkednék, ki ily törekvéseknek ellensége volna s ily komoly igéretektől vonakodnék: az lépjen ki körünkből legaláb be-

csületes őszinteséggel, az, azok után lásson, melyek szivének buzgób vágyai, az álljon egy más zászló alá, hol mint munkás tag sikeresben müködhetik. — De a ti nyilt, vidor ifjui arcotok az általános „igent“ olvastatja velünk! Bátran elszántak s nyugodtak is legyetek oh ifjak, mert nincs igéreteitekben mitöl tartanotok, mint netalán olyantol, mely nyomasztó, mely méltatlan és rátok nézve ártalmas lehetne. Valljátok t. i. hogy a tudományok növendékinek nevére s azon pályára, melyen müködtök, büszkék vagytok: bátran maradjatok büszkék és kevélyek, mert a mi százaknak s ezreknek nem adaték, t. i. a tudományok felsőb csarnokába beléphetni, nektek az osztályrészetek. Valljátok, hogy azon szép köztársaságot, mely titeket, mint szellemi testvéreket a legtiszláb barátság kötelékeivel boldogit, szivből kedvelitek: maradjatok ezen vallomás mellett, és az itten kötött barátságrol, az itt le élt boldog napokrol édesdeden fogtok megemlékezni éltetök fogytáig. Valljátok, hogy azon viszonyt, mely van köztetek és közöttünk, mely van a képzendők és képzők, a fiatalabb és éltesebb, tapasztaltabb jó barátok, alárendeltek s elöljárok között, tisztelitek: bátran maradjatok a mellett, s nem válik soha szégyentökre. Valljátok már közelebb iránlunk való bizodalmatokat, szeretetöket: s tapasztalni fogjátok, hogy ezen bizodalom és igaz szeretet nem maradand viszonzás nélkül. Valljátok készségtöket követni minket, kalauzolókat, tanácsadókat: s meglássátok, az ily önkényes, pontos engedelmesség, nektek gyümölcsözendik majd legdusabban. Hanem még többet is igértek és fogadtok: egy részről lelkes buzgóságot s szeretetet a tudományok s szép müvészetek iránt, másrol vidám, kitartó, ernyedetlen szorgalmat az azokbani gyarapodás végett. Ez iskolai életetöknek egyik főfeladása. Ez nagyrészint kötelességtek s tartozástok is. Nekünk öröm és dicsőség, okult, ügyes, ismeretdus tanitványokat kiképezni: a fősiker, haszon és leendő disz a tietek. Szellemi gazdagságtok tárházának, vagy szegénységtek kórházának ti magatok lesztek épitői. Mi folyam vagyunk, ti a meritők; mi a piac, ti a vevők; mi a vetők, ti a föld. Ki menyit merit, vesz és terem, anyi birtoka, érdeme, vagy fogyatkozása s hibája leend. Legyetek szorgosak lelkesen, ernyedetlenül, s a munkásság dus jutalmai ki nem maradandnak. Kivált ha, a mit végtére szintén igértek és fogadtok, a tanulási szorgalommal feddhetetlen, nemesb erkölcsöt párositandatok. Ez iskolai életetöknek második főfeladása, tulajdonképen a végcél. Igaz ugyan, hogy a nemesb tudományok szeliditenek, a szép müvészségek nemesitenek, s ha lesz igaz tanulási ipar, lesz erkölcsi nyereség is: de már az ily dicsért ipar is nemesb indulatot feltételez. A méh mézet szív, a skorpió mérget ugyanazon virágokbol. Nektek tiszta szivet, becsületérzést, szerénységet, jámborságot, tisztalelkü pályázást, türelmet, igazság- és méltányosságot, iskolai és polgári törvények iránt tiszteletet kell tanusitanotok, ha csalódni és csalatni,

ha ipartokat és iparunkat sikerétől megfosztani nem kivánjátok. Erényes indulat és viselet mellett tapasztalni fogjátok azonnal, mint hat az erkölcs a tanulásra s a tudomány viszont az életre, mint hat a felvilágosodás a szivre és akaratra, s a szivelet ismét az elvekre. Vessetek fogadásaitok s igéreteitek iránt még egyszer számot magatokkal s irjátok irott szerződés gyanánt szivetek tábláira az igért szavakat, hogy *feledékenységbe* ne menjenek. Ezt teendjük mi is, nevelő-oktatóitok, bevésvén elméinkbe az igéret pontjait. És hogy egyoldalu ne maradjon a társas szerződés: halljátok s fogadjátok a mi igéreteinket is.

Igérjük részünkről, hogy a bizodalmat bizodalommal, a szeretetet szeretettel, a megbecsültetést s tiszteletet hasonló sőt tetézett mértékü indulattal viszonozandjuk. Igérjük, hogy legjobb belátásunk és teljes erőnk szerint, nem csak hü és buzgó kalauzolóitok leszünk a tudományok terjedelmes mezején, hanem lankadatlan ösztönzők és segédek a gyarlóbbaknál, és türelemdusak a lassubb léptüeknél és megóvó visszatartóztatók a tulcsapongni hajlandóknál. Igérjük, hogy valamint szigoru birái és fenyitői lennénk a netalán hanyag, rakoncátlan és vétkes életnek, ugy atyai indulatu gondnokok és őszinte barátjai leendünk mind azoknak, kik nemcsak kitünő szorgalmuk, de nemesb erkölcseik által bebizonyitják azt hogy arra érdemesek. Igérünk részrehajlatlan, éber igazságosságot, hogy senki jogai büntetlen ne sértethessenek; igérünk pártfogást és segedelmet, hogy elhagyottnak senki ne panaszolja magát; igérünk érdemelismerést és a menyire tőlünk telik, annak nemcsak szellemi, de anyagi igazságos jutalmazását. Igérjük nektek általjában, hogy nemcsak hivatalos, oktatói, hanem ama bensőségesb, — nevelői, atyai s baráti kötelességeinknek teljesen megfelelni akarni nemcsak eltökélett szándékunk, hanem gyakorlott elvünk, melyre biztosan számolhattok.

S imé ez kölcsönös szellemi szerződésünk, ez az ünnepélyes frigykötés! S mily lélekemelő szép kötés, mily örömdus s irigylendő társas élet leend az aztán, szeretett ifjak, ha mind azok oly hiven teljesitetnek, melyek és a mint igértettek. Nem érzitek-e az ohajtandót, nem ohajtjátok-e a könnyen valósithatót, nem fogtok-e törekedni valósitani a mind a két részt boldogitandót? Hadd legyünk kölcsönösen boldogok! A nagy élet több bajt mint üdvöt mutat: élvezzük a tiszták örömöket ily kisebb, de bensöbb körökben, élvezzük valólag a jelent s ne puszta remény sovárgásban a jövőt. A jelen bizonyos a jövő kétes, sőt csak a jelen által biztositandó. Ragadjátok meg és töltsétek bé a jelent viruló korotok s nevendéki állástokhoz képest, s ne sovárogjatok akár a gyermekes mult, akár az érett férfi gond-teli jövője után. Nektek saját kertetek, mezőtök van, még pedig a legdiszesebb, minek kivánkozni máséba? A ti világtok épen igéreteitek teljesitésének világa; a ti évszakotok, a fejlesztő és viruló tavasz; a ti munkátok magvetés, sarjadozás, virágzás. Ide biztos reménnyel,

ide vidor kedéllyel és teljes erővel, óh ifjak! s nem hiányzandnak örömek. Tietek leend bizonnyal az igéret földe és a teljes áldás, hanem, mire teljes éberséggel figyeljetek — *egy feltétel alatt.* S ez hozzátok intézett szavaimnak dereka.

Előmenetelt, áldást, sikert egyetlen egy eszmétől feltételezek, s ti majd megrémülve, majd kíváncsilag kérdenditek: *melyik az? Az adott szóhózi hüség* ifju barátim! — A fogadott szót becsülettel beváltani, igéretinek embere lenni, a szerződésnek minden pontjait teljes készséggel s lelkiismeretesen teljesiteni, feltett szándékától el nem állani, egyszer bevallott elveihez rendithetlenül ragaszkodni, az egyszer halkkal vagy nyiltan aláirt törvényt szentül megtartani, maga s mások iránt igazmondónak s következetesnek megmaradni, az a hüség, ifjak! kezet szivre mindegyikünk: — valljon igéreteink, fogadásaink lepecsétléseül ily hüséget eskünni, készek s elég erősek vagyunk-e? Jó feltételeitekben azomban meg ne rendüljetek e komoly szóra, oh ifjak. Nemesb lelkü embernek nem félelmes a hüség esküje. Csak a gyarlók remegnek és a gonoszok. Ha őszinte szivből jövők a ti igéreteitek, ha élők és igazak a ti fogadásaitok: már is a hüség liliomfejér zászlaja alá mentenek, s nincs mitől ijedeznetök! S mitől is ijedezzetek? Saját magatok jobb részétől? A hüség maga- s mások iránti igazság, a hüség a társas viszonyok α és ω-ja, a hüség első kötelesség s tartozás. Hüség az első társas erény, az első társas érdem, az első társas öröm. Hüség a szerződések morálja és religiója, a hatalmas kedves kapocs, mely embert emberhez köt, az erős alap, melyre a barátság, a község, az ország szent temploma épitethetik; a biztos horgony, melyre a társas életnek hullámoktol ostromlott hajója támaszkodhatik! Vegyétek ki a társas élet leghatalmasabb boltozatjából e zárkövet, s romba dül a külömben oly szép és biztos ív, irtózatos zavarrá foszlik össze vissza a külömben oly boldogitó rend s vad háboruvá fajul a külömben oly kivánatos béke. Oh tanuljátok szeretni és tisztelni, nem pedig kerülni és rettegni e fenséges erényt, ifjak, tanuljátok szeretni és tisztelni ez órától fogva folytonosan, kitartólag, őszintén. Csak *egyszer* sikerüljön őt látnotok felséges alakjában, csak egyszer éreznetek őt menyei becsében; és soha tőle el nem váltok többé, ő maga köt le majd bennetek s ti a hüségnek fogtok eskünni hüséget. Jobb barátra szert nem tehettek; őszintéb vezetőt a lelki nagyság és dicsőség fellegvárához nem találhattok, biztosabb iránytüt az élet veszélyteli tömkelegében nem remélhettek. Feltételeitekbeni hüseg, adott szavatokhozi hüség, kötött szerződéseiteknéli hüség mellett, ne aggódjatok semmi baj iránt a mi következhetnék. Távol maradnak tőletek: a megháborodás, a pirulás, a szégyen, távol az ezek kikerülésére használni szokott ocsmány cselek, hazudás, álnokság, csuszás, mászás, fertelmes vagy gonosz tettek s a sülyedő kétségbeesés. Nézzetek a rendithetlen hüség halhatatlan nevü hőseire, ama tiszta

s nagylelkü Sokratesre, ki a bürökkelyhet kiüritni készebb, mintsem gyáva szabadulás mellett fellengző elveihez s hona törvényeihez hüségtelen legyen; ama 300 spártai bajnokra Leonidás alatt, kiket kötelességök teljesitésében semmi veszély, semmi ámitó ajánlat megrenditni nem képes, ama nemes s szilárd jellemü szinte páratlan thébai Epaminondásra, ki hona javához hiven, a tömérdek persa kincseket, honfiai incselkedéseit s a sors mostohaságát derült méltósággal háritja el személyétöl; ama méltán büszke Regulusra, ki, adott szavának beváltása végett őt ölelő rokon karok közül biztos halálra Karthágóba tér; és nézzetek a hősök ama hősére, a tisztán szellemi bajnokra, az emberi nagyság bevégzett tökélyü példájára, az elveiért, hivatási kötelességeiért a kereszfán oly szelid méltósággal elvérzett idvezitőre, s hozzá hü apostolaira; és nézzetek végre az ujabb történetek számos s nagyjaink kevés nagy embereire; — s valódi nagyságot, elveikhez s adott szóhozi hüség nélkül találni nem fogtok. Vagy ha emezekröl tanulni nem birtok: nézzétek a hüségtelenek s a cégéres hitszegők eltorzitott, ijesztő példáit! Nézzétek az áruló Judásokat, az esküttörő fejedelmeket, a pártoskodó alattvalókat, a hüségtelen tisztviselőket, a hitetlen szövetségeseket; nézzétek a szökevény katonát, a hitszegő birót, a hütlen férjet, nőt, barátot: mily viszataszitó, utálatos képek, kivált ha azok szerepébe gondoljuk s érezzük magunkat, kik a léleklázitó hütlenség áldozataivá lőnek! Mily véghetetlen testi-lelki bajoknak s veszélyeknek szülője a könnyelmü vagy gaz hütelenség az emberi életben! kijátszás, rászedés, elhagyatás, inségre juttatás s mind ezekért harag, gyülölet, bosszu, vérontás, pusztitás, kétségbeesés a *megcsalattak* részéröl. Es nem külömben az örök igazság boszuló törvényei szerint a *csalók és hitszegők számára is*: belbéke-vesztés, a lelkiismeret furdálása, a szégyen, gyalázat s megvettetés, az őrködő nemesis, a sujtó sors, a többnyire irtózatos életvég, mint ki nem maradható természetes és érdemlett büntetések. Oh, a hitszegésnél nincs gyalázatosb, s vészt termőb dämon az emberek között, higyjétek el ifjak, s higyjetek a fen hangon szóló történeteknek, higyjetek mások szerencsétlen példáinak s azon a sirbol jövő lelket rázó, bánatos szavuknak, holott is kiáltanak: „discite mortales non temerare fidem“! Oh tanuljátok szeretni és tisztelni a hüség s hittartás szent elvét már csak a hütlenség s hitszegés, rettentő következményeinek tekintetéből!

S ne mondja itt senki, hogy a mi igéreteink s fogadásaink nem oly nagyszerüek, mint a nagy polgári élet s országbeliek, vagy nem is oly komolyak hogy ily szigoruan kellene vételetniök. Ki igy szólna, már is elárulná tisztátalan belsejét. És a ki a kisebbekben nem hü, hogy legyen valaha nagyobbakban? Ki most ifju s iskolapolgár létére, meg nem becsüli állását, nem tartja igéreteit, nem hódol a kötelességnek; hol szokjék az a férfi kor-

ban tanusitandó erényhez, becsületességhez, charakterhez? Ne csalódjatok ifjak! a milyen a tavasz, olyan a nyár; a milyen a serdülő ifju lelkülete, olyan az érett férfi jelleme és élete. A mi társulatunk már fiatal *közélet*, a mi együttlétünk már egy kiesi ország. A kicsiny gyümölcsiskolában nemesedik az oltvány a nagy kert diszére és hasznára. — Hanem végre ugy se akarjon a tartandó hit és teljesitendő kötelesség alul kisikamlani valaki, hogy ezt mondja: „én nem igérek semmit.“ Mert a *jogositó* társas élet nincs s nem lehet *lekötelezettség* nélkül. A ti igéreteitek nem kegyelem, nem szivesség, hanem mindmeganyi kötelesség és tartozás. De a kötelesség nem nyüg, nem iga, nem szolgaság, hanem kölcsönös kapocs s itt leendhetéstek feltéle.

Ismétlem azért, ne ijedezzetek, — ha gyáváknak vagy rosz indulatuaknak tartatni nem akartok, ne ijedezzetek sem a kötelességtöl, sem tett igéreteitek, sem az ezekhez kötött hüség fogadástol. A kivánt és tett igéretek oly természetesek, oly mellőzhetlenek, anyi hasznos és diszt viszont igérők, hogy magatok ámitása nélkül azokat nem nélkülözhetitek. — Hanem félre minden kétkedésekkel, hisz ez egy hónap lefolyta alatt is már, — örömmel mondjuk, — szinte mindnyájatok, nemcsak igéreteket, tetteket, hanem hüséget is tanusitottatok; és félre minden további bizonyitgatás és ajánlásokkal: hisz lelkesülve dagadó kebletek s derült, vidám arcaitok, elégséges zálog annak biztositásaira hogy a mi szivből jött, szivet talált, hogy szózatunk nem vala hiájabavaló Az elmék készek, a szivek nyitvák, az óra komolyan ünnepélyes: jertek, olvadjunk egy egészszé, egy szellemileg elválhatatlan, egymást szerető és becsülő, egymást a tudományos iparban s a nemes diszes erkölcsben meghaladni törekvő szép társulattá; jertek, ujitsuk meg az igéreteket az ur asztalánál, és pecsételjük le a tántorithatlan hüségfogadás arany-gyürüjével, egy szájjal szivvel ezt vallván: *„igérjük, fogadjuk, megtartjuk“*!!

Vandrák András.

Nagyérdemü férfiak emlékünnepén.

Ha vannak, mint voltak idők, nagy tekintetü tisztelt férfiak, s ti szép réményü kedves ifjak. ha vannak idők, melyekben nincs sem érdem, sem érdemelismerés, — és ismét idők, melyekben van ugyan érdem, de nincs, vagy tilos annak méltatása, — szomoru, barbár vagy gonosz idők: annál szerencsésbeknek vallhatjuk napjainkat s magunkat mi, kik valamint kitünöbb s érdemdus férfiak nélkül nem szükölködünk, ugy azok emlékének nyilvános

hálaünnepet szentelhetünk s szentelni készek is vagyunk. És ámbár nem lehetetlen ugyan, sőt gyakran annál sürübb az erény, minél mostohább a külső sors s viharosb az élet, — mikép a fergetegdus (villanydus) években leggazdagabb a termés; és ámbár nem veszit ugyan belbecséből az erény és érdem, ha a tudatlanság vagy rosz indulat által el sem ismértetik: mindazáltal egy részről ugyan olyan az emberi élet, mint a külső természet, hogy termékeny föld, szükséges nedvek, mosolygó verőfény s kellő ápolás nélkül az aranykalászt s a mézes szőllőt meg nem termi s elismert igazság az is, hogy „virtutes iisdem temporibus gignuntur plurimae, quibus maxime aestimantur"; más részről pedig amaz érdemelismerés és méltatás az illető részesekre nézve nemcsak hálakötelesség és tartozás, hanem édes öröm és százszorosan kamatozó tőke nemzetségről nemzetségre. — A dicsőség, legközelebb ugyan s méltán azoké, kik a tisztelet tárgyai, de közös azokéval, kik a tiszteletet teszik. A jótékony érdemet hálásan elismerni, szintén érdem; a kitünő erénynek őszinte tisztelettel hódolni tudni, szintén erény. Ellenben a fanyar háládatlanság, fagyos közönyösség, könnyelmü feledés, vagy épen gőgös lenézés, vétkes félreismerés és botor rágalom, több árnyékot vetnek reánk, ezt tevőkre, mint azokra, kiket tisztelni nem tudánk, vagy nem akaránk. Mások emlékét tisztelve, magunkat tiszteljük; mások erényét csudálva, érezve, a magunkét neveljük; mások érdemeit elismerve, érdemkoszorut füzünk saját homlokunkra. De ezen önérdekkel vegyitett jutalomkilátásokon kivül, különben is, tiszta indokokból kész a tiszteletadásra s érdemdicsőitésre minden müveltebb, nemesebb lélek, kivált a jobbnevelésü serdülő ifjuság szive, csak legyen tárgy és alkalom, csak legyen kitünő jellem és érdem, csak legyenek igazán *nagy* s *dicsőitésre méltó férfiak.*

Ily férfiakat először ugyan elvont, azután pedig tárgyas képekben is felmutatni, ugy hiszem, nem lesz e nap- és gyülekezettől idegen tárgy, nem lesz méltatlan kérdés s sikeretlen munka megfejteni: *kik legyenek az igazán nagy és dicsőitésre méltó férfiak?* A kérdés annál szükségesebb, mert nagyságnak vétetik sokszor, a mi csak hatalmas vagy szokatlan, vagy a csak némileg szembetünő: annál célszerübb pedig, mert kellő megfejtése nemcsak mértékül, de példányul szolgálhat azoknak, kivált a tanuló ifjak között, kik erény- s érdem nélkül sem élni, sem meghalni nem ohajtanak.

Kérdem tehát ismételve: ki a valóban nagy s dicsőitésre méltó férfiu? S négy szóba szoritva az egészet, igy gondolok nem alaptalanul felelhetni, *hogy a nemes szellemben közre munkás.* Elemezzük alulrol felfelé mind ezeket már egyenkint! Erény s érdemdus s ekkép dicsőitésre igazán méltó, nem lehet ember, — hanemha:

1. *Munkás leend.* Tettek az ember életfájának gyümölcsei. Tettekben nyilatkozik s tanusitja magát egész valója. Tettek lété-

nek emlékei s érvényének bizonyitványai. Anyit élt ő igazán a menyit tett, nem pedig menyit ohajtott vagy sohajtott, nem a menyit élvezett és szenvedett, örült és aggódott, képzelgett és álmodozott, vágyott és szándéklott szivében. Tettek pedig munka nélkül nem teremnek. — Fáradsághoz köték az istenek a sikeret, de az érdemet is. Fáradság és munka nélkül, mi is lenne az önérdemnek és férfias büszkeségnek alapja? Rangban, dicsőségben, jutalmakban részesülni — semmiért, dicsértetni és magasztaltatni — semmiért, halhatatlan hirre-névre számolni — semmiért, ugyan nem pirulnánk-e magunk is s nem válnék e gyalázatjára azoknak is, kik ily érdemetlenül tömjéneznének? A munka csak a gyávának baj, csak a törpének teher, csak a haszontalannak felesleges: az életrevalónak öröm, élvezés, mindennapi kenyér az, mely nélkül mint lehellés nélkül, lenni és örülni nem tudna. Munkásságot tanusit nagyban és kicsinyben egyiránt, maga a mindenség alkotója s az alkotott és alkotó nagy természet és benne ismét egyiránt a hatalmas égő napok, s a fürge kis hangya-sereg, a végetlen zajló oceán s a füszálon rezgő harmatcsep, a vulkánok rémitő lángaknái s a mikroskopkius forgó vérgömböcske. Hát csak némely embernek, a külömben oly büszkének volna a veszteglő heverésre kiváltságos joga! De adassatok az ily, munka nélkül élni és ragyogni akarónak, adassatok neki a természet által legbecsesb tálentomokat, születés által egész kincstárakat, kedvező sors által legkecsegtetöbb alkalmakat s végre pártfogás által legszebb hivatási köröket; — ő elássa, ama sz. irásbeli gyávakint a tálentomat, kiüriti pulya élvezetre a tárakat, használatlanul hagyja elreppenni a jó alkalmakat s nevetséges vagy boszantó bábot mutat hivatalos székében. Ellenben a munkakedvelő kezei közt a fillér is tallerrá nő, a szálacska is sudaras fává magasodik, az apró tehetség is bámulatos ügyességgé alakul. Nincs akadály, melyet a kitartó munka le ne győzzön; nincs magasság, hová az erő megteszités fel ne kerekedjék. „Labor improbus omnia vincit.“ A gyermek Alcidest, munka tevé félisten Herkulessé. Plutárk hőseinek a „sudavit et alsit“, nem az „ede, bibe, lude“ hozá a halhatatlan babért. — Ide, munkára tehát ifjak, — élénk, vidor, kitartó munkára fel! mindnyájan. Itt az érdem s dicsőség várához az első állomás. Hagyjátok a póri, gyáva, puha lelkeket ott alant a kunyhóban, a pamlagon, a mámoros Silénok és Hetérák társaságában: nektek munka által magasbra kell emelkednetek! Öröm- és élvezés hiányától ne tartsatok: a munkásság a legügyesb, leggazdagabb örömmester. Keressétek fel csak eléb a forrást s a patak önkint a tietek leend.

Azomban bármily becses és mellőzhetlen tulajdon a munkásság, az igazi emberi nagysághoz és dicsőitendhetéshez, magában még nem elégséges. Sőt attol, kit igazán nagynak és dicső-

itésre meltónak kelljen itélnünk, meltán megkivánjuk, hogy necsak munkás, hanem:

2.) *Közre munkás is legyen.* Bizonyos munkálóknak egész seregét állithatnám előtökbe, kiknek sem éjelök sem nappalok, kik szakadatlanul sürögnek és forognak, kik arcuk verejtékében eszik mindennapi kenyeröket, kik a kereset igájába fogják magukat és gondot, fáradságot, költséget nem kimélve izzadnak az élet göröngyös pályáján s mégis — valódi érdem, disz és áldás nélkül. Kiváncsilag kérditek, kik ezek? A magányüzérkedők, az önzők, a csak magoknak dolgozni s szerezni tudók! Ők, ha társaságban élnek is, mint község tagjai s tagtársaiktol mindenben s minden oldalrol segittetve, még is csak magukat nézik, csak saját énjöket teszik a kör középpontjává, csak magok számára szivják ki a közel nedveket, számba sem vevén azt, hogy a társaságtol kölcsönzött, vagy megóvott tökéktöl legaláb is kamatokkal tartoznának. Oh, ezen hideg és szük és hitvány szivüek, legyenek bár mily szorgosak, általunk nagyoknak neveztetni s mint ilyek tiszteltetni soha sem fognak! E rut, hasznosdi sereg, magánhaszon vadászók, fukarok, uzsorások, élősdiek és szigetemberek pókserege, valamint nem érzi a valódi nagyság becsét, ugy szánakozás, vagy megróvás, vagy néha épen megvetésnél nem érdemel egyebet Ellenben az igazán nagy lélek, épen lelke épsége és nemessége sugallasából *közre munkás.* Ő méh, de nem pók! Ő ugyan mint személyes egyén és öncél, mint család-apa, testvér, vagy fogadott munkás és magántisztviselő ki nem felejti sem magát, sem övéit, sem urát, sőt megfeszitett, de vidor iparral eleget tevén ezeknek is, itt meg nem állapodik, hanem meggyőződve levén arrol, hogy ő nem egyszerü gyürü, hanem láncszeme — a községnek, városnak, megyének, országnak jogositott és lekötelezett polgára; meggyőződve arrol hogy számára számtalan kéz s ész munkás s neki a roppant jótéteményt nehány fillérrel viszonozni még is csak illő; továbbá, hogy az egyesek java meg sem állhat, fel sem virágozhatik, ha az egész elpusztul, s hogy az egyesült erő bámulatosan hatályos, és végre hogy csak közremunkálásnál van érdem, becsület, hatáskör, visszaözönlő fény és dicsőség: — haladék nélkül s vidám készséggel kiszál a nyilvános pályatérre, hozzácsatlakozik a pályazókhoz, kitanulja a közérdekeket s azok mibenlétét, társulatokba s vállalatokhoz áll, összefor a társas élettel s magasztos kebellel érzi, hogy ő több, mint csak egyén, hogy ő társ, tag, kiegeszitő rész, honfi, világpolgár. Neki közgondok, közös öröm, közös fájdalom, közohajtatok és törekvések töltik el lelkét. Ő belépett a villanyos légkörbe s villanyos lön maga is. Ő érezni kezdi a közszellem hatalmát s ápolva terjeszti azt. Képzeletei, érzelmei magasabban szállongnak. A társaság java, disze, becsülete az ő öröme s dicsősége is, valamint annak kára, szégyene, gyásza az ő fájdalma s pirulása is. Tapasztalja ő, mint egyesit és szi-

lárdit, mint emel és buzdit, mint teremt és gazdagit mindenoldalulag s mint jutalmaz és boldogit ezerszeresen a közremüködés, s ha azelött még nem érzi vala mi a nagyság, érdem és dicsőség, most kezdi azt érezni, — s érezni egyszersmind saját lelkének magasodását. Mind ezek az önző magánélet tölcsérében lappangók elött ismeretlenek. Ismeretlen egy oly nagyság, mint az összeolvadó s egy hatalmas, méltóságos Dunát képző ezer meg ezer patakoké, melyek külön külön válva oly erőtlen s megvetett szegények; ismeretlen egy oly nagyság, mint az egymással tartó, egymást egekig emelő Kárpát óriásai, melyek külön külön kövekre szakadozva diszt veszitett otromba vagy nyomorék kődarabok; ismeretlen továbbá egy oly öröm, melyet az ezrekkeli együttmüködés szül, holott a magánosak kifáradva unatkoznak; ismeretlen szintén azon büszke érzet, — nagy eredmények után elmondhatni magárol, „quorum et ego pars magna fui", az én téglodarabom is ben van a diszes oszlopban, s az enyémmel is magasodott; ismeretlen végre azon boldogság, mely a rokonosodott s a barátság láncaival összefüzött ezrek szivében honol azon lepecsételt hit után, melyben ünnepélyesen fogadák: hogy mindnyája mindegyikért, s mindegyike mindnyájaért örökre! Ki a társas élet ezen magasb nézőpontjaira egyszer felvergődött, ki innen élvezte a bájoló, nagyszerü kilátást, ki együtt szenvedett és örült, együtt küzdött és koszoruztatik, oh az a különczködő, és vagy fukar, vagy tobzódó magáuélet minden kincseiért nem adná amaz érzelmek legkisebbikét! Oh, de a törpe s csak magoknak tengő lelkek ezt felfogni, vagy épen méltatni s megkedvelni koránsem képesek. Pedig övék a többség, sőt a sokadalom! De nektek nem ily sokasághoz kell tartoznotok nemesb ifjak. Nektek közre kell akarni és tudni munkálnotok, ha bár a kevesebbséghez kellend is számittalnotok. A valódi lelki nagyság közremüködő. Legyetek ti is közremüködők s magasodandik lelketek, kiváltképen pedig akkor, ha ezen közremüködés nem leend csak általánosan akármilyen együtt-dolgozás, hanem, mi a nagy s dicsőitendő lelkek harmadik kitünő sajátja,

3.) *Szellemi közremüködés.* Tiszteletes ugyan elöttünk az anyagi közremüködés is, mert oly mellőzhetlennek tudjuk a társaságban, mint a kezeket, lábakat és gyomort a test életéhez. Tiszteletes elöttünk a termesztők, gyárosok és terjesztők, a közjóra fáradazó békés tábora. Innen jő a társaséletnek az életanyag, az ellenséges elemek elleni biztositás, a nemesb célokrai eszközök, a kényelem. Sőt a lelki nagyságnak is fakad itten több forrása s a mi belső érvénnyel bir e mezőn, az mind szellemi elem. Itt is mens agitat molem, a szellem parancsol az anyagnak. A felhők, szelek, sziklák, viz és tüz a hatalmasb égi szikrának, a munkás ügyes észnek engedelmeskednek. A nyers termékek célszerü felhasználása, a gépek rátanitott mozgásai s csuda-hatásuk, az eke és malom, kompasz és óra, a fonó és szövő és nyom-

tató gép, a mikroskop és teleskop telegraph és gázkivilágitás, a gőzhajó s vaspálya az emberi, még pedig közte müködő szellem szülöttjei s korán sem pusztán anyagi érdekűek. Itt is van tehát erény és érdem, ámbár már szellemileg. Hanem ezen mezőkön és bányákon, mühelyeken és raktárakon tul is, nyilik a közremüködésre pályatér, még pedig jelesebb. — A társadalmi viszonyok elrendezése, nemzeti és országos érdekek kormányzása, tudomány és müvészet, ezek a tárgyak; jogosság, józan rend, szabadság, nemesb erkölcsápolás, értelem-felvilágositás, akarat-szentesités, népek boldogságának eszközlése, ezek a magasztos célok; tanácsterem, hivatalszoba, birói szék, iskola és templom — ezek a pályatérek hol igazi lelki nagyságot tanusithatni és szerezhetni. Ide, ide tehát nemesb lelkü serdülő ifjak. Itt nyilik a legméltób pályafutás, itt int a legdiszesb pálya-koszoru! Az ember a szellem fia, a szellem. országnak örököse, a szellemi egyetemes köztársaságnak polgárat Itt ismerje meg tehát erejét, itt tanusitsa hatalmát, itt élvezze kiváltságainak örömeit! Ki szellemileg közremunkálni nem kész vagy nem képes, az a régi Ádám, az föld és por és azzá is lészen; az örök hernyó, mely szabad, szép lepkévé soha sem nemesbedhetik, az valódi helóta és mancipium, melyet egregiusnak soha sem nevezhetni. Mostoha sors vagy önvétek által, fájdalom! tömérdek az ilyenek száma, és *nyáj* a nevök, kik együtt léteznek és mozognak ugyan, de a szellemi, derítő és melegitő napfényt szemök soha sem látta. Ezeknek mindnyáján ti jobbak segithetni ugyan nem fogtok: de hozzájok hasonlóknak maradnotok nem szabad. Fel, fel tehát a *szellemi* közremüködés magasb régióiba, fel jó reménnyel, magatokban s a jó égben bizva, fel erélyesen, fel kitartó férfias küzdés közben.

4.) Azomban még ezen magasb régiókat se véljétek sziklák és örvények nélkülieknek. Még a szellemi közremüködésnél is vannak tévutak és tévelygők. A valódi lelki nagyság és tiszta dicsőségből még itt is kieshetni. Nézzetek a régibb, nézzetek szét az ujabb történetekben, nézzetek szét majd gyakorlottabb szemmel az életben is, vizsgálván a szellemileg bármily hatalmasan is müködőket, valljon, kik nagyoknak látszanak, igazán nagy és dicső és áldandó lelkek-e? Valljon nagy és dicső lelküeknek mondandjuk-e a zsarnok hóditókat, a számtalan nyers harcosokat, a hiu, gőgös, ravasz vagy fanatikus irástudókat, az alljas izlésü bár szellemdus müvészeket, a hütelen és ármányos tisztviselőket? Önző birtokvágy, határtalan dicsvágy, és duló uralkodni vágyás beszennyezék ezen kitünőb szellemek képeit, eltörlék fejökről a megszentelő fénykört, sőt okozák, hogy áldás helyett átok gyanánt nehezülnének az emberiségre. Oh, temérdek a gyarlóság és malitia még az erősb szellemek közt is. Oh, ha ezeknek számát nem, ellenben a szeplőtlen és jótékony nagy lelkekét szapoporitani igenis ohajtástok, ismérjétek és szeressétek meg, a valódi lelki nagyság s dicsőitésre méltó lét sajátságos elemét, mely

nem egyéb, mint a tiszta indulatu, vagy nemes *széllembeni közremüködés.* S mely hát ezen tisztáb s nemesb indulat? Az, mely őszinte és nem képmutató, müvelt és nem durva, higgadt és nem vakbuzgó, az, mely a jogost és tisztest, nem pedig a csak magának kellemetest s hasznost nézi; s az, mely a valódi kötelességnek komoly s az örök lelkiszépségnek szelid szavát választva életszabályul, egyenest megyen és bátran a becsület s az erény ösvényén; és az, mely embertársainak, nemzetének, hazájának szenteli felvilágosodott s szent ihletésü törekvéseit, nem nézvén a maga dicsőségét. nem kérkedvén érdemeivel, nem követelvén érettök szolgai bért vagy hizelgő hódolásokat. Nevezetesen pedig, a szelid, igazságos, méltóságteli fejedelem, nemzetének atyja, hőse, dicsősége, a tiszta hazafiszivvel lángoló bölcs törvényhozó; a rendithetlen lelkü biró; az ezreket boldogitni tudó és akaró kormányzó; az isteni igazságnak ihletett apostoli szellemü sáfárja; az erénytermő és életet emelő bölcseségnek nevendéke, a buvárkodó tudós, az igénytelen, buzgó, felejtett népnevelő: a valódi szépség s fellengzőségnek lelkesült papja, a felavatott remek müvész s minden kisebb és nagyobb rangu igazi honpolgár, emberbarát, a szónak legszebb értelmében *ember.* És nincs a müveltebb társas életben viszony, rend, hivatás, hol fiatalnak — öregnek, nő — és férfinak ama dicsért nemes szellemben közre müködnie ne lehetne, csak legyen az ilyenek iránt fogékonysága, szeretete, lelkesülése. És ez az a mit töletek várunk s biztosan remélünk, kik a jobbakhoz kivántok egyszer számittatni, oh ifiak! Ez az, mit a nagy férfiak emlékének ez ünnepélyes órájában szivetekbe oltani akart jelen beszédem. Fogadjátok be fris, ép lelkeitekbe a termékeny magot, ápoljátok azt hiven és melegen, s érleljétek buzgón a ti s kedves hazánk dicsőségére állhatatosan. Tettekre fog megnyilni majd nem sokára a pályatér, sőt már most is nyitva áll. Alkotmányos országban, polgári és egyházi testületeknél, nevelés és oktatás körül a legtágasb mező nyilik kivált hazánkban, kivált protestans embernek. Sok a munka, szép a pálya, kevés a pályazó. Tegyetek szent fogadásokat a nemes szellembeni közremüködésre, válasszatok pályacélokat, gyüjtsetek erőt és fegyvert, szerezzetek ügyességeket s mindenek előtt méltó vezéreket. Nyitva áll előttetek az egész történettan, nyitva a plutarchusi hősök csarnoka, nyitva hazánk s egyházunk nagy férfiak nélkül bizony nem szükölködő évkönyvei s emlékezetetökben e sok keserüt tapasztalt főtanodának leáldozott s élő jóltévői s kormányzói. S nem szólhatván itt részletesebben a Vittnyédiek, Kecer-, Dessewfy- Szirmay-, Ujházy- s Pulszkyak és mások kitünő jelleme s bokros érdeméről: imé legközelebb három érdemesnek diszesen bevégzett élete áll az ünnepélyes, emléköknek szentelt órában előttetek, néhai nagy tekintetü és érdemü Szirmay János, Gancaugh Jósef és Báno Gábor urak élete. Nemesb szellemben közremunkás volt mind a háromnak az irigy-

lendő tisztes öregségig terjedt pályája. A nagylelkü Szyrmainak a nemes megyénéli nyomatos befolyása, életrevaló dus és vidám tudományossága, 14 ezerig menő könyvgyüjteményének s 4000 pengő ftbol álló alapitványának emlèke, mint e helyröl is hálásan többször hirdettetett; legtöbbek elött ismèretes és elismert Gancaugnak is 13 évi felügyelői buzgó fáradozása a kollegium külső és belső ügyei körül, a jó rendbe hozott és tartott oklevéltár, az alatta tetemesen szaporodott pènztár, s diszes alapitványai a község s kollegium számára. Tapoly-lucskai néhai tek. nztes és vitézlett Báno Gábor ur 68 évi diszes életéből nehány részletesb vonást — mert először történik, rajzolnom engedjetek. Születje ő igen régi nemes és müvelt nemzetségnek, jelesen t. Báno Imre ur és Péchy Susanna asszonyságnak fisarjadéka s pedig Kükemezőn 1776-ban. A gondos házi nevelésböl eléb ugyan ide Eperjesre jöve 1787-ben innen pedig 4 év befolytával S. Patakra, majd Késmárkra, majd mint törvénygyakornok vissza Eperjesre 1795-ben s csak hamar b. Dessewffy Henrik küldöttje Posonyba az orggyülésre, majd mint felkölt ns. és 1797-ben alhadnagy 1800-ban pedig köztiszteletü kapiátny a táborba, a veszély távoztával végre késmárki és kükemezei Tuskulumába, mint szenvedélyes könyvkedvelő és müvelt gazda ment. Ezt számos még életben levő tisztes barátjai, sőt nem harátjai is egy hangon tanusitják, s egyik az elöbbiek közül igy r: Báno Gábor, mint tanuló, mint gyakornok, katona, házi ur és gazda „mindenütt kitünt, mindennemü kötelessége szorgalmatos teljesitése, jámbor élete s tudományos törekvéseiben s kivált katonaságában szolgálatja pontosságairol szinte elhiresedett.“ Roppant olvasottságának tanuja, nemcsak ama 4000 darabig menő válogatott, s kivált a *természettudományi*, *philosophiai* s *gazdaságbeli* munkákban dus könyvtára melyet 300 pft tökével együtt kollégiumunknak ajándékozni nagylelkü vala; hanem tanui számos kéziratai és kritikus jegyzékei és tanui leginkáb azon férfiak, kik mint többen közülünk is, őt az ékes beszédü a leghumánusabb, a szerény viseletüt személyesen látták és hallották. Elméje és szive ideáljait nem volt ő ugyan szerencsés valósitani a rideg valóban, de azért véglehelletéig hü maradt a tiszták elvekhez, a nemesb szellembeni közremüködéshez, habár csak magányfalak között s nem a nyilvános életnek neki kellemetlenül lármás nagy piacán. Áldott legyen a ns. lelkünek emléke ez övéinek szivében, s ezen övéi közé szellemileg felavattatva, mi is számitjuk magunkat. Az ő ernyedetlenül s tisztán munkás szelleme éltető és boldogitó maradand közöttünk s a nemesbre törekvő ifjunak fen hangon ezt sugalló: kövess s haladj meg érdemekben engemet s meg nem bánod hogy éltél! — Mondta.

Vandrák András.

Vizsgálati beszéd.

Tartatott a pesti prot. ev. gymnasium szónoköltészi osztályának félévi vizsgálatakor 1848. Jan. 28-kán.

Tisztelt gyülekezet! *Édes fiaim*!

Szokásom szerint, nem állhatom meg hogy ismét meg ne ragadjam az alkalmat, hozzátok ez ünnepély végeztekor, a mai napnak és a mai nap cselekményének nagyobb emlékezetben tartása végett nehány szót szólani. Hosszas, előre meg mondom, nem leszek, de mégis azt, a mire szivem ezuttal szólit, el fogom, el akarom mondani, el, a ti lelketeknek üdvességéért, a mely egyszersmind az én lelkemnek is üdve.

Intézetünkben és különösen az én tanosztályomban is, létezik a nevelésnek egy olynemü gyakorlata, a melyröl ezuttal mind titeket, mind a jelenlevő hallgatókat felvilágositani kötelességemnek tartom. E gyakorlat egyfelöl abban áll, hogy intézetünk a szónak teljes teljében, *vallásos intézet*, másfelöl pedig abban, hogy intézetünk a szónak teljes teljében *emberien erkölcsös* intézet. Ti pedig édes fiaim, e két szó jelentésének gyakorlatában nöttök fel, egyenlő szeretetben, hüségben és ápolásban részesülvén mindnyájan, hasonlóan azokhoz a kikröl (Máté 8, 11-ben) Jézus mondá: „és jönni fognak napkeletröl és napnyugatrol és letelepednek Abrahámmal, Izsákkal és Jákobbal a menyországban.“ Igy jövétek ti is, és a ti hazátok napkelet és napnyugat, e hazának minden része, és ti letelepedtek egyiránt az igazságnak, jóságnak és szépségnek menyjében, a nevelésnek védő és vivő szárnyai alatt. A tanitás és nevelés arra vezérel, hogy lelketek nyugodalmat találjon, ti pedig gyönyörüséget a teherben, a melyröl az ur mondá „hogy gyönyörüséges és könnyü,“ jóllehet a mai világ e terhet oly nehéznek mondja, és az erkölcsi háromságnak, az igaz, jó és szépnek uralkodását oly ritkának, miszerint némelyen nyiltan ki is vallják, hogy ezen eszmei szent szövetség, nem is valósitható és fel nem található a nevelő és tanitóintézetekben. Én pedig azt mondom, hogyha valahol, ugy épen itt kell feltaláltatnia, és hogy intézetünk is, egyenesen oda vezérel, hogy ti vallásosak és erkölcsben igazak, tiszták és jók legyetek. Nincs a mi intézetünknek tárgya, nincs ezen osztálynak is egyetlenegy tanulmánya, a mely egyenesen vallásosságra és erkölcsre nem vezetne, ha t. i. igaz, hogy a vallás, e menyei malasztja az emberi kebelnek, nem csak az istenröli sok beszédben fekszik „mint a pogányoknál, kik azt állitják hogy az ő sok beszédjek által hallgattatnak meg“ (Máté 6, 7.), hanem cselekedetben, a szivnek tisztaságában, a gondolatnak igazságában és a

szándékban — emberi életünk ez isteni forrásának angyali voltában, és a testvérrel való megbékélésben, a szeretetnek atyja iránti való hüségben és az engesztelődési áldozat szent hitében. Ha ezekben áll a vallás, ugy ti mindennap templomban vagytok, isten láthatatlan szine előtt minden percben állotok, mert minden perc lehet utolsó, lelketeknek boldogitó üdvessége reményében. Ti mindennap és örökké imádkoztak, éltetek, a mely az ártatlanságnak élete, egy szakadatlan szent ima, oly anyira, hogy ez intézetben még munkátok sem egyéb, mint imádság, mint fohászkodás a menynek urához, a kitöl a munkához való erőt vettük és a kitöl a munkának célját tanuljuk. Ti naponta javultok, haladtok az igazságban, és a szeretetben, és a hüségben, és a kötelesség teljesitésében, és a türelemben, és minden isteni ajándékok mivelésében s gyarapodtában, megismerésében *annak*, ki a megfáradtakat és megterhelteket magához hivá, hogy megnyugasztalhassa őket. És a világ még is azt mondja — nos, mit mond a világ? a világ mégis azt mondja, hogy az intézetek e hazában vallástalanok, és hogy a jó erkölcs belölök veszni indul; sőt vannak, a kik egyenesen azt is merik kiáltani, hogy e vésznek magva, magára az életre nézve is, az oskolákban rejlik. Fakadhat-e a tiszta forrásból is tisztátalan viz?!

Hogy tévedésbe ne essetek kedvesim, tévedésbe saját tanitóitokon, és hütlenek és bizalmatlankodók ne legyetek azok iránt, a kik lelketek idvességéért lelkökkel jót állanak, mert nékiek is számolniok kellend ama napon, hogy mondom, meg ne botránkozzatok és a mi tanitásunkat méregnek ne tartsátok, kifejtem most nyilvánosan, a mit naponta magánlag, azaz a tanodai falak között, az osztályok szük termeiben folytonosan mivelünk. És mit mivelünk? Miveljük az isteni ajándékok kifejtését, kinek kinek ereje szerint, a mint adatott a hitnek ereje és világossága, naponta imádkozunk. „Isten lélek és igazság“ s mi lelkiekkel, az igazságnak és igy istennek nevében foglalkozunk; keressük az élet szépitését, munkáljuk az élet nemesbitését, áhitjuk az örök igazságnak megismerését. Vagy esik-e csak egy szó is ajkainkrol, a mely nem oda célozna, a mely nem oda törekednék, a mely nem vezetne *ő hozzá*, a kiben minden igazság vagyon? Felszólitom a világot hogy jöjjön és hallgassa meg tanitásinkat, és meggyőződve javuljon ő maga is, tapasztalandván a jónak győzelmét a száz meg száz lélek boldogitó tudatában. De az ember nem szeret meggyőződést cserélni, nem még akkor sem, ha netalán ellenfele elvét jobbnak találja, ez épen a sajátságos tünemény az életben. — És milyen meggyőződések azok, lássuk egy kissé mélyebben. — Meg kell itt említenem és különösen e tárgynál és ez alkalommal felvilágositanom, miszerint az emberi elme ugy van alkotva, hogy kiváltképen a vallásiak és erkölcsiekre nézve, kétnemü felfogásból indul ki, a honnan aztán a cselekménynek is kétnemü irányzata és a kétnemü itélet szár-

mazik. Sőt istennel is, e kétnemü meggyőződésnek az alapján igyekszik lelkében kibékülni az ember, és embertársát is e kétnemü felfogás szerint vezetgetni. És melyek azok? Az egyik röviden az, a mely bünt fest, hogy erényt megismertessen; rémitget hogy biztathasson; sujt hogy emelhessen; fedd és vádol, hogy bocsánatot osztva, engesztelődést eszközölhessen; — de hogy ezen felfogás szerint, az ember az erényt saját erejéből megkedvelhetné és saját önmagaért tisztelhetné, azt állitani, legalább én részemről épen nem merem. Mert ezen elv szerint, szenvedőleges állapotban tesped az ember és pihenő nyugalomban boldog, a helyett hogy cselekvőségének erejében keresné a boldogságot. — Ezen felfogásnak ellenében áll a másik, a mely Jézusnak szava szerint azt mondja a félő és gyengeségökben bizalmatlankodó kebleknek, a midőn arcukkal földre esnek és megrémülnek: (Máté 16, 6. 7.) „keljetek fel és ne féljetek!“ és a midőn a tenger háborog és az erény aluszik, ismét Jézussal serken fel és biztatóan azt kiáltja: (Máté 8, 26.) „mit féltek oh kicsinyhitüek?“ És erre a felháborgott tenger lecsilapul és a megfélemlett tanitványok biznak.

E kétnemü felfogás uralkodik az életben, és a tanodának és az igazán vallásian és erkölcsien nevelő intézetnek, akarva nem akarva az utóbbit kell választania, a felkeltő, az erényt mutató és erényre biztató modort követnie. És hogy ezt helyesen teszi, erről csak nehány szót. Legtöbb bün uralkodik azon tanodában, a melyben legtöbb bün tiltatik; legbiztatóbban vezet az erényhez azon intézet, a mely legbátrabban, legbiztatóbban szólit és serkent az erényre, a mely példa által tanit, a mely még a gyengét is emeli, menti, és mint az elveszett juhot hegyenvölgyön keresi, és örül ha megtalálja, „mert menyei atyánk, a ki előtt még a hajszálak is mind számon vagynak, nem akarja hogy elvesszen egyis a kicsinyek közül.“ Erényi önállóságra és mankónélküli követésére az igazságnak vezetni, ez a jó tanodának, ez a jó nevelésnek feladata. És innen van, hogy a nevelőintézet az egyegy növendéknek irányában, tulajdonképen a maga vesztén dolgozik mindig, azon, hogy növendéke azt mentül eléb és mentül bátrabban nélkülözhesse; hogy a növendék, az igazság ismeréséhez vezetve, önnön erejéből haladjon továb, az eléb megismert igazságnak és megszokott erénynek az utján. Vagy nem neveltebb-e az, ki már kevésbé szorul a nevelőre, mint az, a kinek oldala mellett mindig bünt rémitgetve kell járnunk? Igy a jó nevelő is, a hol a neveletlenség őt elsőben szükségessé tevé, azon dolgozik, hogy magát nélkülözhetővé és szükségtelenné tegye. A tanodának célja, önállóságra emelni, s igy a nevelőnek is célja, *a növendéket saját maga nevelőjévé tenni.* Innen legbiztosabban éri el a nevelésnek célját az, a kinek sikerült elérnie, hogy növendéke ő reá a legritkábban szoruljon, a ki őt az erény keskeny ösvényére inditva, azon maga erejéből haladni en-

gedheti. Azomban ebből koránsem következik, mintha nevelésre tán már egyelőre nem volna szükség? sőt igenis, azért van és lesz erre szükség mindig, mert az embert hogy emberüljön, azaz hogy szellemüljön, ki kell ragadni saját maga indulatinak rablán-caibol és vezetni a szabadon követendő jóra. — Ha tanitásomnak, vallásomnak és erkölcsimnek erejét, növendékimnek adandottam, és az bennek ugy élend és ugy müködend, mint magában a tanitóban, akkor az ő keze alul ki nöttek, akkor ugy állanak a világban, mint a kertész csemetéi, a melyek mellöl, a midőn eléggé erősödének, elvétetik a támaszkaró, és ők magok küzdenek meg a szelek erőszakos öleléseivel és a vészek ostromló viharaival. Ez a nevelésnek a teendője, oda emelgetjük szünetnélkül apró csemetéinket, hogy önmagoktol erősek legyenek, hogy az erényt, mint a léleknek legszebb gyümölcsét, önkebelökből fakasszák, és hogy e gyümölcseken ismertessenek meg, hogy szivöknek „titkos hajlékában" örökös istentiszteletet ünnepeljenek. Jézusi hitünk és ennek protestans magyarázata is azt tartja: „hogy mi papok mindnyájan vagyunk," de egyszersmind azt is hozzá adja, hogy nekünk mindnyájunknak mégis, „olyanoknak kell lennünk, mint a kicsinyeknek, a kiknek angyalai mindennap látják menyei atyánknak orcáját." — Vezetnünk kell tehát a jóra, a jó által; az igazsághoz, igaz által; szeretetre, szeretve; hüséghez, hüség által; szabadsághoz szabadon és a szabadságnak erejében az erénynek erejéhez. Csak a régi spártaiaknál volt olyneme a szokásnak — és ők ezt elég ferdén nevelésnek nevezék, hogy a helóták bünein és fertelmein akarták a nemesbülőknek erkölcsi és jellemi erejét edzeni; hogy türelmetlenség által kivántak türelmet; boszuállás által békét; az érzékeknek és érzésnek ostorozás általi eltompitásában, erőszilárdságot a fájdalom elviselésére; reáparancsolt nélkülözés által, mértékletességet; megvetés által szeretetet; a kegyelet megtagadása, sőt annak kiirtása által, kegyeleti érzelmet — szóval: ellenkező által, az ellenkezőt előidézni, és e szerint, halál által életet, bün által erényt, árulás által hüséget, és igy tovább — előteremteni, szilárditani és biztositani. Ezen spártaiféle nevelésrendszernek kora lejárt, lejárnia kellett, midőn a szelidebb keresztény erények foglalták el az oltárokat és midőn Jézus által, hitünknek legerősebb erénytámasza és példánya által vezettetünk immár az igazsághoz. Szebb azolta az élet, engeszteltebb az emberi kebel, magasabb az erénynek célja és a jónak jutalma többé nem kivülöttünk levő, jutalmat vagy káralmat osztó rémrendszerből, hanem önnönmagából a jóból és ennek saját lelkünkbeni forrásából fakadoz. — Kifejezte a nevelésnek ezen elvét, századunknak egyik legfőbb nevelési hőse, a szabad Svajcnak fia, Pestalozzi Henrik, az igazán jézusi hiv, mintegy e szavakban: „*Der Glaube* muss wieder durch *das Glauben*, und nicht durch das Wissen und Verstehen des Geglaubten; *das Denken* muss wieder durch *das Denken*, und nicht durch das

Wissen und Kennen des Gedachten oder der Gesetze des Denkens; *die Liebe* muss wieder aus *dem Lieben*, und nicht aus dem Wissen und Kennen des Liebenswürdigen und der Liebe selber; und auch *die Kunst* muss wieder aus *dem Können*, und nicht aus dem tausendfachen Gerede über das Können hervorgebracht werden.“ — És ugyan ő, más helyen igy nyilatkozik: „Die Sorgfalt, die Kinder richtig denken, fühlen und handeln zu lehren und die Segnungen des Glaubens und der Liebe *in sich selber zu beleben und zu geniessen*, *ehe* man ihnen die Gegenstände der positiven Religion und ihre ewig nie erörterten Streitpunkte als Mittel des Verstandesbildung in's Gedächtniss bohrt, ist nicht wider Gott und nicht wider die Religion.“ —

És mégis, a mely intézetek igy vezetnek, igy tanitanak, igy ösztönöznek a jóra és igy tanitják a szeretet atyjának és engesztelésünk szerzőjének igazságait, hogy azokat megelevenitik, valósággá teszik a keblekben, mindmeganyi menyországot alkotván a földön és mindmeganyi angyalokat honositván meg a szivekben, azok — a közönséges vád szerint, vallástalanok és erkölcsi alapot nélkülözők! De e vádolókat cáfolgatni nem akarom, mert netalán végtére azt kellene mondanom, hogy nekik magunknak nincs vallásuk, ezt pedig épen vallásom, a melynek szolgáló angyalai, a szeretet, a békesség, a türelem és mindenekfelett az engesztelődés — egyenesen tiltja. „A harag és az itélet az enyém“ mond az ur, „a ti beszédetek legyen: ugy ugy, nem nem, a mi ennek felette esik, a gonosztol vagyon.“

E szerint, hogy kisértetbe ne essünk, imádkozzunk mindnyájan együtt, imádkozzunk a hitnek erejével, ugy a mint minket hitünk alapitója imádkozni tanitott: Mi atyánk! sat. (Máté 6, 9—15-ig).

Dr. Tavassy Lajos.

Emlékbeszéd

tartatott

néhai idősb *Schedius Lajos Ján.* halotti tiszteletére a pesti prot. ev. tanodánál. *)

Tisztelt gyászfeleim!

Képzeljetek tengert, messze világrészre terjedőt, a melynek mélységét s partjainak távolságát csak sejteni lehet, tengert, melynek csendes mozgását a szem bámulja s a lélek mély csudálattal

*) Magáról a gyászünnepélyről szó lészen még aláb. Szerk.

érzi, — képzeljétek ezt, és a tengernek partjaira képzeljetek utast, ki a végtelenbe kinéz, ki vágyakodó lelkével a tengert felmérni és partjait elérni szeretné, de a kinek egyéni ereje, sem nem oly nagy, hogy a tenger mélységes keblének titkait felnyithatná, sem nem anyira terjedő, hogy a távol partoknak határait öszéb vonhatná, mert egyiránt végtelen abban mélység és szélesség. Képzeljetek ily tengert és képzeljetek partjaira utast: e tengerkép, *Schedius* az elhunytnak élete, és az utas az leszen, a ki ezen életet rámába foglalni merészkednék. — Vannak emberek, a kiknek életét, hogy kellően megérthessük, nem leirni, nem festeni, hanem ujbol élni kell és pedig ugy és oly gazdagon, a mint ők azt magok leélték. Ilyen vala *Schedius*. Az ő életéből nehéz, sőt az ő életéből nem is lehet csak perceket kiszakitani és azokat netalán órákig festeni, az ő élete örökség; és épen ugy nehéz az ő életéből tényeket sorolni elő és azokat képies jelenetekben élénk szinekkel kiábrázolni — a minőkkel, vannak emberek a kik kedvtelve büszkélkednek, — ezt ő nála tenni nem lehet, mert az ő élete tenger.

De miután az embereket festeni és életökből napokat, és napjaikból tényeket kiszakitani mégis kell, kell pedig azért, mert emberi emlékezetünk nem is őrizheti meg másképen, a saját életünk perceit és tényeit sem, anyival kevésbé a más életéit, mert az emlékezet fénynapokon és főtényeken csügg; kell tehát részletesiteni és főbb szakaszokra bontani még azt is, a mit különben a szív csak egynek, csak egységesnek és egésznek ismer és olyanként tisztel. Az egész tengert felfogni nem lehet, de lelkének erejével, legaláb anyit köröz be abból az utas, a menyit szemének látási ereje enged. Ezt teendem én is.

Valamint az előttem szólók oly képét adták az elhunytnak, a mint őt ismerték és felfogták: ugy nekem sem lehet egyéb tisztem, mint az, hogy a perc rövidsége szerint, egypár egyéni vonalban valljam be a boldog elhunyt felett az én lelkem képét.

Megvallom, hogy a ki ő benne csak a *tudóst* a bel- és külföldi több tudományos intézet és társaságnak tagját akarná jellemezni, a mint életében gondolkozott és irt, a mint az irodadalomnak több ágait teremtőileg mivelte: az jellemezne ugyan tudóst és irót, de nem ábrázolná Schediust, ki nem csak tudós és iró, hanem sok egyéb és még több is volt; — a ki ő benne rámába foglalná a *nevelőt*, a félszázados *tanárt*, az ifjuság lelkes *védőjét*, *vezérét*, *atyját* és *barátját:* az sem birná még Schediust, az egészben tudományilag mivelt embert, a ki mind ez, egyben és még sok egyéb és sokkal több is volt; a ki benne az *emberbarátnak*, a jó *kereszténynek*, a feláldozó *hazafinak* képét szeretné kitüntetni csak, az ugyan méltób példányt nem is választhatna munkájának eredetiül, mint épen őt, az elhunytat: de képe mégsem volna egész,

még sem volna Schedius, a ki mind ezeken kivül még sok egyéb és sokkal több is volt; a ki személyében felvarázsolni szeretné a *királyi tanácsost*, a fejedelmi bizodalom hü hivatalnokát és cimzettjét, őt, a ki ugyan e bizodalmat az ország és a város hatóságainak irányában mindenütt birta: az bölcs embert, az bölcs embert, és sokralátó és ügyelő férfiut ismerletne ugyan velünk, de még koránsem az egész Schediust, a bevégzett emberi, polgári és családi egyéniséget, ki a puszta tanácsosnál, a puszta táblabirónál és a pusztán családi atyánál és férjnél, még sok egyéb és sokkal több is volt. — De mit is időzöm még továb az egyeseknél, hisz ugy járna tulajdonképen mindenki, a ki őt csak egy irányban, lelkének csak egy irány felé való müködtében akarná felfogni, — mindenütt jelest, mindenütt példányost találna; de az nem volna még az egész Schedius. Az elhunyt, a mint őt ismertük, nem volt és nem is akart semmi, csak külön lenni, ő egy személyben *minden* volt, *összhangzó emberi erő egészben*. És ez az én képem róla s ez, a mi minden egyesnél több: *„összhang mindenben.“* A mi ember e században, hazánkban és városunkban, a tudomány haladásának, a müvészet ismerésének, a jó, szép és igaz gyakorlatának korunkbani fokán és az a szerinti fáradhatlan müködésben, mind önmagára, mind másokra nézve csak lehete, az volt Schedius Lajos, az a megboldogult, az a szemünk elöl távozott, de köztünk és bennünk örökké élő szellem!

A kik őt ismerték — és azoknak nevei számba nem is foglalhatók — benne tisztelni, szeretni és követni valót találtak, s ugyanazért hatott is mindnyájokra. Ugy látszik, mikint a gondviselés épen arra rendelte volna őt, hogy embertársainak számtalanjai benne a legritkább, legkülönfélébb és mégis leginkább összehangzó emberi példányt bámulhassák. Mert kérdjétek ugyan az életkorokat a melyek őt ismerték, ők kivétel nélkül, gyermek ugy mint ifju, férfiu ugy mint agg, tiszteletök tárgyául választák őt, érezve azomban, miszerint legőszintéb tiszteletök sem lehete egyéb, mint csak csekély és tőle tanult viszonzása azon becsülésnek, a mellyel eléb ő maga mindnyájok iránt viseltetett; kérdjétek a nemeket, férfiut és nőt s ők egyenlő büszkeséggel szólanak róla, a minthogy ő, jóllehet a maga nemének büszkesége, mégis a mindkét nemnek magasabb emberi erényében osztozott; kérdjétek a társadalmi osztályokat, az ember kültekintélyének réteges létét, és hallandjátok mint volt ő mindnyájoknak, a gunyhónak pórlakosától, a palota és fénycsarnok uráig kedves, mert ő mindnyájok irányában csak igaz tudott lenni, és mindnyájoktol csak az emberileg méltányost kivánta; kérdjétek a szegényt és kérdjétek a gazdagot; tudakozzátok a tudóst és vegyetek nyilatkozatot a müvésztől; szólaltassátok a szánandó szerencsétlent, a kitől az istenek az ép emberi természetet és az együgyü tévelv-

gőt, a kitöi az emberek a nevelést tagadták meg; vallassátok a bármely vallásnak hivét, a bármely nemzetnek és bármely szülének gyermekét, — de mindenekfelett nyissuk meg saját keblünket, legyünk őszinték, és kérdezzük meg saját magunkat: ki és mi volt nékünk a megboldogult, ki volt ő, a kinek földi részei elhunytárol a mai gyásznapon, ugy mint születése 79-kén, fájdalmas, de egyszersmind hálateljes megilletődés nélkül, van-e a ki szólhatna? — Szellem volt ő, ki egünkön megjelent százados fény gyanánt, mely az öröklétből jő és az öröklétbe megy, egy darabig egünkön mulat, mig t. i. fényt áraszthat, és mi utját meglesheljük, fénypályáját nyomozhatjuk, világát lelkünkbe véshetjük — s aztán ismét, örök világhonába tér vissza. S a ki vele akarna utazni, annak elsőben olyannak kellene lennie, a minő ő maga volt. — Az ily fények az embervilág éjjeit deritik fel, mert oda is világosságot vezetnek, a hová különben a mindennapi napfény elhatni nem szokott. Századokban térnek ismét vissza, mert utjokat századok jelölik, nyomukban áldás szokott elárádozni a földön. — Ily férfiut vesztènk az elhunytban is; ilyeneket csak időről időre küld a gondviselés az emberek közé mintegy ajándokul, hogy általuk velünk, egyfelöl magasságát és végtelen tökélyét sejtesse, hogy az ember ideálját nemünk gyengébbjeivel is megismertesse, — másfelöl pedig azért hogy viszonti elszólittatásuk által, kinyomozhatlan bölcseségének hatalmát velünk éreztesse és az emberi gyarló létünkröli meg nem feledkezésre intsen. Az ily férfiak különös sugárszálai a gondviselés fénynapjának; ők nem éveknek, sem évtizedeknek, ők századoknak emberei és képviselői, hogy a jövendő kor, ő rajtok ismerhessen gazdagultának forrásaira és hogy a történetnek szakaiszai rajtok forduljanak meg, s ugyan azért nevökszázadoknak oltárán ragyog.

És mi, a kik az ő vesztökről panaszkodunk és sirjokat gyászkönnyeinkkel áztatjuk, nem tudom, valljon nem kellene-e, és ha nincs-e több okunk inkáb örülnünk azon, örülnünk, hogy őket *birhatók*: mint fájlalóan sajnálkoznunk azon, hogy már letünedezének. Vigasztalás nélkül kesergeni és elcsüggedetten busulni, legaláb én részemröl őszintén megvallom, hogy ily esetben nem tudok de nem is akarok; tudok sirni és sajnálkozni gyermeknek halálán, vagy élte célját és magas rendeltetését el nem ért ember pályája rögtön halál általi félbeszakasztásán vagy tán épen megsemmisitésén; de keseregni és vigasz nélkül lenni itt, a hol inkáb örömre készt kebelem, örömre annak kifejezhetésében, hogy az elbucsuzott férfiut sikerüle nékem is megishetnem, — és hálára, hogy a jó gondviselés az ő gazdag életét az én lelkem életévé is tevé: keseregni és vigasz nélkül gyászolni itt nem akarok. A nap is letünik, de ka letünik akkor, a midőn széles világpályáját már megfutotta, nincs okod a gyászra, mert ez volt az ő rendeltetése. Könnyül, akár a tenger is hullhatna utána, de valljon visszahozhatja-e, mig őt a bölcs

gondviselés maga ismét vissza nem rendeli? Örül a föld, hogy fényén világulhata és melegén hevülhete és hogy fényben és hőben, ezer meg ezer életet költhete. A harmatnak könnyei, a melyek utána reszketnek, hála- és öröm-, de nem bánatnak könnyei: igy fektethetjük mi is nyugodtan sirba az ősz bajnokot, ki érettünk, saját lelkünk javáért, élte fogytáig küzdött; nyugodtan bucsuzhatunk tőle, mert hiszem ő ugy élt, hogy valódi lénye sirt nem is ismer. S ezt vallja a költő is e szavával:

„— — — csak a boldog leli bérét,
„A meggyőzöttnek csillaga véle tünik."

Schedius boldog győző volt s igy az ő csillaga vele nem tünt és nem is tünhet, bére mindnyájan vagyunk, mindnyájan lehetünk, hahogy emlékezetét eléggé méltán megtisztelni és életét minmagunk életévé is tenni képesek vagyunk. Vagy nem él-e az, a ki ezerekben életet költött? Vagy mi az élet, ha ez halni tesz? — Meghal a gyermek, ki a szellem világába még fel nem karoltatott, megholt a halva született lény, de a ki igy hal meg mint *Schedius*, az egy élete vesztével ezer életet nyer.

„Vagy tartózkodjunk mondani: müve vagyunk?"

De nem bocsátkozva mélyebben az élet és a halál harcába, hitem szerint röviden csak azt vallhatom, hogy a kinek Schedius meghalt, annak ő nem élt soha!

Egy gondolat, egy tett, isten gondviselésének mindenhatóságában, isten gondviselésének a szellemében, az enyészhetlenségnek csirája. És hány élti gondolattal, és hány élti tettel gazdagitá ő nemünket gazdag pályája alkonyatáig, és igy menyi áldásnak *kell még* nyomában jönnie? Goethének igaza van, ki ugyanezt zengve vallja:

„Die gute That, das schöne Wort,
Es strebt unsterblich, wie es sterblich strebte;
Denn was ein guter Mensch erreichen kann,
Ist nicht im engen Raum des Lebens zu erreichen:
Drum lebt er auch nach seinem Tode fort,
Und ist so wirksam als er lebte."

Dicsőült szellem! e reménnyel és vigaszszal álljuk körül mi is élted hamvadozott fáját, mint meganyi sarjai a Te szellemerődnek! büszkék leszünk, ha, a mi Te egyben voltál, sokan fogunk együtt lehetni; ha a Te szeretetednek lelke minlelkünket még sokáig melegithetendi; ha a Te tudományodnak forrása, mintudatunkat még sokáig gyarapithatandja; ha az ifjuság irányában a Te bölcs vezérlésednek elveit mi is elsajátithatandjuk; ha a Te rendületlen hitednek szikláira mi is épithetendünk; ha a Te hü polgári erényeidnek képét mi is valósithatandjuk; és ha a nagyok és kicsinyek, hatalmasok és gyengék bizodalmának nemes ajándokát, oly érdemeken, a miken Te azt kiérdemléd, hiveidnek bármelyike is megszerezhetendi! Tekints le reánk és tekints le fiainkra, im ezeket egykoron Néked bemutatandjuk és Te ismerni

fogsz reájok, hogy azok a Te lelkedből való lelkek, hogy azokat a Te tanitványaid vezérlék, a kiknek szeretetet, tudományt és erényt hagyál örökségül. Igenis, benned példát birtunk, minőknek kelljen lennünk emberekül, nevelőkül és polgárokul. Lebegjen a Te szellemed még sokáig ez intézet vezérei, tanitói és gyermekei felett, igy az, a melynek Te 50 évvel azelőtt még bölcsejét ringatád és a mely most még csak ifju, gyarapulni és tágulni fog számtalanoknak nevelési hajlékává, a kik mind e gyülekezetből és e városbol, mind pedig az egész hazából ide jövendenek beavattani a tudományba és erősbülne annak igazságaiban, szelidülni az erényben és haladni annak erősségében. Csekélyke még a mi hajlékunk, de ez is a Te emléked, mert a te lelkednek lelkességében hordták össze a hivő egyesek a köveket, hogy épüljön a ház és szolgáljon gyermekeinknek bölcsőül. — E nap pedig még sokáig térjen vissza, a melyen Te rólad emlékezni fogunk és fognak azok, a kik utánunk jövendnek, mint a Te és mint intézetünk születésnapjárol. November 12-ke, a mint örömnap volt a hazában, oly mértékben gyásznap volt reánk nézve; december 20-ka pedig örökké örömemléknek napja legyen, mind önmagunk, mind gyermekeinkre nézve.

A béke angyalai őrizzék poraidat; az igazság és jóság angyalai őrizzék nevednek szeplőtelen emlékét!

„Ragyogj Te név, hazánk egén,
Világot adj nekünk,
Miglen n e v e l t e hon terén
Lesz minden gyermekünk!“

Dr. Tavassy Lajos.

IV.

Nevelési birálmányok.

1.) *Kék könyvtár. Házi és iskolai oktatásra szolgáló kézi és segédkönyvek gyüjteménye VI. szállitvány. Okszerü vezér a német nyelv tanulásában. Irta B r a s s a i S a m u (,) philos. és mathes tanára, magyar és más t. társaságok levelező tagja. I-ső rész. Az egyszerü és egyszerüen bővitett mondat (?). Második á t n é z e t t kiadás. Kolozsvárt. 1847. Tilsch János tulajdona. Ára 48 p. kr.*

2.) *Praktische Anleitung zur schnellen und leichten Erlernung der ungarischen Sprache von K a r l S a m a r j a y. Zweite vermehrte und v e r b e s s e r t e Auflage. Pesth 1847. Verlag von Carl Edelmann.*

3.) *Leitfaden beim Unterrichte in der deutschen und ungarischen Sprache. Von Andreas Dierner, öffentlicher Lehrer der evang. höhern Töchterschule in Pesth. Dritte verbesserte und vermehrte Auflage. Pesth, Verlag von Georg Kilian. 1848.*

Ha másutt, hol a szellemi termékeknek mindjárt megjelenésök után száz meg száz birálója akad az itészet (critica) különféle organumaiban, nem Magyarországban irnók ez ösmertetést, csupán arra terjesztenők figyelmünket, menyiben állnak a cimlapjaikon az uj kiadásoknál föltüzött e szavak: átnézett, bővitett, javitott epithetonok. Miután azomban nekünk magyarokul még kritikai irodalmunk nincs, egészen ab ovo kell kezdenünk, s elmondanunk egyuttal mindazt, mi az első kiadáskor a müvek szerkezete, elrendezése, módszere stb. iránt mondandó vala.

Nyelvet tanitani és nyelvet tanulni a legnehezebb foglalatosságok egyike. Mert nemcsak a hang, mely a nyelvnek minfegy testét teszi, az mi a nyelvekben különböző, hanem főleg a szellem, melyet pedig nemcsak kiösmerni, de mással is közleni, vajmi nagy föladat. És épen ez az oka, hogy e részben anyi sükeretlen, anyi holtan született kisérlet jő napvilágra. Miután pedig hazánkban a magyar nyelv nemcsak közügyekben diplomatikai polcra emeltetett, de a magán körökben és társas élet viszonyaiban is naponkint tágabb mezőt küzd ki magának: elkerülhetlenül szükséges, helyes megtanulására minél könnyebben vezető módokrol gondoskodni. Mivel azomban nekünk más nyelvek tudása szinte szükséges, mint ezt a tudományos és társas élet viszonyai bizonyitják, ezekröl sem vonhatjuk el egészen figyelmünket.

Sokat vitatkoztak a fölött, melyik módszer célszerübb, analytikai-e, vagy a synthetikus, mind általában, mind különösen a nyelvek tanitásánál. Mi e vitárol ez uttal óvakodni fogunk, és a nélkül, hogy véleményünket bővebben okadatolnók, nyelvtanitásnál az összitőnek elsőbbséget adunk az elemző fölött. Nem kis vitául szolgáltatott alkalmat azon vélemény, célszerübb-e gyakorlaton épiteni az elméletet, vagy megforditva. Hasztalan vitatkozás! Hogy a tanitásnak sükere legyen, a theoriát a praxissal össze kell kötni. Ezt tehát, kivált oskoláknak szánt nyelvtanokban is megkivánjuk, igy, és csak igy remélvén gyümölcsöt a tanulásbol.

Ha az előadottak után még valami kelléket kellene megneveznünk, melyet nyelvtanban igénylünk, alig mondhatnánk mást, mint, hogy foglaljon az magában a nyelv szellemével megegyező szabályokat, s szolgáljon a tanulónak minél nagyobb könnyebbségeül. És most tekintsük egyenkint az elöttünk fekvő munkákat. Még csak azt kivánom emliteni, hogy semki tőlem kimeritő teljes birálatot ne várjon, mert ilyet e lapok szük köre nem enged meg, csupán nehány szélvonásban fogom e munkákat megösmertetni.

Brassai ur, kinek a magyar irodalom már több müveiért hálával tartozik, gyakorlaton épiti elöttünk fekvő müvében az elméletet. E módszer igen helyesen és sükeresen alkalmazható ott, hol a tanitvány azon nyelvnek, melyet tanulnia kell, már némi ösmeretével bir. Ézrevette ezt szerző maga is némileg, mivel — mint az előszóból kitünik — fölteszi, hogy az, ki nyelvtanát használni kivánja, már tudjon olvasni németül. És e szavakban maga mondá ki könyve fölött az itéletet, mert általok, ha nem is tisztán, de némileg mégis elösmerte, hogy az csak olyanok által használható, kik a német nyelvből már valamit tudnak. Igen, de lehet-e ezt a tanitványrol föltenni? Nem kell-e rendszeres munkának mindazt magában foglalni, mi szorosan tárgyához tartozik? — És ha csupán olyanok fogják, a szerző szándékához képest e könyvecskét használni, kik a német

nyelvben némi jártasságot már szereztek magoknak, mínek töltsenek azok napokat, vagy heteket is ilyenféle mondatok forditgatásával: Az ember megy (vagy szerző szerint: menyen), a nő és a lány nevet stb.?

De más tekintetben sem vagyunk tisztában magunkkal a munka irányára nézve. Ha tekintjük, hogy benne — mint hasonló müben szükségesnek is tartjuk — részletesen, egészen az elemek elemétől magyaráztatnak a tárgyak, megfejtetik: a név, ige, szám stb. azt hisszük, hogy az a müveltség alantabb fokán állóknak van szánva. De ha a munkában tovább haladva akadunk helyekre, melyek nem szorosan véve nyelvtanba, de a nyelv philosophiájához, vagy helyesebben a nyelvtanok általános kritikájához tartoznak; ezt az elöbbivel sehogy sem tudjuk megegyeztetni, mert mindezek oly dolgok, melyeket kezdő tanuló nem képes fölfogni, melyek nyelvbuvárnak, vagy nyelvtanitónak igen, de nem nyelvtanulónak valók. És ha amazok számára készült az „Okszerü vezér", akkor benne az ivekre terjedő: der Mensch geht, der Mensch steht, der Mensch liegt stb. ismét fölösleges. Ugy látszik tehát szerző maga is elfeledé, kikhez intézi szavait; majd tudatlan gyerkőcéket, majd müvelt, kiképzett férfiakat látott szemei elött. És ez nagy hiba.

Módszeréről általában már fönebb tettünk említést. Lássuk azt most részletekben. Szerző minden tárgyrol előb több rendbeli példákat állit föl. Ezekből abstrahálja a szabályokat, melyek után a reájok vonatkozó kérdések következnek. Miután az egy tárgyhoz tartozó több rokon anyagot elvégezte egy általános visszapillantásban szemlét tart, s az elszórtan megemlitett egyes szabályokbol általanosokat alkot. És itt lehetetlen el nem ösmernünk szerző jártasságát és ügyes tapintát, mellyel e tárgyakat keresztülviszi; a bőven fölhozott példákbol a tanuló mintegy maga látszik a belőlök kihozott szabályokat elvonni. E tekintetben csupán azt kell megemlitenünk, hogy ha mi szerző vagyunk, akkor az hasztalanul oda biggyeztett kérdéseket egészen kihagyjuk. Vagy oly nyomorultnak hiszi szerző a tanitót, hogy az nem lesz képes ily kérdéseket föltenni? Vagy hogy a tanuló, ki netalán magántanulásnál használja a könyvet, mire egyébiránt alkalmatlan, de ha csakugyan használja, nem fog maga is képezhetni ily kérdéseket magának, miután az előzményeket nélkülök már megtanulta? És e kérdések egészen nevetségesekké válnak, midőn azokat szerző még a szótárra is alkalmazván, például ekkép teszi föl: mit tesznek magyarul: Mensch, Frau, Mädchen? Ich-nek mi az akkusativum? Ön vagy Kegyed mit tesznek németül? stb. Különben — mint emlitők — a szabályok ügyesen és természetesen fejtetnek ki a példákbol.

Annál kevésbé elégitheti ki azomban birálót a rendszer. Nehogy azomban ráfogással vádoltathassunk, előadjuk összevontan nehány szóban az egész munka tartalmát, ugy mint az „Okszerü vezérben" el van osztva, az egész hat szakaszbol áll. Az 1-sőben tárgyaltatik a főnév, névmás, szám, eset, és az igék jelen ideje. A 2-ikban azonnal következnek ezen szabálytalan igék: ich habe, ich will, ich brauche, graut, schwindelt, hungert, mir träumt, mich schläfert, ich bin, wird, bleibt stb. azomban még mindig csak a jelen idő. A 3-dikban jő a mult, rendeseké és rendhagyóké, vagy mint szerző helytelenül nevezi *törzsökváltoztótóké* és az időt jelentő igehatározók, szerzőnél: *időszabók*. A 4-iknek tárgyát ismét igehatározók, és pedig leginkább a nem időt jelentők és a fokozat (comparatio) teszi. — Az 5-ikben foglaltatik a határozatlan mód, s a vele összeköttetni szokott: soll, muss, will igék, továbbá a jövő idő és a részesülő, mely szinte igehatározónak neveztetik. A 6-ikban a kérdő alak, kérdő névmások, kérdő igahatározók tárgyaltatnak, s befejezésül mondatboncolás szabályai adatnak elő. Ha magunk elött látjuk e zavart tömeget, lehetetlen nem kérdeznünk: az istenért, hol van itt a rendszer? hol és mi itt az elosztás alapja? Innen ered aztán, hogy némely tárgy elöbb kerülvén elő,

mintsem kellene, megérteni lehetetlen, vagy másutt ezt szerző észrevevén ugyanazt több izben volt kénytelen ismételni. Ha talán azt tüzte ki célul, hogy mindenek előtt a legnehezebbel ösmertesse meg a tanitványt, hogy az egész könyvön keresztül ismételtetve annál jobban megtanulja, akkor egyenesen a szabálytalan igéken kellett volna kezdeni és a Mensch és Frau-val végezni. Igy — legaláb e sorok irója — sehogy sem képes szerző menetének alapját kikutatni.

Most volna helye egyes részletekbe bocsátkozva, azokat föltüntetni; mi azomban lehetetlen levén, csak a föbbekre szoritkozunk.

Ugy látszik szerző a müszavakban igen szeret különcködni. A már fönebb is megemlitetteken kivül az artikulust *határozottra* és *egyénire* osztja, mintha bizony az egyéni nem volna határozott, és a határozott nem lehetne egyéni? Vagy a határozatlan névnél kellett volna tehát maradnia, vagy, ha az egyénit célszerübbnek tartotta, ennek ellenében a „határozott" helyett is mást tennie. Igy a szabálytalan igéket egyszer *változók*nak, másszor *törzsökváltoztatók*nak nevezi. Miért nem jó a „szabálytalan" vagy „rendhagyó"? Uj müszavak csak akkor alkottathatnak, ha a régieknél helyesebbek, mit itt nem tapasztalunk. A *névmás* szerzőnél *helyettes*, a *nőnem* nála *anyanem* stb. Ez oka, hogy aztán ellenmondásokba esvén a tanulót nem csekély zavarba hozza, péld. a 3-ik lapon: Általánosan tudni kell, hogy a főnevet *alany*nak a (z) igét *rámondás*nak nevezik. És nehány lappal utób maga is elösmeri, hogy nemcsak név lehet alany, valamint igen jól tudjuk, hogy praedikatum más is lehet, nem csupán ige.

A német ejtegetések számát szerző *kilenc*re teszi. Hiszem ha az a cél, hogy minél több, annál jobb, akkor hagyján. Miután azomban, mint ezt legtöbb nyelvtan-irók tették, minden német szavakat három ejtegetésre vonni lehet, nem látjuk okát, miért kellene azokat megháromszorozni?

Előfordul továbbá több nehéz és helytelen szabály. Ilyen a 94-ik lapon: „Ha a nominativus alany az igében kifejezett cselekvés vagy állapot pillanatában, már ott van a hol a pótló mondja, — ugy az elöljárót dativussal párositjuk. Ha pedig a nominativus alany az ige jelentése idejében még nincs ott a hol a pótló mondja, — ugy akkusativussal tesszük az elöljárót." Gyermek fölfogásához van-e ez mérve? De a fejlődött ember is nem könnyebben fogja-e érteni e szabályt, ha igy mondatik: azon elöljárók, melyek majd accusativussal, majd dativussal párositatnak, e kérdésre: *hol?* dativust, e kérdésre: *hová?* akkusativust kivánnak? Vagy magyarok számára irt, gyakorlaton épülő nyelvtanban helyesen volna igy is: Ha magyarul-*ban* van — dativust, ha-*ba* akkusativust kell az elöljáróhoz tenni. Hamis szabály továbbá a 105-ik lapon: „Néha még az oktalan állatoktol is megvonja a német azt a szabadalmat, hogy elöljárós helyettesekkel lehessen ismételni. p. o. Ludwig sieht einen Hasen, er schiesst *darauf*; jobb, mint igy: er schiesst *auf ihn*."

A többi részleteken nem akarunk fölakadni, csak a magyar nyelvre nézve azon szabályra figyelmeztetjük a szerzőt, hogy turpe est doctori stb. Ilyen kifejezések müvében nagy számmal találhatók: ‚*És*' a következő gyakorlatban épen nem mond*ó d i k*; mint az alany, ugy az akkusativus is (tehát ez nem lehet alany?) ismét*l ő d h*etik, *sich* mindig közvetlenül az ige mellé helyz*ő d*ik; *azt* németül nem *t e v ő d*ik. —

A sok sajtóhiba, mely minden lapon hemzseg, bosszantó.

Mind e mellett ügyes tanitó e munkának is veheti hasznát, kivált, ha nem ragaszkodva annak rendjéhez, csak a példákat kivánja gyakorlatul fölhasználni: ámbár megvalljuk, sokkal célszerübbnek látszanak az olyan példák, melyekből a tanuló nem csupán nyelvet tanul annál inkább mivel azok jobban megkötik figyelmét, mint a: der Mensch steht, ich suche einen Nagel, ein Mädchen spielt-félék. —

Samarjay rövid munkájáról mi is csak röviden fogunk szólani. Nem egy könnyen érezte magát bíráló oly kényes helyzetben, mint, miután e könyvecske bírálását magára vállalván, azt végig olvasta. Nem tudta, mit kell belőle csinálnia? Nyelvtan-e az, vagy csupán gyakorlatul összeirt példák halmaza? A legsajátszerübb változatosság uralkodik benne. Majd a gyakorlat az elméletet, majd ez amazt előzi meg. És ezen még nem akadnánk föl anyira, mint azon, hogy a nyelvtannak csak egy része foglaltatik benne, ugy hogy az igekröli észrevételek után az egész munka be van fejezve, mintha az igehatározó, névhatározó (utóljáró), kötszó a nyelvtanhoz nem is tartoznának. Nyelvtannak tehát e munkácskát tekintenünk nem lehet. Tehát csak gyakorlati föladatok? De akkor minek ott az elmélet egy része? Ezekből következtetjük, hogy a munka elhamarkodott, minden kitüzött cél nélkül készült.

Főnebbi állitásunk támogatásaul szolgáljon a következő példa. Midőn a 7-ik számu gyakorlatban a birtokrag első személye először jő elő, elég terjedelmesen megmagyaráztatik annak alakitása; de midőn a második személy a 8-ik, a harmadik a 9-ik számban fordul elő, ott szerző ennek alakitási szabályait, mintha kevesebb fontosságuak volnának amannál, előadni fölöslegesnek tartotta. És e szabályok is, a hol vannak, oly rendetlenül, majd a gyakorlat előtt, majd közben, majd utána magyaráztatnak, hogy ez elhamarkodási vádunkat még inkább bizonyitja.

A hiányos szabályok közül csak a következőket jegyezzük ki: a 32-ik lapon állittatik, hogy az s, a, és z végzetü melléknevek második foka vagy *abb*, *ebb*, vagy csupán *b*-et vesz föl. Ez hiszen való, csakhogy a szabály nem kimeritő; mert igy képeztethetik minden folyó mássalhangzón végződő melléknévnek második foka, mint: kietlenb itt e puszta szív. (Vörösmarty). — A 45-ik lapon a *hozzám*, *velem*, *tőlem* stb. névhatározókrol ez mondatik: Solche Personen-suffixe nehmen beinahe alle früher vorgekommenen Anhängsylben der Hauptwörter an. Ezt, megvallom, nem vagyok képes megérteni; és pedig annál kevésbé, mivel az előbbiekben a *nak*, *nek*, a *t-at*, *et* is Anhängsylbeneknek neveztetnek. E szabaly szerint tehát vagy igy lehetne ezeket használni: hozámnak, hozámat, — velemnek, velemet, vagy pedig: nekvelem, — atvelem stb. Melyik nagyobb képtelenség, nem tudom. — Hiányos Anmerkung még az is, hogy a német *man* a többes harmadik személyével fejeztetik ki. Mert ez ismét nem kimeritő, miután azt a szenvedővel is ki lehet fejezni: péld. tudva van, mondatik; máskor ismét csupán határozatlan móddal, péld. átláthatni, vagy második részesülővel.

Azomban legyen a megrovásbol enyi elég. Reméljük, hogy a harmadik kiadásban mindezek ki fognak javittatni, s akkor jobban fog a „*verbesserte*“ oda illeni. Mi a munka gyakorlati részét teszi, az sokkal jobb az elméletinél. A példák jól választvák, könnyebbektöl nehezebbekre megy át, a helyességröl és szabatosságrol pedig a kellemes irályu Samarjaynak már neve is kezeskedik. E tekintetben tehát jelen munkácska, kivált ha hiányait az ügyes tanitó maga képes pótolni sükerrel használható. — Nem kevésbé ajánlja tiszta, csinos és olcsó kiállitása. —

Venio nunc ad fortissimum virum, kiáltok most föl Corn. Nepossal, ha szabad e hasonlatot itt alkalmazni. A harmadik számu munkárol csak dicsérőleg emlékezhetünk. Szerencsés gondolat volt *Dierner Endre* urtol azon oskolák számára, hol mind a magyar, mind a német nyelvtan tanittatik, oly könyvet irni, mint az előttünk fekvő. Ebből kettős a nyereség. Egy az, hogy igy a két nyelv tanitása összekapcsoltan kevesebb időt kiván; másik, hogy a két nyelv közt levő különbség kézzel foghatólag állittathatik a tanuló elé. Szerzőnk, kinek az oskolai irodalom jeles kézi könyveiért már nagy köszönettel tartozik, e munkáját négy tanfolyamra osztá. Elsőben a nyelvtan általános előösmereteit; másodikban a szorosb

értelemben vett nyelvtant (hol a mondatokrol, periodusokrol és helyesirásról is szól); harmadikban némely irálynemekröl; negyedikben a költészetröl és szónoklatrol értekezik. E tartalombol látjuk, hogy ő a nyelvtant legtágasb értelemben vette. Elosztása ellen van ugyan kifogásunk; mert azt hisszük, hogy az sokkal tökéletesebb leendett ha a mondatokrol és periodusokrol szóló tan a harmadik, — az irály különböző nemei a költészettel és szónoklattal együtt pedig a negyedik részt tenné: mi azomban csak a külső elrendezésben tenne változást, és az előadás rende csaknem ugyanaz maradna.

Még a kissé tulzó rövidség ellen is lehetne kifogásunk, mely szerint csupán a legáltalánosb szabályok tartalmaztatnak e nyelvtanban; miben azomban szerző előbeszédében maga megelőzött, mondván: Grössere Forderungen, als eben an einen Leitfaden, möge man an dieses Büchlein nicht machen. Miböl következik, hogy a többit, mi benne nem foglaltatik, a tanitónak szóval kell előadnia, s ez csak vezetőül szolgál. És mint ilyen valóban a legjobb szolgálatot teheti. A gyakorlati példák helyességökre bizvást versenyezhetnek az előbb emlitett két munkáéival, tanulságosságukra pedig azokat messze tulhaladják; mert csaknem egy sor sincs, melyből a tanitvány forditáskor reális ösmereteit is nem bővitené.

Ajánljuk e jeles oskolai kézi könyvet minden nyelvtanitók figyelmébe, de kivált azokéba, kiknek e két nyelvet együtt kell tanitani.

Szeberényi.

Számvetési és Mezőgazdálkodási számadástan minden hitvallásu ifjak számára, Csötönyi Mártontol.

Két könyvecskét mutatunk fel a t. k. előtt, mind a kettő a kor igényei és szükségeihez alkalmazva. *„Számvetéstant és Mezőgazdálkodási számadástant minden hit vallásuak számára.“* Mielőtt azomban a szerző e két munkácskája megismertetéséhez fognék, sehogy sem mellőzhetem el érintés nélkül a munka ciméhez ragasztott ezen szavakat: *minden hitvallásuak számára.* Én ugy hiszem a katholikusnak is ugyanazon szamvetéstana van mi a protestans, görög vagy zsidónak; szükségtelen volt tehát ezt oda ragasztania a szerzőnek, anyival is inkább, mivel ezt gyermekek számára irta, kiknek lelkében könnyen azon gondolat villanhat fel, hogy a számvetéstan irathatik katholikus, irathatik protestans és más vallásuak számára is, vagy: a protestansnak nem az a számtana van mi a katholikusnak? Mondom, a gyermek a cim olvasásánál könnyen ezen gondolatra jöhet.

De a mi egyébkint, a szerző e két munkácskáját illeti, kedvesebb számvetési és számadási könyvecskét az elemi tanodák számára aligha ajánlhatnánk a szülék és iskolatanitók figyelmébe, mint szerző e két munkácskáját, miután mind a kettő oly világos és érthető styllel van szerkesztve, hogy azt a legnehezebb felfogásu gyermek is könnyen megértheti. — Számvetés tanában a fokozatonkinti és mindennap előforduló számvetési példák gen célszerüen és világosan vannak előadva és elrendezve, hogy azokat a hét esztendős gyermektöl kezdve tanulhatja 12—14 esztendős koruig.

Mezőgazdálkodási számadástanárol szinte azt mondhatjuk, mit számvetési könyvecskéjéröl, miután ez egyike azon szabályokra és rendtartáshoz szoktató munkácskának, mely által az ifju már kora éveiben vezéreltetik

helyes és takarékos mezei gazdálkodásra, feljegyezve kiadását és bevételét akár pénzbeli, akár más anyagi dolgoknak. Ezen számadási könyvecskében minden egynemre tartozó tárgyaknak van egyegy lapja, baloldalon van a bevétel, jobban pedig a kiadás feljegyzése.

E munkácskák egyegy füzete négy ivre terjed.

Kapható Pesten, Geibel udvari könyvárusnál. Egyegynek az ára 9 kr. p.

Argay.

Programmszemle.

A pesti, sopronyi, késmárki, szarvasi, losonci, selmeci, győri, kőszegi, nagyenyedi s maros-vásárhelyi tanodákról, közbeszőtt alkalmias észrevételekkel.

„A megszólamló tanoda, élő tanoda.“

Nehány éve *már* — vagy tán nehány éve még *csak* hogy két magyar hazánk némely protestans tanintézete évenkint egy kis nyomtatványt bocsát közre a tanodának azon évi, részint tanulmányi, részint statistikai állásáról és egyébkinti állapotáról. Az ily nyomtatványkát, az egyik tanoda, *tanodai hirlemények*, a másik *tanodai szózatnak*, *értesítőnek*, *vizsgálatra meghivónak* s több efféleképen szokta elnevezni. Idegen országban legismeretesbek az ily nyomtatványok *tanodai programma* név alatt, és nálunk a soknemü elnevezés, csakis ez idegennek kerüléséből származik egyfelöl, másfelöl pedig ugy hiszem, hogy azon különféle felfogásból, hogy mi tartozik tulajdonképen az ilynemü tanodai iratba és hogy mi annak a célja? Az egyik a nyilvány eleibe hirt hoz az oskolárol; a másik szólaltatja tanodáját, vagy mint annak egyik ajka maga szól; a harmadik hivatalosan értesit; egy negyedik, csak tanulmányi átnézetet és a tanitók és netalán tanitványok névjegyzékét adja. És igy ezen iratkák még nagyon eltérők egymástol, mind terjedelemre, mind netalán célra nézve is. Egyet azomban ugy látszik, hogy mégis szem elött tartanak mindanyi kiadók és irók, azt t. i. hogy ezen iratkákat nem csak a magok szük körében tartják s nem csak a szorosan hivatalos személyek között osztogatják ki, hanem hogy azokat, egyrészről a tanodák között is kicserélik, másrészről pedig az egész nagyobb közönségnek tudomására is juttatják. S ennélfogva elősegitik az egyes tanodák közötti kölcsönösséget, őket ez által, a pusztán helybeliségből és elszigetelt testvérietlen állásbol kiragadni igyekezvén, és elősegitik másrészről, a hazai közönség figyelmét a tanodák iránt ébreszteni s e figyelem által azok iránt nagyobb részvétet is támasztani. Ez gondolom az egységes eszme a tanodai hirlőkben s azok e tekintetből is megérdemlik, hogy örömmel üdvözöltessenek, mint uj jelei az életnek a mozgató tanodák körében. Ha ugyanis a tanoda nyilvános intézet, — a

mint is a hazában, a haza gyermekei nevelésének nem is szabad nem nyilvánosnak lennie, az az, olyannak a melyről a hazai közönségnek melyben a haza lelke mint testi egészben lehel és a melyben az őrködő és irányt-adó szellem lakik — tudomása nem volna vagy nem lehetne, — ha, mondom, a tanoda nyilvános intézet, s ilyennek magát minden tanoda vallja és nyilvánosnak nevezi egyszersmind a tanitó is az ő müködését és közönségesnek vagy köznek az ő hivatalát; akkor nem is lehet a tanodának csak önnönmagában zárkozottnak maradnia, sem nem lehet a tanitó körének titkosnak lennie, vagy magános elvüségben tespedeznie, hanem kell, hogy mind ő, mind intézete, átlátszó kristálykint álljon a nyilvánosság a haza és a hazai közönség előtt, de külömben az egész emberiségnek szeme előtt is, — más esetben, sem hazai, sem vallásfelekezeti felhatalmazást nem birhatna, sem nem érdemlené a nevelés eszközlése érdekébeni bizodalmát a szülék és a növendékeknek. Azon igazság tehát, hogy a tanoda nyilvános müködésü szellemtér, oda vezet és oda készt, hogy igenis kell a tanodákról nyilvános értesitést is adni és kell a tanitók moködelme köréről és ha lehet módjáról is, az egész közönséget, különösen a szülék és elöljárók közönségét felvilágositani és kimeritően tudósitani, és kell azonfelül a tanodáknak egymásközött is kapcsokat keresniök, miknél fogva, az egy-egy intézeti nevelés és az egyegy tanitó magán vezetgetése, közszelmü nevelés, közelvü és közértelmü vezetgetéssé váljék. Igy fogom én részemről fel a tanodák müködését, igy a tanitók hivatását. Mostanáig, az igaz, hogy ez nem volt igy. A tanodák önkörü, elszigetelt testeket képeztek, a melyek vagy pusztán helybeli községtől, vagy legfeljebb egyfelekezetü kerülettöl, némely esetben pedig, csak egyes személyektöl függvén, természetesen csak azok érdekének szemelött tartásával munkálkodának és igy müködtenek a tanitók is. Nyilvánosnak nevezi magát a tanoda; de az ő nyilványja csak helybeli volt, nem hazai, nem tudományosan köz és nem hazaian nemzeti és emberien tudományos. Az elöljáróknak és a felsőbb hatóságoknak — mint különösen magyar hazánkban a nm. m. kir. Helytartótanácsnak, felküldettek ugyan a felsőbb tanodákról a tabellák a legfensöbb ellenőrködés vagy suprema inspectio végett „ne quid respublica detrimenti capiat" de nem adattak ilyenek az egész közönség eleibe a kor szellemi tudatának legnyilvánosabb és sok tekintetben legsikeresebb ellenőrködése és felügyelése végett. Tanodai hirlők által, amaz csak tökéletesebben fog teljesittethetni, mig ez ismét nem fog elmellőztetni. És a tanodák ujabb korigények szerinti felvirágzása és a tanitók tekintélyesebb köztiszti állása, anyival közönségesebb s igy anyival biztosabb alapra fog fektethetni. Tehát csak előre társaink, szóljunk és szólaltassuk a tanodát, e tér a mienk, s azért ennek miveltetését a legszellemiebbet a mely e világon létezhetik, ne várjuk hogy azt eléb mások vegyék át, ne várjuk hogy ezt mások sürgessék, sürgessük mi magunk és miveljük is magunk, másoktol és mások által, csak az eszközöket szereztessük meg, de ezen eszközöket megnyerni, csak bizodalmuk nyomán igyekezzünk.

Enyit a tanhirlők ismertetésének és az 1847-ik évre megjelentek átnézetének bevezetéseül. És most — ha a végig tekintendő oskolai iratkáknak ismertetése körül elő akarnám még adni, minő legyen általában az ilynemü iratok szerkezete, s ha e végett mintegy mintát kellene adnom, csak azon mintára hivatkozhatnám t. i. az én egyéni felfogásom szerint, a mely már az Egyházi és Iskolai lap 1844-ki évfolyam 46-ik számában és azonkivül a pesti prot. tanoda 1846-ik évi tanodai hirleményében bevezető cikkint közöltetett: „javaslat használatba hozandó évi tanodai hirlemény iránt" — szóló felirással. E cikkre utalok tehát ezuttal, mitsem emlitve abból egyebet, mint azon hat rovatot, a

melyet minden tanhirlőben betöltetendőnek már akkor tervezgettem és az említett évben, a pesti tanodárol szólva, be is töltöttem. Mások másképen gondolkozhatnak és másképen tervezgetve, másképen cselekedhetnek is. Az én rovataim következők:

I. *Statistikai rovat.* Ide néz az intezet megnevezése és egyes tanosztályai, ide értve a szak- magán- és rendkivüli képzés intézeteit is. *) a tanitók s tanulók száma, a roluk tudni szükségesekkel.

II. *Tanulmányi rovat.* Értesités az osztályonkinti tantárgyakrol, kézi könyvekröl és tanitási órákrol.

III. *Taneszközök vagy tankészületek és gyüjtemények kimutatásának rovata,* ezeknek mi tekintetbeni gazdagitása és az azok körüli hiányok vagy legaláb a hiányok érzetének nyilvánitása.

IV. *Történeti rovat.* Változások a személyzetben, nevezetesb napok és ünnepélyek, uj rendelmények közlése.

V. *Vizsgálati rend* és meghivó.

VI. *Végszó,* vagy ha az a hirlő bevezetésében történik, *előszó,* mely a tanhirlőt kiadó — tanitó részéröl, valamely tudományos értekezést hoz, vagy a melyben a tanoda története közöltetik, vagy valamely a tanodára s általában a nevelésre vonatkozó érdekesebb tárgy vétetik vitatkozás alá.

S im ezen javaslati rovatok szerint van szerkesztve a pesti prot. tanodának már kétévi hirleménye, jóllehet erre már négy évvel azelőtt elkészült volt a terv, de a kivitel akkoron — és pedig a megkivántató költségek hiánya miatt — a melyeket a gyülekezettől reményle az igazgató kaphatni, meg nem történhetett. A kiadást tehát ideiglen, a maga költségén eszközlé az igazgató.

És mivel a pesti hirlemény az emlitett rovatok szerint van szerkesztve, tehát szabadjon először is erröl szólanom. Az 1845/6-ik évinek előszava, az emlitettem programmjavaslati cikk és azonfelül az 1844-ik évi négy kerületi egyetemes gyülés jegyzőkönyvének pontjai a melyekben a tanodákat illető határozatok foglaltatnak. — Az 1846/7-ik éviben, mely az előbbinél egészben bővebb (35 4-d rétnyi lap, holott az első csak 25 ugyanoly lapnyi,) már két bevezető cikket találunk, melynek egyike, a „pesti esperess gyülekezetben fenálló gyámolda (tanitók és papok számára) ismertetését" foglalja magában, a másik értekezik a „prot. tiszti fizetések-, a tanitó és tanitási dijakrol" egyszersmind a pesti tanodánál levő gyakorlatot és állást e tekintetben közölvén. Ez utóbibol megértjük, hogy e tanodánál, a rendes tanitóknak fizetése, szabad három szobányi szállás és 50 pftnyi failleték mellett, lemegy 160 pftig; a szaktanitóké pedig 160-tol 80 pftig; ellenben a növendékek által és pedig mindig saját magának az illető osztály tanitójának fizettetni szokott tandij, általában 8 pft. az egész évre, a mely öszveget félévenkinti előrefizetésben vesz fel az illető. **) — Ezeket közölvén a pesti tanoda hirlőjének szerkesztője a bevezető cikkekben, látjuk, hogy ő e tért

---

*) Ezen utóbiak az idézett cikkben, egy külön III-ik rovat alatt emlitvék, de késöbi belátásom szerint, inkáb a mondott rovatba tartozóknak nézem most.

**) Nem volna-e jó, más tanodáknak is e részbeni gyakorlatát ismerni? Az ilynemü stattistikai adatok közlése hasonlóképen egy kis felderitést nyujthatna és a különféle szokás és gyakorlatbol, majd elveket lehetne kivonni, mind a tanitók fizetésére, mind a tanitványok által fizettetni szokott dijra nézve. A beküldendő adatokat, mind anyiszor szivesen közlendi

a kiadó.

most még, inkáb gyakorlati tárgyak vitatásával tölti be, mint tudományos értekezésekkel és igy nyitszavaiban, épen nem utánozza a némethoni tanhirlészeket. — A mi a második t. i. a statistikai rovatot illeti, abból kiviláglik, különösen az 1846/7-ik éviből, a hol öt évi népessége az intézetnek van összeállitva, hogy az intézet, a növendékek számára nézve, folytonos növekedésben van. 1842/3-ban volt összesen: 457, aztán: 485, aztán: 496, aztán: 551 és 1846/7-ben már: 629 növendék, ide értve, leányokat és fiukat, az elemi és gymnasialis tanulókat. *) Ezen évrovatozás mellett, osztályozva vannak a növendékek, a születéshely szerint is, és másrészről a szülék lakása szerint, a miből aztán kiviláglik hogy mely vidékről szivárognak leginkáb a növendékek az illető tanodába. A népesség kimutatásánál azomban, nem szabad eltitkolnunk az olvasó előtt azon körülményt is, a mely az idei hirlemény végén áll — jóllehet ez csak jövőre nyerend nyomatékot — miszerint a tanodát tartó gyülekezet külömbséget tesz protestans és nem-protestans növendékek között, imez határozata szerint, a melyet a hirleméuy végén olvasunk: „tanodai osztályainknak felettébi megtelése miatt, azt kényszerül a gyülekezet — egyéb segitő módnak hiánya esetében, most ideiglen és egyelőre tenni, miszerint a kihirdetett beiratási időnek három első napja, egyenesen csak a két prot. hitü gyermekeknek lesz szánva és ha hogy ezeknek száma be nem töltené még az előre kimért tantermeknek helyét és az a szerint kiszabott növendékeknek számát: csak azon esetben vehetend fel az igazgató más vallásuakat is, a három beiratási nap eltelte után, és igy Sept. 4-én sat. napjain, e mellett elsőbbség adatandván olyanoknak, kik már tavaly és az előtt is tanodánk növendékei voltak.“ — Kérdem, hol van tanoda e hazában a mely ilynemü határozatot kényszerült volna valaha adni? Öröm és fájdalom van e közlésben és ez mutatja, menyire kellene igyeknie a hazai protestansságnak hogy a pesti tanodák tágittassanak, miután azt maga a helybeli gyülekezet, egyes helybeli erejével — a mellyel külömben már nagyokat alkotott, vagy nem birja, vagy nem — —; vagy menyire kellene a protestansoknak azon lenniök, hogy a régen tervezett prot. fő vagy középponti oskola már valahára létre jöjjön és a hazának azon gyermekei, kik Pesten a prot. szerkezetü tanodákban bizva, azokban neveltetni és taniittatni ohajtanak vissza ne utasitassanak, mert biz az ilynemü eljárás, ha kénytelenségből történik is, nem igen hóditand lelkeket, sem nem lehet képes a prot. testület iránt rokonszenvet gerjeszteni vagy megtartani! — A mi továbbá a pesti hirlők második rovatát, a tanulmányi értesitőt illeti. Erről nincs mit szólanom, az a zayugróci ev. köztanitási terv szerint adja a kimutatást, megemliti a tanulmányi órák menyijét, az egyegy tárgynál használatban levő kézikönyveket, azon egy külömbséggel és a terv vegy rendszertöli eltéréssel, miszerint a gymnasiumban a négy grammatikai osztállyal, egyszersmind polgártanulmányi osztály is van egybekapcsolva, olyképen, hogy itt a növendékek részint olyanak, kik latinul is tanulnak, részint e nyelvet nem tanulók, amazok hetente 26 és igy naponta 5 s kétizben három nyilvános oktatási órában részesülnek, ezek pedig hetente csak 20 órában. A nyereség az, hogy igy a gymnasialis alsób osztályfiak, több és bővebb reátanulmányokat is hallgathatnak, és innen nevezi a pesti tanoda ezen osztályokat egyszersmind polgáriaknak is. Idővel önállóságra fejlendő polgártanodának a csiráját találjuk e gyakorlatban. Egyébkint a mi még a tanulmányi értesitőt illeti, legterjedelme-

*) Van Pesten külön tót elemi tanoda is, vegyesen fiuk és leányok számára, rendesen mintegy 50 növendékkel, s ezek is bele számitvák a fentebbi számba.

sebb e cimzetre nézve a kimutatás a szónokköltészi osztályról, a hol az értesités közben, némi felvilágositást kapunk az egyes tanulmányok methodikájáról, különösen a növendékeknek irálybani gyakorlását illetőleg; itt ugyanis a különféle ez évi tételmények is közölvék, a mikből a tanulók dolgozatokat készitének és előadatik az e dolgozmányok körüli további bánás. Ajánljuk ezt másoknak is, vagy legaláb kérjük, ne nehezteljenek hasonló kimutatást adni, csak, ha ezt sokan teendik, csak akkor lehetend a tanodáinkban divatozó tanmódszerekről köztudomást birhatnunk és azokat meg is itélni. Azonfelől közöltetik ezen osztályról a tannapló is vagy a tanórarend, továbbá a szónokköltészi tanulók névjegyzéke, a minek az első hirlőben még nincsen nyoma. — A III-ik rovat nézi a *taneszközöket és a gyüjteményeket*, s ezek szerint van a pesti tanodánál: egy közkönyvtár mintegy 3000 kötetnyi müvekkel; van leánytanodai osztálykönyvtár; szónokköltészi hasonlóképen osztálykönyvtár és külön magyar társalmi, mely utóbiban csak magyar müvek foglalnak helyt. Mind ezek körül, a gyarapodás, vevés és ajándék utján, részletesen és egyenkint emlittetik meg, könyv és adományozó megnevezésével. Az ilyen eljárás, reméljük hogy csak uj adakozásra fog serkenteni. Jegyzékben szól e rovat alatt a kiadó *kölcsönös könyvtárról* is s előadja ennek eszméjét és kiviteli módját. *) Egyéb eszközökbeni gyarapodást, nem igen emlit a kétévi

*) Ha az, az eszme terjesztése és létesitéséhez valamit tehet, ám foglaljon itt is helyet ama kölcsönös könyvtári digressio, szószerinti átnyomatban: „És itt önkénytelenül azon gondolat tolul az elméhez, ha valljon — miután már tanodai és nevelési irodalmunk ily gyarapodásban van, szabad-e még e hazában tanodának könyvtár nélkül lennie? És ha könyvtára van, valljon szabad-e a csak itt is elősorolt könyveket nélkülöznie? Oh pedig, de sok tanodát ismerek hazánkban, melynek könyvtára vagy épen nincs, vagy ha van is, nincs módjában, hogy az ujabb nevelési és tudományi könyveket megszerezhesse; és ha szerez, szerez netalán külföldit, idegen nyelven irottat, miért nem magyart is? Meddig akarjuk még a tanárokat csekélyke jövedelmük mellett, még arra is szoritani — hogyha az idő és tudomány lelkével csakis kis arányban haladni akarnak, hogy önnönmagok kényszerüljenek könyveket venni, olyanokat is, a minőket a közkönyvtárnak kellene kezükhöz szolgáltatnia? Szinte közpéldabeszéddé vált már, hogy a prot. tanitónak, ha meghal, nincs egyebe, mint sok gyermeke és könyve, de halála után, sem az egyik sem a másikról, alig tud, alig bir gondoskodni gyülekezete, azon testület, melynek ő életét feláldozza. Csak ritka esetben veheti meg — a belevert költségnek valljon hányadrésznyi árán? — a gyülekezet, vagy a tanodai patronatus az ő hátrahagyott könyvtárát, és ha megis szerzi, vagy ha ingyen kapja — egyedül azon érdekből, hogy az egy irányban és egy elv szerint gyüjtögetett könyvek legaláb el ne daraboltassanak, egy gazdárol száz gazdára kerülve, — ha tehát mondom, ingyen kapja, a minthogy eddigé csakugyan leginkáb ily módon alapultak és gyarapultak tanodai könyvtáraink, — valljon nyer-e gyarapodást később az ily uton szerzett könyvtár? és évenkint valljon menyiben? Pedig meg kell vallanunk, miszerint tanodáinkszerte igazi tudományosság és korszerü tudományos haladás, csak akkor fog megfogamzhatni és csak akkor remélhetendjük gyarapodtát, ha évről évre a tanodai és nevelési tudományokra vonatkozó legjelesb kül-és belföldi könyveket megis vehetendik, meg is veendik tanodai könyvtáraink. De hol a forrás mely erre is elégséges legyen?! Eszmetársulatnál fogva penditém meg hazánk több tanodájának e hiányát itten, a mely hiányon, ugy hiszem hogy

hirlő, de kivánni valókat igenis. És mely tanodának nem volna még, bármily gazdag eszközi felszerelése mellett, kivánni valója? — A IV-ik

---

még más és ténylegesebb hatók kebeléből is kellene igyekezni segitenünk, mint csupán szegény gyülekezeteink részéről. De eszembe jő még valami, és ezt sem akarom elhallgatni, *mint segithetnének* t. i. az *egyegy intézetnek tanárai magokmagok között, a könyvek hiányának nagy baján?* Külön értekezést erről irnom szükségtelen, az eszme csak szerény szikra, és ez ezen idézeti esillag alá tán nem helytelenül ideillik. *„Kölcsönös könyvtárnak"* nevezem én azon segitési módot, a mely által a tanárok több ujabb könyv birtokába olcsón juthatnak. Egyenkint mindenik tanitó vesz könyvet, már a menyit-anyit, mert azok nélkül ő ugy nem élhet el, mint a katona fegyver nélkül, vagy mint a kertész ásója nélkül. És ezen tanitó között hány van, ki ugyanazt a könyvet szokta meg venni, a melyet társa is bir, ugyanyira, hogy gyakran többeknél – ha magán könyvtárukat vizsgáljuk, csaknem ugyanazon nemü könyveket találjuk. Már minek e luxus? Nem elég e, ha valamely nagyobb és drágább munka, egyegy intézetnél vagy annak tanárai között egy példányban van meg? Nem használhatnák-e felváltva és kölcsönösen többen ugyanazon egy munkát? és a helyett hogy mindenik külön megveszi, nem lehetne-e inkább azon a pénzen valamely más munkát szerezni, a melyet hasonlóképen többen szükségelnek, de a melyet megvenni egyegynek külön nagy erőtetésébe kerülne? Azt mondom tehat — a kölcsönös könyvtárnak eszméje szerint — hogy valamenyi egyegy intézeti tanárnak együtt, a köz tanodai könyvtáron kivül, csak egy könyvtára legyen és ezt kölcsönösen a beálló szükség szerint valamenyien használhassák. Mindenik lekötelezi magát arra, hogy könyveit, a saját birtokában levőket, társának is oda engedendi használatul és e célra készitend könyveiről névjegyzékeket s ilyet adand valamenyi társának, ők viszonzásul ugyanezt tevén. E névjegyzékek nyomán azt mondhatja és vallhatja az ember bátran, hogy könyve anyi van, a menyi a többnemü névjegyzéken foglaltatik. Mert ugyanis, mit tesz könyvet birni? anyit, mint azt, akkor és ugy használhatni, a mikor és a mikint az ember szükségét érezi. Már pedig e könyveket mind, használnia szabad lesz annak, a ki társától a jegyzéket a maga jegyzékeért kicserélte. Az ilynemü kölcsönös egyezkedési intézkedésnél, nem kell egyéb, mint az hogy társától az ember a szükséges könyvet kikérje, és ez egyezkedésileg oda is adja, — természetesen csak anyi időre, a menyire azt amaz nélkülözhetendi, mert a tulajdonképeni birtokos csakugyan mindig első ura a könyvnek, azaz, ő használandja és használhatandja e szükséghez képest a többiek előtt és igy mindenki a magáét. De ez, valljon fogna-e társak között oly sok összeütközést okozhatni, hogy e miatt netalán elkerülhetetlen volna valamely munkából több példánynak megszerzése? És ha, — tehát akkor azon egy bizonyos munka, hadd szereztessék meg még egy példányban és pedig közköltségen. És itt vagyok most a közkölcsönösségnek második momentumánál t. i. az ujbol megszerzendő könyveknél. Teszem már, mindenik tanár azt vallaná mikint ő évenkint 10, 20, vagy 100 ftot fordit könyvre; e költséget immár, nem hogy összevetnék egybe, hanem csak meghatároznák kölcsönösen, ki, minek érezvén legnagyobb szükségét, azt szerezze meg az ő részleti öszvegén; ha pedig valamely uj munkának mindnyájan közszükségét éreznék, azt viszont közösen összegyüjtendő összegből igyekeznének megszerezni mindnyájan s a t. Ez röviden váza annak, a mit én *kölcsönös könyvtár* alatt értek és a

rovozat alatt előfordul a tanoda *évi története*. Mely eszme vezette légyen a szerzőt e téren, megvallja azt a mondott szakasz első szavaiban igy szólva: egy év igen csekély időszak. Nagyban is igen kevés, és gyakran vajmi kisszerü események esnek egy évre, anyival inkáb kiskörü tanintézetnél. Azomban a történeti eseményeket, sem nem szokás sem nincs rendén, hogy nagyságuk és számuk szerint itéljük meg, hanem csupán azon jelentőség és befolyás szerint, a melyet gyakorlának azon bizonyos körre nézve melyben támadának. Intézetnél, élő, szellemi mütestnél, még csak egy perc sem jelentékenytelen, anyival kevésbé egy egész év: gyakran csekélyszerü, észrevétlen tünemény, nagyszerü következményeknek lehet a magva." Ez vezéreszméje a kiadónak s ennek fonalán megemliti mindkét hirlőjében: 1.) a személyváltozásokat. 2.) a tanodai jelentékenyebb napokat és kebelbéli eseményeket, a tanév nyitását, a téli vizsgálatokat, a konfirmatiói ünnepélyt, a májusi s egyéb kirándulásokat a tanuló sereggel, még a tanárok születés napját is, mit a növendékek megünnepelni szoktak, a halál által kimult növendékeket, az éven át tartott tanitói tanácskozmányokat, a tansegélydijazást sat. 3.) a tanodát környező hatók és viszonyokrol közli a helybeli gyülekezet tanodai határozatait, a kerületi és egyetemes gyülés utolsó évi határozatait, nem külömben a rokon intézetektől érkezettt hivatalos levelekről is tevén említést, szóval, előtünteti az intézet egész müködelmét a menyiben t. i. e müködelmeuek nyoma történetileg kimutatható. — V-ik cimü rovat alatt közöltetik a nyári vizsgálatok rendje és ideje, a melyek mindanyiszor junius hó végével szoktak tartatni. Mind ezekhez találunk még mindkét hirlőben „tudnivalókat" csatolva s azoknak tartalma mindanyiszor, a tanszünetnek, a jövő tanév kezdetének, a beiratás módja és rendjének és egyéb ilynemü tárgyaknak tudatása, a mik szülét és növendéket egyiránt illetnek. Enyit a pesti tanhirlemények ismertetése érdekében. A kik azokat megkivánnák szerezni, az 1845/6-ikit 6 p. xron, az 1846/7-ikit 10 p. xron kaphatják meg, mind az igazgatótol vagy akármelyik tanitó társától, mind pedig

---

mely uton az, a ki, 200, vagy 2000 k. kötetnek van birtokában egy maga, négy, öt társával együtt, ugyananyi 200, vagy ugyananyi 2000 kötetnek urává vagy használójává lesz. A könyvnek valóságos birtokosa csakugyan, sokkal inkáb annak használója levén, mintsem az, a kinek üveges szekrényében az aranyszélü es bőrkötésü diszmunka ragyog. E mellett nyeremény ily uton az is, hogy a kölcsönös könyvtár mellett, az egyezkedők könyvtári teremre és netalán fizetéses könyvtárnokra sem szorulnak, mert hiszem mindenki, csak a magánál letett saját részletnek levén birtokosa is, tárnoka is. Mind ennek helyességét már tapasztalásbol is ajánlhatom. Egyébiránt szeretném, ha az egyszerü eszmét és az egyszerü kivitelt, a vitatkozás által legaláb jobban terjesztenék azok, kik meggyőződvék arrol, mikint könyvtár nélkül nem képzelhető tanitó, vagy hais, hát az bizouy csak sántikálva haladó tanitó lehetend. — Mit lehetne azonfelül még más uton is nyerni? mint lehetne e kölcsönösséget netalán még többek között is létesiteni? vagy egymásnak a kölcsönösen kiadandó könyveket, ugy, a mint az ezen hirleménnyel történik — kicserélve megküldeni? és mikint netalán a könyvkiadókat is némikép könyvadományra, vagy legaláb olcsób adásra birni? az már nem anyira ide való, a mint másrészről ismét, itt volt helyén közleni a *kölcsönös könyvtár* eszméjét. — Ki tetemes költség nélkül, jobbat és csélszerübbet ajánlhat, álljon elő, én legelső leszek ki követni fogom.

Dr. T.

Pesten Geibel K. könyváralmi boltjában. Immár arrol itéletet hozni, mi hiányozzék még, vagy mi felesleges van a pesti tanhirlőkben, nem engemet illet, azt szivesen elvárnám másoktol. Hogy e hirlemény valamenyi nevesebb prot. tanodába mindkét hazában egyegy ingyen példányban — netalán reménylendő csere végett elküldetett légyen, az is oly körülmény, a melyet jó volna, ha valamenyi tanintézet elfogadva gyakorlatba hozna.

A pesti hirlőkhöz, mind terjedelemre, mind sokoldaluságra nézve, legközelèb áll a *sopronyi*, lássuk tehát ezt. Szerzőjeül és a mint végül csillagjegyzékben olvassuk — kiadójául is *Tatay István* tanár urat üdvözölhetjük. Az összevágás a pestivel, talán a két szerzőkiadó nézetei és elveinek barátias öszhangzatából is származhatik. Egyébiránt Sopronynak tulajdonképen két hirleménye van, de bizonyos hogy csak az egyiknek kiadója Tatay tanár, a másiknak a „tanuló ifjusági névjegyzéknek" a minőt a sopronyi főtanoda már több év óta szokott kiadni, összeállitója mindig — és nemis igen lehet más, mint — az igazgató. Lássuk eléb amazt (9 lapnyi 4-rét), a mely a prot. tanitóknak ez évben Sopronyban tartott köztanácskozmányi gyülésekor osztatott ki s hihetőleg annak kedveért szerkesztetett is. A cim „Sopronynak összes prot. tanintézetei" kimutatását igéri, s itt: A. alatt adatik értesitvény a főtanodának jelenéről. I. Létegzete és müködése. II. A főtanoda mellékágai vagy magánosb képzőkörei. III. Főtanodai gyüjtemények, tankészületek. IV. Tápintézet és ezzel rokon jótékony intézetek. V. Szorgalomdijak. VI. Változások 1846/7-ben. — B. alatt: Sopronnak ev. polgári tanodája; és a „Függelékben" adatik előterve a kétnapig tartott tanári gyülésnek. — Az egész irat mint első évi hirlemény, egyszersmind a tanodának ismertetése is, és mint ilyen, sokkal nagyobb becsü, mint csak valamely puszta tanhirlő. Ily rövid és átnézetes ismertetést, vajha birnánk már valamenyi hazai intézetinkről, akkor a közkivánatu névtár is, könnyen volna összeilleszthető, sőt akkor netalán arra sem volna szükségünk, mert hiszen az ily hirlemények egyszersmind névtárát is teszik az egyegy tanodának. A sopronyi főtanodánál az igazgatóság évkörben jár négy felső tanár között — ők tehát, a gymnasiumot is igazgatják a mely utóbinak tanitói részt vesznek ugyan a tanodai bizottmányban, de nem az u. n. konventben. (Hát menyivel kisebbek ők? —) A tanoda felügyelője jelenleg tek. *Martiny Frigyes* polgármester, mindig a legelső evang. városi tisztviselő. Tehát nem a konvent vagy a tanodai bizottmánynak szabad választottja, hanem, mivel városi legfőbb ev. tisztviselő, — azért: konventi és tanodai felügyelő is! — A polgártanodának állandó igazgatója, mindig a felsőbb leánytanodai oktató, jelenleg *Lagler János*. A követett tanitási rendszer a zayugróci, tannyelv a magyar. De nem ugy a polgártanodában, a hol a kézikönyvek elősoroltánál, csaknem általánnémet könyveket találunk és a zayugróci rendszer behozatalára nézve, még csak tervezményről van szó, mely a ns. konvent eleibe terjeszteték. Erről jegyzékben a szerző következő vallomást tesz: „A ns. konvent föl is karolá a tervet, de anyagi akadály miatt nem valósitható. Kivihetése végett ugyan is több tanitókra volna szükség, s ezeknek tarthatása végett nagy pénzalap volna előteremtendő. Sürgeti e reformot különösen azon beteges körülmény, miszerint legtöbb osztályok de főleg az elemiek, képtelenül el vannak árasztva, egy embertöl vezetett egy azon időben elláthatatlan számu tanitványokal. Mihez járul, hogy még igy is léteznek és létezni kénytelenek nyilvános felügyelést és befolyást nélkülöző *zugiskolák*, mind meganyi fattyuhajtások, melyek csak a termő tőkéknek satnyasztatására tenyésznek. — A ns. konventnek kértére, nemes gondolkozásu városi előljáróságunk eme nagy bajon segitendő, megtevé legfelsőbb helyeken a lépéseket, hogy el vala-

hára nyittassék meg a városi prot. népnek nevelésére is azon mértékben, melyben a katholikus féltől régen használtatik, a városi közpénztár, miután ez szintugy mondható a prot. tanulókénak, mint a másik félének. És mi azon mély bizodalomnál fogva, mellyel a Főmélt. Kancellaria iránt viseltetünk, meg vagyunk győződve, miszerint az üdvezitőnek ezen biztatása: „zörgessetek és megnyittatik" nem fog mindörökké a pusztában elhangzani. — A gymnasiumi tanitást mi illeti, öt tanitó müködik, a szónokköltészeti osztályban három (kik a felső tanárok közül valók), a többi kétkét évi osztályokban egyegy. A Gymnasiumot megelőzőleg és a polgártanodát egészitőleg, van egy ugy nevezett magyar osztály is, mely az egy igazgatás alatti főtanodához számittatik. — Mind ezen osztályok megnevezése és kimutatásában, hiányoztatni lehet a tanulmányi értesités kimaradását az egy tanulmányra forditott órák számával együtt, és igy a használatban levő kézi könyvek megemlitésének kihagyását is, csak igen kis részben elégittetünk ki e tekintetben a polpolgártanodánál. — A főtanodai változások rovata alatt emlittetik, mikint „a félszázadnál tovább használt ó tanodai törvények helyett, némi módositással a zayugróciak fogadtatának el." — Azok-e, melyek a tanitási rendszer végén mint fenyitéki elvek vannak felállitva „függelék" cim alatt? vagy azok, melyek az egyetemi gyülés szőnyegén még csak most keringenek? amazok nem elégségesek, ezek még nincsenek jóvá hagyva. Feltünő, mint lehetének tanodáink félszázadig változatlan törvények alatt! s lehet, hogy vannak hazánkban tanodák, melyek megavult törvényeiket még most sem változtaták meg! — A melléki intézetek rovata alatt, értesülünk a már 1790 óta fenálló s mintegy 1500 darab közbecsü magyar könyvet biró magy. társaságról, a német nyelv irodalmába magukat beavattatni kivánóknak társalmias müködéséről, a francia, olasz, s angol nyelv tanulhatására nyujtott alkalomrol, a tanitó-képezdéről, mely mint a kerületnek alapitványa, kerület által választott tanárigazgató alatt áll, itt, neveléstan, katechetika, magán-ügyirat, egyházi zene és énektanitás teszik a tantárgyakat; továbbá rajztanodárol s uszás tanulhatásának alkalmárol. Itt talán csak a testgyakorló tér hiányát sajnálhatjuk, ámbátor Sopronnak bájos sétáin és a szabad mozgási mulatságokkal kinálkozó helyein e hiány nem oly érzékeny mint netalán más tanodáknál. — A főtanodai tápintézetröli tudósitásban nagy örömmel olvassa az ember e szavakat: „Mi nem supplikalunk." Ez diszére válik Sopronnak, s diszére még az is, hogy a tápdát nagyobbára a helybeli gyülekezet tartja fen mintegy 90—100 szegényebb sorsu de szorgalmas tanulóra nézve 50—60 egészen ingyen nyer ebédet, a kerület csak mintegy 400 vftal járul évente ezeknek kitartásához. — Hogy menyire tényleges a soproni tanodai ifjuság között az emberi és keresztényi szeretet, tanusitja az egyedül általuk a mult évben létre jött „ápolda." — „Ez — igy szól a hirlemény — egy az ifjuság között keletkezett és jóváhagyásban részesült társulat, melynek tagjai 5 v. garasnyi havonkinti befizetés mellett, a köztük időnkint levő betegeknek orvosra és gyógyszertárra kellő gyógyitatási költségeit közösen fedezik. Tagjainak száma ezen évben 90 körül van. R észvevő emberbarátok önszántu ajándékibol már 300 v. ftnyi tőke is alakullt, melynek kamatai évenkint visszacsatlandók mind addig, mig nem az ápoldai összes tőkék kamatai annyit teendenek, menyiből majdan az összes soproni főtanodának gyógyitatási költségeit további befizetés nélkül lehessen fedezni. — A szorgalomdijakra nézve meghisszük hogy felül áll Sopron akármely tanodáján is hazánknak; van itt — mint a hirlő mondja, 23 apróbnagyobb stipendiumi alapitvány, melyeknek évenkint kioszható kamatai m. e. 4050 vfra rugnak. Ezen öszvegből mintegy 70 szorgalmas, tisztesb önviseletü és segedelemre szoruló ifju dijazható. „És ha a tápdának jótéteményét is ide-

vetjük, ugy valóban módja van a szegény ember fiának is Sopronyban tanulhatni. Ezeken felül ez évben még Roth — Teleki Johanna segélydijas is volt 6, mi 600 vftot teszen. Egyébiránt e jótéteményekről, máskor bővebb értesitést vehetnünk igéri a hirlező. — A mi Sopronyban a történeti változásokat illeti, arra nézve megemlitém már, a zayugróci fegyelem tervezet életbe léptetését, de nem még, a sopronyi főtanodánál egyik leglényegesebb változtatást, értem itt az első félévi vagy téli vizsgálatokat, ezek, mint a hirlező a 6-ik l. mondja „a tanári karnak inditványára, mint káros idővesztéssel s több tan fonalának megszakitásával járók, meg lőnek szüntetve. Megtartásukat egyedül azon szempont ajánlotta, hogy egy egész tanévbeli vizsgálati anyag tömegéből sokkal nehezebb lesz a vizsgálandóknak készültséggel felelniök. Ugy de a vizsgálatok célja nem az, hogy az ifjak bárminő könnyités mellett is, jó feleletekkel kedveskedjenek; hanem hogy kiderüljön menyit tudnak valóságban a tanok egészéből minden könnyités nélkül. Ezen prózai komolyságu vizsgálatok legalkalmasbak rugóul szolgálni a nagyobb nehézségekkel és tetemesb lommal is megmérkező fölszinetlen huzamos munkássagra; mig a fogásos kar alá nyulással kérkedővé tett vizsgálat a valódi szorgalomnak s tanbeli előmeneteknek csökkenője, s mást szintugy mint önmagát szerencsétlenül ámitó hiuságra visz, mely magát a kényelem határain tul nem erőlteteti, és csak pillatnyi feltünésre, nem a lényegre agg.“ — S im ezek a legérdemesb megemlitendők a sopronyi hirleményből, mert a „függelékben“ közlött tanitói gyülésterve, már nem anyira hirleményhez való, mint inkább csak azon okból érdekes, mint hogy a sopronyi főtanodának ez évi egyik nevezetességét teszi, hogy épen ott tartatának volt ez évi köztanácskozmányok. Végezetül hozzá tesszük a mit a hirleményző a 6-ik lapon Sopronyrol általában mond: „a ligetes környékkel, egésséges léggel s vizzel, munkás, egyszerü s romlatlan életü s erkölcsü lakossággal, miveltebb társalgási körökkel biró Sopronyban, hazához és egyházhoz hiven, zajtalanul nevelgető, ámbár földirati helyzeténél fogva csak kis vidéket szolgáló főtanodának százados történetei, tanszéki és szorgalomdiji alapitványai, könyvtárai, mellékintézetei, tankönyvei, jelenének okai, jövőre nézvesti szükségei és kivánatai bő s tán „szép mese“ nélkül is érdekes anyagot képeznek az ezentul megjelenendő sopronyi főtanodai hirlemények számára.„ Tehát nem utolszor van szerencsénk — habátor először is Sopronyt e téren üdvözölhetni? hiszem az „időnkinti közrebocsájtása rövid tanodai hirleményeknek el lön a tanárságtol határozva.“

És most még röviden meg kell emlitenünk a sopronyi főtanodában tanuló ifjuság névjegyzékét, a melyből kiviláglik miszerint Sopronyban a mult évben tanult összesen: 319 főtanodai tanuló, ugy mint: hittanuló 8, jogász 21, bölcsész 59, szónokköltész 73, felsőb nyelvtani 75, alsób 66, a magyar osztályban 17. — A polgártanodabelieknek számát a hirlemény közli, s e szerint volt elemi leány 133, elemi fiu 94, az elemi vegyes osztályban 185 tanitvány, a felsőbb leányosztályban 83, a felsőbb fiuosztályban, 105. — Itt önkénytelenül is e kérdésre kell fakadnunk: mint elégséges pl. 185 városi gyermeket egyetlen egy tanitó oktatgatni? vagy csak 133-at, vagy 105-öt is? Segédtanitók hol késtek? pedig Sopronynak tanitóképezdéje is van, nem lehetne-e ennek növendékeit egyszersmind segédtanitókul alkalmazni a tulnépes elemi tanodáknál, a mint ez másutt is történik?

De forduljunk a dunántuli kerületnek emlitett egyetlen egy evang. főtanodájától, a tiszai kerületnek *késmárki* főtanodájához, a mellyel e téren u. m. a tanodai hirlőket kiadatási téren, hasonlóképen az idén van legelőször szerencsénk találkozhatnunk. A késmárki főtanoda hirlőjének kiadója a mostani 6 évre választott igazgató és jogtanár *Hunfalvy Pál*, ő

az ily iratot „*tanodai szózatnak*“ nevezi, és mint mások, ő is arra használá közvetlenül, hogy általa a nyilvános vizsgálatokra hivta meg az illetőket. De irata más e nemüektől mégis tetemesen különbözik, leginkább pedig azon okból, mivel annak legkisebb részét teszi a tanodáról való tudositás, az mindössze csak egy lapon targyaltatik, a többit (24 4-rétnyi lapot) betölt egy igen érdekes és mély felfogásu tudományos értekezés „hit, vallás és egyház“ cim alatt. Előszavul a tudós szerző és kiadó ime nyilatkozatot adja: „ajánltatott, hogy a külföldi tudós tanodákat követve, a honi prot. iskolák is, akár az intézeteket ismertetvén, akár müködéseikről nyilatkozván programmákat hirdetnének. Annak lesz-e haszna, nem lesz-e, vagy nem fog-e csupán dologszaporitó lenni azokra nézve, kik ugy is inkáb munka mintsem jutalom bővében vannak, vagy épen nem fog-e csak fitogtatás, mintegy nyövő ruhának zsebéből kilátszó selyemkendő lenni, rám nem tartozik megitélni. Nehány évre, ha isten megsegit, a késmárki ev. főtanoda igazgatásával megbizva levén, alkalmazkodom a kimondott ohajtáshoz, s im, közrebocsátom az első programmát. Minthogy pedig a tárgyak választásában, nem anyira szokás, mint inkáb érdek és szükség, menyiben azt belátom, vezérlend, azért *tanodai szózat* nevével fogom programmáimat közleni.“ — Legelőször is a főtanodáról való rövid tudósitást és figyelmeztetést igtatom ide egész terjedelmében: „Miután tetemes áldozatokkal a felsőb osztályokba is a törvénnyé lett tanitási rendszer egy uj tanszék felállitása által ezen lefolyt isk. év kezdetével bevétetett, most az egész intézet tanitósága következő: a középtanoda, első nyelvtani vagy grammatikai osztályában *Bene Sámuel*; a második nyelvtani vagy syntaxisi osztályában *Forberger Daniel*; a humanistikus vagy szónoklatköltészi osztályban *Stencel Hugo*, de *Benedikty János* *) és *Fürész Ferenc* is tanitanak ebben, amaz történeti, ez természettani tárgyakat. — A felsőb tanoda: a.) *bölcselmi osztályában* tanitják, *Benedikty J.* a bölcselmi, *Fürész F.* a mathematikai és természettani, *Hunfalvy I.* a történelmi, *Stencel Hugo* a klassikus irodalmi tárgyakat. b.) *jogtani osztályában* tanitják: *Benedikty János* az észjogot, *Hunfalvy János* az országrajzot, egyházi történelmet, bánya-, büntető-, váltó- és egyházi jogot, *Hunfalvy Pál* a magyar jog vázlatát, a közönséges magánjogot tiszti irállyal együtt és az országászatot. c.) *theologiai osztályában*, t. *Steiner Sámuel*. A főtanodában két rendbeli könyvtár van, az u. n. nagykönyvtár, mely néhai *Schwartner Márton* alapitványából, és a kisebb, vagy u. n. magyarkönyvtár, mely szokott befizetéseken kivül, t. *Jóny Tivadar* ur alapitványából növekszik évenkint. Amaz áll Stencel Hugo, ez Hunfalvy Pál felvigyázása alatt. A museum szépen növekszik, e folyóévben 500 fr. v. p. fordittatott szaporitására. Felügyel reá Fürész Fer. A főtanodával összeköttetésben vannak: 1.) *testgyakorló intézet*, mely bár a tavaszi tüz által megkárositták, nagyobb részvétet mint valaha gerjesztett, *Roth János* tanit benne nagy sikerrel. 2.) *rajziskola*, melyben nyilvánosan tanit *Müller János* rajzmester és festész 3.) *énekiskola*, melyben *Böhmisch János* tanit. Azonkivül az énekegyesületben *Raab* ur tanit. — Lefolyt isk. év alatt a felsőb tanodában rendkivüli nyilvános leckében tanittattak: a francia és német nyelv. Minthogy a nyelvtanulás egyik főtanulmány, annak sikeresitésére a jövendő isk. évben igy lesz az rendezve: 1.) *a görög nyelv* a szókötési osztálytol kezdve, minden felsőb osztályban fog külön a kezdők, külön a haladot-

*) Nem csak a késmárki tanoda, hanem az egész prot. tanodalomnak nagy és gyászos vesztére meghalt. Benne egyik barátját siratja *a szerkesztő is.*

tak számára tanittatni, még pedig Forberger Dani, Stencel Hugo és Steiner Samu által; a bölcselmi osztályban Hunfalvy János Pláton Phädonját magyarázandja. 2.) *a német nyelv* minden osztályban tanittatandik, a felsőb osztályokban pedig a nyelvtanon kivül, német irókbol vett darabok lesznek tárgyak, melyek a jelenkor megismertetésére szolgáltatandanak eszközt és alkalmat Hunfalvy Pál tanitása alatt. 3.) *a francia nyelvben* a kezdők és haladottak számára különkülön leckéket adand Fürész K. 4.) *az angol nyelvből* magánleckéket adand Forberger Dan. — Hogy a theologusok és kedvelők *a héber nyelvet* tanulják, a rendszerből is értetik, tanitja ezt Steiner S. — *Jegyzet*: 1. Kik más intézetekből érkezvén hozzánk, az országrajzbol (statiska) és észjogbol bizonyitvanyi osztályozást mutathatnak fel, a jogtanfolyam második vagy utolsó évébe felvétetnek, ugy levén rend téve, hogy a szükségeseket az elsőéviekkel tanulhassák. — 2. A tanuló ifjuság számára a szüléktől netalán küldendő pénzek biztositása végett Hunfalvy János ajánlkozik, hogy kik nála teszik le a pénzt, lakbér, étkezés, tandij, ruhák fizetésére, azokrol az illető ifjak ellenőrsége mellett, ő fogna számot adni, mind a mellett ugy, hogy ő soha semmire sem előlegezend."

Enyi az egész tudositás és figyelmeztetés. Hogy ez — más tanodáktol vett hirleménnyel egybevetve, még sok tudni és figyelembe venni valót hágy jövőre, azt titkolnunk nem szabad. És ha a tanodai szózatok egyszersmind arravalók is legyenek, hogy azoknak beküldetése által a kerülethez és egyetemes gyüléshez vagy egyetemes gyülési középponti választmányhoz, a soknemü hivatalos irományok készitgetésével anyit terhelve ne legyünk, akkor a késmárki szózat, még sokkal kevésbé kielégitő, mert statistikáját az intézetnek nem is emliti, nem közli a tanulmányi rendet, sem a használatban levő kézikönyveket, mit sem tudat a tanulmányokra forditani szokott órákrol, hallgat az intézet történeti eseményeiről is sat. Ellenben ha a késmárki tanodai szózatot, nem ezen, hanem a közlött értekezésnek oldalárol tekintjük, a mint azt a szerző tekintetni kivánja; ugy azt kell vallanunk, hogy ennél jelesebb programmában nem szólalt még meg hazánk egyik tanodája sem. Nem lehet itt célom, „a hit, vallás és egyházrol" értekezőnek iratát akár ismertetni, akár pedig megbirálni, célomul tüztem ki egyedül az oskolai nyilvános tudósitásokat futólagosan megismertetni, s e hireket illetőleg, egyre másra figyelmeztetni. A késmárki tudós szózatolónak értekezésére ismét csak értekezésben lehetne felelni, a menyiben annak némely állitására csakugyan lehetne észrevételeket tenni. Azért ajánljuk annak megolvastatását, s ezt téve nagyrészben a szerző kivánatának is eleget teendünk ki mindjárt elöl egy jegyzékében igy nyilatkozik: „Ohajtom, e dolgozat olyanná lehetne, minővé tenni akarnám, mert fontos a tárgy: de ohajtom is, volna bár igen sok gondolkodó olvasója. Azért teszem az ide külömben nem tartozó jegyzéket is. — Nehány év óta, hirlapjainkban sok irókon fenhéjázás mutatkozik, mely a német tudományrol, miveltségröl, lehető nagy megvetéssel szól. Az ily pöffeszkedés másutt nevetséges volna csak, de nálunk bünös, mert tévutakra vezeti az ifjuságat és legyezi a tudatlanságot, holott ez legnagyobb ellenségünk. — Ugyan mivel kérkedhetünk a németek ellenében? országlati fejlettséggel? gyakorlati ügyességgel? bár volna igy! de társadalmunk minden rendje, rangja, szellemi és anyagi ügye az ellenkezőt mutatja, mit csak a megvakult és vakonszületett nem láthat. Ifju! a Lajthán és Morván tuli minden országhan sokkal eléb vannak mint mi!"

És most térjünk át a bányakerületnek egyik evang. főtanodájához, névszerint *Szarvashoz*, mely az idén már a második évi tanhirlőjét adja. Az első, mely a kiadónak a nyomatási helytöl való távolsága miatt, te-

mérdek sajtóhibától volt elárasztva, — akkor t. i. Szarvasnak nem volt még külön nyomdája, de most már van, — az első mondom, nincs már kezem között, habár kaptam légyen — és igy nem is ismertethetem; a második, u. m. az 1846/7-ik évi, először rövid történetét tudatja a szarvasi iskolának (1—12 lapig), azután a második szakaszban a *szarvasi főoskolának jelen állapotával* ismerkedtetünk meg. E rajzot méltónak tartjuk egész terjedelemben kiirni, s ez következő: „Iskolánk a békési evang. egyházmegye gyermeke, a menyiben mind keletkezését ennek köszönheti, mind fentartására nézve az esperességtől függ. Hogy az esperesség ez intézetet szivén hordja, mutatta főkép az által, hogy az iskola iránt minden mostoha körülményei daczára is, oly részvéttel volt, hogy azt bár nem csekély erölködésébe került, bukni mégsem hagyta; sőt midőn az épület megszerzése s egynehány szük esztendő miatt magát nagy adósságba vala kénytelen dönteni sem hagyott alá erölködésével, hanem arányt vete ki, melyszerint az esperességben létező lelkipásztorok, iskolatanitók s az egyes egyházgyülekezetek évenkinti járulékaikkal, magok az oktatók pedig, a tandij felét az u. n. iskolapénztárba folyatván, az adósságot lassankint ledolgoznák. E szerint ezen iskola nemcsak azon öt sessio föld által tartatik fen, mely által a szarvasi uraság az esperességet arra birta, hogy azt Berényből Szarvasra áttegye, hanem az egész esperesség egyházi moralis testületétől is. — A mint láttuk még a mult században érezteték egy oskola felállításának szüksége az alföldön; de épen mivel a szükség sürgető volt, mindennek eleget tenni akarván, mindig tovább akara nyujtózni, mint a meddig a takaró ért, s azért soha oly szilárd rendet, mint egyéb honi intézeteinkben megállapitani képes nem vala. Jelenleg azomban mind vagyonát jobb karba hozván, mind a tanitók száma ötre szaporodván, melegen felkarolván egyszersmind a haza és korszellem igényeit, mind inkább kezd bensőleg is szilárdulni. A cél itt azomban egyéb nem levén, mint hü rajzát adni iskolánk mind külső mind belső állapotának, először annak vagyonáról, másodszor annak személyzetéről, harmadszor az iskola kebelében fenálló intézetekről szólandunk; hozzácsatolván végre az iskola-alkotmányi rendszerét es egyéb tudnivalókat. A.) *Vagyon*: a) ingatlan vagyon, ide tartozik: 1) egy emeletes épület ben a városban, melyben öt tanterem, egy könyvtár és zeneterem van; ugyanabban van három oktatónak lakása is. 2.) öt telek jó minéműségü föld Kondoroson, telke 56 holdjával, holdja 1100 □ öllel számitva, egy épülettel, putrival, kuttal, buzavermekkel s hozzá tartozókkal. — 3.) 25 hold föld a város közelében, mely részint az oktatók közt fiz tésök pótlására kiosztva, részint javitásra van kiadva. — 4) négy belső üres házhely (intravillanalis fundus). 5.) egy kétkerekü szárazmalom. 6.) egy magtár és egy tengeri góré. — b) ingó vagyon: a) a gyülekezetek, lelkipásztorok és iskolatanitók évenkinti adakozásai kiszabott arány szerint, és a világiaknak szabadakarat szerinti adakozása. 2) az iskolai pénztár, melybe mindenik tanuló akár kebelbeli, akár vidéki fizetni köteles, a szarvasi 1 ft. 5 krt, a békési esperességbeli 7 ft. 5 krt. a vidéki vagy nem-ág. hitvallásu pedig 11 ft. 5 krt vált Ide tartoznak a tanitási segédeszközök: 1.) egy, mintegy 1500 kötetből álló könyvtár, mely évenkint szaporittatik: 2) physikai, chemiai és mathematikai müszerek tára, mely hasonlókép évenkint szaporittatik. 3.) ásványok és növények gyüjteménye. 4.) egy zenetár, öt zongora és 12 személyre való fuvószerekből álló tár. — B.) 1.) a szófejtők rendes oktatója: *Benka György*, 2) a szókötők rendes okt. *Molitorisz Adolf*. 3) a szónokköltészet r. oktatója: *Pecz Gyula*, ki egyszersmind magyar hitszónok. 4.) a bölcsészet rendes okt. *Greguss Ákos*. 5.) a physika és mathesis r. oktatója, *Dr. Bloch Móric*. Az igazgatóság változó és évenkint az esperességi gyülés által az oktatók közül választatik. E személyzet egyenlő fizetésen van, kivévén hogy Bloch Móricnak „személyéhez kötve minden innen vonható

következések nélkül utódjára nézve" a készpénzbeli fizetés 250 vftal megtoldatott. Egy oktató rendes fizetése: 500 vft. készpénzben, 20 köböl buza, 12 kocsi szalma, 6 öl fa, 4 hold föld használata és kényelmes lakház vagy lakpénz. Ezenkivül osztakoznak egyiránt a tanitványokkal fizettetni szokott tandij felében, a másik fele az u. n. iskolai pénztárba folyván. Az igazgató fizetése 100 vft készpénz, azonkivül kap minden beirásért 2 ft. 30 krt. — C.) Az iskola kebelében fenálló intézetek: 1.) *a tapintézet*, melynek jótéteményében minden tanitvány részesülhet valláskülömbség nélkül, ki betudja bizonyitani szegénységét és rosz erkölcs által magát arra érdemetlenné nem teszi. A tápintézet tagjainak egyharmada javadalmas, kétharmada fizetéses. Esperességbeli ág. vallást követő 20, más hitvallásou levő vidéki 25 vftot fizet évenkint. E jelen évben azomban a szerfelettí nagy drágaság miatt a más hitvallásuak vagy vidékiekre nézve a táplány ára 13 pftra emeltetett. Minden tagja a táplánynak külömbség nélkül fizet 1 vftot az orvosi pénztárba, annak fejében, hogy betegség esetében orvosi tanácsot, valamint minden kivántató gyógyszereket ingyen nyer. — *Jegyzés*: a tápda fentartatik a gyülekezetek, a kebelbeli egyházak, lelkészek, iskolatanitók és világi urak adakozásaibol pénzben, buzában, eleségben és az esperességen kivül kéregetés utján beszedett pénzekből. Ha ezekből nem telik, az iskola pénztárából pótoltatik. Felügyelője a tápdának az u. n. ephorus, ki az esperességi gyülésen az oktatók közül választatik. — 2.) *zeneintézet*, ez két féle: a.) a magokat iskolatanitóknak kiképezni akarók *Zvarinyi Lajos* és *Chován Samuel* tanitó uraktol nyernek oktatást a zongorán 2 vft havi dijért, a szegényebbek ingyen. Részesülhetnek azomban ez intézetben a kitett havidij lefizetése mellett minden tanulók külömbség nélkül. b.) fuvószerekre tanit *Hajdu László* ügyvéd ur ingyen. — 3.) *rajzintézet*, Pecz oktató ur felügyelése alatt. Ez évben vezérlette *Lányi Gusztáv* másodévi bölcsészettanuló, jövendőben Pecz Gyula maga fogja vinni az intézetben a tanitást. 4.) *magyar nyelvgyakorló egylet*, ez évben Greguss Ákos oktató ur vezérlete alatt. — D.) *Az oskola alkotmánya s egyéb tudnivalók*. Az iskola benső dolgaira felügyel az oktatói kar az igazgató tanárral, ki időnkint, mikor a szükség kivánja, tísztársait tanácskozásra az u. n. sedesbe hivja öszve, hogy az iskola belügyeiben egyetértőleg intézkedhessenek. Az igazgató tiszte: beirni az ujonnan jött tanitványokat, kiadni a bizonyitványokat, vinni s tiszttársaival közleni a hivatalos leveleket és végre őrködni, hogy a törvények mind az iskolán belül mind kivül szentül megtartassanak. A külrend fentartására nevelési, politikai és gazdasági tekintetben felügyel 18 személyből álló iskolai tanács, melynek tagjait minden harmadik évben az esperességi gyülés nevezi ki, kivéve az oktatókat, kik már mint olyanok annak állandó tagjai kiknek tehát nincs szükségök még külön tagokul kineveztetniök. Az iskola ingatlan vagyona gondnokra van bizva, ki mellé az iskolai tanács által gazdasági választmány is adatott, valamint az épületnek rendben tartása végett is állandó épitési választmány van kinevezve. — Iskolai segélydij-pénzekben szegények vagyunk, azomban részesittetik ifjuságunk ez év óta a Roth-Teleki féle szorgalomdijakban, kerületünk is ez évben ismét felajánlott 250 vftot iskolánk szegény és jó magaviseletü tanuló ifjai számára, és végre saját Bocko-féle 100 aranybol álló alapitványunk is van, melynek 6/100-toli kamatja szinte a jó erkölcsü állhatatos szorgalmas tanulók közt kiosztandó." — Ezekután következik a hirlett évben előadott tanulmányok s illetőleg tudományok alaprajza vagy elősorolása. Kézikönyvet igen keveset találunk s nagyobbára az áll a tantárgyak alatt „saját dolgozat szerint" azaz, kézirat nyomán, kétségkivül *szógatva* vagy diktando. Az egész bölcsészi első és 2 ik osztálynál egyetlen egy tankonyv sincs használatban! Osztályok tankönyvei ezek: Tóth I. görögök története; Bloch M. szavaláskönyve; Ferency L. magyar irodalom története; Papp György Gedike könyve; Fischer

német olvasókönyve; magyar nyelv Vajda és Sárosy szerint; német nyelv Molitorisz szerint — nyomatott müvek-e azok? Bocsor nyelvtana és a latin remekirók u m. Horatius, Ovidius, Jul. Caesar, Martialis és Corn. Nepos. Több kézikönyvre nem akadtunk. De igenis akadtunk arra, miszerint a régi népek története a szónaklati osztályban *latinul* adatik elő, igy a periodologia is a szófüzők osztályában (hát csak latin körmondatolást tanulhatnak-e azok?), az algebra, vagy felváltva geometria, hiányzik a humanitási osztályban mint külön tanulmány, azaz, hogy ezen osztálybeliek e tárgyat a bölcsészekkel együtt tanulják. Mint lehetséges az a tanterv sérelme nélkül? a bölcsészeknél meg a görög remekirókat nem találjuk, sem nem találjuk fel itt a közép s ujkor történetét; és nem az egyház történetét sem. Igy nélkülözteljük a physikai osztályban a neveléstant, pedig mind ezeket kiszabja ám a zayugróci közterv, vagy itt is csak váltogotó évek szerint adatnak-e elő a tudományok? ellenben érdekes közlesül szolgál az, miszerint Szarvason tanittatnak rendkivüleg, francia nyelv, rajzolás és hangászat. — A növendékek száma; másodosztályi bölcsész 13; első osztályu 12; költész és szónokosztályi 30; szókötő 38; szófejtő 49 Összesen 142 tanuló. A tanerő megoszlik: Dr. Bloch M. Greguss A. Pec Gy Molitorisz Ad. és Benka Gy. között, a két rendkivülit ide nem számitva. E szerint öt tanár között. Ezek képviselik a gymnasiumot és főiskolát. Enyit Szarvasrol.

A többi magyarországi prot. tanodák közül, az emlitetteken kivül még a *losonci* evang. középtanoda az, a melynek igazgatója tudós *Terray Károly* több oldalu „iskolai értesitőt" bocsáta közre és pedig hasonlóképen vizsgálati meghivókint. Az előtt is jöttek volt már é tanoda részéről nyomtatott vizsgálati hivók, de minthogy azokban a tanulók névjegyzékének közlésén kivül, egyebet alig olvashatánk, hallgatunk roluk, az idei ezt is, de ennél többet is nyujt. Olvassuk benne az intézet leirását, melyet szerző e sorokkal kezd: „Hogy tanodánkat, részint a felső egyházi hatóságok, részint az érdeklett szülék s általában a t. közönség irányában megismertessük, az egyetemes evang. közgyülésnek határozata szerint, de saját érdekünkben is jónak találtatott, a tanintézet belső elrendezését, a tanárok müködését, a tanitási eszközök és segédforrások leirását e sorokban röviden megemlitve közrebocsátani. A nyilvánosság ha valahol, bizonyosan a tanintézetek körében termi meg gyümölcsét. Mert a szellem, a haladás forrásából merit életerőt. S a tanitó, ezen ébresztője és éltetője a tanulók szellemi mivelődésének, ha hatáskörét illően fel akarja fogni és betölteni, szükség hogy tudományát szüntelen öregbitse, eszméit tisztitsa s örök fiatalságu kedéllyel folytassa pályáját. Ellenkező esetben, meg nem érti tanitványait, sem azoktol meg nem értetik. — Célunk, melyet ezen tudósitás közrebocsátása által elérni ohajtunk, számot adni, mi célra és miképen használjuk fel azon eszközöket, melyek tanintézetünk birtokában állanak s a szakértők szives észrevételét kikérni, hogy azokat eljárásunk tökélyesbitésére felhasználhassuk." Ennek nyomán értesülünk, mikint Losoncon az evang. tanoda következő osztályokból áll: 1.) fiu elemi osztálybol 68; 2.) polgári felsőb osztálybol 42; 3.) nyelvtani osztálybol 27; és 4.) szókötési osztálybol 33 növendékkel. Ezeken kivül van leánytanoda, 79 tanitványnyal. Van rajz, ének- és testgyakorló iskolája, kisdedovóintézete és varroda a leánykák számára. Emlitvék továbbá a segédeszközök — mikben azomban az intézet mint fiatal még nem igen gazdag, de ugy látszik, hogy a nógrádi gazdag és népes esperesség sietni fog e tekintetben is a szükségeseket az intézetnek juttatni, a mint a tápdát máris megkezdé egy jótéteményezettel. — Következik az osztályok belszerkezetének leirása, mit az előbbi hirlőknél, tanulmányi értesités alatt sorolánk elő. Itt megemlitettnek az egyegy osztály tanulmányai és az azokra fordittatni szokott órák száma, a használatban levő kézikönyvekkel együtt. És végül a közvizsgálatok rendje és a tanulók névjegyzéke s pedig még a lyánkáké is. Hogy

a lyánkákat is hozzá szoktassuk nevöknek nyomtatva olvastához, ezt meg vallom, nem tudom helyesleni; vagy talán ellenőrködés végett tesszük ezt? A lyánka felett a legfőb ellenőrködés a családé, a szülőé, a lyánkának hivatalos bizonyitványra nincsen szüksége és ne is legyen soha, ő rola minél kevesebbet tud a nyilvánosság, annál jobb, — ezt tartja Schiller is. Ohajtottuk volna hogy az értesitő igazgató a lyánkák névjegyzéke helyett, inkáb valamely rövid nevelési értekezéssel, vagy a tanoda történetével lepett volna meg, mi azomban, mint igen méltányosan hisszük, csak azon okbol maradhatott el, mivel a szerző saját maga költségén szokta nyomatni a tanhirlőt. De hiszem ugy vannak ezzel mások is.

Ezekenkivül a prot. magyarországi intézeteket nézve, csak még a következők azok, melyek magukrol a közönség előtt — habár csak tanulmányi átnézet és névjegyzék által is nyilatkozának u. m. *Selmec*, *Kőszeg* és *Győr*. Lehet hogy még többnek kebeléből is jelenhetett meg nyomtatott értesités, de arrol — legaláb ismertetőnek tudomása nincs, mert sem cserehirleményt nem kaptam, sem valamely más uton a kiadottnak nyomába nem jöttem. Pedig van hazánknak még sok nagyszerü tanintézete, miért hallgatnak azok?

A *selmeci* főtanoda. Ifjusági névjegyzéke után, jegyzetek állanak, ezek közül méltó hogy kiemeljük azon tudnivalót, miszerint tek. Görgey Samu ügyvéd ur megigérè, hogy a lyceumon jövő évben a magyar magánjogot fogja előadni. Tehát ismét egy jogászi tanszék! Miért nem szaporitjuk inkáb a pädogogikai tanszékeket és a természettudományiakat? Tanulója volt Selmecnek — az elemieket is ide értve, összvesen 383; van Selmecen magyar, német és tót irodalmi kör, mindegyik egy külön tanárnak vezerlete alatt. A tápdában 160 ifju között 60-nan nyernek egészen ingyen élelmezést. A jövő évi igazgató Suhayda Lajos hittudományi tanár.

És most tegyünk egy kis kitérést még az erdélyi intézetekre, azokra t. i. a melyektől hirlőt vettünk, ilyen a *N. enyedi* ref. kollegium. Ezen főintézet már 1845 óta közöl hirlőket és pedig évenkint kettőt. Hogy ki szerkeszti azokat, azt sem cimlapon, sem a hirlő folytában nem olvassuk ugyan, de ha a magán tudomásra támaszkodni szabad, ugy azokat leginkáb *Vayna Antal* tanár ur buzgóságának köszönhetjük, ki 1844-ben lépett tanári székébe és ezt egyszersmind mint pädagogarcha is munkásan betölti. Ezen hirlők leginkáb két tárgyra nézve kimeritők, u. m. az előadatni szokott tudományok és tanulmányok sorozata és fő cikkelyeinek kijelelése, másfelöl a tanulók névjegyzékének közlése által. Vegyük pl. az 1847-iki év második felèről kiadott hirlőt. Egész füzet (40 lapnyi 4-rét). Első szakaszában I alatt *a felső* vagy *hittani osztály* tantárgyai foglaltatnak s ezek — csak hogy egy kissé megismertessük a magyarországiakat ezen intézettel, mert a mint általában keveset tudunk Erdélyről, ugy meg kell vallanunk, hogy ezen hontestvérünk intézeteiről is csekély tudomása és ismercte van a magyar embernek. Azért szabad lesz bővebbeknek lennünk. — Tehát a *hittani osztály tantárgyai* 1847 másik felében ezek: I.) keresztény hittan 3-ik rész: az emberi nemzet váltságárol — e szakasznak ismét tartalmi átnézete adatik minden egyes § cimje szerint és igy a többi tárgyaknál is. 4-ik rész: az utolsó dolgokrol. 2.) egyházi történetek XVII XVIII. XIX-ik század. 3.) egyházi szónoklattan. — Ezeket tanitja: *Bodola Sámuel* tanár. (Tanári székébe lépett 1820-ban — 4.) görög nyelvészet. 5.) uj szövetség magyarázata, melynek részei: bevezetés az ujszövetségi könyvek értésére és exegetikai gyakorlatok. — Tanár: *Incze Dan.* (Tanárrá lett 1837-ben.) — II. *Közép* vagy *jogtani osztály* tantárgyai 1.) statistika és pedig, bevezetés, ausztriai birodalom, német szövetség, prussziai királyság, muszka birodalom. — Tanár *Péterfi László*. (Hivatalába lépett 1829-ben). 2.) honi

perfolyta és büntető törvénytan. — Tanár *Farnos Károly*. (Székébe lépett 1838-ban). 3.) philosophia elemei, általános erkölcstan 2-ik rész. Ebből: erény, kötelesség, lelkiismeret, erkölcsi szabadság, tulajdonitás. 4.) a természeti jogtanból, a jog eszméje, a jog megvalósulása a társadalomban, az elméletnek alkalmazása némely összetettebb viszonyokra. — Tanár *Mihályi Károly*. (1813 óta). — III. *Alsó* vagy *bölcsészeti osztály* tantárgyai: 1.) számtan 2-ik r. Tanár *Szász Károly*. (1821 óta). 2.) térjtan 3-ik rész, ürtan. Tanár az előbbi. 3.) mérnöklet. Tanár ugyanaz. 4.) honi történetek, Albert királytol II-ik Lajos uralkodásának végeig 1438—1526-ig. Tanár *Péterfi László*. 5.) növénytan, elözmények, növényélet mü- és élettan, a növények táplálódása, növényi megemésztett anyagok, a növények életének folyamata, egybevetett életmüvek s azoknak müszótana, növényrendszer. — Tanár *Zeyk Miklós*. (1839 óta) 6-) tanitástan 2-ik rész, az egyes tantárgyak képzerejök birálata részletes tanuttan (methodika), az egyes tantárgy csoportoknak s egyes ágainak tanutja részletesen. — Tanár: *Vajna Antal* (1844 óta). Azután következik a felsőb tudományokat hallgató ifjak névsora. Volt pedig 1847-ben: hittanuló 27; jogtanuló 79; bölcsésztanuló 84; összvesen a három osztályban: 202.

Enyi a hirleménynek első része. — A másodikat teszi az alsób osztálybeliekről való kimutatás és névsorozat. Itt A. alatt ismét megnevezését kapjuk a tantárgyaknak. Hadd közölhessük ezeket itt, a mieinkkel való összehasonlitás kedveért, csak hogy nem azon lefelé menő megforditott rendben, hanem emelkedőleg az alsó osztálytol a végzőig, a mit mindenesetre természetesebnek és ajánlatosbnak találunk mindig, még a vizsgálatok — vagy erdélyiesen közszemlék megtartásának rendjére nézve is, mert igy legaláb fokozat van a dologban, és mind a vizsgáló, mind az olvasó könnyebb átnézetet szerezhet magának. — *A kezdő osztályban*: 1.) biblia történetek az ó szövetségből. 2.) magyar nyelvtan: szótagok és mondatokrol. 3.) debreceni abcéből 14 cikk. 4.) földrajzi előismeretek. 5.) fejszámitás. 6.) szavalandó versek. 7.) ének. Oktató: *Elekes Samuel*. Növendékek száma, — ezek az irat végén hasonlóan névszerint elősorolvák, ugy ezen, mint a többi osztályokbol — 60. — *A második osztályban*: 1.) bibliai történetek, az ó szövetségi történetek folytatása. 2.) magyar nyelvtan: ejtegetés, lépcsőzés, igehajlitás. 3.) földrajz, Europa országai, azok fővárosai és alkotmányuk megnevezése. Azsiának és Afrikának általános ismerete, hegyek, folyók, égallj, sat. épen ugy Amerikárol. 4.) számtan a négy alsó mivelet, fejszámvetés. 5.) szavalandó versek. 6.) ének. — Oktató: *Tankó József*. Növendék 44. — *Harmadik osztályban*: 1.) vallás, az istenről, sz. irásról, gondviselésről és teremtésröli szakaszok Koppé kézikönyve szerint. 2.) latin nyelv elemei, a rendes és rendetlen igék az azokra szolgáló gyakorlatokkal. 3.) földrajz, magyar ország. 4.) számtan, a tárgyas számokkali négy alsó müvelet és az egyenetlen osztás. 5.) szavalandó versek. 6.) ének. — Oktató: *Szabó András*. Növendék 78: — *Negyedik osztály* 1.) vallás, az ember és világ jövendő állapotjárol, ugy a keresztség és urvocsorárol szóló fejezetek, Koppé után. 2.) latin nyelv, latinbol magyarra, Eutropius római historiájának első könyve s Bocsor nyelvtanából nehány gyakorlat; magyarból latinra Bocsorbol az esetekre irt példák és Döring első folyamatából az ejtegetésekre szolgáló gyakorlatok. 3.) német nyelv, ejtegetés, nemezés, lépcsőzés Márton nyelvtana szerint. 4.) számtan; törtek öszvezése, kivonás, szorzás és osztás. 5.) földrajz német szövetséges álladalmak. 6.) szavalandó darabok. 7.) ének. — Oktató *Incze György*. Növendék 73. — *Ötödik osztály*: 1.) vallás Koppé szerint. 2.) német nyelv, németből magyarra, magyarbol németre. Márton szerint! 3.) latin nyelv, Hamilkár és Hannibal

Corn. Neposbol. 4. Azsia földrajza. 5.) számtan, tizedes törtek. 6.)szavalandó darabok. 7.) ének. — Oktató: *Vizi László*. Növendék 72. — *Hatodik osztály*: 1.) vallástan, Bodola kézikönyvének 3. 4 és 5-ik szakasza. 2.) latin nyelv: Corn. Neposbol Attikus életrajza. Phädrus meséinek első könyve. 3.) német nyelv Márton szerint 4.) ó kor történettana, Róma épittetésétől Amerika felfedezéseig. 5.) számtan, törtek, mértékszeres függesek. 6.) szavalandó darabok. 7.) ének. Oktató *Elekes György*. Növendék 57. — *Hetedik osztály*: 1.) vallástan az emberi eredeti megromlott állapotjáról és az emberi nemzet váltságáról szóló szakaszok Bodola kézikönyve szerint. 2.) latin nyelv: M. T. Ciceronak M. Marcellus melletti beszédje. C. I. Caesar gallus háborororul irt emlékjegyzékeinek 3-ik könyve. 3.) német nyelv Márton szerint. 4.) görög nyelv Tatay nyelvtana szerint. 5.) közönséges történettan, a francia forradalomtol a mostani időig. 6.) számtan, algebra elemei, öszvezés, kivonás. 7.) szavalandó versek. 8.) ének. — Oktató: *Boc Samu*. Növendék 50. *Nyolcadik osztály*: 1.) vallástan, Bodola könyve szerint. 2.) latin nyelv: Virgil Aeneise 2-ik könyve. M. T. Cicero de senectute cimü értekezése. 3.) német nyelv Márton szerint. 4.) görög nyelv Tatay nyelvtanából 5.) Erdély története a nemzeti fejedelmek alatt. 6.) magyar nyelv, irodalmunk története rövid kivonatban. 7. mathematikai geographia. 8.) számtán, az algebrai hat első mivelet, és nehány első rangu egyenlet. 9.) szavalandó költemények. 10.) ének. — Oktató. *Nagy Sándor*. Növendék 40. *Végző osztály*: 1.) ker egyházi történettan a reformatión kezdve a jelenkorig. 2.) latin prózai irodalom története. 3.) latin nyelv: Corn. Tacitus müveiből Agricola életrajza. Horatius külömböző müveiből több válogatott darab. 4.) német nyelv. 5.) görög nyelv. 6.) észtan. 7.) számtan első és másod rangu egyenletek feloldása. 8) térjtan a hármagok (triangulum) hasonlóságaik. 9.) ének. — Oktató: *Molnár János*. Növendék 52. —

És ím enyiből áll a nagy-enyedi hirlő, oly sorozatot és előadást követvén a többi is, csakhogy másmás félévről. Meg kell jegyeznem mikint ezen hirlők, hahogy csak a vizsgálatra valók, hogy azokbol a tanulók nevei, a tanulmányok és az oktatók megismertessenek, akkor elégségesek és igen célszerüek; de ha egyszersmind netalán arra is számitvák, hogy értesitésül szolgáljanak olyanoknak, kik az intézet teljes életével kivánnának megismerkedni u. m. annak történetével, taneszközei és gyüjteményeivel, mellék intézetek és egyéb képző körökkel, a tanulmányoknál használatban levő kézikönyvekkel, a tanitó órák menyijével, netalán a fegyelmi törvényekkel, a tanitók állásával, az intézet alapitványaival sat. akkor azt kell mondanom, hogy nem elégségesek. Mert ha igaz is, hogy tanitó és tanitvány teszi tulajdonképen az intézetet, a tanulmány, az csak a kettő közötti kapocs, a melynek adása és vétele végett a kettő egyesül; megis kivántatik másrészről az is hogy a körülmények is adassanak elő, mik között ezen hatók munkásak. Nagy-Enyed Erdélynek Debrecenje, s Debrecen Magyarországnak N. Enyedje, — azt mondá a nagy erdélyi hazafi, de miután a közönség Debrecenről sem kap valamely bővebb intézeti tudósitást, e külömben ellenkező hasonlatosságbol sem ismerhetni meg N. Enyedet.

Én részemről ott járván a mult nyáron, kisértetbe hozatom ezuttal egy pár — ba csak szétszórt ismertető vonást is felhozni, a nélkül azomban, hogy e mellett más, mint őszinte volna szándékom, t. i. oda munkálni, miszerint ezen ugy mint más intézetekről is, maga az intézet által bővebben és nyilvánosan értesülhetnénk. Adjunk arra alkalmat, hogy egy másik iskola elfogadhassa azt a mi valamelyikben jó van. —

Van N. enyeden 8 főtanár, 9 osztályoktató és 3 szaktanító. Ezen utóbiak tanitják a rajzolást, irást, éneket, gymnastikát és német nyelvet. Összesen tehát 20 tanitóegyén müködik az intézetnél. Az énektanulás ingyen jár, rajzért fizet a növendék félévenkint 20 p. krt; irásért 10 p. krt; gymnastikaért, a hány órát hetenkint jár, anyiszer 20 pkrt félévre; a gymnastikába beleértetik az uszástanulás is, mire nézve még csak a mult nyáron épült a kollegium költségén szép, tágas és igen célszerü és biztos habár ugy látszik hogy nagyon költséges uszoda. Ez nem csak használra, de megvallom diszére is válik N. enyednek vagyis kollegiumának. A német nyelv tanulásaért is jár valami csekély külön dij. A közoktatásért fizet a növendék félévenkint — censura előtt „*promissió*" név alatt, valami, tetszése vagy a szüle tetszése szerint bizonytalant osztálya oktatójának (az az, alsób vagy gymnasialis és elemi osztályokban) de ezen bizonytalan promissionalis fizetés, mint értesülék, el leszen töröltetendő és rendes tandij állapitandó, mi kétség kivül mind a tanitó, mind a szülére nézve célszerübb, ez kötelességét ismerendi bizonyosabban, amaz remény helyett, ismert számokon alapuló jogra támaszkodhatandik. (Kolozsvártt a növendéki fizetések: 8, 10, egészen 12 pftig menő összeget tesznek). — Beiratás az intézet polgárai közé az egész tanulói pályán át csak egyizi van s azért fizet a szegényebb 12, a tehetősb szülének gyermeke 24 p. krt. De klassisköltség nevezete alatt fizet évenkint a növendék 28 pkrt, szolga *)pedig ennek felét Ez fordittatik fütésre, világitásra és tisztogatásra, ebből fedeztetvén a nagy alapitó Bethlen emlékére tartatni szokott évi ünnepély költsege is. A mi felmarad, azon taneszközök vásároltatnak. A „Bethlenünnep" a husvét utáni diligentia utolsó napján esik meg mindig. — Az oskolanyitás is ünnepéllyel szokott tartatni s ez alkalommal az igazgató beszédet mond. A tanév végén esik meg rendesen a bezáró ünnep, akkor van a jutalmak vagy proemiumok és segélyezések kiosztogatása. Könyv osztogattatik akkor valami 600 ftára. Egészben anyi az intézetben a beneficium, hogy ilyenben mintegy százan részesülnek. A legnagyobb 150 vftra rug, ilyen azomban csak egy van, holott 25 pftos van negyven Ezek nagy deákoknak szánvák. Külön ezektől van kis tanulók számára 100 váltós jótétemény 9; atyafiak számára — bizonyos családok szülötteit illetőleg, van 600 ft. Ezt jónak rosznak, minden évben ki kell adni Kis tanulók számára van 60—70 ftos beneficium is egynehány, az őket illető segélyezések általában mintegy 40-re rugván. A szegényebb de szorgalmas és jó erkölcsü nagy deák, ingyen szállást nyer a kollegiumban, oktat magánnövendékeket és ezektől rendesen tápját kapja, külömben van olyan a kinek két sőt négy cipója is jár a kollegium jótéteményéből. A szegény gyermekek közül, van 200 ki naponta egy cipót kap, az ilyenek többnyire szolgák, és igy többi szükségeikről urok gondoskodik. A kik nagy deákok mellett vannak, azokkal ünnepekre vagy legátiókra járnak. Legatio van valami 70. Ezekből a nagy deák három ünnepen át, van a ki 60—70, de van olyan is, a ki csak 15 ftot kap; nem szép jótétemények-e mind ezek? s nemde mind anyi ösztönző és segitő eszközei annak, hogy ezen főtanodánál a szegényebb sorsu is kiképezheti magát? hány jeles férfiat köszön mindkét hazánk ezen iskolai cipóknak? Az alumneumok és stipendiumok vagy tápdák és segélydijak, a menyire összeszövetvék azok már történeti örökitménynél fogva is intézeteinkkel és menyire nem nevelkedhetik még ily segédkedés nélkül nálunk a szegényebb gyermek, én meg vallom mégis, hogy azoknak tiszta nevelési szempontbol barátja nem vagyok. A nevelésnél

*) Szolga és tanuló! mint fér az ily elnevezés össze.

soha sem szeretek alkalmazni külső rugót belső eredmény előidézésére; de lássunk még nehány jegyzetet a nagyenyedi főtanodáról.

Felütve utazási naplómat 1847 jul. 29. stb. Enyeden töltött napjaimrol ezeket olvasom, engedjék meg a t. olvasók hogy mint oskolai tourista némelyeket a legőszintébben közölhessek: „Tegnap fiaim és egyszersmind utazó társaim (két pesti tanitvány K. S. és N. S.) förödtek az ujonnan nyitott enyedi kollegiumi uszodában, a melyben az uszástanitást *Freitag* nevü bécsi gymnasta vezérlendi. Már az uszoda is az ő terve szerint épült. Ez egy tölgyfa fenekü és fakerületü tágas és eléggé mély épitmény, a melybe a viz a magasabban folyó malomárokbol zsilipen által tetszés szerint csapoltatik és az uszási mederböl más végen ismét kifolyatható. A viztér egyik oldalán fahajlékok épülnek az öltözködés végett, s ezen hajlékok közül egynehány egyenesen csak a tanár urak rendelkezésére álland, a többi pedig a tanulni kivánó növendékek számára. Külön órákban a női közönség is fog ide járhatni. Ez helyes. Az usztanitó — ki egyszersmind, mint már is megjegyzém gymnasta is, 550 pftnyi fizetést huz a kellegiumtol. Valljon van-e magyarországon sok rendes tanitó kinek enyi fizetése volna? A nevezett tanitó, naponta 4 tanórát tartozik adni, többi idejét tetszése szerint fordithatja fizetéses magánoktatásra. — Az uszodai intézetnek felállitása a kollegiumnak mintegy 10,000 ftjába került; melyik magyarországi tanoda tudna és akarna enyit áldozni ilynemü intézetre? De N. enyed ezt kiállitani képes volt, mert hiszem ugyan e napon — a melyet ott tölték — 30,000 ftot kapott Enyed városától a dézma megváltásának fejében, és ezenkivül 20,000-et az egyház. Már az ilynemü nagyszerü jövedelmek mellett, lehet aztán oskolát virágoztatni! Az utolsó években felállitá a kollegium a pädogogarchai tanszéket, a melyet jelenleg t. Vajna Antal ur tölt be, hetenkint 5 tanórát adva (a többi tanár hetenkint 10-et ad), de azonkivül felügyel a gymnasialis osztályokra, mint ezeknek igazgatója, mivel ezen osztályokban nem tanitván állandó tanitók, hanem csak egyegy évre választott nagy deákok, kell hogy azokba valami állandóság hozassék. — De erröl még külön helyen kellend szólanom. — Továbbá létesité a kollegium egy német szaktanitónak székét, a melybe konkursus utján *Kaczián* ur hivaték meg. Ennek fizetése 450 pftot teend s igy a gymnastika tanitójával együtt, máris 1000 pftnyi uj költsége lesz évenkint a főtanodának. — Azonkivül tartani akar assistenst a természettudományok és vegytan tanitásához *Zeyk* tanár urnak oldalán. Ezen tanár urat Vajna A. tanár és tisztelt barátom társaságában meglátogatám s pár percnyi idő alatt is anyira megkedvelém, miszerint nem tartózkodom megvallani, hogy ha még tanuló volnék, szeretnék az ő tanitványa lenni; ezen tapasztalás után könnyen megérthetém miért ragaszkodik a fiatalság anyira ezen tanárához. Utób tisztelkedtem a generalis notarius. t Bodola Sam. theologiae tanár urnál, ki ha a mostani püspök elhal, ennek helyébe succedál mert itt Erdélyben, nem a püspök az ki választatik, hanem az egyetemes jegyző. A választás mintegy 8 évvel az előtt történt s ez okozta volt a nagy harcot és elvbeli felháborodást a ref. erdélyi testületben, ez teremté Salamon kolosvári theologiae tanárnak könyvét „de statu ekklesiae ref. in Transylvania", a melynek nyomán a göttingai egyetemtől hittudori cimet kapott, épen akkor a midőn én göttingai tanuló voltam. Bodola tanár ur tekintélyes férfiu, ugy külsőleg mint lelke nyilatkozataiban. De van a tekintélyességnek egy neme, a melyet a bizonyos magasabb hivatalban-lét kölcsönöz az embernek. Itt a személyes tekintély ezzel egyesül. Nála létemkor sok apróságos — nézetem szerint tanárhoz alig illő dolgokkal volt elfoglalva u. m. az aratók cipócédulácskáinak aláirásával s egyéb gazdasági dolgokkal, mert ő most a kollegium oekonomikus ügyvivője. Hogy magyar tanárjaink universalisták, jól tudom,

de hogy gazdák, tisztartók, pallérok sat. is legyenek és körülményeknél fogva lenni kénytessenek, ezt még sem gondoltam. Itt ez csak azért van, mivel a kollegium földes ur, mely uradalmát saját maga kezeli és igazgatja s igy felváltva a tanárokat éri a tisztartói hivatal. Mindig két tanár a főnök, az egyik belső, mint tanodai igazgató, a tulajdonképeni rektor, a másik külső, vagy gazdaügyelő, anyi mint második rektor, s ezekenkivül van aztán az állandó paedagogarcha. — Bodola urat kérdezvén, mi könyvekből lehetne leginkáb megismerni Erdély prot. statusának rendezetét és szerkezetét? a Salamon tanár ur már feljebb idézett latin munkáján kivül, Benkő Transylvania cimü nagy munkájára utasitott és a codex-ek vagy fejedelmi diplomák s efféle statutumokra. Incze tanár ur pedig, valami erdélyi szásznak a munkáját ajánlá, mely a legujabb időben jött ki, cimét adni igéré, de biz ezt kérni megfeledkezém, — ezekből könnyü lenne megértenem sajátságos rendezetét az erdélyi prot. testületnek. Különséges és a magyarországi szerkezettől elütő a konsistorium és a synodus külön testületisége. Amaz a felsőb, ez mellé- és némileg alárendeltje amannak. A synodus tisztán csak papokból áll, mindenkori elnöke a püspök. Gyüléseit évenkint egyszer tartja tizenhárom külön városkörben. Jelenleg a konsistorium rendeztetéséről tervet készitett, mely magának a konsistoriumnak lészen felterjesztendő és a gubernium által szentesitendő, mert a konsistorium igen határozatlan valami és bizonytalan számu tagokbol álló egyházvilági testület. Tagjairol bőven szól Benkő és Salamon, a mely utóbi — mint Bodola ur is vallja, a konsistorium szerkezetét igen jól irta le, csak a general notarius választásárol értekezett egyoldaluan. S ily egyoldalu cikkeket vön fel egykoron a prot. egyházi lap is, ugy hogy ez által, nem csak hogy előfizetőket, hanem hitelt is veszitett lap ez Erdélyben. Én részemről igyekeztem az Egyházi Lap mellett felszólalva azt mentegetni, magyarázván a szerkesztők nehéz és mindenről nem felelhető állását. Hiszem igy járt volt e lap a debreceni, pataki, pápai és más főoskolák ügyeivel is. Hiába, a szerkesztők pártérdekről vádoltatának. De azért az Egyházi Lap Erdélyben mégis igen sok helyre jár s arányiag talán többekhez is, mint magában az anyahazában. Miből könnyen kivehetném, mikint itt is, inkáb a lap-, mint a könyvirodalomnak van kelete. Nevelési füzeteimet még mind teljes számban találtam Vajna professor urnál. Igy hangoltatnak le reményeink s igy lohasztatnak nevelési jó szándéku terveink! A nevelésnek irodalomra van szüksége, s ez volna mindnnnapi kenyerünk, sütőnek magam is ajánlkoztam és felszólitottam másokat, de vagy süteményünk rosz, vagy másbol táplálkoznak még hazai nevelőink, vagy általában koplalnak!

A tanárok választására nézve, igen jó intézkedést és gyakorlatot találtam N. enyeden. Itt a kijelés joga a tanári testületnél van. Ők ugyanis, a kuratorokkal együtt, a minő minden főoskolánál — ha nem csalatkozom — öt szokott lenni, három egyént kiszemelnek, bármely tanodába kelljen is tanárt választani. Az idenéző oskolák: az enyedi, kolosvári, mar. vásárhelyi, udvarhelyi, szászvárssi és zilahi. A kijelöltek nevei a konsistorium elébe adatnak s ettől függ a választás eredménye, mely, mint az utazó francia Gerando mondja, országos ügy, mely küzdtérre hivja néha a politikai pártokat is. Néha a tanári szék betöltésére, a kijelöltek közüli választásra becsődítetnek a konsistoriumba még a köznemesek is, kik mindnyájan választási szavazattal birnak. Én részemről ezzel nem gondolnék, mert a garantiát csakugyan a kijelelésben találom s ez a tanároktol függ; csak kandidáltassanak mindig jeles férfiak, az egyre megy kt aztán, akárkit választ a konsistorium, annak azért mindig kedves és kivánt embernek lehet lennie. Csakhogy mint a tanár urak vallják, a kijelelésbe befolyván a kollegiumi kuratorok is,

megesik, hogy ezek közé néha olyan egyén is felvétetik, kit a tanári kar nem kiván. A papok választása, a mint több vidékeni tudakozódásból kivehetém, egyenesen a községektől, az önálló gyülekezetektől függ. A község, nem ordinált egyént is választhat s az mint olyan, két-három évig is müködhet a papi hivatalban. — A papok censurálása nyilvánosan történik a synodus előtt, itt rendes bizonyos censor szokott lenni, ki a kérdéseket teszi, de azon kivül kérdést szabad tennie akármely jelenlévő tagnak is.

Az enyedi kollegium alapittatásának ideje 1614-be esik; elsöbben Gyula Fehérváron állott fel, s onnan, post multa discrimina rerum — Enyedre tétetett által. Valami 6 évig Kolosvárott is tengődött, a fiatalság oda vonulván volt nehány tanárával. Mária Trézia királynő alatt, a kormány akarta reá tenni kezét s jószágait elszedni, de mivel azoknak egy részéből a püspök fizettetik s a többi ugy is az egyházi alapitványokkal — mik sérthetlenek — egybe levén kötve, épségben hagyattak valamenyi alapitványok. A kérdésnek eredménye pedig mindjárt akkor az volt, hogy nehány tanárral több hivatott volt még a gazdag székek betöltésére. — Későbben, az idők mostohaságában, sok elveszett ugyan a kollegiumi javadalmakból, kivált némely kurátor kezelése alatt, de mindamellett azok még most is oly tetemesek, hogy nem sok német egyetem lesz, mely gazdagabb alapitványokon nyugodnék mint az enyedi főoskola, de azért még sem egyetem, ugyan miért nem? Egyébiránt csakugyan az a kilátás van Erdélyben, sőt tervek is odairányulnak már, hogy universitás emeltessék fel Erdélyben, habár csak három fakultásra is, u. m. philosophiai, jog-, és hittudományokra nézve. A hittudomány — azt határozta a konsistorium a terv javaslata szerint, egyedül Enyeden leszen tanitandó s igy lassankint a többi tudománykar is csak ide fogna összpontositattani; az egy törvénytudomány maradna meg Udvarhelyt, a minthogy ott van a királyi táblának széke a mely mellett gyakorlatilag is képeztetik a jogtudós. A philosophiai kursust az uj terv három évre kivánja mindenkire kötelezőleg kiterjesztetni s annak hallgatása után, részint jogi-, részint hittudományi pályára léphet ki az ifju tanuló. Mind a jog, mind a hittudomány, két-két évre terveztetik, ugy azomban, hogy a theologus ne legyen kénytelen egyszersmind a jogtudományokat is hallgatni; ellenben klassistanitóvá az elemi és gymnásiumi osztályokban lehetend a nem-theologus is; mi mostanig nem ugy volt. Ez tehát a politikusok vagy u. n. világiak győzelme a pusztan theologusok irányában a tanitásra való közvetlen befolyást nézve. Elvileg ezen engedély megállhat, sőt nem is lehet ellene kifogás, mivel a protestansoknál ugy sincs valami lényeges és osztályi különbség theologus és nem-theologus között, de hogy a jogászoknak a tanitásra bocsátása által, az oskola a mely reájok bizatnék, valamit nyerne, azt sem hinni, sem feltenni nem tudom; az oskola és a növendék, nem az által nyer, hogy theologus vagy nem-theologus tanit, hanem egyedül csak az által, hogy a nevelés-tanitás szakilag készült emberekre bizatik. Az immár lehetséges, hogy szent hajlamtol vonzott és a nevelést szakjául választott lehet ugy a theologus mint a jurista, de mégis inkáb valószinü hogy a theologusbol lesz jobb nevelőtanitó mint a juristából, mert amannak foglalkozás tárgyai és tanulmányai rokonabbak a nevelésiekkel, sőt a nevelésiek, didaktikaik, katechetika sat. egyenesen a theologia kar tudományai közé is tartoznak. De általában, sem theologus, sem jurista mint olyan, nem lehetend oly nevelőtanitó, mint az egyenesen nevelőtanitónak készülő. Ilyen szaknak és tudományi hivatás-ágnak is kellene lennie a főoskolánál, hahogy eleintén nem is volna az egyéb, mint pädogogikum seminarium. De az innen kikerülőket ne csak egy esztendeig tartsuk aztán az osztályok tanitásánál, hanem ha lehet, alkalmazzuk őket életidőre. Én jó oskolát csak állandó tanitónak a keze alatt képzelhetek. De igaz hiszem

szaktanitási rendsser szándékoltatik behozatni a klassisokba, azt tán majd inkáb fogja virágoztatni a nevelést. Fogja? kétlem, a szőnyiféle ideiglenes tanitóskodási rendszer mellett sohasem, sőt még rosszabb, még mostoháb leend ugy a nevelés mint a tanitás. Az alsób osztályokba, azokra képzett és mindenolduluan készült egyetlen egy tanitó kell csak, anyival inkáb, mivel a kedélyképezés és szivnemesitésnek szép eredményét valamint a fegyelmi kezelést is, csak egy viheti a legsikeresben. Növekedve és feljebb haladva elágaznak ugyan az alsób osztályok is szaktanitásiakká, de mentül alsób az, annál kevésbé szabad alkalmazni a szakrendszert, és a felsöbbekben is az egész osztályt nem tanácsos több, mint két *állandó* tanitóra bizni. Az erösbülő csemete, nőttében először csak két ágra szakad s csak aztán többre. *Tehát állandó, hivatásilag és hivatalilag készült és képzett tanitót for evér az alsób osztályokba, és pedig csak egyet, atyát és vezért, s legfeljebb a felsőbbekben, a hol a tanulmányok már nagyon is ágazódni kezdenek, kettőt, de ezeknek is csak egyike legyen mindig az osztályfő!*

A tanszünetre nézve N. enyedet illetöleg hallám, hogy ez még igen sok időt vesz el; 19 hetet tesz öszvesen az egész évi szünet, ez tehát majd nem félév. Az aratásira két hónap esik, julius és augusztus; a szüretre 3 hét; a karácsonyi tesz 3 hetet; a husvéti szintén hármat; a pünkösti kettőt. Ide nem számitva az egyébkinti aprób ünnepies napokat a mik jó felváltásul szolgálnak ugy tanitónak mint tanitványnak a diligentia közben. Egyébiránt a sok szünetre nézve csak egy örömből fakadt megjegyzésem volt, az t. i. hogy a nagy nyári vagy aratási szünet itt is ugy, mint hazánk különösen prof. ev. tanodáiban jul. és auguszt. hóra esik. Erröl egyizben az Egyházi Lapban szóltamra, semmi válasz sem jött még, mint lehetne t. i mind két hazában a nyári szünetet egy ugyanazon időre tenni?

A mi a főoskola gyüjeményeit illeti, találtam könyvtárt melyben mintegy 22,000 kötetnyi munka kinálkozik a tanuló és tanult buvárlatára. A kéziratgyüjteményben igen becsesek Benkő kézirati hagyományai, — mikor láthatandanak ezek napvilágot? Találtam gazdag pénzgyüjteményt, melyben legnagyobb számmal a régi dák és római pénz. Van ásvány és kövület gyüjtemény is, ezeknek elrendezése hasonlit a göttingai egyeteméihez a menyiben a szebb és nagyobb meg ritkáb példányok üvegszekrényekben tartatnak és ezek alatt vannak lapos fiókokban a többi aprób példányok. Az állatok közül is van számos kitömött példány; sőt még az anatomia komparativa tanitásához is nehány csontváz. — A könyvtár gyarapitását mi illeti, nagy örömömre szolgált hallhatni a módot a melyen az évenkint gazdagszik. Minden főtanar a maga tudományszakjára nézve rendelhet saját választása szerint 200 vftára könyvet. Ez tetemes gyarapodás és igen célszerü intézkedés, kivált ha a mellett még a fiatalságra is van némi tekintet, hogy az ő számára is megszereztessenek a szükséges segédkönyvek. Melyik intézete hazánknak fordithat enyit könyvtára szaporitására? Nyolc rendes tanár, 1600 fnyi könyvvel növeszti tehát évenkint a könyvtárt. — Mi ismét a fiatalságot külön illeti, annak van *olvasó egyesülete* s ebbe megszerez minden ujabb magyar munkát és birja már is, a csaknem összes magyar irodalom termékeit, ezenkivül járat valami 8 magyar folyóiratot. Ezeknek olvasásában természetesen csak a nagy és érett tanulóság részesül. Az olvasó egyesületnek régibb történetéből nehány ereklye, valami öt, rámába foglalt csoportképek — jelenleg a muzeumban csucsulnak. A teremben felállitvák ezek helyébe divatlapok által szétküldött nemzeti képek és arcrajzok. A könyvtár mintegy 600-nyi kötetből áll. Az egyesületben részsztvevő, évenkint 5 pftot szokott befizetni részvénydijul. Az egész egyesület a tanároknak közvetlen közös és egyenkinti külön felügye-

lése alatt áll, ugy hogy iránya nem is lehet más, mint nemzetien tudományos és emberi miveltséget előmozditó. Ilyen egyesület nélkül, nem tudom mit tevő lehetne a számos és már éretkoru tanulóság, kell néki valami önállób folalkozási tért engedni hogy bebizonyithassa olvasás, értekezések, vitatkozások által szellemi érettséget és életrevalóságát, de mind ez természetesen még a felsöbb tanárok tanácslata és felügyelése mellett. Én részemről még ártatlan ifjui mulatságokat és egyéb sziv és elmei szórakozást is kötnék össze az intézettel. De hiszem ez sem hiányzik — a mint értesülék, mert van a fiatalságnak *zenetársulata* is, itt a hangszereket a kolleginm pénzén szerzik meg s örökitik utódaikra. Van azonkivül *énektársaság* és osztályonkint mindmeganyi énekgyakorlás az u. n. kantus. Ez utóbi minden prot. ref. intézetben nagyon virágzik, az ágostaiakban pedig csaknem egészen elhanyagoltatik. Pedig mily hatalmas képző és különösen sziv és izlésnemesitő erő van a közéneklésben, senki sem meri kétségbe vonni. És ha ezen énektársalmakban hely engedtetik a nemzeti daloknak is, akkor azok anyival inkáb terjesztendők és minden iskolának ajánlandók — Van Enyeden *rajzintezet* is, melyben hetenkint külön 4 órában részesülhet a növendék. Mind ezeken kivül van az ifjuságnak még *közös kertje* és pedig kettő, az egyik közvetlen kapcsolatában a kollegiumi nagy épületeknek, emelkedőleg fel menve a kies hegyoldalnak a melyen az emelvényeket (terrasse) maga a fiatalság egyengette, ugyan ő plántálván és ápolván a fákat is. Itt külön tér van kihasitva a zenekar számára, külön a testgyokorlás végett és ismét külön fasorok a sétálgatásra és fenszóvali tanulásra. A téli gymnastika az épület egyik tág teremében van jelenleg felállitva és gazdagon felszerelve. Az emlitett kertnek egyik része *füvészkertté* fog alakulni, de minthogy ez nem lenne elégséges, van és lesz még ezenkivül egy másik füvészkert is a városon kivül a maros-völgyben. — *Herbarium* van a muzeumban és e mellett sok növényi képfestvény vagy növényatlasz. Füvészkedve gyakran tesz kirándulásokot a természettudományok tanára Zeyk ur, mik anyival tanulságosabbak, minthogy Enyed nehány mértföldnyi vidékében a leggazdagabb Flórát lehet gyüjteni, a sziklai, havasi, tavi, mezei, erdei, mocsári sat. növényfajokat. Ez hát a kollegiumnak nagy füvészkertje, maga a gazdag természet, sőt saját uradalmában is napokig füvészkedhet a kollegium, mert birtokához több falu tartozik. Mily kedvező körülmény, holott némely magyarországi főtanodának, a falak környezetén kivül egy talpalatnyi saját földje sincsen. De hiszem egész Erdély sem egyéb mint a természetn k gazdag és nagyszerü muzeuma, ugy természeti, mint történeti ritkaságokra nézve. A hegyek és szirtek, épületi óriási oszlopok gyanánt meredeznek a magas aetherbe, boltozatul a gyönyörü eget viselve; e boltozatot minden pillanatban a legbámulatosb fresko képekkel boritják el a felhők miket a nap koránya és alkonyá ezer vegyületü szinekkel kifest. E festőnek ecsetje a hegyeken örökké lengő szellő. Ásványtár a földgyomra mely anyi kincset rejt titkos szekrényeiben, hogy egész Europa pénzeit lehetne belőlök verni. A geologiai és kövületi tanulásra, sok helyütt önkénytesen nyitja meg a föld gazdag kebelét, az emberfiát néma ékesszólással intvén a tanulásra, bámulatra és imádatára annak, ki e tárakat felszerelte. A folyamok aranyhomokot mosnak a hegyekből, azt egyenesen az ember markába ömlesztvén, ásványviz számtalan helyen buzog kik a földből, sós viz kiapadhatlan, forrásokban, a sóaknak kifogyhatlanok, némely vidéken már egypár lábnyi mélységre is sót talál az áskáló, egész hegyek sókristályokból állanak. Hát még a történeti ritkaságok? Hány népnek nyoma nem találtatik Erdélyben, mind meganyi történet lapjai az emberiség könyvének Itt találod bélyegét a földbe kinyomva a makedonok, dákok, byzantinok, rómaiak, tatárok, törökök, magyarok, németek és oláhoknak sat. És e népek maradványainak épitményi és eszközi

töredékeinek csaknem minden darabja muzeumba való. De hol a muzeum mely ezeket befoglalja? Innen jönnek gazdagodni az europai muzeumok, s onnan van, hogy a külföld ritkaság gyüjteményeiben szinte több erdélyi müdarabot talál az ember, mint magoknak az erdélyieknek szekrényeiben! Ez évben a hires porosz Neugebauer járt itt s felásatta több eltemetett régi városnak nyomát, és még menyi fekszik itt eltemetve, mikről az e földön alvó, még csaknem is álmodozik még! Erdély egy nagyszerü ékes népsir, ravatal, melynek vésett cimerei a hegyek és bájos völgyek. De megjött már az ideje, hogy Erdély országos muzeumot is igyekszik létesiteni, habár csak fiául is a magyarországinak, mert nekünk csakugyan együtt és közösen kellene gyüjtenünk a multnak emlékeit, mert multunk közös volt, hogy jövendőnk is közös lehessen. De itt még különösen is kell emlékeznem azon egyes lelkes fiakrol, kik saját magángyüjteményeiket felajánlák a felállitandó országosnak. Igy csak az egy Déva mezővárosban öt gyüjtögetőt találtam a kiknek ritkaságai már is megtöltenének egy pár muzeumi termet, és ezen urak sokoldalulag még folyvást szaporitják gyüjteményöket, állat, növény, ásvány, pénz, faragvány, épitvényrajzok, életeszközök és szerek sat-re nézve. Ezt nem lehet eléggé becsülni, csak igy nyerhet az egész, ha az egyesek enyire és ily irányban munkásak. És e mellett nem tudom, ne becsüljem e még többre az ajánlási készséget a mellyel magánérdeköket félretéve, kincseiket a köznek feláldozni sietnek? Ez közszellem nyilatközványa és csak is ez méltó hogy a nemzet jövyndőjének reményét hordozza. Nagyobb hazámnak fiai, vegyetek példát a kisebb testvérhazának lelkes fiain!

De viszatérve az enyedi kollegiumhoz. Vajna tanár urtol megkaptam a mult évek hirlőit is, s ezekből a tanulmányi rendezetét a kollegiumnak kitanulni, immár nem lesz nehéz. — (Teljesitém már feljebb.) Itt csak azon észrevételeket tehetném még, miszerint a gymnasialis és el mi osztályokban nagyon is hiányos sorozatát találom a tanulmányoknak. Természetleirás és természettan sehol sem tanittatik, képviselve nincs az alaktan, csak hiányosan és csonkán találom a történetet, a német nyelv tanulása körül még nagyon ószerü mártonféle a methodika sat. sat. De ezt jelenleg szaktollal vizsgálni nem akarván, megnyugszom magam is abban, hogy az uj tanrendszer mely még folyvást a konsistorium zöld asztalán kering, más elintézést eszközlend ez ügyben. — Tehát csak még egynehány másnemü adattal fogom az olvasót untatni. A kollegiumban lakást a mi ill ti Egy szobában 10—15 tanuló is lakik, ezeknek közös inaskáik vannak, kik ládákon, deszkázaton és földön fekszenek, gubáikat — mint egyedüli hálóruhájukat napon által közös szelelő kamrába rakják be, de h gy a laktanyák szellőztetnének nem igen vettem észre, — igaz, hogy szünet volt akkor a midőn én e szobákat meglátogatám. A kontraskriba külön lakik egy szobában, ő az ifjuságtol választatva s a tanároktol megerősitve, azon tisztet teljesiti hogy a tanulók vétségét különféle könyvekbe irja be, ide egyébnemü jegyzeteket is örökitvén. E jegyzetekről időről időre számol az igazgatónak. Az ifjak apróbb kihágásokért pénzben lakolnak mely pénz aztán apróbb költségekre fordittatik. — A kisebb osztályuaknak van tanitásuk reggel 7 - 9 ig és 10—11-ig magánlecke, délután ismét 2—4-ig, 5—6-ig ujra magántanitás. Hát ezek, ilyképeni feldarabolása mellett az időnek mikor érhetnek rá, uj nyelveket mü- és kézügyességeket tanulni? Hallám mikint az uj terv szer int privát óra is csak egy lesz naponkint. Az istenért, engedjünk több időt az önmunkásságra. De a fogatott alkalmatosság int, mennem kell Maros ujvárra s leszállanom az aknába. Viszontlátásra szép és nagy Enyedi, falaidnak lelkeit áldom s emlékezni fogok reájok mig élek"! Enyit őrize meg naplóm N. enyedről, ha ujra oda megyek többet fogok hozni, azoknak pedig a kiket ismerni és tisztelni tanultam, minden esetre köszönetet viendek.

És most lássuk még rövid átnézetben a második erdélyi főtanodát a melytől hirlőt birunk. Ez *Marosvásárhely*. Ezen tanodából kezem között csak egy hirlemény van, u. m. az 1846/7-ik tanév második feléről. Ez is, mint az enyedi, inkább csak vizsgálatra szolgáló tanulmányi és névjegyzéki kimutatás. Jun. 21-ik d. e. megvizsgáltattak *a hithallgatók*: ker. hittan 2-ik feléből, liturgikából, papi gondviseléstanbol és a biblia magyarazatából *Török Ján.* tanár alatt Számra nézve első és másodévüek 24-en. — Jun. 21-kén d. u. a közép osztálybeli deákok *makfalvi Dósa Elek* tanár által: az erdélyi közjogtanbol számra 80-an. Jun. 22-kén d. e. az *alsó osztálybeli diákok*: a honi történetekből és latin irodalombol, *Szász István* tanár alatt, számszerint első és másodévüek 76-an. Jun. 22-kén d. u. a *középosztálybeli diákok* a természettanbol és a vegytan elemeiből *Bólyai Farkas* tanár alatt, első és másodévüek, számra 61-en. — Jun. 23-kán. d. e. *az alsó osztálybeliek*, bölcsészeti embertanbol és ismerettanbol *Ercsei Ján.* tanár által, 45-en. — Jun. 23 kán d. u. *az alsó osztálybeliek* az énekből *Kertesz József* énektanitó diák által, mind ket évüek 64 en. — Jun. 24-en. — d. e. *az alsó oszt.* népszerü vallástanbol *Török János* tanár által. Egy- és kétévüek 68-an. — Ugyancsak jun. 24-kén d. e. a *felső osztálybeliek* a hellen nyelvtanbol *Szász István* tanár által, sz. 24-en. — Van tehát a főosztályokban 4 fő tanár és egy szaktanitó. — Következnek az *alsób osztályokban tanulók*: jun. 24-kén d. u. *a német osztály*: vallástanbol Koppe szerint; német nyelvből Márton szerint; középkor történeteinek feléből; földrajzbol ausztriai birodalom és olaszország; számtan négy alsó nemeiből s a vegyes számokkali dolgozatokbol *Szőcs Lajos* k. t. s az énekből *Bodor Jós.* énektanitó által 101 növendék. — Jun. 25-kén d. e. *a philologusok ósztálya*: vallásbol Bodola S. szerint; literariai historiából a latin irókrol, latin nyelvből (Cicero pro Archia, Horác nehány odája és Epodonbol 2 dal, százados verséből és gunyiratából egyegy költeményből; Döring 2-ik folyamata utolsó feléből); német nyelvből Márton szerint; görög nyelvből Cserei grammatikája szerint; földrajzbol, Amerika, Austrália; számtanbol, algebra s törtszámokbol, Euklides I. k. 25 propositioibol. Köztanitó: *Molnár János*, énektanitó *Fekete János* Növendék 68. Jun 25-kén d. u *az első magyar osztálybeli gyermekek*: bibliai történetekből; erkölcsi történetekből Schnell szerint; elemi földrajzbol; Erdély földrajzából; főbeli számvetésből; irásbani számtanbol a négy alapnem. Tanitó: *Lakatos Károly*, énektanitó: *Moreh Károly* Növendék 58. — Jun. 25-kén ugyancsak d. u. *a második magyarosztálybeli gyermekek*: vallásbol Láczai szerint; közönséges historiából Róma alapulásától végig; elemi földrajzbol; magyarország földrajzából; ásványtanbol; a magyar nyelvtan elemeiből; a számtan alsó nemeiből. Köztanitó: *Albert Dániel*, énektanitó: *Pap Sámuel.* Növendék 103. — Jun. 26-kán d. e. *a rhetorok*: vallásbol Bodola kátéja szerint; szónoklattanbol; szavalatbol; periodologiából; honi történettan utóbi feléből; földrajzbol, brit, dán svéd és norvég föld; latin nyelvből (Sallustius Catilinája, Döring első folyamatának utófele); német nyelvből Márton; számtanbol aránylat, hatvány és gyökvevés. Köztanitó: *Vályi Pál*, énektanitó: *Kakasi Domokos.* Növendék 64. — Jun. 26-án d u. *a grammatisták*: a vallásbol Koppe szerint; a latin nyelvből Tatai szerint; köztörténetből a legujabb idő; szótárbol a csillaggal j gyzettek M. betün kezdve végig, és a csillagtalanok az A betün kezdve végig; német nyelvből 35 gyakorlás; földrajz török- és görög-ország; számtanbol tört számok s a mértékek nemei. Köztanitó: *Madaras János*; énektanitó *Koos Ferenc.* Növendék 74. — Jun. 28-kán d. e. *a syntaxisták*: vallásbol Koppe szerint; magyarok történetéből a vegyes királyok; földrajz, poroszhon, belgium, hollandia és a schweitz; latin nyelvből (Corn. Neposbol Alcibiades, Datames, Timoleon és az előbeszéd, Döring első folyamából); német nyelvből Márton; számtanbol törtszám minden nemei. Köztanitó: *Kardos Jós.* énektanitó: *Nagy*

Sándor Növendék 51. — Jan. 28-kán d. u. *a poëtak*: vallásból Bodola szerint; latinból (Virgilius Aeneise 2-ik k. Horác odáibol válogatva 23 és egy az Epodonbol, Döringböl második folyam); görög nyelvből Tatai szerint három gyakorlat; német nyelvből Márton 12 gyakorlat; poëzisbol és remek magyar költeményekből; földrajzbol éjszaki Asia és Afrika; számtanbol egyenlitésig. köztanitó: *Kakasi György*, énektanitó: *Tamási Ferenc*. Növendék 44. — Jun. 29-kén d. u. 4-kor az iskolai év szokott ünnepéllyel bevégeztetik s felolvastatván a kalkulusok az illő jutalom az arra érdemeseknek kijelöltetik. Jun. 30-kán a philologusok külön is megvizsgáltatnak s azok közül az érdemesek felvétetnek a diákok sorába. — *Jegyzék* alatt olvassuk: 1. a papi hivatalra készülő ifjak gyakoroltattak a könyörgés és predikatio irásban és elszavalásban *Török J.* theologiae tanár által. 2. a zenészetre több ifjat tanitott *Szathmári László* ur 3. Több növendék gyakoroltaték a szépirásban *Kertész Elek* és *Ferenczi Ferenc* diákok által. 4. A leckét hallgatott ifjakon és növendékeken kivül levén még tanulási pályát végzett s leckét nem járt diák 15, a főtanoda népessége: I. Diákok: a) leckét nemjártak 15; b) leckét jártak 193. II. Növendékek 564. Összvesen: 772.

Ugy hiszem, hogy valamint magam, ugy olvasóink is azt fogják még bizonyosan kivánni, hogy bár Marosvásárhely is bővebb hirlővel szolgálna jövőben mint a milyenek az eddigiek, mert csakugyan elérkezett azon idő a melyben az oskolákrol mentül bővebb tudósitásokat kell adnunk a közönségnek, egyfelöl érdekébresztési, másfelöl pedig és méltán kötelesség teljesitési szempontbol. Csak akkor, ha már valamenyi két hazai tanodákbol birnánk hirlőket, lehetne igazán ugy intézeteink statistikáját, mint azoknak tanulmányi és egyébkinti szerkezetét megirni, megitélni és az ismertekből netalán reformjavaslatokat tenni. Legyenek erre felszólitva tanodáink, válasszák a közleményekre akár ezen nevelési füzeteket is, vagy inditványozzanak és létesitsenek külön nevelésoktatási folyóiratot, én az első leszek ki abba munkásul ajánlkozandom. Most pedig, minden észrevételek dacára — a melyek tiszta kebelből fakadtak, szabad legyen a megismertetett és olvasó intézetek tanárainak szives indulatába ajánlottnak maradnom. Pest Febr. 16-kán 1848-ban.

Dr. Tavassy Lajos.

Népszerü földrajzi oktatás, iskolai és magánhasználatul.

Irta Kanya Pál.

A szeretett haza jövőjén gondos lélekkel csüggő hazafi kebelét sulyos aggodalmak töltik el gyakran, midőn a teendők roppant tömegét és az ismert erők csekély számát elméjében egybeveti. — Ilyen ösztönszerüleg azon hitben keresünk vigasztalást, miszerint talán igen sok jóraváló erő van a hazában, a legnemesebb szándékkal és legkészebb akarattal frigyben, melyek szükség esetére, jó szerencse által a szinpadra állitatván, megteendik hatásukat, de melyek eddig, sajátságos körülményeinknél fogva, az 1844-ki V. törvénycikk dacára homályban rejtve lappangnak; hasonlók

a hév erőhöz, mely a fában, a gőzerőhöz, mely a vizben, a termő erőhöz, mely a föld porában, az életerőhöz, mely minden magban, a villanyerőhöz, mely minden testben lekötve létez, s várni látszik a pillanatot, melyben nyilatkozzék. —

Általán véve a legrészvevőbb hazafi is a hazában létező erők és hatásaik csak igen kis részének juthat ismeretére. — Élünk elszórtan, összeköttetlenül, elzárkozva, elszigetelve, mintha nem is volnánk egy egésznek tagjai. —

Pedig vannak mozgalmak ez életben, vannak az irodalomban, melyek örömre deritnek, s reményre jogositnak, melyek ismerete ennélfogva, nem tartozik a kellemetlen dolgok sorába, ismertetésük nem háládatlan munka, és mind a mellett csak kis körnek jutnak tudomására.

Polgári állásom és személyes helyzetem tartanak távol ugyan az élet zajától és távol az irodalom mezejétől, de részvétemet élet és irodalom birják, s ha most felszólalok, ezek érdekében történik. —

Még a mult évben nyomatott Pesten Kilián György könyváros költségén igen terjedelmes munka e cim alatt:

„Népszerü földrajzi oktatás, iskolai- és magán használatul.“ Irta Kanya Pál, nyilvános rendes oktató stb.

Ilyen könyvre venni a közönség figyelmét, más nemzeteknél talán fölösleges volna, régen fogyandott el második kiadása is. Menyire kelt legyen a munka nálunk, nem tudom; azomban hiszem, volt és van kelete, hiszem, hogy számos kézen forog, hiszem, hogy a ki megvette, meg nem bánta. — És épen, mivel gondolom, hogy sokan ismerik, sokan birják, bátorkodom rola, mint sok olvasót érdeklő tüneményről szólani. —

A földleirás oly munka, melyre nézve legjobb, ha irója önfejéből nem gondol ki semmit, nem ir le semmit és nem fest semmit, hanem azon van, hogy a meglevőt, a valóságot minél hivebben, minél természetesb rendben, minél teljesebben és minél élénkebb szinezettel tükrözze vissza. — Ennélfogva földleirást adni igen könnyü és igen nehéz a szerint, a mint irója vagy csupán saját hasznát keresi, vagy önhasznát mellékesnek tekintve, a honban lévő ismeretek tárát ügyekszik fáradtságai gyümölcsével szaporitani. — Ha amazt keresi, elővesz egy két külföldi földleirást és neki ülvén, csinál belőle külföldi földleirást magyar nyelven. Ez könnyü. — Ki az utobbit akarja, s kinek sükerül is fáradsaga, az a földleirásban is adhatand eredeti munkát, a rendet, melyet követett, a teljességet, melyre szemügyét forditotta, a szinezetet, mely sajátja, joggal nevezhetvén tulajdonának. Ez már nehéz.

Kanya ur ez utobbit választá; és könyvében a földleirati adatok, oly bőségét raká le, oly hüséggel, oly logikai rendben és oly helyes választással, hogy munkája hosszabb időre minden ily nemü könyvek irásában alapul, kutforrássul, miutául és irányul szolgálhatand.

Ki a földleirás széles mezejét ismeri, mely egyenlő a föld felületével; ki tudja, hogy könyvtárak telnek meg, a földleiráshoz tartozó mindennemü munkákkal; ki tudja, mily gyorsan következnek egymás után a könyvek, melyek azon egy feladatot, a föld ismertetését, célul kitüzvén, menyi különböző szempontokbol indulnak és mily különböző irányban haladnak: az megfogja tudni becsülni a szerző szorgalmát, melyel minden oldalrol a legujabbat, legjobbat, legszükségesebbet összegyüjté; és meg fogja tudni becsülni mérséklelét, melyel magát bizonyos korlátok közé szoritá, midőn sokkal könnyebb leendett a kötetek számát szaporitani, mint az adatok ilyen tengerét egy kötetbe szoritani. —

A jó lelkü szerző, az által, hogy könyvét iskolai és magán használatul irta, ujra nehezité föladatát; de ezen nehézségen is gyözelmeskedvén, és oly könyvet adván, mely az iskolának és életnek összeköttetésére hatalmas kapcsul szolgáland, uj hálára kötelezé ügyeink barátit. — Halottunk

szót, hogy az adatok imitt amott nem elég pontosak. — Csak a ki mindentudó, adhatna földleirást, mely abban a pillanatban, midőn iratott, pontos volt, már a jövő percben ez sem volna pontos. — Földleirati munkában általán véve igen nehéz adatokat a hely szinéröl gyüjteni, és mig megérkeznek, már változtatni kellene rajtok; s igy igen méltánytalan a kivánat, hogy a gyüjtő, midőn adatot kezébe vesz, magából az adatból tudhassa meg, helyes-e vagy hibás; igen méltánytalan a követelés, hogy a gyüjtő, például: Peking városának népességéröl tiz külömböző könyvben tiz külömböző számot látván, azonnal kitalálja, melyik áll a valóhoz legközelebb, mert azt, hogy a könyvben irt szám a város népszámával egy szálig megegyezzen, az csak eszébe sem jut senkinek elhinni. —

A lehetlenséggel határos levén, hogy emberi emlékezet minden nevet és számot, melyet a földleirásban tanult, mindenkorra megtartson: megbecsülhetetlen jótéteményül oda csatlá Kanya ur a könyv végére a benne előforduló helynevek betü rendszerinti mutatóját; erős bizonyságul, hogy a könyv nem a léha vállalkozás aszkóras szüleménye, hanem becsületes gondos szorgalomnak megbecsülhetlen értékét képviselő eredménye.

És becsületes munkásságnak ép gyümölcse lévén e könyv, igen természetesnek találjuk, hogy ismét munkásságot nemz; mire minden lapja céloz, oly kérdéseket adván föl, melyekre csak munkás ifjuság felelhet. — Erre céloz azon igen szerencsés gondolat is hogy a térképek nem csak teljes megértéséhez, hanem készitéséhez is adatik vezérfonal, térképekben és eredeti dolgozatokban a földleirás mezején honunk eddig fölötték szükölködvén. És midőn Magyarországot oly bőven, Pestet oly részletesen leirja, midőn mindenütt munkálatra ösztönöz, aligha csalatkozunk azt hivén, hogy ezt szerzővel a tanitói pályán 25 év leforgása alatt szerzett azon tapasztalása tétete, melynél fogva tudja, miszerint a tanulóra mi sem hat kártékonyabban, mi sem gátolja inkább a tudományok haladását, mint ha azt hiszi, hogy, ha kézikönyvét tudja, már mindent tud. Kanya ur tanitványai ezt nem hihetendik, ezt a könyv szelleme nem engedi; sőt, meg vagyunk győződve, hogy Kanya ur tanitványai tudják, miszerint a földleirás oly ismeret, melyben a tanitvány idővel tanitóját nem csak felülmulja, de ha ezen tudományra adja magat, felülmulnia kell is.

Mivel szerzőnek, mint nem kételkedhetni, az vala célja, hogy könyve által a földismeretet minden osztályu hazánkfiainál terjessze és minden rendü olvasókkal megkedveltesse, és mivel ő, mi e végre tehetségében álla, meg is tette: a köny további sorsa nem az ő dolga. Vajha ne járna hazánk ezen kincsével is ugy, mint szamtalan más kincseivel, nem tudnám őket használni, sőt gyakran nem is tudván létezesöket.

Hölgyeink a földleirásban többnyire gyöngék. — Ime egy könyv, melyből a lelkesebb anyák nem csak fiaikat vezethetik be a föd ismeretébe, hanem ők magok is gyarapithatják ebbeli ismereteiket. A könyv terjedelme ne ijeszen el senkit. Egyszere nem kell és nem is lehet elolvasni. —

A szellem, melly a könyvét átlengi, tisztán emberi, és nyugodt érzést, meleg honszerelmet gerjeszt az olvasóban. — A viszonyt föld és ember közt szerző azon szempontbol tekinté, melyet mi egyedül helyesnek vélünk. — Fosszuk meg az emberi nemtől a földet: ez elvesztí rendeltetését; fosszuk meg a földből az emberi nemet is, elvettük ennek létalapját. Itt valóban élnünk halnunk kell. —

És szerző elönkbe rajzolja a földet, elönkbe felületét mindennemü változataival; besorozza a földet illető helyére az égi testek közé; elősorolja az élet föltételeit, melyek lényege mindenütt egy s melynek járulékai helyenkint oly változatosak, és elönkbe vezeti a föld népeit, a mint egymástol természettani és polgári tekintetben, vallás és nyelv dolgában, törvények és szokásokban külömböznek. Előadja mind ezeket part- és felekezet —

nézetek nélkül, és hogy a multba is tekinthessen az olvasó, hogy az anyira szükséges és tanuságos, a nálunk anyíra elhanyagolt történetirás iránt is ingert ébresszen, — ott van minden országnál multjának igen rövid ugyan, de épen ez által üdvös kivánesiságot gerjesztő története, vagy inkább, történetének egyes kiemelkedő nyug- és fordulat pontjai. Szóval, a legtisztább, szeretetre legméltób humanismus jatékony nemtője lebeg a sorok fölött, melyek csak fukár nyomtatás mellett adhatának tért oly bő tartalomnak. — Nem vala szándék, a könyvet ajánlani, csak figyelmet kell tenni iránta; és ha e sorok még is ajánlásnak látszanak, ez csak ujra bizonyitja a könyvnek becsét. Kapható a kiadónál.

Dr. Neumann.

V.

Vegyes nevelési közlemények.

Schedius-nap a budai hegyeken.

Május 22-kén 1847-ben. *)

Feleim, rokonim! Régen várók már a mai napot, a melyen ketten s hárman, egynek a nevében szoktunk évente összegyülni a természetnek ime bércein, a kedves bércek ime völgyében, az emlékezetes völgynek ime ligetében, és a

*) A megboldogult nesztortanár, kir. tanácsos id. Schedius Lajos, különösen élte utolsó éveiben, minden évben egypárszor, maga mellé vevén nehány ifjabb barátját és kedves tisztelőjét — a kik közé, a pesti prot. tanoda tanárait őszinte indulattal számithatni, nem vala épen legcsekélyebb öröme — s azokkal kedvező tavaszi vagy nyári napon ki szokott volt rándulni a budai hegyekre, hol egész, hol pedig csak félfél napra, már a mint a körülmények engedték. Az ily sétálási kirándulásoknak, különösen egyike, állandó napon is tartaték u. m. Május 22-én. E nap volt az Elhunytnak, tanári hivatalába lépésének (1792-ben) nevezetes emléknapja. S igy történt volt 1847-ben is, hogy az Öreg ur lelkesitő társaságában ballagtanak bércről bércre és völgyből völgybe, az emlitett intézet tanitói. E napi kirándulásnak célja a „Virányos“ (zugliget) volt. E vidéknek egyik disze, ama százados hársfa, mely tul esik az „Istenszemen“ és innen a „Mátyás csurgón.“ Ezen fa gyakran szokja hüs árnya alá gyüjteni a hegy mászásában fáradtakat; mellette kis tó terül el, hol a „Mátyáscsurgó“ tiszta forrásvize — mielött a hegyről lefutna — még állomásoz. Itt pihentek meg a természetimádók is, ősz szellemvezérök oldalán. Ő ilyenkor,

ligetes csendhelynek ime forrásánál; régen várók már és félve lestük, hogy tán el sem is jövend e nap az idén, mert vajmi nagy okunk vala a félelemre, kivált a legközelebb elmult aggályos télen át és folytatva, még a tavasz illatos napjaiban is. Azomban keblünk szerető voltánál fogva, inkább ragaszkodván a reményhez mint a félelemhez, megérte e nap jöttével örömének teljesültét. A jók reménye nem szokott csalni, és mi a legjobbak gyanánt reméltük és vártuk a mai napot, a mai nap e délutánját, az alkonyatnak e percét. Nem szabad feltennem, hogy csak egyikünk is nem tudná, mit várt, mit remélt és miért ohajtotta légyen a mai nap jöttét? Az ok mindnyájunk előtt tudva van, és ezen ok, hála az ég urának! most eredmény. Schedius atyánk, Pestre jöttének, Pesteni szellemi müködtének, a pesti egyetemnél tanárkodtának 55-ik évi emléknapját üli ma, és mi azt ő vele ünnepelhetjük. Ötvenöt évnek a tanitványait szeretném most ide mind a két magyar hazából összehivni, és az erdő fájaival vetekednék számuk; ötvenöt év alatti tanitványoknak müködését szeretném most előtökbe varázsolni, olynemü müködését, a melynek ösztönzeti csirája, e férfiu kebelében fogamzott, e férfiu keze által oltatott,—és a minket környező élőfáknak ágai nem volnának elégségesek hogy reájok az eseményeket és lelki tényeket rónók; ötvenöt év lefolyt gondolatláncnak szemeit szeretném felszedni és néktek egy füzérben bemutatni, de ez élőfáknak levelei nem volnának elégségesek ily füzér kötésére. A félszázados müködő maga a élőfa; tanitványai az ő szellemfájának ágai, és az ő gondolatjaik, ez élőfának levelei. Jertek, sőt már is jövétek, pihenjünk meg mi is ez élőfa éltető árnya alatt.

Boldognak mondatik az életben az, és mondatik rola, hogy őt másoknál több veszélytől ovja meg a gondviselés, kinek tapasztalásban

---

vagy emlékezete gazdag élti tárából szokott volt némelyeket közleni, vagy pedig felolvasni valamely közérdekü cikket, részint saját dolgozatibol, részint pedig tudományos folyóiratokbol. S ily alkalommal történt — a midőn épen a hegy mögé vonula már az alkonyodó nap, a fák legmagasb tetőit és lombjait és a távol hegyeket aranynyal szegélyezvén, és a hegyek tövén, tul a dunán elterülő ifju Pestet sugártengerbe füresztvén, — ily alkalommal történt, hogy felszólala alulirt, az itt közlött szavakban egyszersmind hü társai érzelmét is tolmácsolván. Igaz hogy az ilyen közlemény, egészen egyéni tiszteletnek és személyi vonzalomnak az ömlevénye és tanusitványa, de a menyiben az Elhunytat dicsőiti inkább mint a nyilatkozókat, szabadjon azt is adatul nézni a Megboldogultnak soknemü és sokoldalu szellemi hatásából; adatul, mely azt árulja el, mint tudott az Öreg még 79-ik évében is éltének, bot és egyébkinti támasz nélkül hegyekre mászni, mint fenn ilyenkor az ifjabbakat karjaira, s mint vallá be — mint valódi bölcs — épen a természet nyilt kebelén, saját maga mély kebelének titkait. Ily napokat és igy, ritkán élvez más ősz, ha csak oly miveltség és kibékülés nem hordozza lelkét, a milyen vala Schediusban. Hogy ezen adat is, legalább azokra nézve a kik ilyenkor az ő lelkes kiséretében lehetének — elfeledhetetlen emlék lesz, arrol nincs okom kétkedni, — bármit tartsanak is a felül mások. — A hárs még áll, a forrás még csergedez, csak a vezér távozott, de a szivnek emlékforrása csergedezni fog, mig szelleme él. Őrizzük meg emlékezetét a jóknak, hisz az ő emlékezetök, a mi éltünk emlékezetének gazdagsága.

Dr. Tavassy.

gazdag férfiu a tanitója. Ulyssesnek Mentora volt és Ulysses boldog volt. Azomban a tapasztalást a kor hozza meg; a közéletben is, tapasztaltabb férfiunak tartatik mindig az élemedettebb; nékünk Nesztorunk Schedius, és ha Ulyssesek vagyunk, ugy ő a mi Mentorunk. Ki nem érzi közülünk fiatalságát ezen aggnak irányában? és ki merné mondani hogy ő agg, midőn közöttünk vagyon? Az évek száma meglátszik ugyan ritkult haján, de e ritkult hajak, a mi gazdagságunk. Igy ritkul és enyészik az, a mi testi az emberen, a midőn ő maga, annál inkáb szellemül, szellemitve egyszersmind mind azt a mi körülötte vagyon. Ki nem kivánkoznék ily öreg lenni, a szellemi fiatalságnak a szárnyain? Schedius atyánknak teste öreg, de lelke, lelkünknek kortársa, sőt korunknak lelke. Igy csak a tölgyfa szokott fiatal maradni, a mely, a midőn magvaibol egész erdőt csiráztata fel maga körül, e magvak csemetéinek lombjához hasonló lombozatot ölt magára minden ujuló tavaszszal, és ezen uj lombot, ki merné őszi lombnak nevezni? Ha ez a természetnek rendje és törvénye, ugy rendje és törvénye ez a szellemnek is, mert e kettőnek törvényei, nem eltérők egymástol, sőt inkáb, nagyon is öszhangzók és ezen öszhangzatnak megértésére, épen ő is az, ki minket folytonosan figyeltetve tanitott. Hogyha Schiller mondhatá a természetröl:

„Und die Sonne Homer's, siehe, sie scheinet auch uns!"

Ugy ismét mi azt vallhatjuk a szellemröl:

„Und die Wahrheit die Ihn leitete, leitet auch uns."

Mert ha a természetnek ily fordulója van, mely ugyanazon egy tengelytöl sugároztatja a világosságot kerekfordulatában szerteszét: ugy van, és kell ily tengelynek lennie a szellem igazságának is, a melynek csak egyes sugárai az emberek. De a mint ismét a természetben van, hogy ezernyi meg ezer sugár, nem költ életet, és fénye által szint a virág nem nyer és melegére nem hasad a bimbó: ugy a szellem világában is, nem költ minden tanitás életet s nem gyujt minden sugár lelket és nem nyit minden érintés keblet. De hogy e férfiu tanitása, a melyben nehány év óta néhányunkat részeltet, lelkünket gyujtá és szelleméletünket felkölté és hogy tetteinkre irányadólag hatott, merjétek tagadni! Körülötte és elötte, szazan meg szazan multak már ki, kiknek nem adatott, ily sugárkint és ily világkint hatni az emberekre, mint épen néki. Sőt saját tanitványai közül is, hányát boritja már a hüs hant, a kik nem oly szerencsések mint mi, hogy ide jöhetnének Sokrateszük közelébe, Sokrateszük tiszteletére. De ő a sok közül áll és él, él és hat és általunk mienknek nevezhető, oly mértékben, a melyben mi övéinek valljuk magunkat. Igy tartja fel az élet még testileg is egyeseit, hogy századbol századba, és korbol korba nyuljon ki idejök és idejökkel áldásuk és áldásukkal nevök. Igy szövi kapcsait az emberiség s igy nyer a szellemnek véghetetlen fonala csomót a melyhez saját életének és müködtének szakaszait kösse. S a ki ily férfiakkal élhet, az multba és jövőbe kétszeresen él, az hosszabb életet él, mint különben szük évei engednék. S lám Feleim! ez a mi szerencsénk is. Mert van e lelkünk ime tiszteltjének, gyermek, ifju és hatékonyabb férfikorboli emlékezete, a melyet vélünk nem tudatott, nem közlött volna? pedig, ha nem csalatkozom, egy hijja 80 évnek idejébe és terébe sok fér, s ily életnek a lapjai gazdagok és mi még folyvást tanitványokul állunk és ülünk körülötte.

De immár kérdeni fogjátok, hogy miért emlitem mind ezt, és miért épen ő elötte? Az elsőre nézve vallom, hogy ezt tiszteletem s ugy gondolom, hogy mindnyájunk őszinte tisztelete és hálája ösztönzetéből tevém és merhetém is tenni; a másodikra nézve, vallanom mást nem szabad, nehogy a férfiu lelkének bármelyik szállát is sértsem, — mint

azt, miszerint az elmondottakat épen ő elötte elmondandóknak vélém azért, hogy érezze ebből is, mint kell nékie még sokáig velünk lennie, hogy ő töle anyit tanuljunk és anyit sajátitsunk el, hogy hozája hasonlók lehessünk: emlitém elötte azért, hogy uj alkalmat szolgáltassak uj tanitásra, mert a szellem közlekedésében, mindnyájan tanitók vagyunk ugyan, de itt dicsőség lesz magunkat csak tanitványokul is neveznünk. — És ezeknélfogva, kivánom tehát és kérem az egek urát, hogy engedje fiatal harcosai között még sokáig ez ősz bajnokot példánkul, támaszunkul és szerető Atyánkul állani; ő néki, ki keze négy ujján mintegy négy életkornak aranygyürüjét hordozza már, kivánjuk hogy a mai napnak jövendő százados emlékezetével füzhesse keze ötödik ujjára — soha el nem haló szeretetnek, tiszteletnek és az ég legszebb áldásának a gyürüjét. Kivánjuk néki, ki már az egy életkorban örökséget élt, hogy élte öröksége, uj életkorrá váljék, az emberiség, hazánk, protestánsságunk, tanodánk, családja, és magunk javára s önmaga szép életének örömeldeletére. Éljen Schedius Lajos!

Dr. Tavassy Lajos.

Schedius halála.

Pest. Nov. 12-én 1847.

Az előbbi cikknek szavai 1847. Május 22-én mondattak el, s im, csak egy fél évvel később, már temetésére sereglettünk volt Schedius Lajosnak. Elhunyt a közszeretetü férfiu Nov. 12-én, ama nevezetes és hazai történetünkben örökké emlékezetes napon, a melyen az 1847-ki m. országgyülés „*István*“ főhercegnek az ország nádorává választatásával kezdődött. Az elhültnek tetemeit, ugyanazon hó 15-én kisérte volt a számos pesti közönség a váci ut melletti sirkertbe. Nem voltam még tanuja Pesten temetésnek, a melyen mindanyi nevelő és tanitóintézet, egyesület, testület és hatóság, oly mértékben képviselve lett volna, mint ez alkalomkor. Jele volt ez az elhunyt közszeretete és köztiszteletének. Soha enyi fiatalság, a menyi itt volt, már pedig az kikisért közel 79 éves volt. A háznál, papi gyászszavakat tartottak: Dr. Szekács József magyar nyelven és Kollár János német nyelven, a sirnál pedig, Lang Mihály pesti ev. német lelkész és Bach pesti izraelita hitszónok, ki meg nem állhatá, hogy mind maga, mind gyülekezete nevében ki ne fejezze a határtalan tiszteletet és hálaindulatot a melyel a megboldogult iránt viseltetniök szives örömök vala, ők mind ketten német nyelven szónokoltak. A helybeli prot. ev. gyülekezet, a melynek ő, félszázadosnál éltesebb tagja volt és a mely benne a legérezhetőb és legkipótolhatlanabb veszteséget szenvedte — hogy gyásztiszteletét anyival közrehatóbban és sokoldalu magas érdemeihez illöbben tanusithassa, annak tartatását f. é. aug. hóra határozta megülendőnek, azon esetben t. i. hahogy mélt. gr. Zay Károly egyetemes főfelügyelőnk igérkezése és a főtiszt. suprens uraknak gyászra felszólittatása mellett, egyszersmind azt is remélheti, miszerint ők is hozzájárulandanak a közönséges gyásztisztelethez. S im az emlitett prot. főnökök, legszivesebb készségöke

nyilváníták csakhamar a felszólító pesti gyülekezetnek, s e szerint közhazai evang. gyászemlékezéssel fog tiszteltetni az érdemdus Schedius szelleme és pedig az egyetemes gyülés tartatása alkalmakor. — Hanem ezenkivül a pesti tanoda is, méltó gyászra érzé magát felszólitottnak, s ugyanazért kieszközlötték volt a tanitók a gyülekezetnél a tanodai gyásznak kölön tartatását. Cél volt, hogy ezen gyász — és pedig egyenesen nevelési indokokbol, ne essék az időre nézve nagyon távol a halál napjától és továbbá, esnék oly napon, a mely az elhunytra nézve emlékezetes. S ily értelemben tartaték a gyász még a halál évében és pedig Decemb. 20-kán, mint az elhunyt 79-ik születése napján. Rendje — a mely külön e célra nyomtatott meghivók által adatott a közönség tudtára, következő volt: 1.) Emlékbeszéd német nyelven, *Kanya Páltol.* 2.) Gyászköltemény német nyelven, *Dr. Tavassytol,* előadta *Stuhlmüller Sam.* tanitó. 3.) Emlékbeszéd magyar nyelven, *Tavassytol.* 4.) Gyászköltemény magyar nyelven, *Neumann Józseftol,* előadta *Tavassy.* — Az emlékszavakat közbeközbe felváltták alkalmi gyászénekek *Feil György* énektanitó rendezése szerint, a szöveg- alulirt által készült. — Mind ezekből, miután az összes, ugy magyar mint német előadásokat már külön füzetben kiadatta a tiszt. elhunytnak gyászoló családja és szintén már szét is osztogattatá az ő közel tisztelői között, és miután a magyar emlékbeszéd már ugy is e füzetnek „tanodai szónoklatok" cimü rovata alatt áll, a Kanya tanár ur által mondott német beszéd pedig, mely leginkáb életleirása adatokban gazdag, reméljük, miszerint egy közelebbi füzetünkben ugy is mint „Schedius életleirása" közöltetendő lészen: ezuttal és e helyen, csak a többi magyar előadásokat közöljük még u. m. az ifjak kezdő énekét és Neumann József remek elégiáját.

Tanodai budal.

Im gyászra készül a sereg
Musák szentélyiben,
Kit gyászol ő, kiért remeg
Oly fájlalón igen?

Atyát keserg, atyát sirat,
Könyűje érte hull,
Ki ötven éven át viradt
Oly hün tanitóul.

És anyi év hü gyermeki,
Oly számos ivadék,
Mind Schedius szülöttei
Egy lelki nemzedék.

A köny leperg, a gyász marad,
Mely honfiért zokog,

S bár léte szála megszakadt,
Emléke élni fog.

Mig e hazában férfi lész
Nevelni gyermeket,
Lészen magyar kegyelni kész
A Schedius nevet.

Ragyogj te név hazánk egén,
Világot adj nekünk,
Miglen — nevelt e hon terén
Lesz minden gyermekünk!

Gyászköltemény

Neumann Józseftöl., előadta *Dr. Tavassy Lajos.*

Lant, a dicsőségnek dajkája, siess ki a kertbe,
S legszebb gyermekiből hozz koszorura valót.
Hadd tegyük a szeretett Elhunytnak drága fejére
Érzelmünk jeleit, díjul erényeinek.

Gyásznak nincs helye már; a halandót anyja fogadta,
Mig szép éltének szelleme él s mosolyog.
Bár fáj, hogy megszünt a szokott csere, mely vala köztünk:
Szelleme él, s magasabb létnek örülve, mosolyg.
Itt lebeg Ő köztünk, mint müve körül a teremtő;
Vagy tartózkodjunk mondani: müve vagyunk? —
„Szólj, gondolj s tégy jót, s minden szó, gondolat és tett
Tiszta tükörkint fog visszamosolygani rád.“
Igy szólt költőink fejedelme, a „Szózat“ irója,
S nem tudtuk honnan leste arany szavait.
Már tudjuk. Rajtad, Te dicső! szemlélte kinyomva,
És melyet követél, versbe szövé a szabályt.
Gondoltál, szóltál s tettél jót minden időben,
S tiszta tükörképen fénylenek érdemeid.
Mily büszkén nevezé Herdert Teut népe fiának,
Ugy lehet Árpádnak nemzete büszke Reád. —
Müveid, emléked, képed, neved, árva szülöttid,
Árva tanitványid s árva barátid előtt
Nem fogom a koszorut szétbontani, melyet erények
Gyémántszálaibol lenge hajadba fonál,

S melynek fénye halott fejedet bájdiszszel övedzi,
Megszentelve a sirt, melybe pihenni menél. —
Jobb hallgatni. Minél élénkebb rajzot adandunk
Érdemeiről, inkább fájna utána szivünk.
Tudjátok, mint volt az Öreg mindenben az első,
Ifju lelkével törni előre utat;
Tudjátok, mint volt félszázadon át ügyeinknek
Zászlaja, és a tanács tengelye, fénye, tüze;
Tudjátok, ha segéd kellett, közös ügy vitelére,
Csak neve lett legyen ott: s gyültek a társas erők;
Tudjátok, ha nevét hallá, elnémula tüstint
Elleneink fondor nyelve, elálla szavuk;
Tudjátok, mint volt mindennek lelki barátja,
Min szebb ihlettség isteni lángja kitört;
Tudjátok, mint volt keblének gyöngye a részvét
Minden iránt, mi nemünk illeti érdekeit! —
Jobb létet szomjaz népünk s források után néz,
Honnan a várt üdvek foly szakadatlan ere;
És ösztönszerüleg jöve szó ajakinkra, s ezerszer
Hangzik napjában büvigekint: nevelés!
És mi az oltárnak neve, melyen szüntelen égett
Drága ajándékkint életed áldozata?
Mily ügy fárasztá szép lelked minden erőit?
És mily gond üzé gyakran el álmaidat?
Még mielőtt nevelést sürgettek volna az elsők,
Már Te, mikint Pindár hősei, célra futál;
Célra futál, cselekedni merél és győzve kivivtad,
Mit mások most is várnak, a jobb nevelést. —
Istenhez méltób, bölcsebb s jobb emberiségről
Álmodtál egykor s hitted a teljesülést.
S lelked előtt lebegett folyvást ezen eszme vezérkint,
Mint lebegett hajdan látnoki lelkek előtt.
Volt a ki törvénynyel, más meg szeretettel akarta
Érni a célt, avvagy észteli könyve nyomán.
És mondád: „nem elég! Szó nem teszi. Munka segitsen:
Jobb nevelést, s célját éri az emberiség.“ —
Fölséges látvány, ember, kit szelleme önkint
És kényszer nélkül minden erényre vezet.
Fenségesb tünemény, ember, kit szelleme késztet
Ilyen irigylendő polcra emelni fiát.
Mennél fenségesb tünemény, ha találkozik ember,
Kit szive hajt, nevelés által emelni nemét!
Ily tüneményt Benned szereténk, s mondd: ily jeles embert
Tudna feledni a hon, tudna feledni nemünk?

„Öszhang mindenben!“ vala jelszavad, és mit a jelszó
Mond, az jellemzé nyájasan éltedet is.
Öszhang zárja be most végtiszteletünknek adóját:
Öszhang zengje körül sírodat, istenes Ősz!
Üdvöz légy, szeretett vezetőnk, ezen üdvteli pályán,
Melynek ujabb korban főkoszorusa valál.
Üdvöz légy, szeretett vezetőnk Emléke! A jobb kor,
Melyért fáradtál, áldani fogja neved;
És legjobbjai közt emlitend mindig az ország,
Melynek, mint Te valál, sok fiat adjon az ég! —

Nevelési kérdelmek. *)

1. *Hány évosztályra* kell hogy a latin tanoda és a gymnasium kiterjeszkedjék?

2. Meg volna-e továbra is tartandó az u. n. *osztálylanitási rendszer*, vagy nem volna-e célszerübb, ha legaláb kétkét osztály között is megengedni és behozni, egy a tanitók egyéni képzettségéhez alkalmazott *szaktanitási* rendszert?

3. Minek kelljen lényegileg a *tanulmánykörbe* tantárgyul befoglaltatnia? és hány hetenti *óra* szabandó egyegy tárgyra?

4. A szorosan tanulmányi vagy gymnasialis és lycealis intézeteknél, melyik a legtermészetesb és legsikeresb módja az *igazgatás* és *felügyelésnek?* Melyik és minő legyen a közvetlen? melyik a vidékszeri vagy kerületi; melyik a legfőbb, és egyébkint mint állanak ezek egymáshoz és mint gyakorolható a szükséges ellenőrzés?

5. Tan- vagy kézikönyvek, a mint egyesektől keletkeznek, ugy testület által is eszközölhetők; mi immár jobb, könyveket központias tárbol szedni, vagy egyesektől? szabad választás, ajanlás vagy pedig meghagyás szerint? és a remekirók, továbbá is minden jegyzetles magyarázatok nélkül adassanak-e a növendékek kezébe, vagy pedig jegyzékeztessenek?

6. Minő legyen a gymnasiumi tanitóságra készülőnek képezése? hol részesüljön ő abban? és minők és melyek lehetnek az e tekintetbeni módok képzettségének megvizsgálására?

7. Mi módon lehetne a gymnasialis s általában a tanitói hivatal iránt több hajlandóságot ébreszteni? több kedvet és elszánást a több készületre azokban, kik a tanitói hivatalra lépendők?

Id. Schedius Lajos.

---

*) Felolvastattak a Sopronyban tartott tanitói közgyülésen ngos *Schedius Lajos* nevében Kanya Pál pesti tanár által. Lásd a gyülés Jegyzőkönyvének XVIII-ik pontját.

Szerk.

*Előszó. „Die Schule und das Leben“ című, Dr. Curtmann W. J. G. munkája fordítójától. *)*

A jelen munkának eredetileg létet egy hollandi iskolabarát adott Suringar Wilmos Henrik ki a német nyelvészek és iskola férfiak mannheimi gyülésén 1839-ben jelen lévén, hallá a német iskola tudósoknak az iskolalény fölötti vitatkozásukat. Örömöt talált és lelkesedést érze azok fölött, de hallott hiányokat is melyek végelemzésben az iskola és életközti ellentétben központultak. Ezért engedelmet kért magának a következő jutalomtétel kitüzésére: „Mi okai lehetnek annak hogy a gyermekek kik az iskolákban anyi sok jót tanulnak csak nem mind elvesz mihelyt azok az iskolákat elhagyják? Mi eszközöket lehetne ezen vesztés ellen az iskola elhagyása után alkalmaztatni a gyermekek, szülék, tanulók, lelkészek, magánosszemélyek és egyletek kijelelten a német nyelvészek és iskolaférfiak, végre az álladalom által oly gyermekek irányában, kik a tudományos rendre nem képeztetnek, vagy egyetemek látogatására nem határozzák el magukat?“ A jutalomtételt a mannheimi gyülés elfogadta s némi világositással kitüzte a jutalmat, Curtmann ur jelen munkája nyeré el azt.

A fordításra alkalmat adott azon jelen korunkban legnagyobb protestans férfi, ki többé testileg köztünk nincs, de szelleme felettünk lebeg, s bennünk él, kinek a protestans egyház és iskolák körüli érdeme halhatatlan, ki az iskolák körül szolgálván folytonos lelkesedéssel ölelte az iskolát, abban élt és abból halt ki, ez a nagy ember id. Dr. *Schedius Lajos* egyetemi tanár és királyi tanácsnok volt, ki 1847. év 12. novemberen szenderült jobb létre. Ő hozta be ezen munkát a legelső protestanstanári gyülésbe, mely 1846-ban Pesten tartatott, ő ki iskola ügyünket legjobban ismeri ajánlá ezt hő kebellel az érintett gyülésnek, ő ajánlotta alulirtat a jelen munka fordítojául. Ha tehát ezen munka valami jót eszközöl, legyen a több közöl egy *szellemi emléke* a nagy megholtnak.

Ha fordító az eszméknek körülményeinkre alkalmazott felhordása által valami jót eszközlendett, nem kevésbé örül ennek, mint annak ha a boldogult örök emlék-kövei közöl egyet ő is emelhetett. Mi a for-

---

*) Ezen előszót csak a végett közlöm hogy a kiadatásra kész munkára figyeltessem a t. közönséget különösen pedig a prot. tanári gyülésnek volt pesti és sopronyi tagjait. Anyi mindenesetre tagadhatlan igaz hogy ily mü nyeremény lesz a magyar nevelési irodalomban, kétszeres pedig akkor, hahogy jövedelméből még azon segédtár is alakulhatna, melyet a t. fordító inditványoz s a melyért minden fordítási fáradalmának kárpótlásától lemond. Ez példás munkásság és nemes ajánlat. Mi azomban engemet és Kanya társamat illet, meg kell vallanunk, hogy egyfelöl az időnek és a kor szellemének más irányban hatalmas igénybe vétetése miatt, másfelöl az idén tartandó tanári gyülés közelsége miatt, a szóban levő munka kiadatásáról intézkedést jónak tartjuk elhalasztani a tartandó tanári gyülésig, remélve mikint akkor a kiadatáshoz az összes gyülés hozzájárulását nyilatkoztatandja és valamint ezt, ugy a megpenditett segédtár felállittatását is egyik közügyének tekintendi. Várjunk csak aug. hónapig.

Szerk.

ditást illeti. Én szabadon fordítottam a szó legsajátabb értelmében szabadon, minden értekezésből a főbb eszméket emelém ki és függesztettem össze, s mindenik értekezés alá körülményeinkre alkalmazásilag sorozám a kifejtett eszméket. Igy a munkát egy részben ujnak mondhatom.

A kiadásra vonatkozólag kötelesnek érzem magamat megemliteni azt, hogy miután hazánkban a könyvárosok a tudományos munkák ki adásától a közönség tudománytalansága miatt oly idegenek, mit a magyar tudós társaság által kiadott *Tudománytár* megszünése s több jutalmazott tudományos munkák kéziratbani heverése mutatnak, a jelen munka világ elébe juttatását Dr. Tavassy Lajos és Kanya Pál tanár urak eszközlék. Igy a munka körüli érdemök nem csekélyebb mint enyém; mert én a munka szelleme, ők anyaga körül dolgoztak leginkáb; pedig anyag és szellem együtt haladnak mindenütt. A munka tehát sok baj legyőzése után láthatott világot. Ohajtom hogy az szellemileg minél többeket fölvilágitson; tiszta jövedelme pedig anyagilag minél több hasznot hajtson a protest. tanári gyülés testületének s ezt örökre tartsa össze, melynek a munka tiszta jövedelmét oly föltétel alatt ajánlom, hogy az *Szigethi Warga János* alapitvány név alatt fele részben folytonosan mindig valamely jeles munka kiadatására fordittassék, fele része pedig mind ennek gyümölcsöző tökére fordittassék mind pedig az ebből keletkezendő munka kiadatása által elő álló tiszta haszonnak a kamatja, az alsó, közép, vagy fölső rendü szegényebb protestans tanitók özvegyei vagy árvái fölsegéllésére szenteltessék, s körülményszerüleg ezen kamatbol a protestans tanári gyülés köszszükségei is fedeztessenek. Ilyen szellemi és anyagi kötelék által ohajtom én a *protestans uniót* meg kezdeni a tanitók közt, kiktől az leginkáb átszivároghat idővel tanitás által a népre, mit minél előb adjon meg az ur isten s terjesszen ki más felekezetre is! ! ! Kelt Nagy-Kőrösön 1847. 27. December.

a fordító.

Vajda-emlék.

(Magán felszólitásra nyilvános számadás.)

A Vajda-emlék eszméjét inditó szarvasi főtanodai tanár urak, s különösen azok egyikének Dr. Bloch Mór. felemnek részéről felkéretve, hogy az emlékre a vidékből a könnyebb szállitás végett netalán hozzám érkezendő pénzeket sziveskedném nyugtatványozva által venni, sietek im jelenteni és a tisztelt illetőkkel, de különösen a gyüjtőkkel s aláirókkal tudatni, miszerint eddigé letétettek nálam tudós Hunfálvy Pál késmárki tanár és igazgató ivével együtt (a melyet nagyobbára az ottani tanoda fiatalsága tölte meg) 27 ft. 9 kr. v. pénzben vagy 10 ft. 56 kr p. Tessék immár erről Szarvas emlékvárosnak rendelkezni s a pénzt alulirttol átvenni, ki egyébiránt a mentül gazdagabb küldeményeket ideiglenesen mindig kész nyugtatványozni és ha engedtetni fog közhirré tenni.

Ezt közlém volt a Divatlapban s a pénzt Szarvasnak már által és küldém; de miután Késmárknak erről tudomása még nincs — mint egy későbbi levélben értesülék — hadd álljon itt ez ártatlan közlés.

Dr. Tavassy.

Statistikai adat.

A tanintézetek Poroszhonban. — Poroszhonban van jelenleg 24,605 nyilvános tanintézet, u. m. 6 tudományegyetem, Berlin, Boroszló, Bonn, Grifisvalde, Halle, Königsberg; két akademia u. m. Münster és Braunsberg, kath. theologikai és philosophikus tudománykörrel; 117 gymnasium; 32 progymnasium; 41 tanitóképezde; 100 felső polgartanoda; 661 középtanoda (Mittel-schule) és 23,646 elemi tanoda. — Ezen intézeteknél müz 35,304 tanitóegyén, mik közül esik az egyetemekre és akademiákra 495, a gymnasiumokra 450 és az elemi tanodákra 29,631 -- A belföldi tanulók száma felrug 2,455,121-re u. m. az egyetemeken és akadémiákon tanul 3,641, a gymnasiumokon 26,900, a képezdékben van 2546 növendék, az elemi tanodákban 2,328,146. — — Az állomány fordit költségül a tudományos intézetekre 732,946 tallért, a többi egyéb intézetekre 354,588 tallért.

Seltenreich Károly felsöbb helyen is jóváhagyott nőnevelő intézetének programmja. Pesten Béla utca 249.

Általános képezési tárgyak: u. m. magyar és német nyelvbeni oktatás, olvasás, szép- és helyesirás, irásbeli fogalmazások, valamint szavallások is; továbbá vallás- és erkölcstan, nőihivatás- és háztartásitan, természettan és története, közönséges földleirás, különösen pedig Magyarországrol; a világ és magyarok története, az emberi test ismérete, egészségtan, hitregetan, elmebeli gyakorlások, fej- s számjegyekkeli számvetés, női kézi munkák s francia nyelveni társalgás.

Különös képezési tárgyak: u. m. idegen nyelvek, rajzolás, zene, éneklés, tánc stb.

Az oktatási nyelv részint a magyar, részint pedig német.

Az intézet mibenléte. A lakás kényelmes, szép és egészséges, az élelem egyszerü s tápláló, az ápolás gondos s több éveken keresztül szerzett tapasztaláson alapuló, a felügyelés szigoru s megnyugtató, az életmódot pedig tekintve, a hivatásnak megfelelő. Az oktatási modor korszerü s gyakorlati, a test, szív s lélek mulattatásai vidítók s képezők. Az oktatási eszközök következők: természetgyüjtemény, physikai szerek, képtár, valamint tudományos s más az ifjuság számára irt könyvek tára.

Az élelem következő: reggeli, leves vagy tej és kenyér; uzsonna az időszakhoz alkalmazva, ebéd négy, vacsora pedig három tál étel.

Az élelem, lakás, fehéritès, ápolás, nem különben az általános képezési tárgyakban való oktatásért évenkinti fizetés 240 frt. p. p.

Rajzolásbani oktatásért	„	„	20	„	„
Tánc „ „	„	„		„	„
Francia nyelv „	„	„	20	„	„
Zongora (hetenkint háromszor)	„	„	80	„	„

Rendkivüli követelések, mik az intézet irányában tétetnek, az intézet előjárójával történt egyesség utján díjáztatnak; váratlan fizetéseknek egyébiránt hely nem adatván.

A díjöszlet évnegyed- vagy félévenkinti pontos előrevaló lefizetése a nevelési nehéz kötelességek lelkiösmeretes betöltése-, valamint az intézet nagy felelőségeért olyaténképen állapitatik meg, miszerint abból levonást tenni semmiféle föltétel s szin alatt nem engedtetik.

A növendéknek az intézetbe való felvétele bizonyos időhöz kötve nincs, abboli kilépte azomban 1/4 évvel előre akár szóval, akár pedig irásban az intézet előjárójával tudatandó, a növendék által történt felmondás figyelembe nem vétethetvén.

A tisztaság és mosási rend tekintetéből szükség, hogy a növendék elegendő ruhával s fehérnemüvel ellátva legyen, a következőket pedig minden hiány nélkül birja, ugymint: 12 pár harisnyát, 12 zsebkendőt, 6 törülközőt, 6 asztalkendőt, 1 nagy abroszt, 1 szalmazsákot, 1 szőrderekalyt, 1 párnát, 1 nyári s 1 téli takarót, 1 fehér ágytakarót, két párnahéjt, tükröt a hozzá tartozóval, evőszert, ivópoharat s egy kis ruhaszekrényt. — Szükség, hogy a fehérnemü a növendék nevével jegyezve legyen.

A növendékek koruk, elmebeli tehetségök s előmenetelök szerint 3 főosztályra osztatnak.

A tudományos tárgyakbani oktatás az alolirott által sajátlag kidolgozott tanitási rend szerint tartatik, ugy, hogy mind a 3 főosztály növendékei nem egyes töredékekben, hanem kiképeztetésökre szükséges tökéletes egészben részesülnek; a különös képezési tárgyakban való tanitás pedig oly egyénekre bizatik, kik minden tekintetben kötelességöknek teljesen megfelelnek.

Végjegyzék. Miután minden magánintézet kizárólag csak saját eszközeire van utalva, s fenállhatásának szilárd alapját egyedül a közönség bizodalmában találja, természetes, miszerint iparkodása az olyan intézetnek oda lészen irányozva, hogy azon bizodalmat, melyben régóta kitünőleg részesül, továbbra is fentartsa s megérdemelje.

Pest Nov. 1-sején 1847. évben.

Seltenreich Károly,
az intézet tulajdonosa és előjárója

Tanitómhoz.

Mi voltam? és mivé levék?
Magamtol kérdezem,
S ha kérdem ezt, nagy férfiu,
Reád emlékezem,
Reád, kitöl mind azt vevém,
Hogy enmagam megösmerém.

Mi voltam én? — Parlag mező,
Hol dudva, lom hevert,

S ha volt is egy virág, mit a
Véletlen bekevert,
Rá fujt tudatlanság szele,
S fagyától törpévé leve.

Mi voltam én? — Egy durva kő
Az élet tengerén,
Melyet a hullám csapkodott,
Beiszapolt fövény,
Érzéktelen jó s rosz iránt
A tenger sziklai gyanánt.

Mi voltam én? — Egy árva fa,
Gyümölcs-, virágtalan,
Melynek a törzökön kivül
Csak száraz ága van,
Melyröl még árnyat sem nyere
A munka izzadt embere. —

Jövél te, s a parlag mezőn
Kiirtád a lomot,
S lelkembe a tudás szelíd
Sugára csillogott,
És ültetél virágokat,
Mikből az ösmeret fakadt.

S a mint a szirtet illeték
Lelked sugárival,
Érző szoborrá változott,
Szólt ajkirol a dal;
Mert megtanitád érzeni,
Mi ördögi, s mi isteni.

S megöntözéd az árva fát,
Hozván rá harmatot,
Kihajta az, s az uj tavasz
Jöttén virágozott,
S bár csak virága van jelen,
De nem marad gyümölcstelen.

Te vagy szülőm, tőled vevém,
Tőled az életet,
Mert bennem lelked költé fel
Az alvó szellemet,
Befödte volt sötét lepel,
Lelkednek karja vonta fel.

Vedd jótevőm, mit adhatok,
Vedd lantom énekét,
Vedd a magasztos honfitett
Szerény kis em'ekét,
Virágát nyujtja a tavasz,
Hisz lelked viszsugára az.

S ha majd lehull a kis virág,
S téged a sir födend,
Hantodra hálát zengeni
A dalnok eljövend,
S akkor is gyászoló dalát
Lelked fuvalva lengi át.

Jenőfi.

A haldokló gyermek.

Oh ne sírj, jó anyám,
Hogy itt hágy gyermeked;
Hisz' majd a siron tul
Öt ismét felleled.
Tul majd ez életen
Egy szebb jövő virul,
Lelkem hozzád siet,
A sírok partirul.
Te mondád jó anyám
Hogy öledbe vevél;
A természet ölén
Minden uj létre kél.
Igy lesz lelkemmel is
Ha majd a menybe száll,
Melynek szelid ölén
Uj életet talá'.
És ha majd síromon
Hű könnyed ömlik el
Szárnyalj az egekbe
Szived szerelmivel.

Argay.

Az 1848-ban Pesten tartandó protestans tanári gyülés érdekében.

Meghivó és Jelentés.

Tudva levén a prot. tanároknak m. é. 1847-ben Sopronyban gyülekeztökkori tanácskozmányának határozata (Jegyzőkönyv XXVI-ik szám), miszerint a legközelebbi 1848-ban tartandó köztanácskozmánynak helye — a közkivánat szerint *Pest* legyen, ideje pedig aug. 10. 11. és 12-ke: sietnek im ezennel a pesti tanitók és azoknak nevében az igazgató, mind azoknak a kiket tanitó- és nevelőtársakul az összejövetel és a protestans tanitási és nevelési közügy érdekel, barátias és tiszttársias indulattal tudomására hozni, hogy a tervezett és kitüzött tanácskozmány a kijelentett kivánság szerint meg fog tartatni és hogy arra a megbizásnak értelmében és az eddigi már kétizi gyakorlat szerint hivatalosak: valamenyi protestans ugy ágostai mint reformatus nagyobb és kisebb tanintézetek tanitói, a tanitóképezdék igazgatói és tanitótársai, a tanitóegyesületek vezetői és résztvevői, nem külömben az általában a nevelés és tanitással akár magán családoknál, akár nyilvánosan foglalkozó nevelő- és tanitóegyének, azonfelül még, a tanitási és nevelési ügynek igaz barátjai és előmozditói, különösen a prot. gyülekezeteknek vagy akár nagyobb köröknek oskola érdekébeni felügyelői, pártfogói és gondnokai.

Oda-értnek hisszük ugyanis korunkat és hazai protestantismusunk állását, miszerint nem igen képzelhetünk immár gondolkozó és hazája és vallása, valamint általában a tudományügyet szerető embert és hazafit, ki e hazában a szellemi érdekeknek előmozditását nem ohajtaná, és ohajtva, azoknak gyarapitását és mentül több kebelbeni ébresztését és azok általi terjesztését épen a korszerü és józan hazai és vallási neveléstől nem várná leginkább, és ha attol, tehát a tanitó- és nevelő férfiaknak e téreni egyesitésétől és egyesitett munkás törekvésétől: ugyanazért anyival nagyobb biztossággal merjük remélleni, mikint a szerencsésen választott időre és helyre, anyival többen és anyival szivesebben fognak összegyülni az egymást tudományuk, tapasztalásuk és buzgalmukkal kölcsönösen támogatandók és ezáltal, mind önmagok állását és foglalkozását mindinkább becsesbitendők, mind pedig a reájuk bizott szép- jó és igaz ügynek méltób elismerést és tekintélyt szerzendők és igy az egész köz- és magánneveléstanitást e két hazában hatályosbitandók.

Azomban a midőn ezt őszinte kebelnek forró ohajtatával reménylenők, ugy hive hogy ezáltal egyszersmind a közel és távollevő társaknak kivánatát is fejezzük ki, meg kell egyszersmind azon körülményt is emlitenünk, miszerint az idei emlitett köztanácskozmány, részint a prot. ágostaiaknak közbejövő és az idén eléb mint külömben esendő bányakerületi és egyetemes gyülésök tartatása miatt, részint pedig a természetvizsgálóknak ugyanazon időre eső nagy gyülésök miatt — a jegyzőkönyvi határozattol némileg eltérve, valamivel eléb lészen legcélszerübben tartathatandó, és igy aug. 10-ke s többi napok helyett, már *aug. 7-kén* mint hetfőre esendő napon kezdetendő és addig folytatandó, mig az előterjeszteni szándéklott, mind a mult évek jegyzőkönyveinek nyomán már kitüzött, mind pedig ujólag vagy egészen eredetileg tanácskozás alá veendő legérdekesebb és legszükségesebb tárgyak sikere-

sen el fognak végeztethetni. A megjelenési nap aug. 6-ka levén. A gyülésnek szerkezete és rendje, a mult évek gyakorlata szerint fog elintéztetni, elnök és egyéb tisztviselőknek szabad választása nyomán.

A mit a pesti tanoda s illetöleg azoknak tanitói a tanácskozmány eleibe terjeszteni leginkáb ohajtanak, arrol szól a különösen ide csatolt *melléklet*, a melynek szétküldetését a tárgyakroli már előleges tájékozó gondolkozás végett, már eléb eszközleni, az eddigi gyülési divat is kivánja. Ha időközben másunnan is ilynemü felterjesztendő tárgyak érkeznének, azoknak, ha más uton nem, az Egyházi és Iskolai lap utjáni közzététetését azon lapnak szerkesztőitöl eszközöltetni szivesen igérve.

Szabad legyen tehát ezek szerint, a Tiszán- és Dunán- innen és tuli, valamint az erdőn innen és tuli protestans társakat és egy téren müködőket e sorok által általában meghiva, egyszersmind arra is felkérnünk, sziveskednének minket a gyülés ideje előtt, ha lehet nehány héttel vagy legaláb nappal már előre arrol tudósitani: honnan és kik vagy hányan lesznek jövendők, hogy netalán azok számára a kik ohajtanák, külön szállásrol is lehetendene gondoskodni.

Többire — a midőn előre igérjük hogy egészen a mult évek tanácskozmányainak határozatai szerint tartandjuk magunkat, reméljük és várjuk a mennél többeknek jövetelét, és reméli és várja, az akár hivatalos akár magántudósitásokat e tekintetben, társias és barátias indulattal, magát és társait az ügyfeleknek szives rokonvoltába ajánlva.

Pest. Martius 10-kén 1848-ban.

Dr. Tavassy Lajos
a pesti prot. ev. tanodák igazgatója
egyszersmind
valamenyi tanitótársának nevében.

Tanácskozmányi tárgyak.

A pesti tanoda s illetöleg annak tanitói, a Pesten tartandó prot. tanári tanácskozmány eleibe magok részéröl, a következő tárgyakat és inditványokat ajánlják:

1. Ohajtjuk hogy a tavaly Sopronyban kitüzött nevelési pályakérdésekre — ha a feleletek beérkezendettek és az idei jutalmak odaitélése megtörténendett — gondoskodnék a tanácskozmány arrol, mint lehetne jövőre is hasonlóan nevelési jutalomkérdéseket kitüzni és honnan volna és mikint az ilyeneknek kitüzetésére a szükséges pénz összeszerezhetendő?

2. Kivánunk inditványt tenni, a magyarországi vagy akár mindkét magyar hazai prot. tanitók, azoknak özvegyei és árvái számára — habár mely csekély erővel is megkezdetendő nyug- és segélydijintézet létesitésére. — Ennek érdekében bátorkodunk a valamenyi intézetnek tanitóit, a kiknek körében ilynemü helybeli vagy kisebb körü, netalán esperességi vagy kerületi intézetek már léteznének — arra felszólitani és illetöleg megkérni, sziveskedjenek az ilynemü intézetek tervezeteit hü

másolatban alulirthoz, már akár előre beküldeni, akár pedig magukkal a gyülésre elhozni.

3. Kivánunk kérelmet intézni és inditványt tenni aziránt, mint lehetne hazánk valamenyi prot. oskoláinak összeirása mellett, a főbb és régibb tanodáknak történetét összeszerezve, már akár közös történeti müben, mint az egész hazai protestantismus történetének egyik ágát, akár pedig részletenkinti és oskolánkinti szállitványokban kiadni, és ezen teendő által, egyfelől munkás prot. őseink iránt hü kegyeleti hálát tanusitanunk, a menyiben a poros és penészes enyészet alul ki akarjuk ragadni dicső tetteiknek nyomait, másfelől pedig, a menyiben biztos alapokat akarnánk az oskolai reformokrol gondolkozó és azokat a kor kivánatához képest tervező és létesitő hazafiaknak nyujtani, kik ezen alapokbol mint meglevő kiindulási pontokbol kiindulva, a legbiztosabb fejleti fokozatok szerint foghatnák teendőinket kijelelni és eszközölhetni. A protestantismusnak hazánkban multja már van, 300 esztendőnél több fekszik mögöttünk, de ha azt akarjuk hogy jövendőnk legyen, mentsük és ovjuk meg multunk nyomait és eredményét. — Az ily történeti munkának létesitésére, mint volnának az adatok leginkáb összeszerezhetők? kik volnának a munkával megbizathatók? vagy nem volna-e sikeresebb a dolog kivitele ha e célra oskola történeti vagy általában prot. történeti társulat keletkeznék? — A megállapodás az eszme kivitele iránt, az volna — ugy hisszük, a gyülésnek egyik legszebb eredménye. A pesti tanitók e tekintetben csak nézeteket és véleményüket szándékoznak előadni.

4. A fentebbi kérdéssel, akár összefüggésben, akár külön, azt is látják és érzik alulirottak egyik teendőjünkül, birni — az általános tanitási tervezeteken és rendszereken kivül — valamenyi tanodának special és helybeli tanulmányi és fegyelmi rendszerét és szabályait. Ezeknek, már akár az idén behozatalára vagy beküldetésére, akar pedig a tanácskozmány általi összeszereztetésére, nem külömben prot. tanoda fegyelmi törvények alkotására — inditványt tesznek a pesti tanitók.

5. Mint szerezhessünk tanodáink és különösen gymnasiumainkban, a klassikai ugy ó mint uj literatura és annak müvei megkedvelésének és tanittatásának tágasabb és szebb eredményeket igérhető alapot?

6. A külömben már sokszor inditványozott nevelés-oktatási magyar folyóirat — mint volna, akár nehány egyén, akár az összes tanitói gyülés és testület által biztositva kiadatható?

7. Az ezután legközelebbi tanitói köztanácskozmány hol és mikor lenne legcélszerüebben ismét tartandó?

Közli tanitó-társai nevében

Dr. Tavasy Lajos.
igazgató. *)

---

*) Figyeltetünk a későbi meghivóra.

Szerk.

VI.

Legujabbak.

Szabadság, egyenlőség, testvériség!

A világesemények a melyek a legujabb időben Európát átviharzották és a melyek a nemzeteket még folyvást vihar állapotban ébren tarják, — események, a minők mióta a történetet ismerjük és mióta emberi emlékezet él, földtekénket még nem érték, — nem hagyák és nem hagyhaták érintetlenül hazánkat is. Uj tavaszra ébredtek a népek, uj tavaszra az emberiség. A mi az előtt tízennyolc századdal csak menyei kinyilatkoztatáskint szállott volt a keblekbe, az ezangéliom, mely a szegényeknek vala prédikálandó, isten és a megváltás országa, az most lesz valósággá, most lesz földi életté; a mi isteni tudomány volt, az most emberi nyereménnyé lesz, föld és meny ölelkeznek az emberiség szabadságában; a tulvilág, a lélek boldogsága, a kebel tiszta vágyainak teljesülése, a kiengesztelődés igéje, inneni világgá lesz. S merjen még valaki kételkedni isten országa jöttén? „Tekintsétek a figefát és a mikor az levelezik, tudjátok hogy közel vagyon a nyár.“ Azon figefa a népek, azon figefa az emberiség. „Mikor lesznek mind azok?“ kérdék bölcs mesterünk tanitványai, és ő felele (Máté 24, 36.): „ama napot pedig és órát senki nem tudja, még a menyei angyalok is, hanem csak az én atyám egyedül.“ (Ugyanott 2. v.) „Bizony mondom néktek, nem marad kő más kövön, mely el nem romlana.“ (6. v.) „Mert szükség mindezeknek meglenniek, de még akkor nem leszen vége.“ (8. v.) „Mind ezek csak kezdeti lesznek a sok nyomoruságoknak.“ (13. v.) „De a ki végig megmarad, az idvezül.“ (35. v.) „Az ég és föld elmulnak, de az én beszédim semmiképen el nem mulnak.“ (44. v.) „Azért ti is legyetek készek, mert a mely órában nem gondolnátok, abban jő el az *embernek fia*.“ — Az *embernek fia*, a megváltás, a szabadság, az egyenlőség, a testvériség az egy menyei atyának gyermekei között, a szeretet, a békesség, az igazság, a joság, az erény uralkodása a földön, az isten országának teljesülése, — ez az embernek fia. Minden szép, dicső, igaz és jó a mi a legjobbaktol születik, a mi a jóságnak és igazságnak atyjától származik, attol ki lélek és igazság, az az embernek fia. Az embernek fia, az emberiség dicsőülése. És ez immár az ajtó előtt vagyon.

Mióta hirdeti már az emberiség vallásban és tudományban, miolta családban és országokban, jogait és kötelességeit, miolta, az emberi méltóságot, az osztályok közötti méltányosságot, miolta a kiengesztelődést és békét az emberek között, miolta azt, hogy „dicsőség legyen a magasságos menyekben az istennek, és a földön békesség, és az emberek között jó akarat;“ mióta szózatolják az angyalok: „ne féljetek, mert ime hirdetünk néktek nagy örömet mely az egész népnek (emberiségnek) öröme lészen.“ — És mégis, nem jött volt még meg a valósulás, az ige ige maradott és nem tudott testté lenni az emberiségben, habátor testté lett is amaz *egyben* ki ez által megváltónkká lett. Most testté kell neki válnia mindnyájunkban. Mert az igazság nem csak egyé, hanem mindnyájunké, az egész emberiségé. Ember fiai — és magasabb értelemben istennek fiai mindnyájan vagyunk, drágán megváltottak, és igy

ne legyünk az embereknek rabszolgái; nem szolgái indulatinknak, nem rabjai mások önkényének, hanem megváltottjai az igének, részesei a menyek országának, mely a szeretetnek, az egyenlőségnek, az igazságnak, az erénynek, az emberi valódi méltóságnak, istennek és így a léleknek országa, országa az erény uralkodásának, az ember isteni ősképe elismerésének. — A költő szava: „hogy nemzetünknek mindenik nyomára, ragyogjon emberméltóság sugára," minden egyes emberre alkalmazva is kell hogy igaz legyen: hogy minden ember tettének nyomára ragyogjon emberméltóság sugára. De hiszem a költő szép és az ember igaz és valódi világa, nem szabad hogy még ezentul kettő és különvált legyen; nem szabad hogy más legyen a vallás és más az élet, hogy vallási ország és világi ország, még ezentul is két különvált térbe, időbe és könyvbe szoruljon, mert az egyiknek eszmeigazsága, a másiknak is igazságává kell hogy váljon. Vagy kettős-e az igazság? és más igazság uralkodik-e menyben és más a földön? hiszen a föld a mi menyünk, hahogy az igazság itt valósul. Ezeknek megértése és az életre való igaz alkalmazása nélkül, mindig harc és háboru lesz az emberek között, megszakadozva lesz az emberiség, elválva ember embertől, elválva az igazság a valóságtol, és bün az élet és erény csak képzelet. Már pedig mindennek itt kell meg történnie, mindennek a mi az emberiségé, az emberiségben és emberek által valósulnia. Ölelkezni fog ezentul a két világ és leszen egy világpolgárság, és leszen egy erény és egy bün, egy erény az emberiség teljes jogainak elismerésében és egy bün e jogoknak bitor tiprásában. Ez a mi evangéliumunk, ez lészen isten országának valósága. Hogy ez azomban eddigé csak végcél volt a mely felé áhitva törekedénk ugyan, a melyet imádva le-esengénk — az kétséget nem szenved; de kétséget nem szenved az is, hogy az emberiség, ha annak végcélja van — és végcélja nem más, mint az önnönmaga teljesülése, az önmaga érvényülés, az önmagának bevégzése, az emberiségnek egészben, nem pedig csak egyesekben teljes emberülése, — ha mondom végcélja van, ugy kétséget nem szenved, miszerint néki ezen végcéljához csakugyan mindig közelb meg közelb kell járulnia és eljutnia, az embernek mind inkáb emberülnie. Ha ez nem volna, akkor ugyan mire valók az emberiségben a változások? mirevaló a történet? mirevaló a kebelünkbe oltott vágy a folytonos és örökkétartó tökélesbülésre? mirevaló csak intézményeinknek is családban és országban és minden emberi kapcsainkban való változtatása? mirevaló a munka és a szakadatlan fáradalom a haladásnak irányában? ha az emberiségnek tökélesbülnie, célját mindinkáb elérnie nem volna szabad. — Kevesekben dicsőült az emberiség az őskorban, e dicsőülés most mindnyájára kiterjed. A mostani kornak feladata, nem csak egyes embert képezni, nem csak azt tenni, hogy számtalanok által — kik eszközül valának használhatók és ugy is használtatának, az egynek erénye tündöklővé váljon és mindnyájok felett ragyogjon, a bün pedig csak alant, csak a tömegben tenyészhessen és gyökereit a mélybe ereszsze, hanem feladata az, hogy minden egyes ember — a menyire csak lehet dicsőüljön, hogy az egyén szabad legyen, és egy szóban kifejezve az egész óriási feladatot — emberüljön. Bün és erény egyiránt tenyészhet és tenyészik mindenütt, ez rég elismert igazsága a történetnek, de hogy mentül kevesebb legyen a bün és mentül terjedtebb az erény elimerése és gyakorlása, ez most a feladat. Hogy az özvegy utolsó garasa is nyomjon az emberiség latoló serpenyőjén. Ez lesz az igazi kiengesztelődés nagy munkája, az emberiségnek egyesek általi dicsőülésének hatalmas müve. De itt *nevelés*, itt *tanitás* lehetend az eszköz csak. Azon kor, midőn az igazság tudatának megszerzésére is csak egyesek birtak szabadalommal, a midőn nevelésben, lelke képezésében, emberi dicsöbb vágya valósulásában csak

az vehete részt, kinek erre módja, kinek erre pénze és alkalma volt — immár lejárt. *A nevelés ezentul olyan adománynak fog tekintetni* és oly fegyvernek, melyet mindenkinek kezébe adnunk kell, *melyben mindenkit részeltetnünk kell.* Égi napja és harmatja az az emberiség ifju virágainak. Megtilthatsz-e valakit attol, hogy az ő szemei a napfényre meg ne nyiljanak és ne viduljanak? megtilthatsz-e valakit attol, hogy ő a levegőt ne szivhassa? Nap és levegő égi adomány a melytől adót fizetni nem szabad, a melyért adót követelni bün. De mi immár az emberiség napja, mi annak tiszták lege? Nemde, a tudományban részesülhetés, a világosodásban haladhatás, az elme vidoritása oktatás által, a szivnek erényre vezérlése nevelés által? Kit ezekben nem részeltetünk, azt emberülni, azt tökélesbülni, azt emberi méltóságát érvényiteni nem engedjük. S tehetjük-e azt? Ha igen, ugy tennünk szabad hogy egyik az igazság megismeréséhez eljuthasson, a másik nem; hogy egyik egészséges lehessen a vidámitó napnak fényén és a deritő légnek beszivása által, a másik nem; ugy tennünk szabad hogy az egyik ember erénybeni és erény általi dicsőülésre eszközt szerezhessen magának, a másik nem; ugy bünt és nem-bünt már előre osztogatnunk volna szabad. Ezt pedig nem lehet, ezt nem szabad, ez nem emberülés, de embertelenités volna. — Elvül fog tehát elismertetni mindenütt, miszerint *mindenkinek szabad lesz az igazság megismeréséhez jutnia*, és annak megértése és céljaihoz való törekvésében eszközül való használhatása — el fog ismertetni és valósittatni, hogy az ismét az ő müve, az ő munkája legyen. *A társaság mint olyan, alkalmat fog szolgáltatni mindenkinek*, utat nyitni minden egyes ember gyermekének, ösztönözni és serkenteni is fog hogy ezen alkalmat mindenki használja, hogy élte szépitését, lelke javulását, értelme világosodását eszközölni hőn igyekezzék és hogy ezen igyekezetben magát méltóvá tegye és tétesse az emberiség minden szellemnyereményeinek öröködhetésére, szabad élvezhetésére és az emberiségnek az egyesek általi mindinkábi dicsőbbülésére. — Tehát *tanitás és tanulás szabad lészen a társaságban;* szabad és nem kasztok vagy csak vagyonosokhoz kötött a nevelhetés. A menyiben pedig csak a nevelés tesz igazán szabaddá, és a szabadságot csak nevelt ember élvezheti igazán, birhatja, fentarthatja és öregbitheti, sietni fog és kellend sietnie mindenkinek a nevelés szárnyai alá, sietni azon helyekre hol a szabadság élvezhetésének módja tanittatik, hol az emberi elme, a rabság ellen küzdhető fegyverkint élesbittetik és napkint naptol véve naphoz törekedhet. — Igaz ugyan, hogy ennek elismerése, már magában is egyik lényeges foka a neveltségnek, ennek belátása, már is józan oktatásnak egyik legszebb eredménye. Mint szerezhető és mint terjeszthető tehát ez? im itt egyik nagy feladata a társaságban élőknek, családnak, községnek, országos hatalmaknak és magának az álladalomnak. Az ember a szabadságot áhitja, és mégis, ezer meg ezer esetben, vagy restel, vagy nem tud, vagy nem akar, vagy nem mer kiküzdéséért fegyverhez nyulni. Már pedig fegyver nélkül nem adatik szabadság és ha adatik is, nem tartható meg a nélkül. Hát miért nem siet minden ember fegyverhez nyulni, miért nem, nevelés és tanulás által az ész szabadsága kivivásának leghatalmasabb fegyverét megragadni? Itt a nehézség. Az embert még saját javához is — mig annak szükségérzetéhez vagy megismeréséhez nem jut — vezetni kell, serkenteni és erkölcsileg készteni. Ez azon körforduló hogy csak nevelt ember szereti önkénytesen a nevelést, csak tanult a tudományt. Azért vannak tehát törvények, vannak feltételek az emberi társaságban, miszerint bizonyos jogoknak vagy ész, erkölcsi sőt még külső javaknak is élvezhetésében csak az részesülhet, ki azokhoz felkészülten jő, ki megszerzi és megszerzé, mit a

társaság bizonyos fokon kiván. Itt van tehát a hatalmas ösztönzet, itt van — ha ugy akarjuk a kényszer. *Családnak, község, hatóság és országnak oda kell munkálniok és pedig kötelességből, hogy minden gyermek nevelésben részesülhessen.* A szülő nem teljesiti szülői, nem emberi kötelességét, ha gyermekét alkalom és módhoz és magzatja rendeltetéséhez képest nem neveltetni, nem tanitatja; épen ugy község, bármely hatóság és ország, ha engedik hogy bármely szülöttje is az egésznek, ki az egésznek céljai előmozditására hivatva — és pedig bármily csekély körben, erőben és feladatban hivatva van — ne részesülhessen vagy tetleg ne részesüljön a neki szükséges kiképezésben, a neki szükséges ész, kéz és szív miveltségben. Itt tehát jog és kötelesség találkozik; *joga minden szülöttnek részesülhetnie a neveléstanitásban, kötelessége minden feljebbvalónak őt részesiteni engedni, neki arra az alkalmat, az ösztönzetet ádni, sőt erkölcsi és törvényi hatás által azokra a kiktől ő függ — őt arra birni.*

Elmélkedésem ily fonalán kifejlik tehát a tanitás vagy általán szólva *a nevelés szüksége* és pedig egyfelöl *mint kötelesség*, másfelöl pedig *mint mindenkinek közjoga.* Hazánkra alkalmazva e tételt, meg kell vallanunk hogy eddigé ennek elismerése még nem volt általános. Ez most befog következni. Nem csak valamely kiváltságos — legyen már az szülötti vagy birtoki, vagy helyzeti és hivatali családnak mágzatja fog részesülni és részesülhetni, emberi, nemzeti és közpolgári, tudományos, erkölcsi és vallási nevelésben; — nem csak egyik vagy másik hitfelekezetnek hive, ez vagy ama városnak lakosa inkább, könyebben és biztosabban, mialatt más drágábban, egyoldaluan, vagy csak csonkán sat. — hanem mindenki, a szabad községek és az ország által az összes szabad nemzet nevében és költségén, és ellenörködése és felvigyázása alatt felállitandó tanodákban, köznevelő helyeken, bármely szellemi képezés mücsarnokaiban nem külömben pedig az anyagi vagy testi erősbülés, ügyesités és szépülése helyein, a testgyakorlati téreken, a nyilvános fegyvergyakorlatok udvarában sat. Ez nemzeti országos feladatunk, és annak teljesitése, egyik legfőbb, egyik legszentebb kötelességünk.

Igaz hogy az ilynemü elvek általános alkalmazása által, sok a mi van, változni, sok a mi még nincs, alakulni fog. Igy például változni fognak és változniok kell a pusztán és egyoldaluan felekezeti tanodáknak, át kell alakulnia a zárdai nevelésrendszernek, javulniok és tágulniok kellend a falusi tanodáknak és azonkivül szükség lesz hogy sok uj intézet állitassék fel közszükségre közerőből. — Mind ezekről, nincs még itt az ideje — mert még csak kezdetén vagyunk a reformnak — szólani. De hogy helyel és alkalommal mind ezekről a mit nevelési szempontbol tekintve, korunk és jövendőnk igényel és követel — szólani fogunk, arra soha sem éreztük magunkát anyira ösztönöztetve, mint épen most, a sajtó felszabadult müködése idejében és másfelöl azon tudatban, miszerint épen a felszántott földbe kell mindig a magvakat szórni, ha azt akarjuk hogy gyökeredzve kicsirázzanak; korunk pedig és csaknem mindennemü viszonyaink olyanok most, mint a felszántott föld, nem akarók többé beérni azzal, mi a parlag, puszta és ugar mezőn önkényt termet, hanem termeszteni akarunk immár magunk is. Ezen elhatározat, ezen hősies elszánás mellett, miszerint mi a régi rendszerről lemondva, országos és egyéni életünk folyamát egészen uj, egészen más mederbe vezetjük, kétséget sem szenved, hogy épen a nevelés az, a melynek kezébe szellemi életünk fejlődésének fonalát adnunk kell. Ez ugyan, ha lassan halad is, mert szüledékek (generatio) szerint intézi lépteit, mégis azon megnyugtatást nyujtja, hogy legbizonyosabb legténylegesebb a haladása. Nevelési intézkedésnek reformnyomát, nem vehetjük mindenben és nem közvetlenül észre, de virágát látni foghatjuk a felserdült nemzedékekben. A nevelési müködésnek lassu haladása miatt,

vannak sokan kik erre kisebb mértékben fordítják és fordítják mindig figyelmüket, mert mint mondám — a mit a gyermeken mivelünk, azt csak a férfiun fogjuk érdeménykint vehetni észre; azomban az ily urak is, mihelyt azon meggyőződésre érnek, miszerint intézkedéseinket nem csak mától holnapra kell tennünk, hanem hogy népünknek szellemi ujjászületését és folytonos ujjászületendését, századok sőt ezredeknek reményeire kell fektetnünk, át kezdik már látni, hogy biz egyedül a jól elintézendő nevelés az a mely ezen reményeket elérésére a legalaposb biztositékot nyujtja. Haladónak csak azon nemzetet lehet igazán nevezni, mely haladási céljául a végtelen magasságot, életének végtelen dicsőülését tüzi ki. Oda pedig csak a nevelés vezethet. Azomban, korántsem a magánházi, sem nem a felekezeti, magánintézeti, zárdaszellemü, hanem egyedül a haza közszeme elötti, a nyilvánosság napjának fényében intézkedő és ténylegesen müködő Közszellemnek a legében kell hogy neveltessék minden gyermekünk, mert mindegyik a mint önmaga, ugy az egésznek javára is nő fel vagy az egésznek kárára burjánozik, azért örködjék felette az egész, örüljön növekedtén az egész, és érezze már nőtte gyenge korában a kárhozatot a mellyel a közegésznek szelleme még az egyest is sujtja ha közszellemnek irányzatában nem halad. Kertnek képzelem én a hazát és e kertnek napjául a haza közszellemét, azon mindenhová daritőleg ható sugár- és fényerőt, a melyet ha valamely növénye a kertnek ki akar kerülni, ugy az gazkint nő fel, mely az árnyékban terjeng, földön csusz és az ép növények gyökerébe fonódva az egészséges életet is fojtogatja.

Igaz hogy sok tanodánk — ha azt akarjuk hogy a jótékony nap mindenha elsüssön — egészen át fog változni, sőt még a legjobb is, kell hogy ténylegesebben simuljon az élethez és ténylegesebben készitsen elő az életre. Ez be fog következni, de legisleghatékonyabban csak a teljes nyilvánosság által.

Menyire kezd a nyilvánosság napja szélyel áradozni, tapasztaljuk külömben már is. Sok intézetben maga a fiatalság szólalt és szólal még folytonosan fel, mintha a reformgeniusz, mint maga is ifju, épen a fiatal kebleket választotta volna magának itt is az ujabbkori eszméknek ha legaláb *kivánat* alakjábani kifejezhetésére. Korunknak egyik jele ez is; kiskoru nem akar már lenni senki, mintha a szabadság egyszerre nagykoruvá tenné az embert. Nagykoruvá? igenis, de csak anyiban a menyiben a rabságot nem türi többé. Azomban az ember élet idejének kiskorusága nem töröltethetik és nem is töröltetik el még az által, életidőre nézve lesz mindig és kell is lennie külömbségnek a kis és nagykoru között, lesz továbbá, némely tényleges politikai jogok élvezhetésére is, de nem lesz kiskoruság többé az eszmevilágot nézve, a menyiben mindenkinek feljogositottságát érezzük és elismerjük a tekintetben, hogy a méltó emberi bánást igényelheti, követelheti, hogy ezt egyik a másiknak megadni és biztositani köteles, legyen az immár gyermek vagy ag, férfiu vagy nő, ur vagy szolga; a nagykoruság tehát az, hogy emberi jog és emberi méltóság mindenkiben és mindenkinek irányában fog elismertetni és pedig külömbség nélkül; de azért mindig gyermekileg fog engedelmeskedni a gyermek — mig t. i. az, — a szellem felsöbbségének; férfiakul tekinteni a gyermekeket nem lehetend soha, ugy mint ismét nem gyermekül az itjut vagy ifjunak az elaggott őszt. Ezen koroknak nem szabad elzavarodniok és szerepet cserélniök soha Mert a férfiu-kor a nevelési fejlődési menetnek már meglett eredménye, az egy önmagát bevégzett emberegyén; mialatt a fiatal-kor és különösen a gyermekidő, még csak kezdete és illetőleg folytatása azon haladási fejleménynek. Ha tehát örülnek is sokan azon miszerint most már a gyermek is a férfiak sorában áll, én részemről — habár jól tudom is hogy hol és miben kell és lehet ezen sorban állnia, tapasztalva hogy

sok egyébben is ott áll már — nem tudom azt másnak tekinteni, mint vagy kora fejlésnek, siettetett érlelésnek, vagy netalán azok gyengehogy ne mondjam gyávaságának, a kik engedik hogy a bevégzettek sorjában a kezdő is állhasson már. Nagy bünöket követünk el kétségkivül, és pedig nem csak magunkon, de még nagyobbat azokon, a kiket igy siettetni, gyorsan érlelődni engedünk, jövőnk elgyengülésétől félhetünk az ily kórjelekben. Vagy kire fektessük utób és kiknek a vállaira rakjuk a haza nagy épitményét, ha most már a gyenge vállakat is roskadoztatjuk? — Erről egyébiránt majd külön kellend és lehetend még, akár e füzetek kisebb terjedelmü folytatásában, akár pedig valamely külön megindítandó nevelési folyóiratban értekeznünk t. i. a kora érlelésről általában, a siettetett és hamarkodó és vágtató neveléstanitási kivánatokrol, a kisded- és gyermekkornak élete szép tavasza elrablásáról, a tan- vagy tudományi pályát futva végző ifjakrol, a korán őszülőkről? sat.

A jelen elmélkedő eszmefuttatást, tulajdonképen csak napi és naplói magángondolatokul kezdtem irni, és mivel épen bevégző félben van a sajtó alatt levő „Nevelés emléklapi" egyik füzet, oda csatolom még ezt is, tekintessék merengésnek és nem egyébnek.

Ténylegesebb részül azomban hozzá akarom még csatolni egyes tanodáknak e reformidőbeni saját reformpontjait és pedig ezuttal még minden *kommentar nélkül*, egyedül Schillernek két verssorjával jeligéül:

„Was nicht der Verstand der Verständigen sieht,
Das übt oft in Einfalt ein kindlich Gemüth."

1.) *Pesten* 1848-ik évi Mart. 17-én nyujtotta be *az egyetemi ifjuság az egyetem rendezését illető* petitióját, melynek *pontjai* következők:

1) A magyar egyetem emancipatioja a bécsi kormány és egyetem gyámsága alol, s annak törvény általi biztositása. 2) Az egyetem kormányzásának szabadelvü elrendezése s országgyüléseni képviseltetése. 3) Az egyetemi jószágok fölszabaditása a kollegialis rendszer kezelése alól, s azoknak hü nyilvános felelőséggel járó kezelése. 4) Tökéletes tanitási és tanulási szabadság, t. i. szabad legyen a tanulói évek meghatározása mellett tant és tanitót választani; nemkülömben tudományok és képességök által kitünt egyedeknek szabadon oktathatni, s az állodalom által fizetett tanárokéval egyenlő érvényességü bizonyitványokat adhatni. 5) A rendes és rendkivüli tanszékek, segédállomások stb. — nem kegyelem utján, de érdem és nyilvános csődület általi betöltése minden valláskülömbség nélkül, s azoknak a külön vallások szükségeihez s a tudomány jelen állásához képest szaporittatása. 6) Testgyakorlati intézetek s egyletek fölállitása. 7) A tudományban elmaradt, vagy elaggott tanárok elmozditása s nyugdijaztatása. 8) Az évenkinti probatételek megszüntetése s azok helyett nyilvános szigoru s kimeritő dijnélküli végvizsgálatok behozatala, a tanároknak az álladalom általi kármentesitésével. 9) Nagyobb — a tudományok jelen igényeinek megfelelő s a magyar nemzethez illő tantermek s egyéb intézetek felállitása.

Kelt Pesten a magyar kir. tudományegyetem összes ifjusága közgyüléséből, *a sajtószabadság harmadik napján.*

Tudomására esvén a tanári-testületnek a magyar egyetemi lelkes ifjuság korszerü kivánatai, a fentebbi pontok elfogadására örömmel nyujt kezet és e szent ügyet magáévá teszi: *Szabó János* s. k magy, k. tud.

e. i. rektora és akadémiai tanár. *Balassa* s. k. *Rupp* s. k. *Arányi* s. k mint a tanári testület kiküldött tagjai.

2.) *Győr* Martius 22-én 1848-ban. E közlemények: A győri főtanodai ifjuság átalakulásunk napjaiban.

Mi nem csak az ujabb események óta vagyunk összeforradva a néppel, a polgársággal, de öszeolvadtaknak tekintők magunkat már rég, s külön testületképen feltünni a nemzetegységben soha nem kivántunk; mi minden alkalmat megragadánk hogy simulhassunk polgártársainkhoz, alkalmazkodánk, hogy magunkat elöttök kedvessé, társaságukra méltóva, a közibök emelkedésre éretté tegyük, — mig szorgosan kerülők a tanulói pálya különc kinövéseit, melyek meganyi gátkint állták volna utunkat fenebbi célunkban. Ebből következett, hogy mi nem vadásztuk ama hirt, miszerint a mozgalmak kezdeményezői, az inditók és erők mi volnánk, elsők lenni nem akartunk, mivel a vezérszerep nem heves ifjoncot illet, de utósók sem valánk, mert gyávaságnak tartók elmaradni a nagyszerü átlalakulás lépteitöl, melyet mindütt kifejtett a közlelkesülés, gyávaságnak tartók, hogy mi, leendő honpolgárok, kikhez a nemzetnek anyi és oly szép reményei kötvék, puha senyvedésben nézzük az ujjászületés magasztos képeit, s tétlen vesztegeljünk ott, hol nekünk inkáb, mint bárkinek, örömriadással kell idvezelnünk a nemzet ohajtásait. Igen, mutatnunk kelle, hogy benünk buzgószellem, s nemzetünk büszkesége, a tüzlélek, él és lobog, lobog magasra minden szent és szép érdekekért, mikkel jövendőnk anyira öszefort: s azért mint tanulók, önkörünkben tett észrevételeinket nevelés körüli hiányok felöl közölni fogjuk, mert a bajt mi érezzük leginkáb, kik miatta szenvedünk, s most, pályánk vége felé látjuk mit mulasztatának velünk, mit nem kellett volna mulasztani. Ezen határozat még erősbülést nyert a magánuton közénk érkezett pesti kivánatok felolvasásakor. Tekintve pedig, hogy mi a hazának polgárai is vagyunk, tettleg kivánók bizonyitani, hogy mint honpolgárok vérei, velök egyeknek tekintjük magunkat, s azon bizalmas felszólalásukra, mikint illető esetben segélyünkre bizton számolni fognak: készséggel nyujtánk kezet, a nemzetőrség országos testületébe olvadandók, megmutatni ohajtva ez által is, hogy méltók akarunk lenni polgártársaink bizalmára. A polgárság részéről szivesen fogadtatánk, minek jeléül négy küldöttünk a rendőri választmányban ülést és szavazatot nyert. Ezóta az ifjuság részéről minden őrszolgálatokhoz arányos számu egyének csatlakoztak, mi alatt mindegyikünk szoros tisztének ismeré nemcsak szolgálni, ha a sor reá került, de más időben is, nem mint a rendnek zavarója, sőt fentartója, s örekint viselni magát, miért is a Győr-megyei és városi vegyes rendőri bizottmány viseletünkkeli megelégedését többizben nyilvánitá.

Ezenközben Mart. 22-kén összes gyülést tartván, kinyomatandó s barátságunk jeléül minden magyarhoni főtanodának megküldendő kivánataink jegyzőnk szerkezete szerint felolvastattak, s kevés módositással helyben hagyattak. Pontjaink következők:

A győri főtanodai ifjuság kivánatai. Az ifjuság cél- és korszerü nevelése a hon boldogsága s jólétének alapja, s az alkotmányos élet kifejlődhetésének feltétele levén, az hazánkban jelenleg anyival is inkáb igényli a statusnak különös figyelmét, minthogy a népképviseleti rendszer behozatala következtében az alkotmányos jogok gyakorlásában a népességnek sokkal nagyobb része veend részt, mint eddig, ezeknek

gyakorlása pedig értelmi kiképzés nélkül a status szabadságára s boldogságára nézve veszélyteljes lehet.

Közös a vélemény minden felvilágosodott emberek között, hogy a jelenleg hazánkban uralkodó nevelési rendszer a kor igényeinek, a haza mostan kifejlődő viszonyainak meg nem felel, és hogy hazánk más nemzetekhez képest e tekintetben szomoruan hátra marad.

Hazánk tanitási rendszere eddig egy élettelen mechanismus volt, mely a tudomány iránti kedvet nem igen mozdithatta elő, az öngondolkodási tehetséget ki nem fejthette, és a tudományokat honositani, az élettel összeköttetésbe hozni képes nem volt. Ki más nemzetek közt is megfordult, azon szomoru tapasztalást tehette, hogy hazánk ifjai más nemzetek ifjaihoz képest nagyon hátra vannak, s a tudományos szellemtől áthatva épen nincsenek: — hogy ezen baj orvosoltassék s a nevelési rendszer a középkori formákból kibontakozzék, hazánknak dísze és java, nemzetünknek külföld előtti tekintélyedés a korszelleme sürgetően követeli, — azért bátorkodunk e következőkben öszpontosult s a kor igényeivel megegyező alázatos kivánatainkat előterjeszteni:

1-ör. Mindenben, mit az egyetem lelkes ifjusága az egyetem átalakitására nézve petitiójában felterjesztett, tökéletesen egyetértünk, és azon elvek alkalmazását menyire lehetséges, a többi főtanodákban is ohajtjuk.

2-or. Minthogy kétséget sem szenved, hogy a főtanodák ifjuságának a tisztességes mulató helyektől és minden, a világgal érintkezésbe jöhetési alkalmaktol, milyenek szinházak, kávéházak, tánctermek sat. elzárása s azok minden lépteinek kikémlése, nem csak annak értelmi kifejlődését és világismeretek szerzését — melyektől az ember szerencséje leginkább függ — akadályozza, hanem a helyett, hogy a mostani kor igényeihez képest az ifjuságnak a többi polgárosztályokhozi simulását előmozditaná, és a tudományt az élettel összeköttetésbe hozná: inkább kártékony elvonulást, s kaszta-szellemet idéz elő és a jellem kifejlődésére is ártalmas befolyással bir; azon kivül pedig a főtanodák ifjuságát más osztályu ifjuság szabadságait tekintve lealacsonyitja, és az által a becsület érzésre is károsan hat: azért az ilyen tilalmazásnak megszüntetését kérjük annál is inkább, minthogy a kir. egyetem polgárai már jelenleg is ily megszoritásoktol mentek voltak, és tehát e tilalom a többi főtanodákban is — hova a tanulmányok folytatása végett az egyetemtől is jönnek ifjak — csak nehézséggel, az előljárók és tanulók közti kellemetlen surlódással volt foganatba vehető.

3-or. A főtanodákban divatban levő naponkinti kényszeritett templombajárást, mely nemcsak a vallásosságot elő nem mozditja, hanem inkább a vallás iránt közönyösséget szül, megszüntetni kérjük.

4-er. Kérjük, hogy a tanintézetek minden tudományos készületekkel, melyekben most általában hiány vagyon, nemkülömben illő könyvtárral, melybe az ujolag megjelenő jelesebb tudományos munkák a tanitók határozatából időről időre szereztessenek — el legyenek látva; és a könyvtárnak használása valamint a könyvlajstrom megtekintése a tanuló ifjuságnak szabad legyen.

5-ör Minthogy a felsőb tudományos intézetek, ha legjobban elrendezvék, és legjobb oktatókkal ellátvák is, rendeltetésöknek meg nem felelhetnek, ha közép tanodákban és elemi iskolákban a felsőb tudományok felfogására alap nem vettetett: azért kérjük a közép tanodákban és elemi iskolákban a tanitást ugy elrendeztetni, hogy azokban a jelenleg nagyobbrészint divatozó szajkó-módrai tanulás helyett, a gondolkodó tehetség jobban kifejtessék, és gyakorlati tanmódszer által kedv a tanulmányok iránt gerjesztessék; az ifjuság pedig leginkább a tulajdon szavakkali helyes előadásban, és a jelenkorban anyira szükségessé vált

nyilván szavalásban gyakoroltassék; ugy szinte az élet által anyira megkivánt számtanra különös gond forditassék. Ezekhez járul, hogy a tanulmányi alap költségén jelesebb egyének külföldre, különösen németországba küldessenek, hogy a kitünőb tanodákban a gyakorlati tanmódszert mind nyelvekre, mind egyéb tantárgyakra nézve sajátukká tehessék, és hazatértükkel másokkal közölvén, azokat meghonosithassák.

6-or. Legnagyobb hiány levén eddig a középtanodákban, mikint ugyanazon egyén mindennemü tanulmányokat — melyek mindegyikére egyazon egyénnél egyforma hajlam vagy képesség ritkán találtatik — kénytelen vala előadni; minek következtében a tanitók nagyobb része is nem egyenlő figyelmet fordita minden tanulmányokra: azért kérjük a középtanodákat ugy elrendeztetni, hogy minden külön tanulmányra külön tanitó is legyen, ki azon tanulmányt minden osztályban tanithatja; továbbá az egész nevelést nemzeti alapra fektetni kérjük.

7-er A közép- és elemi iskolákban még divatban levő testi büntetéseket, melyek a bécsületérzést elfojtják, eltöröltetni kérjük.

8-or. Kérjük az alapitott ösztöndijaknak a legjelesebb ifjak számára valláskülömbség nélküli osztását.

9-er. Az utazás a kiképzés és tudvágy ébresztésére nagy befolyással bir, — kérjük azért, hogy koronkint a szünidőkben kitünő ifjak valamely jeles tanitó vezérlete alatt a tanulmányi alap költségén kül- és belföldön utaztassanak.

10-er. Mivel a tanelőadások nyilvánossága hatalmas rugója a tanitói és tanulói ösztönnek: azért kérjük hogy a csend fentartása mellett mindenkinek külömbség nélkül a tanelőadásokbani részvét szabad legyen.

11-er. A gyermekes és csak surlódást szülő számszerinti érdemosztályzat megszüntét kérjük.

12-er. Minthogy a mezei gazdaság különösen hazánkban a nemzeti vagyonosság legtermékenyebb forrása, amugy is a földnek urbéri békók alol történendő felszabaditása után reménylhető, hogy több mivelt ember, mintsem eddig, választandja azt életmódjául, tanitása pedig, miután a tanodák semmi földdel, hol a gazdasági tanok gyakorlatilag mutathattak volna, nem birtak — elhanyagoltatott: ezek folytán kérjük, hogy azok telekkel elláttassanak, melyeken a mezei gazdaság gyakorlatilag és kisérletekkel célszerüen tanitassék.

13-or. Tagadhatlan hogy a kisdedóvó intézetek a nemzeti nyelv terjesztésére leghathatósb eszközök: azoknak tehát felállitását és pártolását különösen kérjük

14-er Mind a középtanodákba, mind az elemi iskolákba célszerü és a kor igényeinek megfelelő könyvek hozassanak be.

15-ör. Ugy szinte az elemi iskolákban a polgári jogok és kötelességek és a büntető törvények elemei tanitassanak.

16-or. Mindenrendü tanitók fizetésének hivatásukkali arányba hozatala ajánltatik.

17-er. Hogy a nevelési rendeletek szigoruan végrehajtassanak, minden iskolai kerületben több iskola-ügyelő legyen, kiknek mindegyike bizonyos számu tanodákra terjedő felelős hatáskörrel birjon, s mindnyájan a kerületi főigazgatónak alárendelve legyenek.

18-or. A vallástan a középtanodákban rendszeresen tanitassék, s annak a bölcselkedési pálya tantárgyai közüli kirekesztését eszközöltetni kérjük.

A győri főtanodai összes ifjuság gyüléséből a sajtószabadság nyolcadik napján.

Ezen kivánatokra rendeltük, hogy a pestiek mintájára tanári karunknak aláirás végett felterjesztjük, de bár nekünk biztató feleletet adtak, alá nem irták, csak egy példányát beadatni kérték. Fájlaltuk, hogy szavaikban helyeslést, tetteikben roszalást kelle találnunk, de határozottak valánk,

hogy rendelkezéseinket, viseletünket, felsöbbek kegymosolya által nem feltételezzük, nem kormányoztatjuk. Ugyanakkor egy másik nyomott iratot is kénytelenek valánk közrebocsátani. Következőt;

Felszólalás! Tudomására esvén alólirt ifjuságnak, miszerint róla azon balvélemény kezd uralkodni és terjedni, mintha befolyást gyakorolt volna izraelita polgártársainknak nemzeti diszjelöktöli megfosztatásába: ezennel hivatva érzi magát igazolni, s mindenkit bizonyossá tesz, hogy nincs kebelében egyén, ki ebbe érdemet helyezne, sőt ezt csak szándokolta volna is; sőt izraelita polgártársait ujonan feltüzendő nemzeti diszjellel kétszeres szivességgel fogja idvezelni, kik benne ellent soha, barátot mindig, igaz és méltányos ügyökben kész védőt fognak találni.

Költ Győrött, Mart. 22-én tartott összes gyülésünkből 1848.

A győri főtanodai ifjuság.

Sajnos hogy ilyekre van szükség hazánkban, és pedig nehány elfogult proletarius miatt, kikkel a roszakarók eltudák hitetni, mikint nyomoruk oka nem henyeségük és rakoncátlan életük, de egyedül és közvetlenül a zsidók. Felvilágosodottság, jöjjön el a te országod!

Martius 25-én az örök bevonatván, ez diszes körmenettel befejeztetni szándokoltatott, mi végre t. Karvasy tanárunk által, kin az ifjuság, iránta mutatott felkarolása óta kétszeres szeretettel csüng, az örtanyák főtisztei megkérettek, a rendelkezésük alatti ifjaknak az ünnepély előzményeire történendő átengedésére. Örült a lelkünk, midőn láttuk, mint igyekszik mindenki önmaga is részt venni, részvételben mást is segiteni, legszebb jelensége mind a polgári kötelesség teljesitési szándokának, mind a testvéri egygyéforradásnak. Reggeli 10 óra tájban őrzászlónk alatt egyesülve egyenruhás polgártársaink seregével, ünnepélyes diszmenettel vonulánk az akkor még fő- most egységtérre, hol városunk főbirája Stefanits József jelentékeny szavakban fejezte ki örömét, bennünket oly téren is idvezelhetni, melyre eddig az ifjuság közt számitani nem szoktak, hogy mi a közrend fentartására oly hően fogtunk kezet, s példás viseletünkkel önmagunk mentünk elő. Látni kellett, mi büszke, de nemes öntudat kinyomata sugárzott ifjaink arcáról, mily lelkes tüz égett szemükben, arra, hogy ők e dicsre nem méltatlanok. És mint változott ez erőtelyes jellem kifejezésévé, egy minden szépért, jóért égő lélek szilárd igéretévé, midőn szeretett tanárunk, nevünkben a nemes várost bizonyossá tevé, mikint nemcsak bizodalmunknak, mellyel iránt unk viseltettek megfelelni főkötelességünknek ismerők, s fogjuk mindenkoron, de hisszük, mikint e lépés által összeforrott polgársereg közt a baráti kötelékek nemcsak tágitatni soha, de szilárditatni általok és általunk egyirán fognak. Adja a magyarok istene! Ezután a csapatzászlók hazavitelével szétoszlánk. Haza menénk, de magunkkal vivők a romlatlan buzgalmat, mely az eddig nagyszerüen, de iránytalanul bennünk lobogott hazaszeretetből most egy nagyszerü tettekre is képes jellemmé fejlődött, oly jellemmé melyre büszkék lehetünk, mely létének szép jelenségét adá, midőn nem vonulva a törvény által biztositott tétlenség leple alá, mely a pulya gyávaságnak még kötelesség szinét kölcsönzi, s erényül tolja fel; — eltökélten léptünk fel ott, hol karjainkra, hol kitartásunkra szükség volt, hol nemes irányunkat, hol készségünket tanusithatók. És nem volt köztünk egy is, ki szolgálatát megtagadta, ki a reá esett terheket sokallotta volna: büszke önérzettel nyultak ez ifjak fendobogó kebleikre, s nem a megalázkodás szégyenpirja, de a lelkesedés dicslángja futá el arcaikat, melynek kifejezésén ezután is osztatlan hazaszeretet, polgártársainkat ölelő testvériség trónol a szabadság derüje alatt.

Mart. 30 án nyugtalanitó hirek érkezvén az örök ujonan kirendeltettek, mind a polgárság mind az ifjuság részéröl, de agalmunk az ismeretes Mart. 31-ki kir. leirat által eloszlatva, april elsején nagyszerü nemzeti ünneppé változott, midőn a fáklyás menet öromriadó nép kiséretében s polgári zenekar harsogása közben kalandorá be az egészen világitott várost, melynek tornyaiban órahoszant zugtak a harangok, s midőn több jelentéktelen nevü tért és utcát ujra neveztek el, lett tehát, egység- és Széchenyi- tér, Nádor-, Bathányi-, Kosuth-, Deák-, Klauzál-, és Lukács-utca, ez utóbi derék polgártársunk Lukács Sándor nevére, ki majdnem egyedül nevezhető a győri mozgalmak mérséklő vezetőjének, ő kinek köszönhetni, hogy a győri polgárság mindamellett is, hogy folytonos készséggel és elszántsággal állott, férfias csenddel is viselte magát.

Ezen örömnappal be van fejezve a mi szerepünk is, mert Mart. 30-kán főigazgatónk Május elsejéig a tanórákat felfüggeszté s ifjaink nagyrésze szétoszlott, az itt maradtak szorgalmasan járunk fegyvergyakorlatra, mint a nemzetőrség besorozott tagjai.

Közli *Eöttevényi.*

---

3) *Sopronyból* a sajtószabadság 20-dik napján keltekezve vettük külön levélbeu „a sopronyi evang. főoskolai tanuló ifjuságtol, a pesti evang. tanodaban ékesszólást s költészettant hallgató ifjuságnak Pesten" cimezve*) következőket: *„reformkivánatok a sopronyi evang. főoskola körében:"*

„Nincs a hazában főiskola, mely az ifjui lélek fejlesztő mivelésben hátráb állana a soproni ev. főiskolánál! Érezték ezt régtöl óta elődeink, érezzük ezt különösen mi; — hisz a soproni tanulotol, midőn iskolai eletéröl szól, nem hallhatni egyebet avatatlan tanárai ellen szórt keserü gunynál, nem hallhatni egyebet a sors ellen intézett fájdalmas panasznál, miért hogy tanulói legdrágáb éveit ily alacsony állásba sülyedt iskola körében sinlődve tölteni kénytelen. Ki volna, ki az ifjui kebel ily panaszos felfajdulásában a nemzet halálharangjának rémes zugására ne ismerni? ki az, ki a főiskolák setét körében a nemzet élete ellen növekedő szörnyetegek tanyáját ne látná? Előttünk a a soproni iskolából anyian léptek a világba, kik ott tudományosan képzett emberek neve alatt müködvén; miután tanéveik folytában magas hivatásukra kellően elő nem készittettek, másoknak legfölebb is csak félrevezetőivé váltak. De eljött az idő, midőn a felszabadult szellem hatalmas hangon dörgi füleinkbe a határozott szózatott: *ez igy tovább nem maradhat*, — s parancsolja, hogy *mi legyünk a kárhozatos iskolai rendszer utósó áldozatai.* Mulaszthatlan kötelességünknek valljuk azért élénken érzett bajaink orvoslását sürgetve, az itt következő reform kivánatokkal fellépni, — reménylve, hogy az ifjui kebel szent hevülése hideg megvetéssel találkozni nem fog, sőt főiskolánk ohajtva várt átalakulását s uj életre támadását sikeresen elősegitendi. Ily célbol lelkesülve bátran kimondjuk tehát.

1. Hogy mi főiskolánkat a soproni evang. konvent magán tulajdonának többé el nem ismerjük, s ennél fogva, miután a tanszékeket, hosszu évek gyászos bizonysága szerint, a kor igényeitöl áthatott, s alapos tudományossággal biró tanárokkal ellátni nem alkalmas, az iskolai élet folya-

---

*) A levelet mint osztályomhoz cimezettet, feltörém, a pontokat osztályomban felolvastatám, magyarázgatám és az az iratot magát egy egész hétig kifüggesztve hagytam a tanteremben.

T.

mát célszerü irányban vezetni nem képes, legujjabban pedig vétkes gondatlansága miatt az iskola alaptőkéje is veszedelembe forog, — kivánjuk hogy főiskolánk minden illetőségével a tuladunai evang. kerület sajátjául tekintessék, fentartása minden tekintetben ezen kerületre bizassék, állandó helye azomban továbra is Sopron városa maradjon.

2. Főiskolánk ügyeit egy a kerületi közgyülés által megbizott választmány intézze, mely eljárásáról a kerületi közgyülés előtt minden éven számot adjon.

3. Az iskolákra szükséges költségek országos pénztárból fedeztessenek; addig is pedig az urbéri terhek eltörlése által szerencsésebb állapotra jutott tuladunai kerületbeli evangelikusok főiskolánkat vegyék szives pártfogások alá — kérve kérjük.

4. Azon urakra, kik eddig főiskolánkban az ékesszólástani osztálytol a hittaniig, tudományos kiképezésünk rovására, s igy mindnyájunk felszámithatlan kárára oly eredménytelenül tanitottak, a pesti egyetemi ifjuság kivánatának 7-ik pontját haladéktalanul alkalmaztatni kivánjuk. Ennél fogva a jövő Majus 1-sö napjáig rendes évi tanfolyamunkat is félbeszakasztjuk, bizton reménylvén, hogy azon ideig egy kerületi gyülésből ügyünkben megnyugtató intézkedéseket nyerendünk. Hogy pedig ezután az ifjuság élete többé hivatlanok kezébe ne kerüljön, — kérjük, jövendőre tanárokrol az ország gondoskodjék, oly formán, hogy tanárnak csak az választathassék, ki a pesti egyetemi tanárok s tudós társasági szaktudósok által, a nevelésügy minister felügyelése alatt, szigoruan megvizsgáltatott, s tanári ügyességét bizonyitó diplomával elláttatott. Ily kijelöltekből válasszon azután a kerület tanárokat, de a kinek főiskolánkban a reájok bizott tanok előadásán kivül semmi dolguk, s iskólai igazgatók se lehessenek, — megvárjuk azomban tőlök, hogy kézi könyvül vagy magok által kiadott, vagy más elismert jelességü tanárok által közrebocsátott müveket használjanak, de az időpazarlással járó diktálást gyakorlatba soha se vegyék,

5. A középkorbol ránk maradt hibás tanrendszer megváltoztatása tekintetében ohajtjuk, hogy a nyelvtani osztályok helyébe realis iskolák állitassanak, — a szoros értelemben vett tudományos pálya csak az ékesszólástani osztállyal kezdődjék, — a latin, görög, francia s a körülményekhez képest más nyelvek is, kapcsolva a remek irók munkáinak magyarázatával, szinte csak akkor kezdessenek, — a latin nyelvet, s latin auktorokat mindenki köteles legyen hallgatni, a többire kinek kinek önkényes választása fenhagyassék. — Főiskolánknál lelkészek, s iskolatanitók képzésére népnevelési kar állitassék fel, mire a superintendens különösen fögondját forditsa. Tanárokat ide is a kerületi gyülés válasszon, ámbár hogy ezeknek a fenebb emlitett uton nyert diplomájok legyen, nem épen szükséges. A népiskolákban lelkészek is tanitsanak.

6. Főiskolánkban a tanulói élet vezére az igazgató leend, az kit iskolai ügyek kezelésére rendelt választmány saját köréből nevez ki.

7. A tanulók közt történhető kihágások akadályozására, s az elkövetett vétségek megtorlásara általában, ezennel esküttszéket állitunk-fel. Ennek elnöke az iskolai igazgató, — tagjai a tanuló ifjuság által saját köréből választott egyének; büntetést szabó birák az igazgató, s két esküttszéki tag, kiket az összes esküttszék választand. — Egyébiránt iskolai köztörvényeket az evangelikusok négy kerületének egyetemes gyüléseitöl várunk; de a mely törvények szinház, táncvigalmak, kávéházak s más ártalmatlan mulatóhelyek látogatását megtiltani nem fogják.

8. A főiskolánk körében fenállott német társaságot mától fogva örökre megszüntetjük, s könyvtárát az iskolai köryvtárhoz csatoljuk. A magyar társaság, előbi szük korlátaibol kilépve, ezután ifjusági kör lesz, könyvtára szinte az iskolai könyvtárba vitetik által. Az igy alakult összes könyvtár az iskolai felügyelő alatt álland, ő adja ki belöle a könyveket.

Az ifjusági kör elnöke is az igazgató leend. A kör ujságokat járat, itt naponkint egy meghatározott órában, az elnök jelenlétében, önkénytes szavalati gyakorlatok tartatnak, munkák, leginkáb szaktudomanyiak, olvastatnak s biráltatnak, a nemes versenyre jutalom kérdések által pálya nyittatik, s általában a lehető legsikeresebb módon az önképzés előmozditatik.

9. Testgyakorló intézetnek, kapcsolva egy vivó iskolával, minél előbbi felállitását kérjük.

10. A tanuló ifju akármi célra arcpirulva koldulni ne kényszeritessék; — iskolai szolgák végezzék a mostanában szegény alumnista gyermekekre szoritott seprést sat.

11. Az iskolai szorgalom dijak ez éven még a régi módra osztassanak ki. A külhoni egyetemekben tanulók segélydijai ne csonkitassanak, sőt szaporitassanak; de magyarhoni más iskolában tanuló főiskolánk kamatjaibol ez éven tul szorgalom dijat ne várjon.

12. A mostani alumneum helyett főiskolánknál jó étkezéssel közasztal állitassék fel, az iskolai s családi segélydijak erre forditassanak. Határoztassék meg a közasztalhoz járhatás általános dija, s ebből azután szorgalomdijazás helyett a vagyontalan tanulóknak érdem fokozat szerint, több vagy kevesebb elengedtessék. (Ki a közasztalhoz ülni nem kénytelen, segedelmezésre nem szorul) A közasztalhoz valláskülömbség nélkül minden főiskolánkban tanuló ifju felvétessék. A közasztal is az iskolai igazgató kezelése alatt áljon, s erről mint általában minden eljárásáról a kerületi választmánynak felelni tartozzék.

13. A tanuló ifjuságnak hittanár tartson vasárnaponként magyar istenitiszteletet.

14. A pesti egyetemi, 's győri akademiai tanulók kivánatának minden pontjait elvben pártoljuk, s azoknak életbeléptésére segitségünket felajánljuk.

15. A soproni kath. gymnaziumban tanuló ifjakkal érzelemben s akaratban egyesültünk, s kivánatokat, miszerint a győri főiskola minden pontjait telyesülve látni ohajtják, ezennel közzé tenni testvéri kötelességünknek ismerjük.

E pontokban adja a soproni evang. főtanodai ifjuság reform kivánatait, melynek kijelentésére a nevelés szent ügye által lelkesitetvén, hozzájok mindaddig rendületlen szilárdsággal fog ragaszkodni, mig az itt ohajtott intézkedéseknél is sikeresebbek által a főiskola felvirágzása nem eszközöltetik.

Költ Sopronban, a sajtószabadság 20-ik napján, 1848.

A soproni főiskolai tanuló ifjuság.

4.) Ugyancsak *Sopronybol*, az előbbi röplap felvilágositásául beküldeték egy irat a melynek közvetlenül a sopronyi pontok utáni közzétételét ugy kiadói mint tanitói kötelességemnek ismerem, minden mellékészrevételektől és csillagozástol, valamint az előbbi, ugy ezen iratnál is tartózkodva. A röplap következő:

„Felvilágositó jegyzések“ reformkivánatok a sopronyi evang. főiskola körében *cimü röplapra, az illető főiskolái tanárok részéről.“*

Reformok korszakában élünk, minőt a világtörténet széles mezején hijában keres az ember. Hetek rövid forgása oly nagyszerü változásokat mutat fel, milyeneket hosszu századok folytában nehéz küzdelmek között hasztalan törekedtek kivivni Europa nemzetei. A haladott kornak szelleme, hála az egek urának, jobbára békes uton vezérli a népeket azon célhoz, mely felé századok olta sovárogtak epedő szemeik; megadja nékik

azon drága kincseket, melyekért setét századok nyomasztó nyüge alatt hijában estek áldozatul a nemzetek legjobb fiai. Különösen édes magyar hazánknak jutott, ugy látszik, az ujabb korban azon szerencse, hogy a mult idők elavult institutióibol minden megrázkodtatás, egy csep véráldozat nélkü kibontakozván, megujult, ifju erőben lépjen szebb jövőnek eleibe. Megszánta a népek istene nemzetünket, mely hisz eleget szenvedett nyolc század viharjai alatt. Az ország lelkes rendjei, áthatva az örök igazság szellemétől nem csak a politika téren tették meg a korigényelte üdvös változtatásokat, nem csak a nemzet anyagi jóllétét tartották szemeik előtt, hanem az anyag éltetőjére, a szellemre is kiterjesztek kellően atyai figyelmüket. Lelkesen felkarolták a nevelés szent ügyét; s hogy minden okunk van a legüdvösb reformokat várni e részben is, kezeskedik azon férfiunak neve, ki a nevelési ügy élén áll, s kinek eddigi irásai mind meg anyi nagyszerü bizonyságai a nép szellemi emelése melletti buzgalmának. Ezen körülmény megnyugtathatott mindenkit. Azomban petitio készült a pesti s győri akademiai ifjuság által. Megküldettek ezek a sopronyi tannlóknak is. Ezek sem akarván alább valóbbak lenni társaiknál, szinte hozzá fogtak ily petitiohoz, mely aprilis 7-kén virradóra meglepte a közönséget.

Mi is megvoltunk lepve. Megvoltunk lepve egy pár diktátori hangon kifejezett „*kivánjuk*“ által; de meglepett különösen a bevezetés. Milyen volt ezen meglepetesünk, nehéz szóba foglalni. Minden jobbérzésünek érzelmére hagyjuk azt. Képzeljünk szülőket, kik a sorsnak igazságtalan nyüge alatt görbedezvén, szeretett gyermekeik boldogitására kétszeres gondot fordítanak, egész életöket nekik szentelik, semmi munkától, semmi fáradságtol vissza nem ijednek, csak hogy gyermekeikkel ne éreztessék a sorsnak igazságtalan sulyát; csak hogy nékik mindent nyujtsanak, a mi külső belső jóllétükre szolgálhat; képzeljünk ily szülőket, midőn épen szebb remény sugára mosolyg feléjök, midőn épen gyermekeik szebb jövője lebeg örömtelt lelkeik előtt, midőn azt hiszik, hogy gyermekeik osztoznak örömérzetükben, képzeljük mondom — ha lelkünk vissza nem borzad ily képzelettől — hogy épen akkor törnek rájok bőszülten öngyermekeik, őket vádolván a multakért s halálos döfésre kezet emelvén a szeretettel tele keblekre; képzeljük a sajgó fájdalmat, melyet éreznie kell a vérző szülői szivnek; képzeljétek mind ezeket, atyai, anyai szivek, s van fogalmatok a mi meglepetésünkről. Ez fájt; ezt ifjainktol nem vártuk. De erősen hisszük, ifjaink becsületére szeretjük hinni, hiszi velünk együtt minden jobbérzésü, hogy ez nem fakadhatott ifjainak szivéből, kik csak nehány nappal azelőtt még oly szép jelét adták nemes lelkületüknek s kegyeletüknek. S azért nem is a magunk védelmére lépünk fel ezen nyilatkozásunkkal; mert hisz oly sok jeles férfiu él e város körében s széles a hazában, ki mind meganyi élő bizonyság sokkal világosabban mutatja, mint mi azt szóval tehetnők, hogy ily vád ellenében nem szorulunk védelmezésre; hanem felszólalunk ifjuságunk érdekében, hogy lemossuk róluk azon szennyet, mellyel gonosz kezek megfertőztették tiszta, ártatlan lelkeiket. Tudjuk, hogy csak három vagy négy ifju, alkalmasint csak eszköz valami gonoszlelkü s a setétben ármánykodó egyén kezében felejtkezett meg anyira szent kötelességéről, hogy a kegyeletnek tiszta lángja el hamvadván kebelükben, másokat is elcsábitottak, magokkal ragadtak. Tudjuk mily eszközt használtak ezek, hogy az ifjakat, köztök nem egy 14, 15 éves rhetort, rábirják a gyalázatos vádnak *szabad* (!) aláirására. Meg vagyunk győződve, hogy csekély kivétellel, nem történtté szeretnék tenni a rettegésből tett ballépést.

De hát semmi sem történt-e az ifjuságnak e lépéstöli visszatartására? A petitio titok volt szinte sajtó alá kerültig. Nemzeti örömünnepélyre készült az ifjuság; ez iránt tartattak tanácskozások, s épen ezen alkalmat használták némelyek az ifjuságnak félre vezetésére. Hire elterjedvén, meg-

kisérté Müllner tanár, mint az ifjusági őrcsapat főnöke, még este 6 órakor kapacitalni az ifjakat. De az emlitett egyének annyira tisztelői a szabadságnak, hogy még a szólásszabadságot is megtagadták attol, kit magok választottak meg főnököknek, egyenesen visszautasitván minden tanácsát is; irtóztató lármával többizben félbeszakaszták beszédjét, s midőn az még sem ijedt vissza, egyik nyiltan felszólitá az ifjuságot, hogy szavára ne hallgassanak, s magoknak általa irányt adni ne hagyjanak; midőn pedig a többség mind a mellett hajolni látszott az okokra, elrohantak a sajtóba, a nyomást sürgették, hogy igy minden esetre eredménytelen, pusztában elhangzó szózat legyen a tanár beszédje. A beszédet az illető tanár beleegyeztével ezennel közöljük ugy, a mint, bár sokszor félbeszakasztva elmondatott, a melyből megláthatja a közönség, hogy minden morális erő felhasználtatott az ifjuság jobb utra vezetésére, a melyről, még egyszer mondjuk, nem hisszük hogy más ok, mint rettenet által lehetett őket egy ideig eltántoritani. *)

Édes barátim, polgártársim, ha akarják bajtársim!

Tiz éve, hogy mint akkoron a magyar társaság egyik csekély tagja épen e helyen azon tárgy felett élceskedtem; „*jobb hallgatni mint szólani*," gunyolván azokat, kik gyávaságbol, önzésből vagy bármely tekintetből hallgatnak ott, a hol szólani szent kötelességük volna. Magam fejére hullna vissza azon guny, melyet ifju ajkaim akkor szórtak, hogy ha a jelen körülményekben hallgatnék; ámbár helyzetemben bizony legtöbben azt mondanák személyüket tekintve: jobb hallgatni mint szólani! De én sohasem rettegtem meggyőződésemet bár veszély között is, kimondani! Hallgatni, mikor állásom felszólalásra készett, sohasem volt dolgom! Sohasem ijesztett vissza azon közmondás: szólj igazat, s betörik a fejed! Annál kevesbé hallgathatok most önök körében, a hol, ha olyant kell is mondanom, mi tán kevesbé tetszik, megnyugtat azon tudat, miszerint mivelt ifjakhoz szólok, kik az okokat megbirálni képesek, kik nem vak indulat s szenvedély által, mint valami nyers tömeg, hanem az ész sugallata által indittatnak cselekvésre; szólok annál nagyobb bátorsággal, minthogy megvagyok győződve, hogy, ha tán kedvetlent találnék is mondani, önök átlátják, hogy szent kötelességből teszem, s hogy ebben is az ifjuságnak igaz java, intézetünk becsülete s a világ előtti hitele vezérel; szólok annál nagyobb bátorsággal, minthogy szeretem hinni, hogy meggyőződésem nyilt kifejezése által nem hogy elveszteném önök szeretetét s bizalmát — ha tudniillik van szivükben bizalom s vonzodás irántam, sőt hogy méltányolván nyilt őszinteségemet, önök azt hasonló őszinteséggel fogják viszonozni.

Törvény alkotása végett jöttünk össze **). Törvény s törvény iránti tisztelet nélkül semmi testület fen nem állhat! Első feltétele bármely testület fenállhatásának s felvirágzásának, sőt minden törvénynek betöltése a tagok közötti kölcsönös szeretet s bizalom. Isten látja árva lelkemet,

---

*) Felszólitjuk ezennel az ifjakat, hogy olvassák el a beszédet magán hol a nagy lárma nem fojthatja el a benyomást, melyet az okok el nem fogult észre teendenek; s igen sajnálnunk kellene, hogy ha ekkor sem látnák által az intézetre szórt vádjaik alaptalanságát s igazságtalanságát.

**) Szükségesnek találtatott, hogy mig az ország hozna törvényeket a nemzetőrsereg számára, az ifjusági nemzetőrcsapat a rend fentartása végett maga adjon magának ideiglenes törvényeket. A szónok tanárnak már készen elhozott javaslata, természetes hogy tárgyalás alá sem kerülhetett, miután a tanár, beszédjének eredménytelensége következtében az őrcsapat vezérségéről lemondott.

mily bizalommal, mily szeretettel léptem elsőbben is önök körébe, s szerettem hinni — s bár meg ne csalna ezen hitem — önök is bizalommal s szeretettel fogadtak. A külső szerint itélve bizvást hihettem; s ha visszatekintek hat évi nyilvános hivataloskodásom pályájára, semmi olyas tettemnek nem akadok nyomára, mely bizalmatlanságot gerjeszthetne irántam ifju kebleikben. De ugy látszik soknak kebeléből erőszakos kezek által kitépve a bizalom; s igy természetesnek fogják találni, hogy ezen esetre a közöttünk létező viszonynak, melyet a hon közérdeke kapcsolt, meg kellene szünnie; mert vezérleni s vezéreltetni kölcsönös bizalom hijával, mind két részre nézve kényes állapot. Én örömmel soroztam be magamat a nemzetőrsereg tagjai közé, polgári szent kötelességemnek tartván nem csak szóval — mint hivatalom hozza magával, hanem tettel, s ha szükséges véremmel is áldozni édes hazánknak; kész voltam s vagyok minden szolgálatra, mit a törvény nemzetőrseregi közvitéztől igényelhet. Önök meghivtak a tanuló ifjusági zászlóallj századosának, s én örömmel engedtem hivásuknak, dicsőségnek tartván ily szép, derék, lelkes csapatot vezérleni; de kész vagyok szép tisztemről azonnal lemondani, mihelyt látom, hogy bizalmat vesztve azt többé becsülettel nem viselhetem.

De mi adott alkalmat ezen nyilatkozatomra? Elmondom a menyire lehet rövideden. Önök petitiot irtak; mint hallám már a sajtó alatt van. Magában véve ártatlan, törvényengedte lépés. A minap, midőn első összejövetelünk alkalmával a zsidó ügybeni proklamatiot inditványoztam, egyik szónokuk azt emlitette, hogy ha ilyent ad ki az ifjuság, majd petitioval is lephetne fel. Emlèkeznek, hogy azt mondám akkor, hogy miért ne? hisz a törvény nem tiltja. Kevés nap, s ime meg szülemlett a petitio. Az egész városban tudják már; tartalmát is beszélik uton utfélen. Barátim! távol vagyok, hogy roszaljam a petitiot; távol vagyok, hogy kárhoztassam tettüket, melynél fogva azt mutatják, hogy jobb után törekesznek; sőt méltánylom, becsülöm szent lelkesedésüket. Hisz az ifjuság az, melynek keble legfogékonyabb minden szép, jó, dicső iránt! s bár minden ember keblében örökké lángolna azon szent hév, mely ifju keblét dagasztá! bár számosabban találtatnának, kik a férfikor éveiben is hivek maradnának az alljas önzés csábjai, a hiszonvágy ezerféle tőrei közepette ifjuságok szent érzelmeihez! De petitiojuk, elnézvén annak foglalatjából, *egyoldalu!* Olvasták, kapva kapták, mint minden lelkes férfiu, azon hireket, melyeket a hirlapok közöltek a müncheni, göttingai, bécsi s más egyetemekbéli ifjuság részéről benyujtott petitiok tárgyában; egy körülmény azomban elkerülte figyelmüket, hogy tudniillik mindenütt a tanitók álltak az élén. És hát önökben oly kevés bizalom van irántunk, tanitók iránt, hogy előttünk azt anyira titkolták? Bizony, bizony mondom, minden lelkes tanitó az egész hazában elevenen érzi azon hiányokat, melyekben intézeteink szenvednek; de melyek nem a tanitók tevékenytele ségének, hanem egy, hála az égnek, már elmultnak mondható nehéz korszaknak rovására irandók, s melyek ellen hogy férfias szent akarattal küzdtenek a tanitók, bizonyságot tehetnek tanári gyüléseink, melyekben, egyetlen egyet kivéve, magam is mindig meleg részt vettem, költségeket sem kimélvén, mert közjóért áldozni csekély tehetségem szerint sohasem vonakodtam, soha nem is fogok. Vannak igen is hiányok; de örömmel hisszük, hogy felséges királyunk a nemzet közbizodalmát biró ministeriuma által e részben is legbölcsebben, legsikeresben segitend az ország baján, melynek orvoslása után buzgó imádság epedez minden lelkes tanitó ajakán. Hidjék el, hogy a tanárok, azért jót merek állani, legrosszabb esetben is legaláb nem ellenezték önök lépését, sőt hiszem pártolandották; s hidjék el, az ohajtás nyomatékosabb, ha mint közös kivánság nyilványul.

De a tartalomra. Egyéb pontjáról nem is szolván, mint ha a hir való, jobbára olyanok, hogy én is minden tanár is osztozik bennök, *) csak a bevezetést akarom boncolni. **) A bevezetés tudniillik olyannak mondatik, hogy komolyabb megfontolás után bizony, bizony önök sem helyeselhetik. A soproni főiskola minden magyarhoni protestans iskolák között a legsülyedtebb; a soproni tanuló sajnálkozással szól tanulási idejéről, a tanitók avatlansága miatt csak félre vezetők kerülnek ki az iskolából sat. Barátim, nagy vád a mivel iskolánkat illetik. Felelhetnek-e érette isten előtt lelkiismeretök előtt? Egy egész intézetet saját fiai által igy megtámadva látni szomru látvány! Egy egész intézetnek hitelét igy alá ásni! meg gondolták-e barátim, hogy mit tesznek? Megvallom, mikor ma hallottam a petitio ezen tartalmát, könyeztek szemeim, minden kegyeletet kitépve látván az ifju szivekből. A betegeket gyógyitani kell, nem megfojtani. De kérdem áll-e, igazságos-e a vád? Én taval láttam a győri akademia katalogusát, s örömmel láttam, hogy két Sopronbol került ifju volt *első*, olvastam egy levelet az idén szinte Győrből, s örömmel láttam belőle, hogy az idén is négy Sopronbol került ifju vetélkedik az elsőségen. Többeket látok önök között, kiket mint egykori tanitványaimat közelebbről ismerek, kikről örömmel reménylem, hogy egykoron diszei lesznek a hazának, az egyháznak. Többen mentek el hivataloskodásom ideje olta az en osztályambol más iskolákba, s ha tudakozódtam utánok, pedig melyik tanitó nem tenné azt volt kedves tanitványa iránt, csak becsületet vallottam velük, diszei voltak másutt is nz iskoláknak. Külföldi egyetemen létem alkalmával, alkalmam volt majd minden magyarhoni protestans intézetbeliekkel közelebbről megismerkedni; de önamitás nélkül büszkén mondhatom, hogy soha sem volt oka a soproni ifjunak mások elött pirulva hátrálni; a soproni ifjak mind erkölcsi, mind tudományos miveltség tekintetében bármely intézet fiaival mérközhettek. Már ezzel meg egyeztetni azon vádot, hogy a soproni iskola legsülyedtebb, megvallom nem tudom.

Édes barátim! önöknek fájt, ugy-e, midőn e napokban többféle becstelenitő hirek szállongtak a közönség előtt az ifjuság felül? Hát nékem ne fájna, többi tiszttársimnak, kiket lelkiismeretek megnyugtat azon bizonysággal, hogy nem béresekkint jártak el szent de nehéz hivatalukban, ne fájna, midőn az egész tanári karra egész általánban rásüttetik a kontárság bélyege? midőn becsületek az egész haza előtt mocskoltatik? midőn pelengérre állittatnak azok által, kiktől épen nem várnák. Ha ez nem fájna nékik, megérdemlenék ezen méltalan bánásmódot. Ám de vigyázzanak, hogy azon kő, melyet másokra hajitani akarnak, önfejükre ne essék; vigyázzanak hogy midőn tanitóik becsületét megrenditeni törekszenek, minden jobbérzésüek előtt önök becsülete ne csorbitassék! Az istenre kérem önöket, ne engedjék erőszakos, gonosz kezek által kitépni keblök szentségéből azon kegyeletet, mellyel tartoznak azon intézet iránt, mely ifjukorukat bizony nem mostoha anyakint ápolá. Még van idő, még kinyomva nincs, még meglehet igazitani a bántalmas pontot. Önök javáért kérem, tegyék meg. Sapientis est mutare consilium in melius. Még van idő; holnap tán késő a bánat. Érett ifjakhoz szóltam, tehetnek a mit jónak találnak; a mi szivemem feküdt meg mondtam; megtettem, a mint tehettem, tennem kellett. Itéljenek felettem bár mit; isten látja lelkemet, hogy jót akartam. Amen.

---

*) A petitionak elolvasta után azomban talált szóló olyanokat is, melyeket nem igen irhatna alá.

**) Eddig csendben hallgattak meg, csak néha jött közbe egy „ngy van!“: De ekkor kezdődött a lárma, s ugy látszik hogy *a honcolni* szó miatt, melyet a lármát kezdő tán nem értett.

5.) *Felszólítás az evang. testülethez, a szülékhez és az egész hazához.* Az ész és józanság nevébeu szólalunk fel; aláirók hosszu sora nem támogatja szavunkat, de nem is szükséges, mert meg vagyunk győződve, hogy szózatunkat az ország száz meg száz ezrei pártolják. Honfiak! nem ráztuk le a szolgaságot, ha trónra nem emeljük az észt és az önuralkodást; a szabadság üres gőggé, vagy ördögi álorcává lesz, ha miveltség és jó erkölcs nem fog minél előbb és minél inkáb terjedni közöttünk.

Hazafiak! Suum cuique! ezt soha ne felejtsük, mert az egyedüli alapja minden fejlődésnek, egyedüli támasza minden országnak. Engedelmeskedjék a gyermek, tanuljon és gyakoroltassék jellemben az ifju, — ha kell, fogjon fegyvert a jó ügy mellett, — de parancsoljon is igazságosan a férfi. Változtassuk meg a természet és józan ész rendjét s felforditjuk az országot; mert ha a bölcsek hallgatnak és nem cselekszenek, felszólalnak és uralkodnak a bolondok! —

Hazafiak! kik előtt a haza ügye valoban szent, álljatok őrt, különben az éretlenség lábra kap, s vele majd szövetkezik a rosz akarat s ekkor lehetetlen többé boldogulni. Mert ha azok, kiknek még neveltetniök, engedelmeskedniök kellene, az igazgató gyeplőket kezökbe ragadják s a rosz akarat, mely a nagy átalakulás idején nem hibázhatik, az ostort emeli: akkor azon alap, melyet hazánk jobbjai oly nagy fáradsággal ástak, s melybe a jövendő kor oszlopait letenni akarják, azon alap a haza boldogságának sirja lesz!

Hazafiak! több riasztó jelenségeit az éretlenségnek mutathatnók fel, de vegyétek most csak a következőt: *„Reformkivánatok a soproni evang. főiskola körében“* (Magában véve nem érdemelne nagy tekintetet azon irat, de minthogy a *„mostani felszabadult szellem hatalmas dörgése“*: azért nem fog ártani azt kissé elemezni.) „Nincs a hazában főiskola, ugy szol azon irat, mely az ifjui lélek fejlesztő mivelésében hátrább állana a soproni főiskolánál! Érezték ezt régtől óta elődeink, érezzük ezt különösen mi: — hisz *a soproni tanulótol, midőn iskolai életéről szól, nem halhatni egyebet avatatlan tanárai ellen szórt keserü gunynát, nem hallhatni egyebet a sors ellen intézett fájdalmas panaszt, miért, hogy tanulói legdrágább éveit ily alacsony állásba süllyedt iskola körében sinlődve tölteni kénytelen volt. Ki volna, ki az ifjui kebel ily panaszos feljajdulásában a nemzet halálharangjának rémes zugására ne ismerne? ki az, ki a főiskolák setét körében a nemzet élete ellen növekedő szörnyetegek tanyáját ne latná?* *) Előttünk a soproni iskólából anyian léptek a világba, kik ott tudományosan képzett emberek neve alatt müködvén; miután tanéveik folytában magas hivatásukra kellően elő nem készittettek, másoknak legfölebb *is csak félrevezetőive váltak.* De eljött az idő, midőn a felszabadult szellem hatalmas hangon dörgi füleinkbe a határozott szózatot: *ez igy tovább nem maradhat*, — s parancsolja, *hogy mi legyünk a kárhozatos iskolai rendszer utósó áldozatai.* Mulaszthatlan kötelességünknek valljuk azért élénken érzett bajaink orvoslását sürgetve, az itt következő reform kivánatokkal fellépni, — reménylve, hogy az ifjui kebel szent hevülése hideg megvetéssel találkozni nem fog, sőt főiskolánk ohajtva várt átalakulását, s uj életre támadását sikeresen elősegitendi.“

Ugyan kik szólalnak fel itt oly keserün? — 15 — 19 éves ifjak. S kik ellen dörgenek oly hatalmasan? — tanáraik ellen, kik vedelmére mi nem akarunk támadni, mert talán nem is szorulnak védelmünkre, s mert meg vagyunk győződve, hogy 15—19 éves ifju 30—50 éves

*) Ugyan kérem mit beszélnek a kérelmező ifjak vagy fiuk?

embert megbirálni nem képes, ki, akármilyen volt s akárkitöl választatott és tétetett hivatalba, még is bizonyára a legroszabbak közül nem vétetett, midőn azon soproni, nem tudjuk hány, ifjak közt, kik e felszólítást magokévá tették, olyan is előfordulhat, ki talán még olvasni is alig tud. S miért szólalnak fel tanáraik ellen? — mert ők áldozatjai a kárhozatos rendszernek, melyet azomban nem tanárok alkottak, hanem a prot. egyetemes gyülés. — De haza! halld meg most a kérelmi pontokát.

1) A soproni főtanoda ne a soproni evang. konventnek, hanem a tul a dunai evang. kerület sajátjává legyen.

2) Egy a kerülettől választott választmány intézze a főiskola ügyeit.

3) A szükséges költségeket fedezze az országos pénztár. Kérdezzük itt a kérelmező urakat, ha az eddig nem történt, valjon a sopronyi, pozsonyi vagy akármelyik tanár oka?

4) Kivánják az alkalmatlan tanárok elmozditását — (kik legyenek azok, azt nem mondják, pedig kár!) azt várva maj. 1-jéig félbeszakasztják tanfolyamukat. Egyszersmind utasitást adnak, miképen kelljen jövendőben a tanári székeket betölteni.

5) „*A középkorból ránk maradt hibás tanrendszer megváltoztatása tekintetében ohajtjuk, hogy a nyelvtani osztályok helyébe realis iskolák állittassanak*, — a szoros értelemben vett tudományos pálya csak az ékesszólástani osztállyal kezdődjék, — a latin, görög, francia s a körülményekhez képest más nyelvek is, kapcsolva a remek irók munkáinak magyarázatával, szinte csak akkor kezdessenek, a latin nyelvet s latin auktorokat mindenki köteles legyen hallgatni, a többire kinekkinek önkényes választása fenhagyassék. Főiskolánknál lelkészek s iskolatanitók képzésére népnevelési kar állittassék fel" stb.

6) Az igazgató legyen a tanulói élet vezére — E két pontbol tanulja tehát a kultus-és közoktatás-minister, hogy az itt nyilatkozott ifjakbol alkossa irodáját; mert az ország öregeinél és tapasztaltjainál ugyis hiában keresné azt, a mit ők bőven adhatnak. Azon tévgondolat se jusson eszébe, hogy teendő rendezésében a külföldet vegye például, mert ez a sopronyi ifjuságnak nem fogna tetszeni.

7) A kihágások akadályozására és megtorlására esküttszéket állitnak fel tanulókbol — (az esküttszékbe, választásba stb valók csak teljes koruak lehetnek!); azutan világosan kikötnek magoknak minden ártalmatlan mulatságot kávéházban, táncvigalomban stb. — Itt alkalmasint nem egészen érthetőleg fejezték ki magokat s tán azt akarták mondani, a kultusminister legyen szives mindegyiknek, hogy azon mulatságokban részt vehessen, pénzt assignálni, mert eddig is prot. iskolai törvényeink szerint részesülhettek, természetesen illő mérséklekkel, az ilyen mulatságokban.

8) A főiskolájokban fenállott *német társaságot örökre megszüntetik* s könyvtárát elkobozzák. — A magyar társaságbol kört csinálnak.

9) Testgyakorló intézetet kérnek.

10) A tanuló ne legyen koldulni kénytelen.

11) A szorgalomdijak máskép osztassanak ki ezentul.

12) Az alumneum helyett jó étkezéssel közasztal állittassék fel.

A bort itt elfeledték, mint látszik, a kultusminister majd erről is gondoskodik.

13) Magyar isteni-tiszteletet hittanár tartson nekik.

14) A pestiek és győriek kivánatait pártolják. — A győriek kivánatait méltán pártolhatjátok, de kötve hisszük, hogy ők pártolnák a tiéiteket kivétel nélkül, miről magatok is meg fogtok győződni, ha a ti kivánataitokat és hangulatotokat összehasonlitjátok amazokéival.

Szabadjon most megkérdezni, nem tették-e azon kivánatokat, az értelmetlenek kivételével, a sopronyi tanárok is, talán már akkor, mikor

még az élők között sem voltatok? csakhogy nekik nem juthatott eszökbe terminus praeclusi-t szabni s addig kötelességeiket félretenni, mint kérelmező urak maj. 1-jéig félbeszakasztják folyamukat, bizton remélvén, hogy addig megnyugtató intézkedéseket nyerendenek, mi ha addig nem történik, alkalmasint az europaszerte hires *„már késöt!* kiáltandják. — S kinek képében követelik azon gyors intézkedéseket? természetesen a nemzet képében és nevében, „mert ki ne ismerne az ifjui kebel ily panaszos feljajdulásában a nemzet halálharangjának rémes zugására“? — mert Pesten is egy pár ember, ki azzal dicsekszik, hogy semmitsem tanult, s hogy a sok szamár professor neki secundae-t adott, szintén a *nemzettel* identifikálja magát! mert Pesten egy, nem tudjuk honnan jött, hová ment lengyel ajakárol a tömeg szintén e *lengyel nemzet* szavát véli lezengeni!

A magyar tanulóság nagy része közt rosz szellem uralkodik, mert csak élvezet szenvedély után kapkodik, valódi miveltség és tudományosság nem ingerli, szorgalom, komolyság és vallási kegyelet távol van tőle. — Nem tanusitottátok ti sopronyiak is azon tényt fellépéstekkel? Ha igy szóltok vala: ohajtjuk, hogy tanéveink kinyujtassanak, miszerint ne mint 15 éves fiuk elvégeztük legyen már iskolai pályánkat, hanem hogy megérhessünk s a tudományok roppant foglalmával megismerkedhessünk: legyen a philosophiában, jusban és theologiában legaláb három-három tanár, a gymnasialis osztályokban szintén legaláb még anyi, mint a menyi most van, miszerint egy ember ne legyen kénytelen a legkülönfélébb tudományokat előadni, a menyit senki sem bir; legyen szigoru fegyrendszer, hogy mi büntetlenül ne lehessünk botrányára a városnak, melyben tartózkodunk, a tanárnak kit nem boszantanunk, hanem kitől tanulnunk kellene; legyen érettségi vizsgálat, miszerint éretlen és avatlan fiu ne léphessen a magasb osztályokba; legyen szigoru ügyvédi, hitjelölti stb. vizsgálat, nehogy az értelmetlen prokátorok serege mint gomba felnőjjön és oly rémitőleg szaporodjék, s ne legyen anyi értelmetlen pap stb.; legyenek elválaztva a tudományos tanodák a reál s egyéb szaktanodáktol, hogy boldog és boldogtalan ne cepeltessék végig a tudományos tanoda osztályain siker és áldás nélkül; legyenek tanodáinkban *erkölcsi egyletek*, melyek a kártyázást, káromlást, feslettséget, tunyaságot, durvaságot stb. keblökből kiüzzék: ha igy s egyebet ily szellemben szoltatok vala, akkor elnéztük volna, hogy nem vagytok még teljes koruak és igy a tanácsban még nem ülhettek, elnéztük volna szent lelkesedéstökért, sőt dicsértünk volna; de minderről kivánataitokban nincs szó, ti megszüntetitek a német társaságot, mintha bizony nálunk valaki, ha miveltnek csak látszani is akar, a német nyelvet nélkülözhetné s azt neki nem kellene tudnia; midőn a valamire való török is az arabok és persák nyelvét tanulja, mivel ezek irodalmaiból folyt az ő miveltsége.

Tagadathatlan tény, hogy a magyar ifjuság nagy része kevés hajlamot mutat komoly tanulásra s hogy e szerint az értelmetlenség és tudatlanság mindinkáb elharapózik. Hogy az ugy van, annak oka jókora részben az *országra rovandó.* — Az ország csak az orvosokra, papokra és ügyvédekre nézve kivánt eddig vizsgálatokat; s hogy kezelte azokat, azt főleg az ügyvédi rigorosumok mutatják. Hány ügyvéd kapott jeles oklevelet, a ki a jogi miveltségnek árnyékával sem bir, a ki képzelettel sem bir arról, hogy micsoda tulajdonképen az a juris consultus s az a jus? — Ha egy rövid éven az összes jogi, statistikai és politikai tanulmányokon végig ment, ha azután egy vagy más ügyvédnél tartózkodott s azután Pesten egy évig juratuskodott, tán minden komoly foglalatoskodás nélkül: az ország már teljes érvényü oklevelet adott neki. — S hány ily ember nem ült azután a legnagyobb megyei stb. hivatalokba, hány nyerte a legfényesb hivatalokat, ki az amott emlitett három éven sem ment keresztül? — Mire való is volna az a német nyelv,, hát

még az a peneszes deák? mintha bizony ahoz, hogy valaki apró zsarnokot játszhassék, a magyar nyelven kivül még egyebet is kellne tudnia! — Hát mit akar az a sok avatatlan tanár, midőn még szorgalomra int; mit akar még, nem elég, hogy neki a didaktrumot s a névnapi pénzt megfizettem? — — Hány tanuló szolt vagy gondolkozott ugy! — Valóban az országos intézetek eddig nem igen mozditották elő a tanulási kedvet, nem kényszeriteték a tunyát a szorgalomra.

A tanulóság, kevés kivételekkel, engedelmetlen rakoncátlan. Itt is az ország tett igen sokat hozzá. Régóta hoztak oda fen törvényeket melyeknek senkisem engedelmeskedett; régóta tanyázott a durvaság és rakoncátlanság a zöld asztalok mellett; régóta magasztaltatik a pórias darócosság az irodalomban; régóta koszoruztatik nem egy a népszerüség füzérével, a ki minden erkölcsöt és rendet lábbal tapod. Az ifju látja, hatalmas példa az neki, ezt nem követnie lehetetlen. — Felszólitunk minden józan embert, nem ugy van-e a dolog?

A családi élet szintén nem olyan nálunk, mint milyennek lennie kell, azt a tanároknak elég alkalmok van tapasztalni. A fiu a szülei tüzhelynél többnyire semmi pietást, vallást és emberséget nem tanul; nem egy lép a tanodákba, ki vadabb az isten szabad ege alatt felnőtt csikónál. Ily barbárt, hogy lehet már megszeliditni, van-e az iskolánknak erre eszközük? Ilyenre sem szép szó és intés, sem példa, sem feddés, sem semmi nem hat; nem hat rája a tudomány, mert azt távol tartja magától.

A prot. testület autonomlája végre szintén kimondhatlanul sokat vétett. Sokà azon nemes testület a legtiszteletre méltób konfusióban hagyta az iskolákat. Végre elkészült egy rendszer, mely minden fokozatokon keresztül menve az egyetemes gyülésen is helybenhagyatott. Hogy minket e rendszer még ki nem elégit, azt volt már alkalmunk egyenesen kimondani. De a legroszabb rendszer is jobb a rendetlenségnél. — S még azon rendszert sem volt képes azon autonomiájába szerelmes testület életbeléptetni, még eddig sem voltak képesek az egyetemességet képviselő gyülések az egyéni önkényen győzedelmeskedni! — Gyalázat azon egyetemességre, mely belátja a jobbat mellékes tekintetekből végre nem hajtja s megelégszik erőtlen és foganatlan határozatok hozásával. S általában mit tett eddig azon egyetemesség az ifjak szellemének jobb irányba vezetésére, mit tett ahoz, hogy közönségesen hasznavehetlen sok tanulmányt annak ne tartsanak? Valljon most is fog-e valamit tenni az ily idétlen felszólalásokra? — — Nálunk tagadhatlanul baj, pedig nagy és sok baj van az iskolai ügyben, melyen minél előbb segitni kell, ha ázsiai barbarságba nem akarunk süllyedni, ha nem akarjuk, hogy a magyar nemzet a történelem lapjaibol kitöröltessék. — De istenre kérjük a hazát, a ministerséget, a prot közönséget s a szüléket, ingyen se gondolják, hogy a nagy bajon ugy lehet segiteni, ha éretlen ifjak határozzák meg a tanulmányok menynyiségét vagy minőségét; ha ők szabják meg a fegyet vagy a rendtartást. Nincs kétség, nemcsak hazánk, de egész Európának ügye csak ugy menthető meg, ha minél több szilárd jellemü, higgadt gondolkodásu férfiak fognak támadni: de arrol sincs kétség, hogy az nem lesz előbb, mig az ifjuságot nem fogjuk magánlag és államilag ugy neve'ni, hogy erkölcsi és értelmi jellem benne fejlődhessék. Mert régi igazság: a ki nem tanult engedelmeskedni, az nem is fog tudni parancsolni; s ezt is tanitja a tapasztalás, hogy gyakran a kik első ifjuságukban tomboló haladók és ellenzékiek, azok férfi korukban a legnagyobb pecsovicsok!

A történelmi előjog megsemmisitésével az egyetemesség, mely a egész, mondjuk az *egész* nemzetet s annak minden erkölcsi, természeti, jogi érdekeit magában foglalja, azon egyetemesség nyert és nőtt, az egyé-

nekre pedig, kivétel nélkül, legelöbb csak több kötelesség hárult; mert minél szabadabb az állam, annál kötöttebb az egyes ember. Hajdan a történelmi elöjog kerékvágásában lett valami rend, ha most a kötelesség szent érzelmében nem alapitunk minél elöbb rendet, ugy csak azt tesszük mit legdühösebb ellenségeink ohajtva ohajtanak. —

Késmárkon april 19. 1846.

Hunfalvi Pál.
Hunfalvi Janos

6.) *Válasz és nyilatkozat.* E lapok f. évi 18-dik számában *) Hunfalvi Pál és János késmárki tanár urak jónak látták reformkivánataink óriási botrányko gyanánt felmutatni, s bennünket gyermeki kicsinységben szemléltetve, nevetségessé tenni A cikk gunyos hangjára, ámbár ez nekünk ifjaknak tán jobban állana, viszhangot nem adunk, — nem mintha 30—50 éves ember szavait helyesen felfogni, s reájuk a „suum cuique" elvnek tanár urak által reánk ruházott értelmében válaszolni nem tudnánk; de mivel erkölcsi kötelességünk parancsolja, hogy a két Hunfalvi iránt, kiket a haza jeles tanároknak s iróknak ismer, tiszteletlel viseltessünk. Meg fognak még is engedni a tisztelt tanár urak, ha ellenünk intézett felzsólalásuk azon helyeire, melyek elölünk másokban is rosz véleményt költhetnének, felvilágositólag s véleményzőleg, a menyire lehet, röviden válaszolunk. Reformkivánataink elöszavát *szóról szóra* idézvén, ezeket mondják önök: „ugyan kik szólalnak fel itt oly keserün? — egész e szavakig: mert ők áldozatai a kárhozatos rendszernek melyet azomban nem a tanárok alkottak, hanem a prot. egye temes gyülés." — alig hihetjük, hogy ezeket önök komolyan s meggyözödésből mondhatták. Csak 15—19 éves ifjak, vagy ha ugy tetszik, fiuk vagyunk igen is, nem számitva azokat, kik már 20-ik évüket is tul élték: de ha még kisebb koruak volnánk is, tanárainkban mind az embert, mind a tanok előadóját igen jól meg tudnánk birálni. Igen sok erkölcsi hibát 100 éves emberben is hibának ismer már a 10 éves gyermek, 19—20 éves ifju pedig nagyon szerencsétlen volna, ha a hibák minden nemét első pillanatra észre nem venné. Önök elve szerint a 19 éves ifju vakon engedelmeskedjék, tanárai által kézen fogva vezettessék; — mi ekkor nagyon furcsán állanánk, egyik tanárunk oly helyekre vinne bennünket, hová hogy lépjünk, önök bizonyosan elleneznék De önök szavai az erkölsi élet birálatára nem vonatkozhatnak, mert mi tanárainkban az embert (pedig volnának méltó panaszaink) soha sem támadtuk meg, s ellenök csak mint hiva talnokok ellen szólaltunk fel. Önökről például tisztelt tanár urak, s más elöttünk ismeretlen tanárokrol, e tekintetben nem itélhetünk, de ebből még oly általános birálati képtelenséget, minöt önök értenek, következtetni nem lehet. Tessék megvizsgálni természettant hallgató barátinkat az elsötől az utósóig, s azután tessék összehasonlitani ezeknek tanárjok felöli véleményét, vagy birálatát a tapasztalt elömentséggel, bizonyosan azt fogják önök vallani, hogy ezek az ifjak, vagy fiuk természettant magyarázó tanárjokrol jó lelkiismerettel mondhatták el reformkivánataik 4-ik pontjának ezen szavait: „mindnyájunk felszámithatlan kárára oly eredménytelenül tanitott." S igy vagyunk inkáb vagy kevesebbé többi tanárainkkal is. Mind ezt önök, igen természetesen, oly jól, mint mi, nem tudhatják, s

*) Egyházi s iskolai lap.

azért nagyon kár volt önök felszólitásában reánk az idétlen, éretlen, rakoncátlan s isten tudja mi más becstelenitő szavakat csak oly könyedén dobálni, s általjában fellépésünk igazsága s méltanyossága fölött mindjárt pálcát törni. Mi érezzük bajainkat, önök nem is ismerik, — mi tehát panaszkodhatunk, de önök érdelemre nem kelhetnek. Ügyünk fölött majd itél a tuladunai evangyélmiak kerületi gyülése, ez főiskolánkat minden oldalrol ismeri; itélt már eddig is a közvélemény azok részéről, kik a soproni főiskolának évről évre aláb sülyedését szomoruan tapasztalták. -- Hogy köztünk s másutt is lehetnek, kik becsületesen olvasni sem tudnak, elhisszük, — de ennek oka aligha nem az, mivel az ifju tanórákon az is, mit falusi iskolában tanult, az élettelen magyarázatok alatt unalmában elfelejti. — Hogy nem egyedül tanáraink ellen szólaltunk fel, mint önök hiszik, mutatják reformkivánatainknak önök által is idézett több pontjai. — Hogy a kárhozatos iskolai rendszer alatt sokkal többet kell érteni a prot. egyetemes gyülés által hozott tanrendszernél, az ismét reformkivánataink több, külön tárgyu pontjaibol világos. Hogy a tanrendszert nem Sopronban hanem Pesten készitették, nagyon jól tudtuk. — De térjünk a pontokra. Kérjük kimutatni reformkivánatainkban a helyet, hol mi azért, mert a szükséges költségeket eddig nem az országos pénztár fedezte, tanárainkat okozzuk. Tehetnők-e ezt józan ésszel? — Az előmozditatni kért alkalmatlan tanárokat, mig nem épen szükséges, hirlapban megnevezni nem fogjuk, inkább magánlevélben teljesitjük önök kivánságát. — R. kivánatink 5. s 6-ik pontjának hogy lehet oly gunyosan elferditett értelmet adni, meg nem foghatjuk. Esküttszékünknek már készen álló szabályait megküldhetjük önöknek. Felállitásával a tanári tekintélyt nem csökkenteni, hanem inkább emelni kivántuk. Hiszen önök is jól tudják, hogy épen a fegyelmi eljárás által veszélyeztetik legkönyebben azon bizalom, ragaszkodás s tisztelet, mellyel ha a tanuló tanára irányában nem viseltetik, az iskolába járásnak kivánt eredménye nem lehet. Ha önök, tisztelt tanár urak, vagy akárki más, e hiányunkon jobb móddal segit, szivesen elfogadjuk, — de hogy a kultusminister, vagy az országgyülés siker esetében, az általunk tervezett esküttszék fenállhatását a törvényes kortol feltételezze, nem akarjuk hinni. — A főiskolánkban fenállott német társaságot megszüntettük, mert tagjai eddig csaknem mindnyájan német ajkuak levén, magokat elkülönitve, egy kis kasztát formáltak. Egyébiránt a társaság megszüntetése s könyvtárának az iskolai könyvtárba közhasználat végett átvitele minden tagnak megegyezésével történt, az elkobozásrol tehát, mit önök, nem tudjuk honnét vettek, szó sem lehet. A német nyelvet mi igen is szükségesnek tartjuk, s hogy minél tökéletesebben megtanulhassuk, a megszüntetett némettársasági csekély gyakorlatoknál még sikeresebb eszközökről fogunk gondoskodni. — Ki alumneumainkon, különösen a nálunk is hires felső magyarországiakon javitani nem akarna, keveset mondunk, ha azt mondjuk, hogy a szegény tanuló ifjunak nem barátja. — A pestiek s győriek kivánatait igen is pártoljuk. A pestiekét önök, mint látszik, nem pártolják, s hihető, azért, mert azok nálunk tovább menve, az alkalmatlan tanárokat megnevezték, sőt el is mozditották. Mit mondanak a győriek r.-kivánatainkra, nem tudjuk, pedig szeretnők tudni. Hogy melyiknek legyenek több pártolói, a felett a két kivánat vetélkedni bizonyosan nem fog, sőt, szivesen hisszük, egymást testvérileg segitve, egyesült erővel munkálnak mind a két főiskola gyors felvirágzására.

Önök cikkében, tisztelt tanár urak, még is legfurcsábban hangzik azon hely, hol igy szólnak: „Szabadjon most megkérdezni, — egész ezen szavakig: a lengyel *nemzet* szavát véli lezengeni"! — Tehát önök kivánatainkat helyeseknek találják, s azt hiszik, hogy tanárainktol is származhattak volna (?) — de még is rosszak, csak azért, mert mi léptünk fel velök. Különös, felette különös! — Abban is egyet értenek

önök velünk, hogy tanáraink között csakugyan vannak értelmetlenek. Még különösebb! Mi tehát nem bírálhatjuk meg tanárainkat, hanem önök megbirálhatják (?) — Hogy az iskolai életet maj. 1-ig félbeszakasztottuk, igaz, de azon esetre, ha épen azon gyülésünkön, melyen r.-kivánatainkat kinyomatni határoztuk, az iskolai igazgató ugyanazon időig konventi rendelet következtében szünidőt nem hirdet, s ennélfogva a mi határozatunk erejét vem veszti, bár mint siettünk a nyomatással, bizonyosan eszünkbe jutott volna azon nehány szót kihagyni — Ügyünkben megnyugtató intézkedésre vártunk maj. 1-ig, s minthogy kerületi gyülés mindeddig sem tartatott, várunk folyvást, — de azért, mit önök tán nem is reményltek, maj. 1-je óta iskolába is bejárunk. — Hogy mi a nemzet nevében követeljük a gyors intézkedéseket, nem mondtuk, de ha mondtuk volna is, mi a soproni iskolát, ki előbb ki utób, nem sokára ide hagyjnk, s ha ez előbbi hibás szerkezetében meghagyatik, vesztenek utódink, veszt bennök a nemzet is. — Bennünket azon pesti egy pár ember, s a pesti lengyel mellé állitani, talán egy kissé tulvitt hasonlitás, s csak kevéssel szelidebb annál, mely szerint önök, nem egy tanodába lépő ifjut az isten szabad ege alatt felnőtt csikónál vadabbnak mondanak, — de mert önök mind ezt dologra tartozónak vélték, ám legyen, nem bánjuk!

Nem hagyhatjuk végre szó nélkül, mit önök a magyar tanuló ifiuságrol s névszerint rólunk soproniakrol is mondanak, hogy t. i. „a magyar tanulóság nagy része közt rosz szellem uralkodik, mert csak élvezet, szenvedély után kapkodik, valódi müveltség s tudományosság nem ingerli, szorgalom, komolyság és vallási kegyelet távol van tőle;" továbbá: „tagadhatlan tény, hogy a magyar ifjuság nagy része kevés hajlamot mutat tanulásra; ezután: „a tanulóság kevés kivétellel engedelmetlen, rakoncátlan." — S mind ennek ki az oka? Az ország, szülék, a prot. testület authonomiája (a kath. stb. tanulóságot is értették önök?) s isten tudja, ki minden, csak azok nem, kikre az ország, a szülék s a prot. testület is az ifjak erkölcsi s tudományos képzését bizta, csak ők nem, a feddhetlen tanárok, mert biszen ők szorgalomra intenek. Engedelmet, tanár urak, de ha önök igy vélekesznek a magyar tanulóság nagy részéről, ettől tiszteletet s szeretetet ezutánra ne várjanak. Hiszen önök szerint vége van a nemzetnek, s ha előbb nem, pár év tized multán, mikor már a náluknál éltesebbek többé nem lesznek, idejekorán bizonyosan sirba fog roskadni! Ne ijeszgessék önök magokat, s azon százezereket, kiket részökre megnyerni reménylnek, hiu rémképekkel. A magyar tanulóság eddig sem volt minden tudomány vágy, szivjóság nélkül, most pedig még inkáb fog erkölcsiségre s tudományosságra törekedni, tudván, hogy a tekintélyek kora lejártával csak becsületes s ügyes ember boldogulhat. Az ország, bizton várhatjuk, kisdedovó intézeteket s realis iskolákat állitand, a tudományos tanodákat jó fizetés mellett ismert jellemü s alapos tudományosságu tanárokkal fogja ellátni, — azomban is pedig, mig a nevelés ügye minden erők közre munkálásával lassankint jobb lábra állithatik, legyenek önök a magyar tanulóság felöl jobb véleménnyel, s hogy rólunk is kiméletesebben szóljanak, kérve ajánljuk.

Sok felől megvagyunk támadva, szabadjon azért még saját érdekünkben a következőket elmondani:

Tanárainknak r.-kivanatinkra tett „felvilágositó jegyzeteire" (?) eddig azért nem feleltünk, mert főtiszt. Haubner Máté superintendens

ur gyülésünkön szavát adta, hogy Müllner Mátyás nyelvészet tanára a példányokat, miután velök becsületet ugy sem vallanának, kiosztani nem fogja. Halljuk azomban, hogy superint. ur maga küld minden kerületebeli gyülekezetnek s lelkésznek példányt a felvilágositó jegyzetekből. Majd hozzá szólunk a dologhoz mi is legközelebb, anyit előre is megjegyzünk, hogy r.-kivánatainkat magunk szerkesztettük s irtuk, tehát az, mit tanár urak gonosz lelkü vezetőkről vagy lázitókrol mondanak, alaptalan gyanusitás

Azon álhirnek, miszerint főtiszt. Haubner Máté sup. ur köztünk megjelenvén, a rakoncátlan tanulóságot megzabolázta, komolyan ellentmondunk. Életünk s tetteink bizonyitják, hogy kicsapongás szándékunk soha sem volt, s azért senki megzabolázására sem szorultunk. Superint. ur irott pontjait, melyekben, mint mondá, a tanárok iránt illő tiszteletet, rendes iskolába járást kiván, azért nem irtuk alá, mert ezekre erkölcsi s iskolai törvényeink által eléggé kötelezetteknek érezzük magunkat. Iskolába járunk s tanarainkat sem bántjuk.

Azok megnyugtatására, kiknek r.-kivánataink előszavában a „félrevezetőivé váltak" kifejezés nem tetszik, őszintén kijelentjük, hogy a félrevezetés alatt nem bünre csábitást értettünk, hanem az általános müveltség fejlődésének hátráltatására céloztunk. Senkit megsérteni nem akartunk, s csak anyiban véltük szükségesnek igy nyilatkozni, a menyiben ezzel az igazságnak tartoztunk.

Ma tettünk jelentést méltóságos gróf Zay Károly főfelügyelő urunknál tanáraink azon önkényéről, mely szerint a rend, törvény s igazság sérelmével rajtunk botrányosan zsarnokoskodtak. A tény ez: egy 1-ső évi jogtant hallgató mindjárt eleintén a Roth-féle szorgalomdijért folyamodhatók közé soroltatott. Utób a folyamodást magok a tanárok nem engedték meg neki, megtudván, hogy husvét után iskoláinkat elhagyja (már el is hagyta), s a végezetlen tanokbol magánvizsgát teend le. E tanulótársunk egyedül mondott ellene reformkivánatainknak, — pár nap mulva, husvéti szünidő alatt halljuk, hogy a tanárok által a Roth-féle szorgalomdijért folyamodásra felszólittatott, s utób hogy folyamodványa, saját szállásán készitett dolgozatával, Pestre elküldetett. Ajánljuk e dolgot az egyetemes közgyülés figyelmébe. Mi ez iránt az iskolai igazgatót megkérdeztük; ez egyenes választ adni nem tudott, vagy nem akart, — mit fog mondani a kerületi gyülés, ha az ügyet eleibe terjesztjük, meglássuk. Sopronban, tavaszutó 7-kén, 1848.

A soproni ev. főiskolai tanuló ifjuság.

7.) Nem sokkal később, sőt csaknem egyidőben az előbenivel vettük a *budai és pesti piaristák vagy kegyesrendüek vezérlete alatt tevő gymnasiumoknak kivánatait*, keltezve april 17-éről, jóllehet a tanácskozási megegyezés már eléb megtörtént légyen. Az irat következő: „*A budapesti gymnasiumi ifjuság kivánatai*" *)

1. Az osztálytanitás helyett szaktanitás hozassék be.

*) A prot. pesti gymnasiumot ide értenünk nem kell és nem is lehet, ezt a kivánóknak is jó lett volna ám kitenniök a midőn a „budapesti" gymnasiumi ifjuság nevében szólának.

Szerk.

2. A bölcsészeti pályára előkészülésül szolgáló real-tudományok, mint a természettan, mértan stb. a középtanodákban is tárgyaltassanak.

3. A számszerinti érdemsorozat megszüntetvén, az érdem-jegyek csak általánosan: jeles, vagy első rendü, stb. tétessenek ki.

4. A havi próbatétek megszüntessenek, és ezek helyett a három felső osztályban szavalatok tartassanak, hogy igy az ifju, azon ügyességet, mely a szónokban elkerülhetlenül szükséges, ideje korán magáévá tegye.

5. Minden tanulmány nemzeti nyelven adassék elő, a latin klassikusok nem anyira könyvnélkül tanultassanak, mint magyarra forditva az előadott szabályok szerint fejtegettessenek.

6. Ünnep-és vasárnapi délesti isteni-szolgálat megszüntessék.

7. A költészeti és szónoklati osztályban a próbatétek előtt tartatni szokott tanulmányok fölmondása megszüntessék, — és e helyett e két osztályban előkészületi idő adassék.

8. Tiz évnél fiatalabb a gymnasiumba be ne vétessék,

9. Az előadások rendesen csak a délelőtti órákban tartassanak.

10. A tanárok, akármely rendiek is, világi ruhában jelenhessenek meg a tanteremben; mert az ifjuság nem a papi öltönyt, hanem a tanárok személyét tiszteli.

8.) *Pest* april 9-én 1848-ban vettük: *az összes ipartanodai hallgatóság kivánatait* röplapon, mely minden utcasarkon fel vala ragasztva — következő pontokat hirdetve:

1. A pesti kir. József-ipartanodának minél előb öszmüegyetemmé (Polytechnicum) átalakitása.

2. Az intézetnek mindenkép megfelelő épület

3. Egy öszmüegyetemhez illő minél előbbi tökéletes fölszerelés.

4. Az öszmüegyetem igényeinek megfelelő könyvtár, s ennek tanulók általi használhatása.

5. A bécsi polytechnikumtol, valamint egyéb tanintézetektől tökéletes függetlensége.

6. Minden rendes tanár tartozzék vagy már létező, vagy általa szerkesztendő magyar tankönyv szerint előadni.

7. A szükségekhez képest tanársegédeknek minélelőbbi kinevezése.

8. Francia, olasz nyelv, rögtöni dijmementes hallgathatása, s az angol nyelv minélelőbbi tanitása.

9. Szabad tanitás és tanulhatás.

10. Az intézet hallgatóságának a tanári ülésekbeni *képviselete.*

11. Magán és rendes hallgatók tetszés szerint, évenkint vagy tanfolyam végéveli nyilván vizsgálata.

12. *Az igazgatást tanári ülésekre* kivánjuk átruháztatni, közbizodalmu tanár elnöklete alatt.

Az összes ipartanodai hallgatóság határozatából

Makai Vincze

jegyző.

9.) *Debrecen. 1848. Mart. 26.* Az európai események a velőkig hatnak, eszméletre, körültekintésre, s az örök igazság s az emberi jogok mezejéni küzdésre költenek minden egyes embert s minden testületet, mely az ébredés e fontos korszakában, mint kihalt rész, szétzuzatni nem akar a társadalmi élet sebes mozgásnak indult kerekei által. Ezért tartaték nálunk is mart. 22-dikén rendkivüli egyházkerületi gyülés, mely petitiókat készitene s küldene a törvényhozás szine elibe, petitiókat, melyek jogokat kivánnak egyházunknak az igazság és viszonyosság alapján s azon alkotmányos törvények nyomain, melyeket századokkal ezelőtt a legnemesebben ontott vér vivott ki, de a melyeket az absolutismus átkos keze, kellő eredmény és üdvnélküliekké tőn. Ugy hiszem, hogy ezen petitiókrol részletesebben s méltób toll által vannak már e lapok tudósitva: azért ezeket mellőzve, csupán azt említem én meg, hogy az érintett egyházkerületi gyülés nemcsak készitett és küldött petitiókat, de fogadott is el és nemesen adott meg a debreceni főiskolai tanuló ifjuságnak. — Kivánta az érintett tanulóifjuság a tanári gyüléseknek — valamint a felette itélő törvényszékeknek teljes nyilvánosságát; a köréböli tisztviselőknek szabad választhatását; kivánta, hogy az eddig divatban volt s valódi haszon-nélküli censurák s examenek eltöröltetve, helyökbe rigorosumok állittassanak. Kivánta, hogy a templombajárás kötelessége vallásosságára, ne pedig a törvény kényszeritő betüire bizassék; kivánta, hogy a főiskolai olvasótársulat, mely eddig üdvös céljához méltó eredményü nem lehetett, iskolai közintézetté alakittassék, s az iskola pénztárából gyámolittassék; kivánta, hogy minden főiskolai tanár, studiumait minél előbb nyomassa ki; kivánta végre, hogy ő is a városi nemzetőrséghez csatlakozhassék; és mikint ezen utóbi kivánata s ajánlkozása kitünő méltánylással s lelkesedéssel fogadtatik s jegyzőkönyvileg is örökittetni rendeltetik: ugy a többi minden kivánatok is, nemes lélekkel megadatának a derék elöljáróktol. — A tanulóifjuság nemzetőrségi lobogóinak a főiskoláni kitüzetési ünnepélye, derék Pécelink lelkes beszéde mellett, tábori zenénél, s nemzeti dalok éneklése közt épen ma délután tartaték.

Révész Imre.

(Egyh. s isk. lap.)

10.) *S. n. Patak.* A helybeli ifjuság hazafiérzelemben s szabadabb szellemben nem áll egy tanodának sem utána, mutatja azt mikép mi a hozzánk több helyekről beküldött felszólitások több pontjain rég tul vagyunk. Azon estve, midőn a hirek érkezének, fáklyás menettel tisztelgett oktatói előtt. A következő napon — dacára a sár s esőnek — éneklőkar, puska s számos nemzeti zászlók kisérete mellett végig járván a várost — a főiskola előtt megállapodának. Most 12 nemzeti lobogó mutatja az ifjuság lelkesedését ott. Ez általános felrázkódásnak már is látszanak üdvös eredményei. Az iskolai szék elébe petitio készült, melynek főbb pontjai ezek: az oktatói kar között tökéletes egyenlőség rangra, fizetésre stb. A magát tul élt ugynevezett juratusi kar eltöröltetvén, — helyébe képviselők választassanak az ifjak által; a tudományok szabad választása; minden oktató tanithat szakmáján kivül a mit akar magán órákon, s abból adandó bizonysága érvényes legyen; hivatalnokait az ifjuság maga választandja; az eddigi szépmüegylet, mely név nem korszerü többé, átalakult s most *kör* cim alatt üdvösb hatásuvá s célszerübbé rendezteték, s tagjai t. i. oktatók közül is leendnek, mely célra az eddigi korcsma tág

termei kéretnek át. Végre a városi polgárőrseregben az ifjuság egy külön osztályt képezend. Majd kifeledem: az iskolai szék *jury*-alakban ban itélend. Mind ez pártolásra talált az iskolai székben, és semmi kétség, mikép az eddig is legszabadabb elvü tiszai egyházkerület is nem leszen magával ellenkezésben. (Pesti divatlap 19-ik sz.)

11.) *A Magyar Nevelési Társaság alapvonalai.*

1. §. Célja: a nevelési közügyet mind saját körében, mind hazaszerte s tudományos szempontbol elömozditani.

2. §. Négy müködési módot jelelt ki: a) önkörébeni eszmecserét, és értekeződést, — tehát önképzést, b) irodalmi müködést, c) nyilvános előadásokat, d) irásbeli közlekedést a haza minden részeiben levő nevelési ügybarátokkal.

3. §. A gyülések, melyek részint köztanácskozásiak, részint szakiak, nyilvánosak.

4. §. Gyülések havonkint kétszer az elnök előleges tudósitása utján tartatnak, — ezeken kivül a rendkivüli esetekben az elnöknek joga van gyülést tarthatni.

5. §. Tisztviselőkül tekintetnek, kik a társulat anyagi létét kezelik, u. m. elnök, jegyző, könyvtárnok, pénztárnok, s hat választmányi tag, kik évenkint választatnak.

6. §. A tagok egyenlők.

7. §. A társulat költségeinek fedezésére minden tag évenkint két ezüst forintot fizet,

8. §. Bármely adomány hálás köszönettel vétetik, s azokrol nyilvános számadás adatik.

A Magyar Nevelési Társaság ideiglenes
választmánya meghagyásából

Ney Ferenc ideiglenes elnök.
F. Lázár Mihály megbizott jegyző.

12.) *A mágyarhoni ág. hitv. evangélikusok egyházi és iskolai főfelügyelőjének, hitsorsosihoz intézett körlevele.*

Tiszteit hitsorsosim! Honunk százados sulya álmaiból reménydus étetre felébredt. Visszanyerte felelős kormány őrködése mellett törvényes önállását s a sajtószabadságot; kivivta minden honpolgárnak törvényelötti egyenlőségét, a népképviseletet, a vallásbeli tökéletes viszonyosságot, közteherviselést nemzeti őrseregre alapult honvédelmet, az urbéri tartozásoknak kármentesitésseli megszüntetését; kivivta mind ezt a nemzet képviselőinek és a főrendeknek férfias állhatatossága, s példátlan önmegtagadása, a nádor és a felelős ministérium erélyessége, a király nagylelküsége által. — Ennek következtében:

Kötelességünk elseje, örök hálát, adni az egek urának, az ország képviselőinek és a főrendeknek, kik önérdekeiket megtagadván, anyagi jólétöket hazánk és az emberiség oltárára tevék áldozatul; a nádornak és a felelős ministériumnak, kik személyök és állásuk kockáztatásával

a diadal kivívását hathatósan elősegiték; a királynak, ki egy szabad nemzet hü ragaszkodásában boldogságát, dicsőségét találja.

Kötelességünk másodika, minden polgári osztálynak, minden vallásbeli felekezetnek, minden nemzetiségnek a haza szent oltára előtt örök frigyrei testvéri kézfogás.

Kötelességünk harmadika, a dicsően kivivottaknak szilárdabb gyökereztetése, mert nem mulékony hiu ábrandért, hanem az emberiség legszentebb jogáért küzdöttünk s győzelmeskedtünk; a béke, rend és csend erélyes föntartása, mert rend és csend nélkül nincsen szabadság, és igy a csend és rendbontás a polgári bünök legundokabbika, a béke, rend és csend pedig a hon és királyhozi tántorithatlan hüség, a felelős ministérium tagjai iránti őszinte bizodalom, — rendelményei iránti teljes tisztelet, — és minden osztályu, felekezetü és nemzetiségü honpolgárnak testvéri egyetértése által tartatik föl eredményteljesen.

Isten, haza, király, szabadság, béke!

Gróf *Zay Károly*, főfelügyelő.

Ezeken kivül szabadjon még közlenem némely, a nevelésre és közszellem kifejtésére kétségkivül hatást gyakorlandó tárgyakat és ujabb tüneményeket, rhapsodistikai modorban csak, mint száraz közleményeket, mig majdan később időnk és alkalmunk engedendi ezen tárgyakra nézve is nézeteinket kifejteni és elveinket elmondani. Ilyenekül tekintjük a törvénycikkeket is:

XIX. Törvénycikk.

A magyar egyetemről.

A magyar egyetemre nézve rendeltetik:

1. §. Az egyetem egyenesen a közoktatási minister hatósága alá rendeltetik.

2. §. Az oktatás és tanulás szabadságának azon elve, hogy egyrészről a tanuló arra nézve: mely tant, és melyik tanártol kivánja hallgatni, szabad választást tehessen; másrészről: hogy a rendes tanárokon kivül, más jeles egyének is, a ministerium által ideiglenesen megállapitandó, később pedig törvény által meghatározandó feltételek mellett oktathassanak, törvényesen kimondatik.

3. §. Ezen elvnek az egyetemnéli alkalmazása a közoktatási ministerre bizatik, tudósitását ez, és egyéb e részben teendők iránt a legközelebbi országgyülésnek benyujtván.

XX. Törvénycikk.

A vallás dolgában.

1. §. Az unitária vallás törvényes bevett vallásnak nyilvánittatik.

2. §. E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonosság állapittatik meg.

3. §. Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségei közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkal-

mazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elibe kimeritő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

4. §. A bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás, valláskülömbség nélkül mindenkinek kölcsönösen megengedtetik.

5. §. A ministerium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák saját vallásu tábori lelkészekkel láttassanak el.

6. §. Az 1814: 3-ik törvénycikknek rendelete a görög nem egyesült vallásuakra is kiterjesztetik.

7. §. Ha valamely község görög szertartásu lakosainak bár nagyobb része fogja jövendőben hitvallását megváltoztatni, — ily esetben a községi egyház az előbbi valláson hátramaradt lakosok birtokában hagyandó; — a menyiben tehát a legujabb időkben is hasonló esetek közigazgatási tárgyalás alatt volnának, azok a fenebbi elvek szerint lesznek elintézendők; de ezen törvény elveinél fogva jelen állapotot visszahatólag foglalások által háborittatni meg nem engedtetik, — s azért, a mely egyházak iránt folyó évi január első napjaig vagy kérdés nem támasztatott, vagy közhatósági elintézés jött közbe, azok kérdés alá többé nem vétethetnek.

8. §. A görög nem egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti intézkedési joga is az álladalom felügyelése mellett ezennel biztositatván, e célbol a magyar felelős ministerium lehető legrövidebb idő alatt, mindenesetre pedig a legközelebb tartandó országgyülése előtt, egybehivandja az összes felekezet által választandó egyházi gyülekezetet, (congressust) melynek tagjai addig is, mig annak szerkezete törvény által rendeztetni fog, ezuttal, a külömböző nyelvü népességre való tekintettel, oly arányban választandók, hogy az egyházi osztálybol 25, a világibol 75, s ezek közé a határőrvidékről 25 követ küldessék.

Hivatalos tudósitások és rendeletek a közoktatási és kultusministertöl.

I. A kultns és közoktatási ministériumnál öt osztály állittatott fel; jelesen: 1) katholikus egyházi, 2) protestans és unitárius egyházi, 3) görög nem egyesült óhitü egyházi, 4) közoktatási, 5) gazdasági és alapitványi osztályok. Addig is, mig ezen osztályok teljesen betöltethetnek, ezuttal állodalmi altitkárrá *Szász Károly;* osztályfőnökökké: *Athanaczkovics Plátó, Korizmics Antal, Lónyay Gábor, Nyéky Mihály;* tanácsnokokká: *Fabriczy Sámuel, Pap Endre, Szőnyi Pál,* ő fönségének, a királyi helytartónak, megerősitése mellett, kineveztetnek.

Budapest, april 24-én 1848.

II. Engedvén azon számos felterjesztéseknek és kérvényeknek, melyek a tanintézetek igazgatóságai s a tanuló ifjuságtol közelebbről hozzám jutottak, hogy mind a szülék, a hazának mostani idejében megnyugtassanak, mind a tanitók a jövendő tanrendszer előkészitésében, a menyiben fel fognak szólittatni, közremunkálhassanak, rendeltetik: a gymnasiumok, lycaeumok, académiák, collégiumok és egyetem igazgatóságai, mihelyt a tanárok bevégzik tanitmányaikat, a tanuló ifjuságot, az iskolai év vége előtt is, bocsássák el. Ezen rendelet szolgáljon ösztönül a tanároknak tanitmányaik minélelőbi bevégzésére s a tanuló ifjuságnak a szorgalmatosságra.

Budapest, april 24-én 1848.

III. A tanintézetekben szokásban volt számszerinti osztályozás mind a tanitókra, kik azt a legjobb akarat mellett is, már a dolog természeténél fogva, igazságosan majd soha nem eszközölhetik, s ekkép magokat, a visszaélés esetein kivül is, a kedvezés gyanujától meg nem menthetik, mind a tanulókra nézve, kik az által, a tapasztalás szerint, nemesb vetélkedés helyett ellenszenvekre gyujtatnak, károsan hatván, s ezen egész szokás általában sem a tudomanynak nagyobb virágzására, sem az életnek megtermékenyitésére nem szolgálvan, addig is, mig a tanrendszerben és iskolai fegyelemben szükséges és az életitel összehangzó változások mogtörténhetnének, rendeltetik: a tanulóknak számszerinti osztályozása minden tanintézetekben végkép megszüntessék.

Budapest, april 24. 1848.

IV. *Beöthy Zsigmond* fogalmazóvá kineveztetett.

Budapest, april 24. 1848.

B. Eötvös József.
Közoktatási és kultusminister.

V. *István* nádor, Magyarország királyi helytartója, a közoktatási és kultus-minister előterjesztésére a *karlovici érseknek.* — A görög nem egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti intézkedési joga, az állodalom felügyelése mellett, biztosittatván, e célből az 1848: 20. t. cikk 8. §-sában az egyházi gyülekezet (congressus) egybehivása a kormánynak kötetességévé tétetett. Ennek teljesitéseül.

Az egyházi gyülekezet helyeül Karlovic, határnapjául pedig f évi májushónak ó szertartásszerinti 15-dik napja határoztatik.

Állodalmi biztosul temesi gróf és főispán Csernovics Péter ezennel kineveztetik.

Az egyházi gyülekezet tagjainak számát és a felekezet általi választatások arányát az idézett törvénycikkely meghatározván, a karlovici érsek megbizatik, hogy szorosan törvény rendeletéhez ragaszkodva, a gyülekezet tagjainak a törvényes arányban leendő választására és a felebb kitüzött határnapra egybehivására a szükséges rendeléseket haladéktalanul tegye meg.

Budapest, april 26. 1848.

István, nádor kir. helytartó s. k.

B. Eötvös József s. k.
vall. és közokt. minist.

VI. *Körlevél a protestans egyházkerületekhez.* Miután minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségeinek fedezését az állodalom elvileg elvállalta, s ezen elvnek alkalmazásával és részletes törvényjavaslatnak készitésével a ministériumot megbizta, az 1848: 20. t. cikk

3. §-sának teljesitése végett a protestáns hittelekezettel, az egyházi és iskolai reformrol tartandó értekezés helyéül Pestvárost, idejéül pedig f. évi augusztus 1-sejét jelölem ki.

Ennek következtében bizodalommal hivom fel önöket, uraim, hogy addiglan is az értekezlet tárgyait vitassák meg; adataikat készitsék elő, s az értekezletre annak idején küldjék el megbizottaikat oly számban, a mint jónak és célszerünek tartják.

Tisztemnek és hazafiui kötelességemnek érzéseivel várom önök küldötteit, kiket az ügynek mind szeretete, mind ismerete fog lelkesiteni, hogy a dolgok uj rendének megalakitásában közremunkáljanak.

Budapest, april 27. 1848.

B. Eötvös József.

VII. Hivatalosan hirdettetik: hogy az alapitványi javak és tőkék s minden idetartozó ügyek kezelései a közoktatási és kultus-minister kormányosztályához tartoznak.

Budapest, april 28. 1848.

B. Eötvös József.

VIII. Miután azon szokás, miszerint az egyetemnél s más tanintézetekben is, a növendékek iskolai bizonyitványai időközi adósságaik zálogául bentartattak, a visszaélések sorába tartozik, s a közoktatás természetével ellenkezik;

Miután a növendékek ilyes viszonyai elintézésével az egyetem és más tanintézetek igazgatóságai, hivatásuknál és törvényes rendeltetésöknél fogva, nem terheltethetnek:

Rendelem: hogy a növendékek szigorlatra bocsátása s bizonyitványaik kiadása, hitelézők kielégitésétől sehol ne feltételeztessék; hanem ezek követeléseikkel a törvényes utra igazittassanak.

Budapest, május 6. 1848.

B. Eötvös József
vall. és közokt. minister.

IX. Miután az egyházi rend a papi tizedrel minden kárpótlás nélkül lemondott, s ez által a kisebbrendü papság némely tagjainak jövedelme tetemesen csonkult;

Miután az egyházi rendnek ezen tagjairol az 1848: 13. t. cikk 2 §-ában különösen, s minden bevett hitfelekezetek egyházi szüuségeiről az

1848: 20-ik törvény 3. §-ában általában gondoskodni a közállomány szent kötelességének ismerte; és

Miután ezen kötelességnek betöltése végett, az utób idézett törvényben, a minitériumot részletes törvényjavaslatnak kidolgozásával megbizta:

Felhivom az egyházi megyék és kerületek főpásztorait, hogy megyéjöknek s illetőleg kerületeiknek egyházáiban a lelkészek jövedelmeinek, a megküldött példány szerint leendő összeiratását és hü kidolgozását eszközöljék, és véleményes jelentésöknek kiséretében küldjék be.

Ezen összeirásnak hiteles és pontos elkészitése és ideterjésztése után fog a ministerium gondoskodhatni oly törvényjavaslatrol, mely által azok iránt, kik a nép erkölcsi és vallásos nevelésével foglalkoznak, az elvileg már elvállalt nagy és szent kötelességet betölthesse.

Hazafiui üdvezlettel!

Budapest, május 6-án 1848.

B. Eötvös József,
vall. és közokt. minister.

X. Népnevelésünk sikerére és jobb lábra állitására megkivántatik, hogy hazánk minélelőb s minél több oly tanitó-képezdével birjon, melyeket a maga helyén, elegendő idő alatt, s jól képzett tanárok vezessenek.

Szükségesnek tartom azért, tizenkét önként vállalkozó egyént, valláskülömbség nélkül, a porosz tanitó-képezdékbe két évre közköltségen kiküldeni, kik ottan szerzendő ismereteiket s ügyességöket a hazában, mint képezdei tanárok alkalmazhassák, és népnevelésünk felvirágzásának magvai lehessenek.

E végett a hazának bármely vallásu ifjai, kik e pályára hivatással és hajlammal birnak, felszólittatnak, hogy kormányosztályomnál szándékaikat irásban jelentsék ki, s bizonyitványaikat irodámban Budán az országháznál, f. évi junius 30-kig bérmentesen adják be.

A kiküldendő egyénekben, erkölcsi kellékek mellett, legaláb a philosophiai tanulmányok jeles végzése s a magyar és német nyelveknek értése és beszélése kivántatik; e mellett más nyelveknek tudása és a neveléssel már gyakorlatilag történt foglalkozás ajánló körülmények gyanánt tekintetnek.

Budapest, május 8-án 1848.

XI. Azon több rendbeli kérvényekre, melyek a közoktatásban némely változtatások azonnali foganatbavételét tartalmazzák, válaszul adatik:

A folyó iskolai évben, melynek berekesztése már elréndeltetett, s az egyetemnél e hó végén meg is fog történni, a közoktatásban változás nem fog történni.

A közoktatás reformját azomban a jövő iskolai év kezdetéig kidolgozni, s a pénzerővel, mely felett most még rendelkezhetem, tisztába jövén,

a reformnak azon ágait, melyekben a törvényhozás segélyét nélkülözhetem, életbe léptetni kivánom

Ezen reformok előkészitésének közepette, minden célhozvezető és lelkiismeretes véleményt, tanácsot és javaslatot szivesen fogadok el.

Budapest, május 10-én 1848.

B. Eötvös József,
vall. és közoktatási minister.

XII. A görög nem egyesültek egyházi gyülekezete iránt, következő rendelet adatott ki s küldetett el sebes postával:

„István Nádor, Magyarországnak és kapcsolt részeinek kir. helytartója, a vallás és közoktatási minister előterjesztésére a kárlovici érseknek

Miután a görög nem egyesültek egyházi gyülekezetének kitüzésére a kikindai gyászos események következtek;

Miután ama vészes mozgalmak miatt az egyházi gyülekezetnek Kárlovicon, az események közelében, tartása iránt magának ezen egyháznak más vidékeken lakó hivei között igazságos aggodalom létezik, mely az elővigyázat lépését halaszthatlanul szükségessé teszi:

Rendelem

1) Az egyházi gyülekezetnek ideje egy hóval későbre, azaz: f. évi juniusnak ó szertartás szerinti 15-ikére általtétetik.

2) A gyülekezet nem Kárlovicon, hova eleve hirdetve volt, hanem az 1790-diki kongressus helyén, *Temesváron*, fog a fenforgó körülmények között megtartatni.

Temesi gróf és főispán Csernovics Péternek állodalmi biztosul történt kineveztetése ujabban megerősittetik.

Ezen rendelet kihirdetésével a karlovici érsek és metropolita megbizatik.

Budapest, május 15-én 1848.

B. Eötvös József.

István, nádor kir. helytartó s. k.

XIII. Ezen ministérium körében már minden hivatalok betöltve levén, a hivatalnokok névjegyzéke közzé fog tétetni. Addig is a beadott folyamodványokat, mind a kik alkalmazva vannak, mind a kik nincsenek, a bemutatott bizonyitványokkal együtt, vegyék vissza, Budán az országháznál, tanácsnok Pap Endre ur hivatalos szállásán, reggel 8-órától délutáni 2 óráig.

XIV. A vallás és közoktatási minister pesti lakát megváltoztatván, ezentul a hivatalos látogatásokat és közléseket Budán, az országháznál levő hivatalos szállásán délelőtt 10 órától fogva 12-ig fogja elfogadni.

XV. Minden hivatalos levelek, irományok, melyek a vallás és közoktatási ministériumhoz vannak intézve, ugy a postahivatalok, mint ma-

gánosak által, Budán, az országháznál adassanak be, tanácsnok Pap Endre ur hivatalos szállásán, ki álladalmi altitkár Szász Károly urnak az erdélyi országgyülésröl leendő megérkeztéig ezen kötelességgel megbizatott.

XVI. A lelkészek jövedelmeinek egybeirása iránt közzétett körrendelet, az ehhez járuló s az egyformaság kedveért itten készülő számos tabellák elkészültéig szét nem küldöztetik.

Budapest, május 17-én 1848.

XVII. Az érsekujvári tanitó-képezdében folyó tanév végével megürülő tanszékre, a pozsonyi tankerületi főigazgatóságnál szokott módon tartandó pályázat határidejéül f. é. augustus 1-seje kitüzetik.

XVIII. Kisfalud, Mocsár, Tybe, Boroszló, Alsó-Mérk, Jano-Kajatha, Mochiga, Szent-János-elefánt, Getfalu, Padluzsán, Velkapola, Pila, Mária-Család, Szkalka, Zobor-Bottyán, Rokolány, Németh-falu, Baráth-Szigeth, Gelse-Szigeth, Pátka-Pozva, Csajágh, Nyavalád, Preszeka, Sveticze és Ivanecz alapitványi javaknak bérbeadására még a helyt. tanács által jun. 5-re hirdetett csőd, az urbéri javak megszüntetése után, visszavonatik.

XIX. A vallás és közoktatási minitériumhoz kineveztettek s részint alkalmaztattak a következő közhivatalnokok:

Allodalmi altitkár: Szász Károly.

Osztáty főnökök: Athanazkovics Plátó, Korizmics Antal, Lónyay Gábor, Nyéky Mihály.

Tanácsosok: Balassa János, Csausz Márton, Fabriczy Sámuel, Pap Endre, Szabó Károly, Szőnyi Pál.

Titkárok: Ebeczky Emil, Janicsáry Döme, Récsy Emil, Tallián Sándor.

Fogalmazók: Beöthy Zsigmond, Dorner József, Egedy Gáspár, Kelemen Lajos, Kendelényi Alajos, Kutassy János, Keszlerffy Antal, Lenhossék György, Nagy Miklós, Nyisztor József, Oroszhegyi Józsa, Pap Zsigmond, Szeiff József, Vértessy Károly.

Segédfogalmazók: Árkossy Károly, Balás Ede, Hollósy Antal.

Irodaszemélyzet: Főnök: Galambos Elek. *Irattárnók:* Paulekovich József. *Sorjegyzők:* Spörnyai József és Suhajdi György. *Segéd-sorjegyzők:* Szvoboda József és Merzsey György. *Igtatók:* Vrasics Tamás, Sághy Lajos. *Segédigtatók:* Maszlagi Antal és Lövészi György. *Irnókok:* Mészáros Péter a minister mellett, Petrovics Szilárd, Pósz Antal, Rózsahegyi Pál, Tamássy Antal, Tóth István, Vizkelethy Ferencz. *Gyakornokok:* b. Lipthay Antal a fogalmazásban; Gáspár László az irodában.

XX. A közalapitványi minden jószágok főfelügyelőjévé Bucsánszki József s ennek tollnokává Tessedik Imre, ugyanazon jószágok pesti kerületében pedig főtisztté Ruttkai József neveztettek ki.

XXI. A felügyelő oly terv készitésével bizatott meg, melynél fogva a közalapitványi javakra nézve eddig szokásban volt házi kezelés s illetőleg nagyobb összeségbeni haszonbér helyett, czentul kisebb részletekbeni és hosszabb időre terjedő haszonbéri rendszer hozassék be, ugy azomban, hogy e rendszerben az eddig szolgálatban levőkről, hivatalaik javadalmainak aránya szerint, gondoskodva legyen.

XXII. A minitériumnak célja, gazdasági iskolákat állitani fel. Ennélfogva a felügyelő megbizatott, hogy az ország különböző részeiben négy

helyen az iskolák mellett szükséges példány-gazdaság alapjául szolgálandó ötszáz holdas tért szemeljen ki az alapitványi javakbol.

XXIII. Az összes alapitványi értékből eddiglen az udvari számvevőség számára fizetett 7133 ft, mint a dolog uj rendében helyt nem foglalható kiadás, april végétől meg van szüntetve.

XXIV. A tanulmányi bizottmánnyal egyesitett központi könyvbiráló testület fizetéséhez, 1815. évi 6863. helytartósági szám alatt kelt rendelet szerint, a tanulmányi és egyetemi alapértékek 3243 ft 20 krral járultak évenkint. Ezen kiadás, a pénzügyi ministériummal tartandó értekezésig, april végétől az alapitványi pénztárnál felfüggesztetett.

B. Eötvös József.

Nem hivatalos uton, azomban biztos kézből vettük a vallásügyi ministernek a napokban minden vallásu egyházi főpásztorokhoz, magán-szám alatt, bocsátott körlevelét; közöljük azt szórul szóra:

A ministérium még kormányra lépte előtt elveiben, s most, miután a közigazgatást vezérli, működéseiben bebizonyitani igyekezett, hogy a szabadságot nem osztályok és nem egyesek kiváltságának, hanem az ország és kapcsolt részeiben lakó minden honfiak közös kincsének tekinti.

Még sem hiányzának félreértések s itt ott rosz akaratok sem, melynek egyrészről a nép kedély felzavarása, másrészről mindenféle kérvények összehalmazása által a ministériumnak, már a megalakulás küszöbén, törekedtek pályáját megnehezíteni.

A törvénynek büntető hatalma el fog ugyan érni minden gonoszt, mikint leszegett már sok rosz akaratot, mely szent parancsolatival ellenkezett; e sanyaru tiszt helyett azomban örömestebb teljesitné a kormány azon kötelességeket, melyek a haza közboldogságára és a szabadság áldásainak kifejtésére szolgálnak.

Tapasztalásom szerint, a fel-felmerülő kihágásoknak legfőbb oka abban rejlik, hogy a népnek sok helyeken nincsenek értelmes és jóakaratu fölvilágositói.

Mert lehetetlen, hogy a nép, mely a mult országgyülés által adott anyagi és szellemi jókat már tettleg élvezi, a rend utárol kitérne, ha azok, kiknek kötelessége őket oktatni, megmagyarázná; hogy soha és sehol rendek gyülése azt nem tette, a mit tett a magyar közelebbről, midőn elvállalt minden közös terhet, midőn az urbéri viszonyokat megszüntette, midőn a rendek s igy önmaga helyébe a népet léptette.

Ez ugyan tiszte, kötelessége volt a kiváltságos osztálynak, kivánata az időnek; de viszont a népnek szintoly kötelessége, most inkább mint valaha, a rend határai között maradni, mert minden kilépés a rendből egy lépés arra, hogy elveszitse a szabadság áldásait.

E gondolatok közt hivom fel az egyházak főpásztorait, hogy erejöknek minden eszközeivel, minden papjaik és alárendeltjeik által arra hassanak, hogy a nép kedélyét félreértés és rosz akarat fel ne zavarják, hogy a hazafiui kötelességeket és emberi erényeket tömegek és egyesek gyakorolják; hogy megszokja a nép a törvények és ezek végrehajtói iránt tartozó engedelmességet, a rendet és békét, jó sors es szabadság feltételei gyanánt tekinteni.

Arra munkálni, hogy a nép jóakaratu és értelmes felvilágositásokban ne szükölködjék, mindenkinek kötelessége; mindenek felett kötelessége azoknak, kikre a népnek erkölcsi és vallásos oktatása van bizva.

Ezt a kötelességet kivánom én az egyház embereinek szivökre kötni, hogy a hazaszeretet, mely vezérlé a kormányt elveiben s most cselekvései-

ben, hozza meg gyümölcseit, melyért munkálunk az isten kegyelmének reményiben; s azért is kivánom szivökre kötni, hogy a törvényhozás, mely a népről gondoskodott, az egyház és iskola iránt elvállalt kötelességét is betölthesse, mi a rendnek és békének megerősödésével fog történhetni.

Pesti prot. tanodák. F. hó 9-kén meglátogatá a közoktatás és kultusminister b. Eötvös József, Szőnyi Pál tanácsnok kiséretében, a mi helybeli tanodánkat. Először is az igazgató tanosztályában, u. m. a szónokköltészibe lépett, és miután itt a tanulók közpadjain ülve, a köztanitást — akkor épen Cicero Archias beszédje fordítását — mintegy óranegyedig figyelemmel kihallgatá és a tanitásnak imávali végezte után az igazgató által rövid, de az intézetnek és ezen osztály tanulóinak e látogatásoni örömét rögtönzött szóval kifejezve meghallgatta volna — mire a szeretett minister ur lelkesen válaszolni méltóztatott — bejárta, az igazgatótol kisérve valamenyi többi osztályt. Az első elemiben a figyermekeknél a tanitót, Balassovits Lajost, épen az alaktannak tábláni mutogatása és magyarázgatásánál érve, mit minister ur különös figyelemmel kisérni látszott; a második elemiben Stuhlmüller Sámuelnél ugyan e tárgyat találva; az első és második grammatikai és polgáriban Melcer Lajosnál ezen órában épen a latin nyelvet; hasonlóan Kanya Pálnál a harmadik és negyedik grammat. és polgári tanosztályban. A kisebb lyánkáknál Wagner István tanitónál volt földkép melletti földleirás és az igazgató kértére meghallgatá minister ur a hangoztatási olvasásmódot, az öt éven felüli egészen 7 éves leánygyermekeknél. Ez különösen látszék őt érdekelni és méltán, mert ebben fekszik a könyebb, biztosabb, és gyorsabb olvasástanulásnak kulcsa, és igy magának az olvasásnak, a sajtó élvezetének — a mire most legislegnagyobb szükségünk van, szükségünk t. i. arra, hogy minden ember e hazában, minden gyermek olvasni tudjon, mert a ki azt nem tudja, nem él, nem lehel az a haza szellemével, az gépiesen csak menetik, csak vitetik. Olvasás és irás teszik most a menyországnak kulcsait, és ezek a tanitó kezében vannak, igy szól egy korszerü iró. — Minister ur azután megtekinté a felsőbb leányosztályt is, hol Dierner Endre müködik. Itt az életbe vágó irálygyakorlatnál lepte meg a növendékeket, mi felett hasonlóképen elégültét nyilvánitá.

Ezen meglepő látogatáson lehetetlen nem örülnie minden tanitónak, minden növendéknek, minden szülének, de egyszersmind minden jó hazafinak. Ugyanis, mit a minister ur ily tette által egy intézet iránt tanusitott, azt a haza minden intézetei iránt is tanusitá ez egyben. És hogy még tanusitani fogja, azt épen ezen egy látogatása által reménylenünk engedi. Ő nekünk a tanoda terén legfőbb felügyelőnk; adja az ég, hogy mind bejárhassa, vagy legaláb bejárathassa az intézeteket, hogy mindenütt oly nyilt és őszinte kebelnek örömével fogadtassék, mint nálunk. Feljön immár a te napod is szegény elhagyatott és homályban a világosságért müködő tanitó! — A szonokköltészeti növendékek e latogatásnak emlékére — mit egyéb kitünő hazafiakkal is már régebben tőnek. — a minister ur arcképével tantermük falát diszitendik.

Megjegyzem hogy a minister ur — igen bölcs tapintat szerint — sehol sem háborgatá a tanitást és legkisebb félbeszakasztást sem engedett, hanem minden tanitó azon tárgyat folytatá, a mely épen órasoron volt. Ennek igy kell lennie, mert az ily látogatás nem lehetne

vizsgálat, sem meg nem szakaszthatja a tanitás rendes fonalát, itt a tanitás közben egyedül a tanitó a cselekvő minden növendékével, minden más, ki az órában jelenlenni találna, mindig csak hallgató, csak vendég lehet. (Ezt gyönyörüen tanusitá égykoron Mátyás király és az angol királyoknak is egyike, falusi tanoda látogatása alkalmakor.) Minden tanitó megmaradt a maga helyén, és a minister ur a fiak padjaiba ült és hallgatott, és ha szólása volt, azt a tanitás után, külön intézte a tanitóhoz, ezért nyakába borulhattam volna a kedves ministernek, oly jó hatása volt annak a fiakra és tanitókra. *) — Minden osztályban, a melyet látogatásával szerencséltetett, bemutatá őt és kisérőjét, valamint a kiséretben levő helybeli német lelkész urat is, mint vendégeket az igazgató az osztálytanitónak, és ezt a minister urnak. Végül pedig mindanyiszor alkalmat vön az igazgató nehány szót intézni a növendékekhez e jelentékeny percről. Egyikben pl. ezeket: Fiaim! a mint a ti osztályotokban a tanár ur, kinek tanitásain épültök, az első, a ti vezéretek és tanitási és nevelési ügyetekben közvetlen elintéző, és a mint az, az intézetre nézve az intézeti igazgató és felügyelő: ugy az egész nemzetnek első tanitója, az egész haza iskoláinak legfőbb igazgatója, a nemzeti nevelés-felügyelő ime minister urunk. *Ő az első professor e házában.* Nem szabad e hazában — és reméljük, hogy nem is leend gyermek, melynek neveltetése és tanittatása az ő szemeit kikerülhetné, e tekintetben neki, szemével mindenüvé látó- és kezével mindenüvé hatónak kell lennie, ugy a mint a ti tisztelt tanitótuk ezen egy osztályban, kell hogy mindentudó legyen. Tanitótuk és igazgatótuk alatt állotok ti, mi pedig mindnyájan széles e hazában ő alatta állunk és ő felette az ország. E szerint a mint a ti szorgalmatotukat és jóviseletötüket vele hivatalosan és a mi felügyelői hatóságaink által tudatva, neki örömet okozandunk, öröme lesz az a nemzetnek is, elmaradástok, hanyagságtok és bármely bünötök pedig, a mint fájdalmunkra volna nekünk, ugy fájdalmára lesz neki, és fájdalmára a nemzetnek. Ezeket tudnotok illik és igy haladnotok pályátukon, miszerint minden lépten a haza iránt hü kötelességet teljesithettek, és minden lépten a haza iránt hütlenek is lehettek. A legfőbb felügyelő, az ország legelső professora, a mi „dulce decus és praesidiumunk" látogatásán pedig örüljetek, és hogy az ő müködésén a nemzet áldása legyen, azt kivánjuk mindnyájan, őt sokáig éltetve. Erre harsogott a növendékek „éljene"!

Minister urnak a tanitások után tett egyes észrevételeit — kedvező véleménynyilatkozatát az egész intézet felett, itt nem tudathatva, sem nem a magánközleményeket és kérdelmeket, — csak egyet jegyzek még meg. Ugyanis az egyik tanitónál épen német volt az előadás, miről az igazgató felvilágositást adott a minister urnak, hogy t. i. ezen kisebb növendékek nyelvre nézvesti vegyes származásuak levén, kell hogy részben németül is tanittassanak, mig t. i. a magyar nyelv teljes tudatára érnek. Erre megjegyzé magas felügyelőnk: *„nyelvnek a tanulmányt alárendelni nem szabad."* Ez sokat mondó nyomatékos szó.

Ezek után még igérve, hogy olykori magánbeszélgetésre szólitandja fel a tanitókat, hogy őt meglátogatnák és vele a tanoda szerkezetét és egyéb körülményeit bővebben megismertetnék — távozva körünkből, lelkünkben kitörölhetlen nyomát hagyá oly látogatásnak, a minőben 1848. előtt magyar tanodának részesülnie lehetetlen volt.

---

*) Némely falusi tisztelendő ur igy bánik-e, ha a tanodába lép?

A pesti prot. gymnasium szónokköltészi tanitványai, azon közérzelemtöl mely nemzeti közlelkedésnek tüzekint lobog mindnyájunk kebelében — mélyen áthatva, miután részint fiatal koruknál fogva, részint szüleik engedelme nélkül, részint pedig tanulmányi pályájuknak magoknak s netalán a köznek sérelme nélkül félbe-nem szakaszthatása miatt fiatal éltükkel a hazának oly tekintetben még nem szolgálhatnak, hogy a mozgó nemzeti őrseregbe önkéntesekül beállhatnának, de mivel különben már is tettleges nemzet-és pedig szellem-örökül tekintik magokat, kik a mellett hogy naponta gymnasztikai gyakorlatokban edződnek, az igazságnak, a tudománynak, a tisztult nemzeti érzetnek és erkölcsnek, a szónoklatnak elsajátitandó erejével kivánják egykoron mint szabad honpolgárok emelni a közhaza ügyét, oszlatni a balvéleményeket, elfogultságokat, osztály-és kaszt-meg felekezeti érdekeket mik magyart magyartol elválasztanak, — ezen tekinteteknél fogva tehát, hogy jövőre is készült fiakat találhasson és találjon a haza mindig — be nem állhatva tettlegesen az őrseregbe, de örök mégis levén: sietnek legaláb a körükben saját erejökből megtakaritott parányöszvegeket, miket részint külön, részint együtt takaritottak meg, a haza imádott oltárára letenni u. m.

1. Az ezen osztállyal összekötött *magyar társalom*, három évre kamat nélküli kölcsönkint oda adja tökéjét *) — — — 140 ft. p p.
2. Ugyan azon *társalom* egészen oda áldozza *idei jövedelmét*, a tagoknak könyvolvásásérti részleteket — — — 25 ft. p. p.
3. A vegyes *szónokköltészeti osztálykönyvtár*, garasonkinti jövedelméből áldoz — — — — — — — 5 ft p p.
4. A társalmi tagok és osztályi növendékeknek, a tanár hozzájárulta melletti, önkénytes adakozási gyüjtésének rögtön eredményét 10 ft. p.p.

Összesen tehát: 140 p. ft. kölcsön és 40 ft. p. p. polgári áldozat.

A növendékek neveit hirdetni nem akarom, egykoron kiismerendi őket a haza ha az ilynemü érzetet melytöl lelkök már is hevül jellemszerüen ápolandják férfiu korukig, a tettek érleléseig. De azt még is örömmel és büszkeséggel szabad legyen vallanom hogy ők az én növendékim.

Pest. Május 26-kán.

Dr. Tavasi Lajos

---

*) A kamatbol ifjak munkái szoktak eddigé jutalmaztatni, erröl mindnyájan lemondának mert azt vallják, miszerint mindenkoron és jutalom nélkül is, egyedül a haza szent nevében törekedendnek tudományos kimiveltetésök pályáján.

T.

Meghivó

a Pesten f. é. julius 20-ik s többi napjain tartandó közös és egyetemes tanitói tanácskozmángra.

Szabadság. Egyenlőség. Testvériség.

Tanitók, Polgártársak!

A két hazai prot. tanitóknak a m. évben (1847-ben) Sopronyban tartott köztanácskozmányának határozata szerint, Pesten volna az idén 1848-ban tartandó a III-dik e nemü gyülés. Ennek egybehivatásával megbizatvák a pesti gymnasium tanárai. Itt az ideje, hogy a felhatalmazottak e megbizatásukban eljárjanak.

Alulirottak kedves kötelességet vélnek teljesiteni, a midőn a megbizatásnak értelmében tudtára adják széles e hazában (az előtt két hazában) szerteszét müködő tanitóknak, hivataljuk és céljuk rokoninak, miszerint e tervezett gyülés ideje közeledvén, szives tudomásul vennék a napot a melyen e gyülés megkezdetendőnek határoztatik és a melyre e szerint az illetők im ezennel felhivatnak.

E nemü köztanácskozmányok szükségéről szó sem lehetvén többé, fenállásuk és fenállhatásukrol pedig eléggé kezeskedvén már a két egymásutáni évben tartott gyülések, nem volna egyéb hátra mint ujólag emlékezetbe hozni az ezen évi gyülésre kitüzött „*Nevelési pályakérdéseket*“ (Lásd Nevel: Emléklapok V-ik füzete. És a P. Hirlapot,) az azokrol munkálókat pedig müveik idején beküldésére szólitani és kijelelni a gyülési napot és kérni az illető tanárokat sziveskednének mentül számosabban összejönni, hogy igy a nagyszerü korkérdések és igények, a nagyszerü feladatok és kötelességek a melyek a nyilványos neveléstanitásra és igy a tanodák vállaira fektetvék, a menyiben azok a tanitók egyes és közbuzgalmától függnének, annál biztosabban s annál kielégitőbben megoldathassanak és teljesitethessenek.

Ha csak anyi volna a teendő, ugy többet szólani, többet e meghivóban tudatni, egészen szügségtelennek tartanók.

De, 1848-ban, a mult nagyszerü országgyülés bevégezte óta, és a már kihirdetett ujnak tartatandása idejében, az ügy egészen más eljárást sürget, s az idő is egészen más eljárásra szólit. Tanitói gyüléseket ezentul — a kor szelleme elleni vétség nélkül, nem szabad többé tartaniok a magyar birodalmi tanitóknak vallásfelekezeti térek elkülönzése szerint — a mint az eddigé történt, habár mind a három prot. felekezet tanitói tarták is azokat együtt, — a tanitói konferentiákat vagy a köztanodákat illető tanácskozmányokat és gyüléseket ezentul, egyérdeküen, egy téren és egy cél f lé, valamenyi közhazai tanitóknak kellend és lehetend csak együtt tartaniok. Miolta a nevelés zászlaját kezébe a közállomány, nem mondom hogy ragadta, hanem természetszerüen kezébe vette; miolta ugyanazon közállomány a szentséges törvény által is kimondá már a vallásfelekezetek tökéletes egyenlőségét és viszonyosságát és megengedte az egymás tanodáiba való szabad járhatást; miolta e szerint a „szabadság, egyenlőség és testvériség“ evangeliuma nem csak az egyházi szónokszékekről hirdettetik, hanem miolta azt a status maga, törvénykönyveinek evangeliumokká lett átváltoztatása óta — hirdeti; miolta a hazai tanitó statustisztté és köz-

tudományi és közerkölcsi hivatalnokká lett: azolta mondom nem illik, nem lehett, nem szabad többé, a haladott kor és a haladó haza sérelme nélkül, a tanitóknak felekez tileg vagy bármely pártsz nezet szerint külön és osztályérdekü tanitói tanácskozmányokat tartani, hanem kell azokat okvetlenül a valamenyi hazai köztanitók közötti nyilt és elfogulatlan tanácskozmányokká változtatni.

És ime, ez azon uj körülmény, ez azon szükségelt uj haladási fok, a melyre az eddigé elkülönitett közhazai tanitói gyüléseknek emelkedniök, lehetetlen hogy korszerütlen dolog volna! Vagy nem ugyanazon szükségök van-e a görög és r. katholikus tanitóknak, miket ilynemü gyülések által elérhetnek vagy ha csak is megközelithetnek? vagy más hazának nevel-e az egyik és másnak egy másik tanitó? vagy szabad-e még két és több nevelési végcélnak irányzatában és nevelési végelvnek a nyomán nevelni hazánknak bármely vidékén lakó és kezünkre bizott ifju nemzedékét? — Ugy hiszem, hogy ezt többé tenni nem szabad. És immég csak most, midőn jobbat merhetendünk, midőn közösbet ohajtandunk, még csak most fogjuk igazán általláthatni és megérthetni, miszerint hazánk hosszu tudományos tespedésének, különféle elvekre és irányokra szakadozottságának egyik megmérhetlen forrása épen az volt, hogy hazánk fiatalságának vezetői, a jövendőnek alkotói, a tanitók magok sem valának, ők magok sem lehetének a felekezeti válaszfalak miatt egyek, nem közeledhetének egymáshoz, mind a mellett hogy egy és közös és testvéries hazának, egyirányuan és közelvüen és testvériesen nevelendő nemzedéke boldogságát kezökön latolák. — Az igazi tanitó, a hazának igazi fia, a fiatalságnak valódi nevelője, az uj kornak tudományos előkészitője, fejtője és bisztositója, nem lehetend ezentul pusztán felekezeties hivatalnok. Tegyétek bár azzá, ő jó lelkiismérettel és a közhazát szerető indulattal az nem lehetend

Ily meggyőződés vezérli az alulirottakat, ily meggyőződéssel vélnek, találkozni e hazában — ugy hiszik hogy számtalanokkal, ugy hiszik hogy e haza valamenyi köztanitóival, e haza az ifju nemzedékben sarjadzó lelkének nevelőivel. Egy és közös tanitói testté forrniok össze mindazoknak kik a hazában hivatási- és hivatalilag tanitással és neveléssel foglalkoznak s kik e foglalkozásban boldogok — ez immár feladata a mai kornak. Nevet és cimet adjon a tanitónak bármely felekezet, valót néki az ő hivatása ád, célját a haza jelöli ki, munkája körét a hivatal, munkája voltát ő maga teremti, ő maga választja. Egy és közös tanitói testre van szükségünk, egy és közös tanitói munkának a terén. Vagy nem közösek-e fájdalmaink, küzdelmeink, bajaink és örömeink, reményeink és kivánataink? nem közös anyánk-e a haza, mely minden bajainkat és kivánatainkat orvosolni igéri és orvosolni tudandja? nem közös foglalkozásunk-e a tudomány és a hazai, nemzeti és erkölcsi indulat ébresztése a melynek ifjainkbani meggyökereztetése-és terjésztésével foglalkozunk? Tanitó, ki boldogulást még ezentul is ugy keresend, legyen az anyagi vagy szellemi tekintetben, hogy a mellett bármelyik, és ha csak egy társa is e hazában még tovább is szenvedjen, még tovább is mostoha körülmények sulya alatt roskadozva vigye nehéz hivatalát, még tovább is egynek, vagy csak egy osztálynak, nem pedig az egésznek szolgáljon; az nem lehet társunk, az magán-, fajta-és osztály érdeket követ; és valljon engedi-e még azokat a kor a nevelésben? nem kiván-e a haza már többet tölünk?

Mi tehát oly tanácskozmányt szándékozunk tartani, a melyben részt vehessenek és részt vegyenek e hazának bármely felekezetü, és bármely intézet tanitói.

A részvétel, részint tanitói személyenkint, részint küldöttek által történhetik. És ha egy, és nagy és közös gyülés által — a melyet mindannyian

együtt nyissanak meg az egybegyülendők, szükségesnek az látszatnék, miszerint p. o. a tudományos intézetek tanárai szakilag tanácskozzanak, és szakilag a reál, és ismét szakilag a netalán jövendő elemi tanitók is, vagy hogy még ezek is mindnyájan a tanodák fajain kivül netalán tanulmány-és tudomány fajok és karok szerint különszakadjanak és külön gyülesezzenek, — ugy gondoljuk miszerint kivihetlen az ilyen eljárás és munka felosztás is nem igen lehetend. De egyszer és épen most és épen az idén mindnyájunknak a kik csak jöhetnek — összegyülnünk vajmi szükséges.

Egy közös és nagyszerü és apróságos kivételeket és tekintetet nem türhető tanulmány- és tudományternek kellend uj nevelési ministeriumunk által kidolgoztatnia, a részletes tervek és rendszereknek, mik e hazában divatoznak egyeztetniök kellend — és immár ki fogja a terjedelmes munkát és kicsoda több ismerettel és tárgyavatottsággal megtehetni, ki lehet erre hivatottabb mint az összes tanitók magok? Uj rendezésre, uj szerkezetre, uj fegyelmi neveléselvekre lesznek közhazai tanintézeteink fektetendők, — kitől eredjen itt is a kezdemény, kitől az inditvány, kitől a tervezmények — ha magoktol nem, az e téren és az e dolgokkal szakilag foglalkozó tanitóktol? Több és egyezettebb állásba lesznek hozandók ugy a tanodák, mint a tanitók, jelenök és jövőjök és ösznapjaiknak és azok után árváiknak biztositásáról kell hogy már valahára gondoskodjék a haza, gondoskodjék a nemzet és gondoskodjanak, kik a nemzet anyagi erejét kezelik, — kiknek kellend e tekintetben is legelőször kérelemmel és szólalással fellépniök, mint épen a tanitóknak, nékiek, kik az emlitett enyhitő szereknek nehéz hivatalukban szükségét és elhalaszthatlan voltát érezik.

Uj meg uj eszközökkel kellend szaporitani a tanodákat, uj tereket kellend nyitni az ifjuságnak több oldalu ugy testi mint lelki képezésére, — kitől támadjon ezeknek is tárgyavatos kérelme és tervezménye, hahogy nem a tanitói testülettől és annak neveben az avatosabb egyesektől kik az egésznek javáért feláldozásig munkások?

A nevelésnek és minden tanodai és képzőintézeti tanulmányok-és tudományoknak e hazában ezentul ugy mint más mivelt nemzeteknél, testületien is kellend képviseltetniök, — kik legyenek a képviselők a kikre hon és külföld tekinthessen, ha a lelkek találkozásának hiányával a szellem kifejlődése elmaradand?

Vagy akarjuk-e, hogy rólunk nélkülünk történjék az elhatározás, hogy mi gépekül csak engedelmeskedjünk a mit hazánk legfőbb nevelési rendező hatósága, a ministerium elönkbe szaband? Bizodalommal és őszinte hozzájárulással fogadunk és elvárunk mindent, de önügyünkről tanácskoznunk, ön munkánkban közösen erősödnünk, közfeladatinkat közösen kivinnünk — miután azok egyszersmind a hazának üdvére szolgáló feladatok — csak nem lehetend megtiltva soha?! Tanitónak, ki szabadságra nevel, ne legyen-e szabad társaival szabadon értekeznie? Ez szabad volt és szabad lesz mindig s ugyanazért történjék most is,, legyen valóság az ohajtat és legyen üdv a valóságban.

Egyébiránt az elmondottakhoz szabadjon felhoznom még magas közoktatási *ministeriumunknak a protestans egyházkerületekhez szétküldött körlevelét* (Kelt Budapesten april 27-kén 1848-ban), a hol az *egyházi reform rol* tartandó értekezés mellett, egyszersmind az *iskolai reform* is emlittetik. Kitől eredjenek ezen iskolai reform iránti javaslatok inkább, mint először is magoktol a tanitóktol? Mit fogadandnak ezekből aztán el az egyházikerületek, mit a protestans önkormányzási hatalom, és mit szentesitend ennek felterjesztésére a magas ministérium, — az már körünkön tul levő dolog, az az ő feladatuk és joguk. De mindenesetre mienk az eredeti és első tanácskozás, mitölünk kell eredniök az első javalmányoknak, mi állunk e dolognak közvetlen forrásánál és végre is a mi kezeink valósitására

fog bizatni az, mi az oskolákra nézve közösen üdvösnek és szükségesnek fog elismertetni és szentesitetni. A protestans egyházkerületeknél — ugy mint másutt is — az oskolák rendezése körül eddigé még igen kevés részök és befolyások volt a tanitóknak, egyházfőnökjeink és papjaink határoztak oskoláinkról is, és a szegény és a gyüléseken nagyobbára részt nem vett és nem vehetett tanitóknak, csak kitüzetett aztán a munka és a feladat, a nélkül, hogy annak első javaslata tőlök eredett volna, a nélkül hogy a körül magoknak is befolyásuk lett volna. Összefér-e az, alkotmányos ország elveivel? öszve-e alkotmányos müködésnek irányával? Oskola körül, a legközvetlenebb és legnagyobb befolyás a tanitóé, ugy volt-e az eddigé? Nem vád és nem kárhoztatás mondatja ezeket velünk, de jog és méltányosság és szükség, ügy-és hazaszeretet.

Ki másképen vélekszik, cáfoljon meg, nyilvánitsa véleményét, világositson fel és jöjjön felvilágositani mindnyájunkat A szabadsajtó és szabadszólás, szabad és nyilt szavazást enged most mindenkinek. Az oskolának hatalma pedig és igy a mienk is épen a szólásban és irásban áll.

Az összejövetel az időnek körülményeihez képest, *legjobban történhetendik Pesten*, a hová ugy is a részletes protest. tanitói gyülés már határozva volt. *Az időre nézve* szabadjon ajánlanunk *f. é. julius hó 20-kát*, olyképen, hogy a tanácskozás addig tartson, mig legfőbb teendőinket közös akaratra és közös akaraton alapitandó tervezményekké nem dertendettük. *A gyülés helye* egyelőre *a pesti tanoda termei* lehetnek és ha azok szükek volnának, gondoskodni fognak alulirottak már előre tágasabb gyültermekről. Nem hisszük, hogy a középponti város mely a nyár folytán, jóllehet hogy a legnagyszerübb országgyülést fogadandja falai közé, egyszersmind a tanitók összejövetelére is valamely köztermet nem engedne; de nem hisszük azt is, hogy egyes polgárok és házi urak nem találkoznának, derék pesti családok, a kik nehány napra, szállást is nem engednének a jövendő tanitóknak, — fogunk eziránt is lépéseket tenni, hogy a menyire lehetend a nagyobb költségektől megkimélhessük a tanitók szük erszényét.

Az alatt pedig, örömmel fogadandják alulirottak az előleges bejelentéseket, örömmel a némely tanácskozmányi tárgyaknak már előre beküldetését, örömmel és köszönettel az adományokat is némely e tekintetben netalán teendő költségekre. Legkönyebben pedig fognak jöhetni azok, kik ugy is, aug. 1-jére követekül fognának választatni az egyházkerületek részéről a ministeri értekezlethez Pestre.

Végre a midőn e meghivónak terjesztését mindenkitől kérnők és annak minden hazai tanitókhoz eljuttatását eszközleni igyekeznők, reménylünk mentül többeket julius 20-kán Pesten üdvözölhetni, kik őszinte indulattal társainknak ajánlottak maradunk.

Pesten junius 6-kán.

A pesti prot. tanitók és azok nevében

Dr. Tavasi Lajos.

Tartalom.

Lapszám.

Bevezető szó. A nevelési irodalomról és hazai tanitók köztanácskozmányáról . . . . . .

I.

Második prot. tanitói közgyülés.

1. Első napi gyülés naplója. A jegyzőkönyv I-töl XVI-ik számáig *Müllner és Greguss*tol 1
2. Második napi gyülés naplója. Jegyzőkönyv XVI—XXVI-ig . . 15
3. A tanári gyülés jegyzőkönyve. *Pecz Gyula és Tatay Istvántol* . 26
4. Melléklet. Az eperjesi kollegium tanárainak nézetei sat. . . 33
5. Nevelési pályakérdések. *Tavasi Lajos.* 36

II.

Nevelési értekezmények.

1. Mimódon lehetne nálunk a köznép oskoláit, egyszersmind szorgalomtanodákká tenni? *Szabó Jánostol.* 38
2. Falusi oskolákban oskalai próbatétel, vagy dekáni vizsgálat szükségesebb vagy célszerübb-e, vagy szükséges-e mind a kettő? És még valami. *Lovagtol* 49
3. Néhány szó az előkelőbb családok gyermekei neveltetése ügyében. *Argay Jánostol.* 59
4. Tanterv. *Greguss Ákostol.* 77
5. A női hivatás képezésének fontosságáról. *Seltenreich Károlytol* . 82

III.

Tanodai szónoklatok.

1. Főosztálybeli ifjusághoz mondott beszéd az u. n. deprekationalis ünnepély alkalmával. *Vándrák Endrétől.* 90
2. Nagyérdemü férfiak emlékünnepén *Vandrák Endretől.* . . 95
3. Vizsgálati beszéd a pesti prot. gymnasium szónokköltészi osztálya vizsgálatakor. *Tavasitol.* 103
4. Emlékbeszéd néhai id. Schedius L. halotti tiszteletére. *Tavasitol.* 107

IV.

Nevelési birálmányok.

1. Kék könyvtár. VI-ik szállitvány. Okszerü vezér a német nyelv tanulásában. Irta Brassai Samu. *Szeberényitől.* . . . 112
2. Praktische Anleitung zur schnellen und leichten Erlernung der ungarischen Sprache von *K. Samarjai. Szeberényitől.* . . 116
3. Leitfaden beim Sprachunterricht. Von Andr. Dierner. *Szeberényitől* 117
4. Számvetés és mezőgazdálkodási számadástan. Csötönyi Márton. *Argaytol.* 117
5. Programmszemle. A pesti, sopronyi, késmárki, szarvasi, losonci, selmeci, győri, kőszegi, nagyenyedi, marosvásárhelyi tanodákról, közbeszőtt alkalmias észrevételekkel. *Dr. Tavasitol.* 118

Lapszám.

6. Nepszerü földrajzi oktatás iskolai és magánhasználatul. Irta Kanya Pál. *Dr. Neumanntol* 144

V.

Vegyes nevelési közlemények.

1. Schediusnap a budai hegyeken. *Tavasi.* 147
2. Schedius halála. 150
3. Tanodai budal. 151
4. Gyászköltemény. *Neumann.* 152
5. Nevelési kérdelmek. id. *Schedius L.* 154
6. Előszó. „die Schule u. das Leben.“ *Varga János.* . . . 155
7. Vajda-emlék. *Tavasi.* 156
8. Statistikai adat porosz tanintézetekről. 157
9. Seltenreich nőnöveldéjének programmja. . . . . —
10. Költemény tanitómhoz. *Jenőfi.* 158
11. Költemény. A haldokló gyermek. *Argay.* 160
12. Az 1848-ban Pesten tartandó protestans tanári gyülés érdekében. -- Meghivó. Tanácskozmányi tárgyak. 161

VI.

Legujabbak.

Szabadság. Egyenlőség. Testvériség. 164
1. Az egyetemi fiatalságnak az egyetem rendezését illető pontjai. 169
2. A győri főtanodai ifjuság átalakulásunk napjaiban. . . 170
3 Reformkivánatok a sopronyi evang. főoskola körében; . . 176
4. Felvilágositó jegyzések az előbihez, a főiskolai tanárok részeröl. 176
5. Felszólitás az evang. testülethez, a szülékhez és az egész hazához. *Hunfalvi Pál és Hunfalvi János.* 181
6. Válasz és nyilatkozat. *A sopronyi ev. főiskolai tanuló ifjuság.* 185
7. A budai és pesti piaristák vezérlete alatt levő gymnasiumoknak kivánatai. 188
8 Az összes ipartanodai hallgatóság kivánatai. *Makay Vince* . 189
9. A debreceni főoskola köréből. *Revész Imre.* 190
10. S. n. Patakrol. . . . . —
11. A magyar nevelési társaság alapvonalai 191
12. G. Zay Károly főfelügyelői körlevele a magyarh. ág. hitv. evangelikusokhoz. . . . . —
13. Törvénycikk a magyar egyetemről 192
14. „ a vallás dolgában. . . . . —
15. Hivatalos tudósitások és rendeletek a közoktatási és kultusministertöl. I-töl XXVI-ig. 193
16. Ministeri látogatás a pesti protest. tanodáknál. . . . 200
17. Adakozás. A pesti prot. tanoda szónokköltészi osztálya. . . 202
18. Meghivó a Pesten julius 20-ik s többi napjain tartandó közös és egyetemes tanitói tanácskozmányra. 203
19. Tartalom. 207